

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

H. 1332 (M. 1913) TARİHLİ CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ
İSLAMİYE SALNAMESİ TRANSKRİPSİYONU VE
DEĞERLENDİRMESİ

YUNUS KILIÇ

OCAK – 2016

Y. KILIÇ TARİH ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ 2016

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**H. 1332 (M. 1913) TARİHLİ CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE
SALNAMESİ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRMESİ**

YUNUS KILIÇ

TEZ DANIŞMANI:
DOÇ. DR. MESUT AYAR

OCAK – 2016

ONAY SAYFASI

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yunus KILIÇ'ın "H. 1332 (M. 1913) Tarihli Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi" başlıklı tezi 21/01/2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz CEYLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Mesut AYAR

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Doç. Dr. Mesut AYAR

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

(Doç. Dr. Mesut AYAR) (Kırklareli Üniversitesi)

(Yrd. Doç. Dr. Tarık ÖZÇELİK) (Kırklareli Üniversitesi)

(Yrd. Doç. Dr. Cengiz FEDAKAR) (Trakya Üniversitesi)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yunus KILIÇ

21/01/2016

ÖZ

H. 1332 (M. 1913) TARİHLİ CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE SALNAMESİ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRMESİ

Kılıç, Yunus

Yüksek Lisans, Tarih

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Mesut Ayar

Ocak 2016

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, Tanzimat dönemi devlet adamları tarafından Müslüman halkın eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla 1864 yılında kurulmuş bir cemiyettir. İlk olarak kapalı çarşı esnaf çırakları ile isteyen halka biraz okuma yazma ve hesap öğretmek için bir okul açılmıştır. Burada yakalanan başarı üzerine daha iyi bir okul açmaya niyetlenen cemiyet sadece Müslüman yetim çocuklara eğitim verecek bir eğitim kurumu olarak Darüşşafaka'yı 1873 yılında kurmuştur. Günümüzde halen varlığını aynı amaçla sürdüren okul kuruluşundan itibaren her zaman iyi eğitim veren ve yetim çocukları hayata hazırlayan bir kurum olmuştur. Öğrencilerinin her türlü eğitim araç gereçleri ile başka ihtiyaçlarını ücretsiz karşılayan okulun idari ve mali durumu dönemin siyasi iktidarın niteliğinden bağımsız olmamıştır. 1913 yılında yayımladığı salname ile bu cemiyet ve okulla ilgili o döneme kadar yaşanan birçok gelişmeye ve bilgiye ulaşmak mümkündür. Darüşşafaka ve cemiyetle ilgili sonrasında yapılan birçok yayın ve çalışmaya kaynaklık eden salnamenin günümüz harflerine aktarılması bu bakımdan önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, Darüşşafaka, Salname, Tanzimat, Eğitim.

ABSTRACT

TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF H. 1332 (AD. 1913)
YEARBOOK OF CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE

Kılıç, Yunus

Master of Arts, History

Thesis Supervisor: Associate Prof. Mesut Ayar

January 2016

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye is a foundation established by Tanzimat statemen to raise education level of Muslim citizens in 1864. In the beginning, a school was opened to teach reading, writing, and calculation to apprentices of the grand bazaar and anyone who demands. After the first successful attempt, the foundation planned to establish a more organized school and founded Darüşşafaka to teach orphans of the Muslim community in 1873. Darüşşafaka which is existent with the same purpose today, had always been given good education and prepared orphans to life. The foundation afforded all the expenses of educational tools and other needs of the students. Administrational and financial situation of the school had always been related to the characteristics of the political power. Since it had published a yearbook in 1913, it is possible to reach many events and information about the foundation. For this reason, it is important to transcribe the yearbook which is one of the main sources of scholarly works that were conducted ever since.

Keywords: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, Darüşşafaka, Yearbook, Tanzimat, Education.

ÖNSÖZ

Salnameler geçmiş yıllar veya bir yıl içinde gerçekleşen olaylarla her türlü faaliyet, istatistik, eğitim, sanayi, ticaret gibi alanlarda bilgiler veren resmi ve özel yıllıklardır. Osmanlı Devleti'nde Mustafa Reşid Paşa'nın çabasıyla ilk defa salnameler yayımlanmaya başlamıştır. Resmi olarak askeri salnameler, devlet salnameleri, bahriye, hariciye, ilmiye, rüsumat, maarif ve vilayet salnameleri düzensiz aralıklarla da olsa hazırlanmıştır. Bu salnameler günümüzde yapılan tarih çalışmaları için önemli bilgileri barındırmaktadır.

Devlet kurumlarının çıkardığı salnameler dışında özel kurumlar ve şahıslar tarafından da yayımlanan salnameler mevcuttur. Bunlardan biri de Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye tarafından H. 1332 (M. 1913) yılında basılan salnamedir. Bu salname kuruluşundan yayımlandığı 1913 yılına kadar cemiyetin her türlü faaliyeti, resmi belgeleri, kurduğu okul olan Darüşşafaka ile ilgili bilgiler ve çeşitli tablolarla cemiyete katkısı olan şahısların resimlerini içermektedir.

Salnamenin transkripsiyonu yapılırken basit transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Orijinal metindeki sayfa numaraları köşeli parantez içinde verilmiş, okunamayan kelimeler (...?) şeklinde gösterilmiş emin olunamayan kelimeler ise yanında soru işareti ile birlikte yazılmıştır.

Bu tezin hazırlanması kuşkusuz başta ailem olmak üzere yetişmeme katkısı olmuş bütün öğretmenlerimin sayesinde olmuştur. Kırklareli Üniversitesinde görev yaptığım çalışma arkadaşlarım ve hocalarımla yaptığım konuşmalar bilimsel merakımı ve bilgimi her geçen gün artırmaya devam ediyor. Hepsine şükranlarımı sunuyorum.

Yine de bu tezin ve belki ileride yapmaya muvaffak olabileceğim araştırma ve çalışmaların kendisi olmadan olamayacağı insan tez danışmanım kıymetli Mesut AYAR hocamdır. Her ihtiyacım olduğunda

yanımda olduğu ve bu tezin hazırlanmasındaki katkılarından dolayı bu şekilde edilmiş kuru bir teşekkürden öte şeyler yapabilmek ümidini taşıyorum.

Yunus Kılıç

Ocak, 2016

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE.....	9
-------------------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

SALNAMENİN DEĞERLENDİRMESİ.....	23
---------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SALNAMENİN TRANSKRİPSİYONU.....	31
---------------------------------	----

SONUÇ.....	259
------------	-----

KAYNAKÇA.....	261
---------------	-----

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
öte.	: Ötekiler
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayıları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yay. haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Modern ulus devletin oluşumunda en etkili olan süreçlerden biri kuşkusuz Fransız Devrimi'dir. Bu süreçten en fazla etkilenen imparatorluklarda geleneksel olarak dinsel ve cemaatsel yönetim ve denetim altındaki birçok kurum ve alana merkezi hükümetlerin ve gittikçe daha fazla kurumsallaşan bürokrasilerin müdahalesi görülmüştür. Bu alanlardan en önemlisi de kuşkusuz eğitimidir. Eğitim, hem modern ulus devletin ortaya çıkışında ciddi rol oynamış hem de sistemin en önemli yeniden üretim araçlarından biri olmuştur. Dahası bürokratik yönetim ve askeri alanda yapılan düzenlemelerle birlikte eğitim, iktidar alanlarının devlet lehine genişlemesinin en önemli sacayaklarından biri olmuştur. Artık eğitim ve bilim ilerlemenin, ekonomik kalkınmanın güçlü devlet olmanın en temel ölçüt ve aracı olmaya başlamıştır.¹

Bu olgu, Osmanlı Devleti'nde de kendine has yanları olmakla birlikte geçerlidir. XIX. yüzyılla birlikte Osmanlı devlet adamları, eğitimi Batılı devletlerdeki şekliyle yapılandırmanın ve yaymanın ülkenin bütün sorunlarını çözenin en önemli anahtarı olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Sultan Abdülmecid 1845 yılında Babıali'ye gelerek vükelaya şu nutku söylemiştir:

İşte bu defa da huzurumuzda sana (sadr-âzam) ve bilcümle vükelâmıza yeniden tenbih ederim ki, şu akdem-ı amal ve efkârımız olan ma'muriyet-i mülk ve tebaa hususunda ne makule esbab ve tedâbir lâzım ve muktazi ise... Ve alel husus bu meram-ı hayriyet encam-ı mülükânemizin ber vefk-i matlûb rehin-i hayyiz-i husul ve kemâl olması dinen ve dünyeviye her bir hususta izâle-i cehl kaziyeye-i hükmiyesine vabeste olmasıyla menbâ-ı ulûm ve fûnûn ve mehâz-ı sanayi maârif nümün olan mekâtib-i lâzime icad ve inşası ind-i şahanemizde akdem-i umurdan addolunmağla memalikin

¹ Mehmet Ö. Alkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 1. İşin ilginç yanı ilköğretimin zorunlu hale gelmesi, eğitim bakanlıklarının kurulması gibi konularda Osmanlı Devleti birçok devletten önce davranmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Alkan, not 1

münasib olan mahallerine iktiza eden mekteplerin tanzimiyle terbiye-î ammenin çaresine bakılsın...²

Osmanlı Devleti'nde eğitimin modernleşmesi sürecini 1869 Maarif Nizamnamesine kadar kurulan kurum ve açılan okullarla önemli gelişmeleri sıralayacak olursak karşımıza çıkacak resim aşağıdaki gibi olacaktır:

1773- Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un kuruluşu

1796- Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un kuruluşu

1824- II. Mahmud'un sıbyan mekteplerinin zorunlu oluşuna dair ancak uygulamaya konamayan fermanı

1827- Mekteb-i Tıbbiye'nin açılışı

1834- Mekteb-i Harbiye'nin açılışı

1838- Bürokrasi içinde eğitim ile ilgili hususen bir dairenin kurulması adına ilk adım olarak Meclis-i Umur-ı Nafia'nın kuruluşu

1838- Mekatib-i Rüşdiye Nezareti'nin kuruluşu

1838- Mekteb-i Maarif-i Adliye'nin açılışı

1838- Mekteb-i Ulum-ı Edebiye'nin açılışı

1845- Muvakkat Meclis-i Maarif'in kuruluşu

1845- Darülfünun açılmasına karar verilmesi

1846- Daimi Meclis-i Maarif'in kuruluşu

1847- Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin kuruluşu

1847- İstanbul'da beş rüşdiyenin açılışı

1848- Darümuallimin'in açılışı

1850- Darülmaarif'in açılışı

1851- Encümen-i Daniş'in kuruluşu

² Lütfi Tarihi, c. VIII, s. 9-10, aktaran Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK, 1991, s. 9-10

1853- Vilayetlerde yirmi beş rüşdiyenin açılmasına karar verilmesi

1857- Maarif-i Umumiye Nezareti'nin kuruluşu

1859- Mekteb-i Mülkiye'nin açılışı

1859- İlk kız rüştiyesinin açılışı

1862- Münif Paşa'nın başkanlığında Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kuruluşu

1864- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin kuruluşu

1865- Maarif Nezareti'nin idaresi altında Tercüme Cemiyeti'nin kuruluşu

1869- Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayımlanması

Devletin kalkınma, askeri olarak güçlenme ve tebaanın devlete sadakatının artırılması gibi hedefler için eğitimin araçsal değerini kullanma girişimleri daha somut ve açık hedeflerde tezahür ediyordu. Bunların en önemlilerinden biri bürokrasi, ordu ve sanayi gibi alanlarda yetişmiş eleman ihtiyacının giderilmesiydi. Bu elemanları yetiştirecek kurumlar için ihtiyaç duyulan öğretmen okulları da başka bir ihtiyaç alanıydı. İlk açılan kurum ve okullar da bu ihtiyaçların biran evvel giderilmek istenmesinden kaynaklanıyordu. Fakat özellikle Tanzimat Dönemi devlet adamı ve aydınlarının gündemindeki diğer bir mesele de genel olarak halkın eğitime katılmasını teşvik edilmesidir.³

Genel anlamıyla devletin eğitim alanında yapacağı işlerde karşılaştığı iki sorun ise mevcut medrese sistemi ile mali kaynakların yetersizliğiydi. Eğitim alanında yapılacak reformlar ilk elde medrese ve cemaatlerin tekelindeki mahalle/sıbyan mekteplerine teşmil edilmezken ilk kurulan okulların askeri, tıp ve mühendislik gibi teknik alanlarda olması hem bu alanlardaki ihtiyaçtan hem de olası tepkilerin en aza indirilmesi gayesinden kaynaklanmış gözüküyor.⁴ Mali imkânların sınırlı oluşu ise hemen her girişimde karşılaşılan en ciddi sorun olmuştur. Buna elbette yaşanan siyasi

³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: PEGEM, 2008, s. 196-197

⁴ Alkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 3

ve askeri buhranları da eklemek gerekir. Örneğin Tanzimat Fermanı'nı takip eden birkaç yıl içerisinde Mısır ve Boğazlar Meseleleri ile ilgilenen devlet, reformlar için yeterli adımları atamamış ancak Mustafa Reşid Paşa'nın 1846'da sadrazam oluşunun etkisi ve siyasi sorunların da nispeten çözülmüş olmasıyla yeniden önemli adımlar kat etmiştir.⁵

Devletin reformları hayata geçirmesinin önündeki engellerden olmasının yanında genel karakterini belirleyen etkenin de büyük ölçüde, yaşanan siyasi buhranlar, askeri yenilgiler gibi sorunlar olması doğaldır. Öte yandan her dönem için geçerli olsa da XIX. yüzyıl uluslararası siyasetinin rekabet unsurunu daha fazla gündeme getirmiş olduğu da eklenmelidir. Bu bağlamda eğitimle ilgili yapılan düzenlemeler Batılı anlamda kurumsallaşmayı temsil ettiği gibi bu devletlerle rekabet hissinden doğması da kaçınılmazdır. Rekabet olgusu yalnız devletlerarası bir belirleyici de değildir. Osmanlı örneğinde özellikle Müslüman unsurun eğitim alanında yapmayı düşündüğü ve giriştiği hamleler, Batı ve Batıdaki kurumlar karşısında bir geri kalmışlık psikolojisinden kaynaklandığı gibi Osmanlı tebaası gayrimüslim cemaatlerin yaptıklarından duyulan rekabet hissini bir yansıması olduğunu da söylemek mümkündür.⁶

Tezimizin konusu olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye de bu bağlamda ortaya çıkmış bir eğitim ve hayır kurumudur. Kapalıçarşı çıraklarına okuma yazma öğretme gayesiyle kurulan ve sonrasında Osmanlı ülkesindeki Müslüman yetim çocukların eğitimi için Darüşşafaka mektebini kuran

⁵ Kodaman, *Abdülhamid Devri*, s. 9

⁶ Tezin konusu olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin kurucu üyelerinden Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın 1328 senesi cemiyet idare toplantısında sarfettiği sözler dikkat çekicidir. Paşa bununla ilgili gayrimüslimlerin açtığı bir yetim okulundan bahseder. Bu okul yüksek bir ihtimalle Yunan Ortodoks cemaatinin Yedikule'de açtığı ve sonra Büyükkada'ya taşınan yetimhanedir. Bu okulla ilgili bkz. Dilek Özkan, *Philanthropy And Appropriation Policies Towards The Orphans And Foundlings Of The Greek Orthodox Community Of Istanbul (1852-1908)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, Institute for Graduate Studies in Social Sciences, İstanbul 2009. Darüşşafaka'dan mezun Osman Nuri Ergin de eğitim tarihi ile ilgili eserinin Darüşşafaka bahsinde bu konuya dikkat çeker. Bkz. *Türkiye Maarif Tarihi* İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s. 487; Osmanlı topraklarında açılan yabancı ve gayrimüslim tebaanın okulları için ss. 725-819. Ayrıca bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, ss. 173-177, 240-247 ve 277-279. Bu tavırla ilgili çokça örnek göstermek mümkündür. Bunlardan biri de Basiretçi Ali Efendi'nin Basiret gazetesinin 368 no'lu nüshasında 12. Şehir Mektubunda yazdığı yazıdır. Bkz. Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, haz. Nuri Sağlam, İstanbul: Kitabevi, 2001, s. 22-23.

cemiyet bu bağlamda Osmanlı'nın son dönemindeki hayırseverlik ve sosyal devlet gibi olguların da tezahür ettiği bir kuruluştur.

Klasik dönemden beri öksüz ve yetim çocukların iâşe, barınma ve eğitimleri için vakıflar kurulmuş, yetimler ailelere evlatlık verilmiş ve eytam nezareti ve sandıkları gibi doğrudan devlet denetimi altında çeşitli kurumlar kurulmuştur.⁷ Klasik dönemde yetim çocukların bakımının geniş anlamıyla aile içinde sağlanması sıklıkla görülen bir uygulamadır. Ancak hem vakıf sisteminin bozulmaya başlaması, nispeten klasik anlamını kaybederek çözülmeye başlayan sosyal ilişkiler ve modern sosyal devlet olgusunun devreye girmesi yeni yapıların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Osmanlı'da modern sosyal devletin oluşumu ile ilgili yaptığı çalışmasında Nadir Özbek şu tespiti yapar:

Merkezi devletin sosyal alana müdahale imkânının sınırlı olduğu tarihsel koşullarda, aile ve kan bağı ilişkileri, mahalle, köy, cemaat dayanışmaları, lonca gibi üretim temelli dayanışmalar, tarikat, zaviye gibi dini içerikli odaklaşmalardan oluşan bir dizi beşerî ilişki, bireyin ailevi, sosyal ve doğal krizler karşısında korunmasını sağlayan bir refah sisteminin temellerini oluşturmuştur. Bu gibi beşerî dayanışma ilişkilerinin yanı sıra özellikle siyasi erkin yoğunlaştığı kent merkezlerinde, yönetici elitin çeşitli kaygılarla yoksullara yönelik kurumsal bir koruyucu sistem oluşturma eğiliminde olduğunu ve bu tür kurum ve ilişkilerin izlerinin tarihin derinliklerine kadar uzandığını biliyoruz.⁸

Tanzimat döneminde yönetici sınıfın bu tür girişimleri klasik sistemin izlerini taşıdığı gibi siyasi iktidarın niteliği ve yapılanmasıyla da doğrudan

⁷ Hikmet Zeki Kapıcı, *Yetimlere Yönelik Bir Eğitim Kurumu Darülhayr-ı Ali*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2012, s. 13-14. Ayrıca bkz. Nadir Özbek, "II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Âli", *Tarih ve Toplum*, sayı 182, Şubat 1999, ss. 75-84; Cemil Öztürk, "Osmanlı'da Bir Meslekî Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-ı Âli", *Millî Eğitim*, sayı 143, 1999, ss. 76-84. Darüşşafaka'nın yönetim ve mali olarak zor duruma düşerek II. Abdülhamid'in himayesine ve Maarif Nezareti'nin kontrolüne geçtiği bir dönemde Midhat Paşa'nın kurduğu ıslahhane/sanayi mekteplerine benzer biçimde doğrudan Sultan'ın inisiyatifıyla kurulan bir okul olarak ilginçtir.

⁸ Nadir Özbek, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet", *Toplum ve Bilim*, sayı 92, Bahar 2002, s. 10

ilgilidir. Söz konusu dönemde modern anlamda bürokrasinin oluşmaya başlaması ve Babıali adıyla da yönetim merkezlerinden biri haline gelmesine şahit oluyoruz. İktidar sahibi olan Babıali'nin eğitim ve hayır işlerinde de söz sahibi olarak bunların merkezi devletin araçları olarak kullanılmasına katkıda bulunmuştur.

Hem eğitim hem de hayırseverlik olgusunun modern devlet bağlamında yeni bir tür vatandaşlık, sosyal alana devlet müdahalesi ve iktidarının yayılması ve meşruiyet ile sembolik iktidar biçimlerinin araçlarından olduğu kuşku götürmez. İşte Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye de Tanzimat bürokrasisinin devletin güçlenmesi gayesiyle giriştiği eğitim ve hayır kurumlarından biridir.

Darüşşafaka üzerine yapılan çalışmalara bakmadan önce genel olarak Türk eğitim tarihine dair eserlere bakılacak olursa bu alanda en sık başvurulan isimler ve eserleri şunlardır: Nafi Atıf Kansu'nun "Türkiye Maarif Tarihi", Necdet Sakaoğlu'nun "Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi", Yahya Akyüz'ün "Türk Eğitim Tarihi", kendisi de bir Darüşşafaka mezununun olan Osman Nuri Ergin'in "Türk Maarif Tarihi", İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in hazırladığı "Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü", Hasan Ali Koçer'in "Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)" ve Selçuk Akşin Somel'in "Osmanlı'da Eğitim'in Modernleşmesi". Son olarak Şevket Pamuk'un editörlüğünde Mehmet Ö. Alkan tarafından hazırlanan "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri" içinde barındırdığı zengin bilgi ve istatistiklerle zikre değerdir.

Özel olarak Darüşşafaka veya Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye üzerine yapılan çalışmalar içinde Adem İnce'nin yüksek lisans çalışması olan "Darüşşafaka: Bir Eğitim Kurumu Monografisi"⁹ tezimizin konusu olan salname ve diğer Darüşşafaka yayınları ile mevcut literatür kullanılarak hazırlanmıştır. Emine Gümüşsoy'un hazırladığı "Tanzimat'tan Sonra

⁹ Adem İnce, *Darüşşafaka: Bir Eğitim Kurumu Monografisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.

Kurulan İlmî Cemiyetler”¹⁰ yüksek lisans tezi ve bu çalışmanın bir kısmını yayınladığı “Tanzimat’tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye”¹¹, Tanzimat dönemi eğitim ve bilim anlayışı ile bu dönemde kurulan iki cemiyetin faaliyetlerini ele almaktadır. Songül Keçeci Kurt’un yaptığı “Osmanlı Devleti’nde Özel İslam Mektepleri”¹² adlı doktora çalışması ve bu tezden hazırlanan “Bir Eğitim Öncüsü: Darüşşafaka”¹³ ve “Osmanlı Devleti’nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler”¹⁴ isimli makalelerle yazar açılan okullarla ilgili zengin belgeler sunmakta ve arşiv belgeleri ile bulgularını desteklemektedir. Genel olarak korunmaya muhtaç çocuklara yönelik açılan sosyal hizmet kurumlarını teorik ve tarihsel bakış açısıyla ele aldığı doktora çalışmasıyla Abdullah Karatay’ın hazırladığı “Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu”¹⁵ tezi de zikre değerlidir.

Bu tez çalışmalarının dışında yazılan makalelerden Meltem Kocaman’ın “Darüşşafaka’da Fizik Eğitiminin Başlangıcı”¹⁶ bu okulda verilen doğa bilimleri ve özelde fizik derslerinin bir analizini sunmaktadır. Namık Kemal Şahbaz ve Hasan Bağcı’nın yazdığı “Halka Okuma Yazma Öğretmede İlk Önemli Kurum: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Yayınları”¹⁷, özellikle cemiyetin ilk yıllarında yürüttüğü ders kitabı hazırlama faaliyetlerinde öne çıkan gelişmelere dikkat çekmiştir. Yine korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurumlar bağlamında yapılan bir diğer makale Vehbi Ünal’ın

¹⁰ Emine Atılğan, *Tanzimat’tan Sonra Kurulan İlmî Cemiyetler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1998.

¹¹ Emine Gümüşsoy, “Tanzimat’tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, s. 2, 2007, ss. 173-192

¹² Songül Keçeci Kurt, *Osmanlı Devleti’nde Özel İslam Mektepleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2011.

¹³ Songül Keçeci Kurt, “Bir Eğitim Öncüsü: Darüşşafaka”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 12, s. 2, 2012, ss. 159-174

¹⁴ Songül Keçeci Kurt, “Osmanlı Devleti’nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 9, s. 19, 2012, ss. 105-123

¹⁵ Abdullah Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007

¹⁶ Meltem Kocaman, “Darüşşafaka’da Fizik Eğitiminin Başlangıcı”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. XIV, s. 2, 2013, ss. 87-117

¹⁷ N. Kemal Şahbaz ve Hasan Bağcı, “Halka Okuma Yazma Öğretmede İlk Önemli Kurum: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Yayınları”, *Ege Eğitim Dergisi*, c. 9, s. 1, 2008, ss. 23-33

“Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar için Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”¹⁸ adlı çalışmasıdır. Yazar, klasik dönemdeki vakıf müessesesinden başlayarak Tanzimat sonrası yapısal bir dönüşüm geçiren olgu ile ilgili açılan kurumları ele almıştır. İsmail Doğan, “Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye’deki Bilim Eğitime Etkileri”¹⁹ isimli çalışmasıyla Tanzimat dönemi aydın ve devlet adamlarının bilim, doğa bilimleri ve eğitimle ilgili bakış açılarının başarılı şekilde yansıtmıştır.

Aynur Soydan tarafından yazılan “Darüşşafaka Tarihinden Kesitler”²⁰ adlı makale kaynak olarak ilgili literatürle yetinmiş olsa da belirli bir teorik perspektif sunmayı ihmal etmemiştir. Cumhuriyet döneminde Darüşşafaka ile ilgili yaşanan gelişmeleri de benzer bir üslupla ele almıştır.

Son olarak cemiyetin çıkardığı ancak bu çalışmaya kadar üzerine araştırma yapılmamış *Mebahis-i İlmiye* dergisini ele aldığı makalesiyle Feza Günergun’u zikretmek gerekir.²¹ Bu çalışmada yazar, dergiyi bilim dünyasına tanıtmakla kalmamış her sayısını içeriği ve matematik bilimi açısından değerliyle birlikte özetlemiştir.

¹⁸ Vehbi Ünal, “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar için Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 36, s. 2, 2012, ss. 1-27

¹⁹ İsmail Doğan, “Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye’de Bilim Eğitime Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 26, s. 1, 1993, ss. 131-149

²⁰ Aynur Soydan, “Darüşşafaka Tarihinden Kesitler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c. 2, s. 3, 2003, 249-268

²¹ Feza Günergun, “Matematiksel Bilimlerde İlk Türkçe Dergi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. 8, s. 2, 2007, ss. 1-42

1. BÖLÜM

CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE

Daire-i Askeriye Ruznamçecisi Yusuf Ziya Bey Aksaray Sofular mahallesindeki evinden her sabah dairesine gidip gelirken Kapalıçarşı esnaf çıraklarının dükkânlar açılıncaya kadar boşuna vakit öldürdüklerini görür. O zaman komşuları olan Ahmet Muhtar Bey, Vidinli Tefvik Bey²² ve başkaları da dâhil olarak bazı geceler oturup Müslüman halkın eğitim açısından diğer cemaatlere nazaran geri kalmış olmasından üzüntüyle konuşurlar. Bu toplantılardan birinde Yusuf Ziya Paşa çırakların durumundan bahsedip bunlardan okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma, biraz hesap ve dini bilgiler verilebileceğinden bahsedince hemen işe koyularak Cemiyet-i Tedrisiye'yi kurarlar.²³

Cemiyet'in kuruluşu ile ilgili bir belirsizlik vardır. Tezin konusu olan H. 1332 (M. 1913) tarihli salname kesin bir kuruluş tarihi vermezken Ayhan ve Maviş İslam Ansiklopedisi "Darüşşafaka" maddesinde ve Darüşşafakalılar Cemiyeti'nin yayınladığı "Darüşşafaka 1863-1998" adlı eserde kuruluş tarihi 21 Şevval 1280 (30 Mart 1864) olarak gösterilir. Ancak bu son kaynakta kuruluş tarihi miladi olarak 30 Mart 1863 kabul edilmiştir.²⁴ Türk Tarih Kurumu'nun takvim çevirme cetveline göre ise 30 Mart 1864 tarihine tekabül eder.²⁵ Darüşşafaka mezunlarından Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kami Beylerin 1927 yılında hazırladığı ve salname gibi daha sonra yapılan birçok araştırmanın temel kaynaklarından biri olan eserde ise yine Salname gibi kuruluş bilgisi kesin

²² Vidinli Tefvik Bey ile ilgili yapılmış bir tez çalışması için bkz. Atilla Polat, *19. Yüzyıl Osmanlı Bilim Hayatında Öncü bir Matematikçi: Vidinli Hüseyin Tefvik Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014

²³ *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi*, Darülhilafetül İslamiye: Hikmet Matbaası, H. 1332, s. 8-9. Buradan sonra *Salname*. Cemiyet ve Darüşşafaka ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla *Salname*'yi kullanmıştır. Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kami Beylerin 1927 yılında hazırladığı kitap da en sık başvurulan kaynaklardan biridir. Bu eser de salnameye sıklıkla başvurmuştur. 1948 ve 1999 yıllarında Darüşşafakalılar Cemiyeti tarafından bastırılan Darüşşafaka isimli kitaplar da 1927 tarihli İzzet ve öte. esas almıştır.

²⁴ Bu duruma dikkati çeken bir başka eser Aynur Soydan, "Darüşşafaka Tarihinden Kesitler", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, 2003, s. 250

²⁵ Osman Nuri Ergin ise 1865 tarihini verir. *Türkiye Maarif Tarihi*, s. 487

olarak verilmezken cemiyetin kuruluşunun resmen ilanı olarak 1 Mart 1281 (13 Mart 1865) olduğundan bahsedilir. Bunun sebebi ise bu tarihte çıkan nüshasında Tasvir-i Efkar gazetesinin cemiyette derslerin başlaması ile ilgili yaptığı haberdur. Kayıt tarihleriyle ilgili duyuru da yine bu haberle ilan olunmuştur. Ancak Tasvir-i Efkar'ın Cemiyet-i Tedrisiye ile ilgili ilk haberi 12 Nisan 1280 (24 Nisan 1864) tarihlidir. Bu haberde cemiyetin kurulduğu ve eğitim için Maarif Nezareti'nden istenen okulla ilgili padişah iradesinin çıktığı haber veriliyor.²⁶

Yine bu kaynakta cemiyetin ilk nizamnamesinin 1280 (1864) tarihli olduğundan bahsedilir. Bu nizamnamenin bazı kısımları salnamede verilmiştir ancak yine tarih yoktur. Bu nizamnameye göre on yaşından büyük ve vaktiyle okuma yazma ve dini bilgileri öğrenememiş isteyen herkese ders kitapları ücretsiz verilerek dini bilgiler ve evrak, senet, mektup okuyup yazabilecek derecede eğitim verilecektir. Nizamnamede cemiyetin maksadı eğitim yaymak olarak gösterilirken azaların görev ve niteliği de belirlenmiştir. Okutulacak dersler ise “Elif-Ba, bu ders arasında şakirdâna okutulacak huruf ve kelimât yazdırılacaktır. Kuran-ı Kerim ve muhtasar ilmihal, hümayunname hülasası ve yahut suhuletli diğer bir kitap (Bu ders arasında imla; hat talim olunacaktır.) hesab-ı hendese herkese lazım olan kavaid-i hendesiye talim olunacaktır. Hulasa veçhile tarih coğrafya.” şeklinde belirtilmiştir.²⁷

Cemiyetin kurucularından Yusuf Ziya Bey, Ahmet Muhtar Bey, Vidinli Tefvik Bey, Ali Naki Efendi ve mektebin açılışından Paris'e gittiği tarihe kadar imla dersi veren Namık Kemal dışında bu nizamnamenin altında imzası bulunan ilk azalardan bazıları şunlardır: Sonradan Dâhiliye Nazırı olan Memduh Paşa, Adliye Nazırlığı yapacak Manyasizade Mustafa Refik Bey, Viyana sefirliği yapacak Sadullah Paşa, Evkaf Nazırlığı yapacak Galip Paşa, Maarif Nazırlığı da yapacak meşhur yazar Recaizade Mahmud Ekrem

²⁶ Haz. Mehmed İzzet ve öte., Darüşşafaka: Türkiye'de İlk Halk Mektebi: Darüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşiyor?, Yay. haz. Mehmet Kanar, İstanbul: Darüşşafakalılar Derneği, 2000, s. 179. Tasvir-i Efkar'da yapılan bu haberi muhtemelen Şinasi kaleme almıştır. Bkz. Dilek Yalçın Çelik, “Şinasi'nin Düzyazılarında Devrin Eğitim ve Kültür Anlayışına Bir Bakış”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 27, sayı 2, Aralık 2010, s. 157

²⁷ *Salname*, s. 10-11

Bey.²⁸ Bu isimlerin hepsi o dönemde Tercüme odası ya da başka dairelerde küçük rütbeli memurlardır.

Cemiyet eğitim için önce Örücüler'de bir mektebe talip olur. Bu mektep tamir olacakken yanması üzerine²⁹ Simkeşhane'de Valide Emetullah Kadın Mektebi bu iş için tahsis edildi. Mektebin tamiri ve eğitimin başlaması için Yusuf Ziya Bey'in büyük emek ve gayretleri olmuştu.³⁰ Mektebin eğitim bir salonu ile muallimlerin dinlenmesi için bir de odası vardı. İlk yıl Müslüman ve Hıristiyan esnaf çırak ve kalfalar, memurlar başta olmak üzere 539 kişi kaydolmuş bunların 350si dersleri tamamlamıştır. İkinci yıl bu rakamlar sırasıyla 590 ve 373'tür. Bu çırak mektebine ilgi o kadar yoğun olmuştur ki Cemiyet üyelerinden Cevdet Efendi Aksaray'da Ebubekir Paşa Mektebi'nde okulun bir şubesi açılmıştı. Cevdet Efendi'nin burada öğrettiği metottan dolayı kendisine Elifbacı Cevdet Efendi dendiği de rivayet olunmuştur.³¹

Bu mektepte kuruculardan Yusuf Ziya Bey, Ahmet Muhtar Bey, Vidinli Tefik Bey, Ali Naki Efendi ve birçokları gönüllü olarak ders vermişler hatta bu dersler için Yusuf Bey Hesab, Vidinli Tefik Bey de Teshilü'l-hesab adıyla ders kitabı da bastırmıştır.

Esasında mektepte okutulacak dersler için muallimler birçok kitap bastırılmış bunların telif ücretlerini de cemiyete bağışlamışlardır. Bu kabil basılan kitap sayısı için Ayhan ve Maviş 58 rakamını verirken³² İzzet ve öte. 1307 (1891-92) senesine kadar telif ve tercüme edilen 60 kitabın listesini verir.³³

İlk yıllardaki yoğun talep üzerine ve cemiyetin kuruluş maksadına riayet etmek için Cemiyet adını Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye olarak değiştirir.³⁴ Muhtemelen bu karardan sonra Hıristiyan çırak ve ahali derslere kabul edilmemiştir. Valide mektebi ve Ebubekir Paşa mektebinde üç sınıf

²⁸ *Salname*, s. 12; İzzet ve öte. *Darüşşafaka*, s. 2-3

²⁹ *Tasvir-i Efkâr*, 1 Mart 1281 (13 Mart 1865) aktaran İzzet ve öte. *Darüşşafaka*, s. 180

³⁰ *Salname*, s. 94 (Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın 1328 senesi heyet-i umumiye toplantısında irad ettiği konuşma); İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 200 (Mehmed İzzet'in yazdığı Yusuf Ziya Bey'in hayatı)

³¹ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 3

³² Ayhan ve Maviş, "Darüşşafaka", *DİA*, c. 9, s. 7

³³ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 10, 195. Ayrıca bkz.

³⁴ Bu bilgi salnamede, s. 10

şeklinde üç yıllık bir eğitim öngörölmüştür. 1874 yılına kadar bu iki mektepte eğitime devam edilmiş bu yıl görölen gerek Münif Paşa'nın isteği üzerine kapatılmıştır.³⁵

Cemiyet yine kuruluş maksadına uygun olarak 1867 yılında bir de "Mebahis-i İlmiye" adında bir dergi çıkarmaya başlar. Bu dergiyi çıkarmaktaki amaçlarını ise derginin ilk sayısının rağbet görmesi üzerine okurlara teşekkür yazısında derginin ikinci sayısında ifade ederler.³⁶

Terakki-i hüner ve sanata ki sebeb-i istihsal-i servettir vasıta olan ulum-i riyaziye ve tabiiyyeden ve fünun-i saireden bahs etmek ve hâsıl olacak temettu cemiyet-i acizanemizin mesarifine hasır edilmek niyet-i salimesiyle bi-tevfikihi teala saye-i maarifvaye-i hazret-i şahanede tab ve neşrine muvaffak olduğumuz işbu mecmua-i naçizanemize vatanlarının asar-ı ilm ve maarifle feyzyab-ı terakki olmasına heveskâr olan ashab-ı cemiyetin fevka'l-hadd izhar-ı rağbet buyurmalarına arz-ı teşekkür ederiz.

Yusuf Ziya Bey'in ön ayak olması³⁷ ve özellikle Vidinli Tevfik Bey'in gayretleri ile iki yıl boyunca aylık olarak çıkarılan dergi daha çok matematik üzerinde durmuş halka doğa bilimlerini tanıtmak dışında sanayi erbabına az da olsa matematik öğretmeyi hedeflemiştir. Dergini satışından cemiyete mali destek olmak da amaçlanmıştır. Günergun'un işaret ettiği gibi devrin diğer dergilerinin aksine parasızlık yüzünden değil Cemiyet'in Darüşşafaka'yı açmaya karar vererek diğer faaliyetlerini durdurması ve Vidinli Tevfik Bey'in zamanının olmaması derginin daha fazla çıkmasına engel olmuştur.³⁸

Mebahis-i İlmiye kısa zamanda birçok okurun ilgisini çekmiş özellikle Harbiye mektebi talebelerini takip ettiği bir dergi haline gelmiştir.³⁹ Her ne

³⁵ Münif Paşa'nın mektepleri niye kapattığı üzerine kaynaklarda bilgiye rastlamadık yalnız Cemiyet 1868-69 yıllarında Darüşşafaka'yı açmaya kara verip 1873 yılında eğitime başladığına ve diğer faaliyetlerini tatil ettiğine göre burada eğitim ya tamamen durmuş ya da verimsiz olmaya başlamış olmalıdır.

³⁶ Mebahis-i İlmiye, c.1, sayı 1, Muharrem 1285 (1868), s.2, aktaran Feza Günergun, "Matematiksel Bilimlerde İlk Türkçe Dergi: Mebahis-i İlmiye", *Osmanlı Bilimi Arşatırmaları*, c. VIII, sayı 2, 2007, s. 6

³⁷ Günergun, *Matematiksel Bilimlerde*, s. 3

³⁸ Günergun, *Matematiksel Bilimlerde*, s. 7-8

³⁹ *Salname*, s. 10. Bu bilgi de benzerleri gibi Salname'den İzzet ve öte. Hazırladığı *Darüşşafaka*'ya oradan da konuyla ilgili diğer çalışmalara geçmiş görünüyor.

kadar diğerk mektep talebelerinin okuduğuna dair kayıt yoksa da yüksek tahsil gören talebeler okur kitlesinin büyük kısmını oluşturmuş olmalıdır.

Cemiyet açılan mekteplerdeki başarıyı ve aza sayısının gittikçe arttığını görünce ilk önce daha planlı bir şekilde eğitim verecek bir iptidai okul açmaya karar verir.⁴⁰ Bu sırada Paris sefirliğinden istifa ederek ülkeye dönen ve burada eğitimle ilgili birçok gözlem yapan Sakızlı Esad Paşa Fransa’da asker çocuklarının okuduğu “Prytanée Militaire du la Fléche” tarzında ve yalnız Müslüman yetim çocukların yatılı ve ücretsiz olarak eğitimine hasredilecek bir okulun kurulmasını teklif eder.⁴¹ Bu teklifin cemiyetçe kabul edilmesi üzerine hemen işe koyularak arsa satın alınması ve inşaatın başlamasıyla ilgili çalışmalar yapılır.

Yavuz Selim’de Maşuk Paşa Konağı ve civarındaki arsaların Sultan Abdülaziz’in bağışladığı 200,000 kuruş ile satın alınır. Saray başmimarı Ohannes Efendi’nin 100x50x10 ebatlarında iki katlı ve kız ve erkek Darüşşafakası için iki taraflı olarak planını çizmesiyle 26 Rabiülahir 1285 yılında inşaat başlanır. Toplam 30,071,263 kuruş inşaat masrafının 210,000 kuruşu arsa bedeli olmak üzere 710,000 kuruşunu Abdülaziz Han, 374,900 kuruşunu ise Maliye Nezareti vermiştir. Geriye kalan miktar da Mısır Hıdivi İsmail Paşa dâhil olmak üzere birçok yüksek ve düşük rütbeli memurun ve halkın bağışlarıyla toplanmıştır.⁴²

Ara sıra parasızlık yüzünden duran inşaat faaliyeti 27-28 Rabiülahir 1290’da (24 Haziran 1873) biterek Sultan’ın cülus yıldönümünde okulun açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılıştan üç gün sonra ise binada eğitime başlanmıştır.⁴³ İlk sene başvuran 54 yetimden yapılan sınav neticesinde az çok okuma bilen 28 efendi ikinci sınıfa 26 efendi de birinci sınıfa

⁴⁰ *Salname*, s. 13

⁴¹ *Salname*, s. 13-14; İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, 5. Bu eserde Darüşşafaka’nın kuruluşu ile ilgili daha çok zengin ailelerin çocuklarının devam ettiği Galatasaray Sultanisine karşılık yetim çocukların ücretsiz okutulması fikrine vurgu vardır.

⁴² *Salname*, s. 15. Darüşşafaka’nın açılabilmesi için yapılan yardımların ayrıntılı listesi için bkz. *Salname* s. 158-160

⁴³ *Salname*, s. 16

başlatılmıştır.⁴⁴ İlk ders ikinci sınıflara “malumat-ı nafia” adıyla “erkan-ı askeriyede dini bütün lakaplı Kayserili Mustafa Paşa tarafından” verilmiştir.

Cemiyet inşaat faaliyeti devam ederken yeni maksadı çerçevesinde bir nizamname bir de Darüşşafaka’ya dair talimatname hazırlamıştır. Bu nizamnamenin yayınlanma tarihinde de bir belirsizlik yahut yanlışlık vardır. 15 Muharrem 1289 Hicri ve 16 Teşrinisani 1287 Rumi tarihleri nizamnamenin kapağında verilmiştir. Ancak Hicri tarih 25 Mart 1872, Rumi tarih ise 28 Kasım 1871’e tekabül ediyor. Salnamede ise nizamnamenin çıkmasıyla ilgili padişah iradesi 16 Teşrinisani 1287 olarak gösterilmiştir. Bu durumda bu tarihi kabul etmek makuldür.

Darüşşafaka, açılmasına karar verildiğinde Müslüman kız ve erkek yetim çocuklara mahsus olarak düşünülmüş hatta bina bu şekilde tasarlanmıştır. Nizamnamelerde kız öğrencilere okutulacak dersler ve mezun olmaları durumunda yapılacaklar bile belirlenmiştir.⁴⁵ Ancak bu karar bazı mahzurlar görülerek uygulanmaz. Bu husus vilayetlerde açılması planlanan şubelerle birlikte her fırsatta gündeme getirilir. Hazırlıklar bile yapılır ancak iki plan da her seferinde sonuçsuz kalır. Darüşşafaka’nın başka şubesi hiç açılmadığı gibi mektebe kız öğrenci de ancak 1971-72 senesinde alınabilmiştir.

Darüşşafaka’nın ilk programı Esad Paşa’nın Paris’ten getirdiği ve Fleche okulunun programının uyarlanmış halidir. Okutulacak dersler şunlardır:

Türkçe okuyup yazma, İlm-i akaid, sarf ve nahv-i Arabî, mantık, maani, tarih-i umumi, tarih-i Osmanî, coğrafya, ilm-i hesap, hendese, cebir, hendese-i resmiye ve menazır, müsellesat-ı müsteviye, topografya, hikmet-i tabiiye, kimya, tarih-i tabii, makine, ilm-i heyet-i kavanin-i devlet-i aliyye, ilm-i servet, defter tutma usûlü (bir nebze).⁴⁶

⁴⁴ *Salname*, s. 13

⁴⁵ *Salname*, 34-41. Bu hususta Basiretçi Ali Efendi gazetede alınacak kız öğrenciler için ihtiyaç duyulan muallimler için bir aday kulağına geldiğinden bahseder “matmazel”in özelliklerini sayar. Bkz. Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, haz. Nuri Sağlam, İstanbul: Kitabevi, 2001, s. 109-110

⁴⁶ *Salname*, s. 40

Birkaç yıl uygulanan bu program üyelerden Süleyman Paşa'nın ders nazırlığı sırasında hazırlayıp cemiyet tarafından bazı değişikliklerle 1292 (1876) yılında kabul edilen ve 1307 (1891)e kadar yürürlükte olan programla değiştirilmiştir.⁴⁷ Cemiyet nizamnamesinde okutulacak derslerin gerek görüldüğünde ve zamanın icaplarına göre değiştirilebileceği zaten ifade edilmiştir.⁴⁸ Zamanının çok üzerinde içeriğe sahip olduğu sekiz senelik programıyla iptidai, rüşdiye ve idadi eğitimlerini içermekle birlikte son iki senesi ali derece kabul edilmiştir. İlk mezunlarını verdiği 1881 yılından 1894 yılına kadar mektebi bitirenler yüksek okul mezunu sayılmışlardır.⁴⁹

Süleyman Paşa bir süre sonra Askeri mektepler nazırlığına tayin olursa da hizmetleri devam etmiştir. Bunların arasında en önemlisi kuşkusuz askeri mektep muallimlerini Darüşşafaka'da gönüllü olarak eğitim vermeye ikna etmesidir. Uzunca bir süre öğretmen ihtiyacının büyük kısmı bu muallimler tarafından giderilmiştir.

Vidinli Tefvîk Bey başta olmak üzere cemiyet kurucularının doğa bilimleri ve özellikle matematiğe büyük önem vermesi, muallimlerin ekseriyetinin askeri mekteplerden gelmesi gibi sebepler ve zaten programının da bunu öngörmesi gibi sebeplerle Darüşşafaka'da matematik ve doğa bilimleri dersleri hep ön planda olmuştur. Bu sayede öğrenciler bu alanda iyi yetiştiği gibi Salih Zeki gibi çok önemli matematikçiler de mezun etmiştir.

Darüşşafaka'da yine yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı ve okulun yatılı olmasından ötürü disiplin ve intizam her zaman yerinde olmuştur. Bununla ilgili Basiretçi Ali Efendi'nin satırları oldukça ilginçtir:

“Ramazanda gezdiğim camilerin ekserinde ve hele evvelki Cuma günü Süleymaniye Cami-i şerifinde Darüşşafaka şakirdânını gördüm. Bunların elbisesi gayet güzel ve pek muntazam, terbiye ve askeriyece talimleri dahi yolunda. Hani bölük tertibi üzere dizilip ve cümlesi birden ayak atıp

⁴⁷ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 10

⁴⁸ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezâifini Müşir Nizamname, 9. bend

⁴⁹ Ayhan ve Maviş, “Darüşşafaka”, s. 8

gidiyorlar ve verilen kumandayı icra ediyorlar. Doğrusu bu mektebin müdürü her kim ise himmeti var olsun...”⁵⁰

İlk defa 1881 yılında mezun veren Darüşşafaka’yı bitiren sekiz efendi Telgraf Nazırı İzzet Efendi’nin delaletiyle Posta ve Telgraf Nezareti’nde işe başladı. Bu mesele daha önceden düşünülmüş olmalı ki 1880 yılında son sınıfa telgraf dersi eklenmişti. Bu tarihten itibaren okul adeta bir Telgraf Fen mektebi halini aldı.⁵¹ 1883 senesinde ise ilk mezunlardan üç, 1882 mezunlarından da bir olmak üzere dört kişi Paris’teki telgraf mektebine tahsile gönderildi.⁵² Paris’e talebe gönderilmesi bu tarihten sonra her iki yılda bir ikişer mezun usulüyle uzun yıllar devam etti.

1877-78 Osmanlı-Rus harbi sebebiyle İstanbul’a göç etmek zorunda kalan muhacir çocuklarından bin kadarı okula yerleştirilir. Bundan dolayı eğitime altı ay kadar ara vermek zorunda kalınır. Durumun daha fazla devam etmemesi adına gazetelere ilanlar verilerek çocuk muhacirlerden kızlar evlatlık kabul eden ailelere erkeklerin bir kısmı sanayi mektepleriyle Tophane sanayi alaylarına 15-20 çocuk da Darüşşafaka’ya kayıt edilir. Mektep tamire muhtaç hale gelirken Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Cemiyet reis vekili⁵³ Rıza Paşa, muvazene müdürü Cemal Beylerin gayretleriyle mektep tamir olunur.⁵⁴

II. Abdülhamid döneminin ilk yıllarından sonra cemiyet toplantılarını yapmakta zorlanmaya başlamıştır. 1888 yılına gelindiğinde de toplantılarını fiilen iptal etmiştir.⁵⁵ Bu dönem aynı zamanda eğitim alanında birçok yeni kurumun açıldığı eğitim modernleşmesinin taşraya yayıldığı dönem olmuştur.⁵⁶ Abdülhamid yeni okulların açılmasını teşvik ederken maarif teşkilatı ve okulların da denetimini özellikle misyoner faaliyetlere ve yabancı etkisine karşı artırmak istemiştir.

⁵⁰ Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, haz. Nuri Sağlam, İstanbul: Kitabevi, 2001, s. 624

⁵¹ Ayhan ve Maviş, “Darüşşafaka”, s. 8

⁵² Ayhan ve Maviş, “Darüşşafaka”, s. 8

⁵³ Cemiyetin nizamnamesine göre doğal başkan sadrazamdır, Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde başbakan olarak günümüze kadar devam etmiştir.

⁵⁴ *Salname*, s. 18-19

⁵⁵ *Salname*, s. 23

⁵⁶ Kodaman, *Abdülhamid Devri*, ss. 28-56

Cemiyet üye sayısı azaldıkça ve toplantı yapamaz hale geldikçe bütçe de sarsılmış bu dönemde Sadrazam Said ve Cevat Paşaların mektebe önemli katkıları olmuştur. Said Paşa, okulu ziyaret edip eksiklerin giderilmesi ile ilgili maliye bütçesinden tayinat desteği sağlarken Cevat Paşa delaletiyle devletten imtiyaz alan şirketler Darüşşafaka'ya yardım yapmışlardır.⁵⁷ Yine Cevat Paşa mektep mezunlarının Telgraf Nezareti yanında Rüsumat Emaneti'ne kabul edilmelerinde etkili olan isimdir.

Yine Said Paşa'nın delaletiyle 1888 senesi mezunları sultanın huzuruna kabul edilerek kendi yaptıkları tabloları takdim etmişler ve bu daha sonraları bir gelenek haline gelmiştir.⁵⁸ Ancak bu dönemde dört yüzle sınırlı olması gereken talebe sayısı yedi yüze kadar çıkmış, mali imkânsızlıklar ve cemiyetin okul idaresinde söz sahibi olamaması sebebiyle eğitim kalitesi düşmüştür.⁵⁹ Bu durum 1903 senesine kadar sürmüş padişaha okulun durumu arz edildikçe yardımlarda bulunulmuştur.

Adı geçen sene mektep müdürünü şikâyet için beş öğrencinin bağırarak Babıali'ye yürümesi padişaha telgrafla bildirilince Süleyman Nazif'e göre bu tepkinin kendisine olduğunu düşünen padişahın talebiyle okul kapatılma tehlikesiyle karşılaşmıştır. Darüşşafaka'dan mezun ve okulda muallimlik yapan Mehmed İzzet Mabeyn tercümanı iken bu kararı duyarak sadrazamı tetkikat yapmaya ikna etmesi üzerine yapılan soruşturmadan, mektebin Maarif Nezareti'ne bağlanması ve on bir öğrencinin başka okullara gönderilmesi kararı çıkmıştır.⁶⁰ Padişah okula maliye bütçesinden iki bin kuruluş yardım etmeyi ve nizamnamesini istemeyi ihmal etmemiştir.⁶¹

1903-1908 arasında Maarif Nezareti idaresi altında yönetilen okul kötü yönetimden devrin sonlarına doğru dirayetli ve gayretli müdürler sayesinde nispeten kurtulmuştur. Yine de yetim çocuklar yanında analı-babalı hatta zengin ailelerin de talebe göndermesine ve bütçenin sürekli açık vermesine

⁵⁷ Ayhan ve Maviş, "Darüşşafaka", s. 9

⁵⁸ *Salname*, s. 23

⁵⁹ *Salname*, s. 25

⁶⁰ Tahir Olgun, "Cemiyeti Tedrisiye İslamiye/Türk Okutma Kurumu", Darüşşafaka 1873, İstanbul: Akgün Matbaası, 1948, s. 20-21-22

⁶¹ *Salname*, s. 24

engel olunamamıştır. Bu durumda pay sahibi etkenlerden biri de nezaretin gönüllü öğretmenliği kaldırarak ücretli öğretmenler atamasıdır.

Meşrutiyet'in ilanının müteakip Darüşşafaka mezunları ilk iş 8 Ağustos 1324 (21 Ağustos 1908) tarihinde toplanarak kuruculardan hayatta olanları Cemiyeti ihya etmeye çağırmıştır. İkinci hedef de “hükümet mektebi halini alıp” asli vazifesinden çıkmış mektebi intizama koymaktı.⁶² 23 Kanunisani 1324'te (5 Şubat 1909) toplanan kongrede cemiyetin nizamnamesi gereği seçilen idare ve tedris meclisleri üyelerini de içerisindeki simalardan dolayı aynen vermek uygun olacaktır:

İdare Meclisine Seçilenler:

Meclis-i Ayan Reisi Said Paşa, Meclis-i Ayan Reis-i Sanisi Gazi Muhtar Paşa, Maarif Nazırı Abdurrahman Bey, Mısırlı Prens Said Halim Paşa, Müze müdür muavini Halil Edhem Bey, tüccar-ı mutebereden Manizade Hacı Hüseyin Efendi, Tanin gazetesi müessisi Hüseyin Kazım Bey, Posta müdür-i umumisi Fahri Bey, Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey.

Eğitim Meclisine Seçilenler:

Meclis-i Sıhhiye Reis-i Sanisi Ahmed Midhat Efendi, Ders Vekili Halis Efendi, Meclis-i Maarif azasından Salih Zeki Bey, Telgraf mühendislerinden Mehmed Emin Bey, Darülfünun ve İstanbul Sultanisi muallimlerinden Mehmed İzzet Bey, Tophane Mubayaat Komisyon Reisi Edhem Paşa, Telgraf fabrikası müdürü Ferid Bey, Darüşşafaka muallimlerinden Fatin Efendi, Telgraf Nezareti muhasebât-ı ecnebiye müdür muavini Hüseyin Remzi Bey, İkdam gazetesi sermuharriri Ali Kemal Bey.⁶³

Tedris meclisi üyelerinden Salih Zeki, Mehmed Emin, Mehmed İzzet, Ferid ve Hüseyin Remzi Beyler Darüşşafaka mezunudurlar.

12 Mart 1325'te (25 Mart 1909) kuruculardan Ali Naki Efendi'nin riyaset vekilliği altında resmen ihya edilen cemiyetin ilk işi okulu nezaret

⁶² *Salname*, s. 30

⁶³ *Salname*, s. 31

elinden almak için girişimleri başlatmak olmuştur. Yedi ay süren yazışmalar sonrası okulun tekrar cemiyet idaresine geçişi kabul ve ilan edildi.⁶⁴

Darüşşafaka'ya kabul edilecek yetimlerde aranan genel şartlar şu şekildeydi:

1. On yaşından aşağı ve on ikisinden yukarı olmamak
2. Anadan, babadan yahut yalnız babadan mahrum olmak
3. İlk mekteplerin en az dördüncü sınıfına yükselenlerle o derece tahsil gördükleri imtihanla sabit olanlar arasında yapılacak sınavı kazanmak
4. Hastalığı olmamak ve bünyesi sağlam olmak

Meşrutiyetin ilanını takip eden yıllarda Cemiyetin okulun idaresini eskisi gibi bir düzen ve intizama koymanın yanında en önemli gündem maddeleri ve meşguliyeti mali vaziyetin düzeltilmesi, okutulacak derslerin “şair-i İslamiye ve asrın icaplarına” göre değiştirilmesi cemiyetin idaresini güçleştiren zorlukların giderilmesi adına nizamname-i esasisinin yeniden düzenlenmesi ve bir dâhili nizamname hazırlanması olmuştur.

Bu dönemde Maarif Nezareti'nin fahrî muallimliği kaldırarak ücretli öğretmen görevlendirilmesi kararı değiştirilmemiş ve bu uygulamanın devamına karar verilmiştir. Bir aralık Darüşşafaka'da eğitim sekiz seneden on seneye çıkarılarak son iki yıla öğretmenlik dersleri koyulmuş, mezunların da öğretmenlik yapması zorunlu addedilmişse de bu karardan hemen dönülmüştür. Bunun gerekçesi ise böyle bir kararın kuruluş gayesine uygun olmayışı ve mezunların yüksek öğretime ve başka mesleklere yönelmesinin kişilerin kararına bırakılmasının hürriyet ortamına daha fazla uyması olmuştur. Yine ders programı değişikliği de mezunların okuldan sonra kendi geçimlerine yönelecek şekilde de isteyenlerin yüksek öğretime daha iyi devam edebilmelerini sağlayabilmek gibi gerekçelerle telgraf, posta, rüsumat, kanunlar, Arapça gibi dersler kaldırılarak yerine ziraat, kimya, felsefe gibi dersler konmuştur.⁶⁵

⁶⁴ *Salname*, s. 31-32

⁶⁵ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 18

İzzet ve öte. göre Meşrutiyet'e kadar ekseriyetle Telgraf Nezareti ile Rüşmât Emaneti'nde ve sair memuriyetlerde çalışan mezunlar arasında bu dönemden sonra serbest ticaret hayatına atılanlar da gittikçe artmıştır. Bunda bu dairelerde çalışma fırsatının gittikçe azalmış olmasının da payı vardır.⁶⁶

Darüşşafaka mezun vermeye başladıkça okula şükran borçlarını ödemek isteyen birçok mezun ders vermeye başlamıştır. Darüşşafaka'da fahri muallimliğın Maarif Nezareti tarafından kaldırıldığı 1319 (1903) senesine kadar iki yüz muallim gönüllü olarak ders vermiş, bunlardan kırk yedisi ise mektep mezunlarından olmuştur.⁶⁷ Okulda din derslerini ise çoğunlukla medreseliler fahri olarak vermişlerdir.

Darüşşafaka'dan mezun olan öğrenciler 1909 yılında kurdukları Darüşşafaka Mezunları Cemiyeti'ni 1911'de feshetmişler ve 1925 tarihinde yine 1909'da kurdukları Çırac Mektebi'yle birlikte faaliyet göstermek üzere yeniden canlandırmışlardır. Meşrutiyet ortamının serbestliğinden ve belki de cemiyet, dernek gibi faaliyet yapma coşkunluğundan fayda ile ancak daha da önemlisi ilk kurucuların başlattığı hayır faaliyetine katkı yapmak maksadı ile 1909'da tedrisata başladıkları Çırac Mektebi'ni kurmuşlardır. Çiçek Pazarı'ndaki bir mektebi Maarif Nezareti'nin izni ve aracılığıyla Evkaf Nezareti'nden alan mezunlar burada vaktiyle okuyamamış çıraklara okuma yazma ve hesap öğretmişlerdir. Burada 1328 (1912-13) sene-i rumiyesinden 1927 senesine kadar yaklaşık on beş senede 1358 talebe eğitim almıştır.⁶⁸

Cemiyetin doğal başkanının sadrazam olması usulü ve ilkesi Cumhuriyet döneminde de başbakan olmasıyla devam etmiş, 1935 yılında ismi Türk Okutma Kurumu olarak değiştirilmiştir. Osmanlı döneminde "müessesat-ı hayriye"den kabul edilen cemiyet 1940 yılında resmen kamu yararına çalışan dernekler statüsüne dâhil edilmiştir. 1953 senesinde ise kurumun adı Darüşşafaka Cemiyeti olmuştur.

⁶⁶ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 103

⁶⁷ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 87-93

⁶⁸ Bu mektep ve Darüşşafaka Mezunlar Cemiyeti için bkz. İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, 210-225

1955 yılında kolej sistemi kabul edilip yabancı dili de İngilizce olmuş olan Darüşşafaka'ya kuruluşundan itibaren gayesi olan ancak bütün girişim ve niyetlere rağmen hayata geçirilemeyen kız öğrenci kabulüne ise cemiyetçe 1969 yılında karar verilip 1971-1972 eğitim öğretim döneminde uygulamaya sokulmuştur.

Günümüzde mali olarak daha iyi durumda olan cemiyet yeni bir eğitim kampüsünde hizmetlerine devam etmekle birlikte ülkenin farklı şehirlerinde sınav yaparak öksüz ve yetim çocuklara fırsat verse de cemiyetin kuruluşundan beri tasavvurda kalmış şube fikrini ise henüz gerçekleştirmemiştir.

2. BÖLÜM

SALNAMENİN DEĞERLENDİRMESİ

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi 1913 miladi yılında Hikmet matbaasında basılmıştır. Salnamenin hazırlanmasında emeği geçen cemiyet üyeleri muhtemelen salname encümeni üyeleridir ki isimleri şunlardır: Meclis-i tedris reisi Mustafa Fuad Bey, Meclis-i tedris azasından Ebulula Bey, Meclis-i idare azasından Hüseyin Remzi Bey, Meclis-i idare azasından Seniyyüddin Bey.

Bu salname 1927 yılında Darüşşafaka mezunlarından ve cemiyet üyelerinden Mehmed İzzet, Osman Nuri (Ergin) Bey, Mehmed Esad ve Ali Kami Beyler tarafından hazırlanan “Darüşşafaka: Türkiye’de İlk Halk Mektebi: Darüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşıyor?” adlı eser; 1948 yılından hazırlanan “Darüşşafaka 1873: Darüşşafaka: Türkiye’de İlk Halk Okulu” ve 1999 yılında hazırlanan “Darüşşafaka 1863-1998” esas teşkil etmekle birlikte bu yayınlar da Osmanlı Devleti zamanında yayınlanan haliyle bir tür salname niteliğinde kabul edilebilir.

Tezimizin konusu olan Salname hayırsever insanlara Darüşşafaka’ya kucak açması için hitap olunan bir yazıyla başlar. Bu yazı dönemin şartlarına uygun olarak okulun memleketin terakki ve ilerlemesine vesile olacak kurumlardan olduğundan bahsederken halkın dinen sahip olduğu referans noktalarına işaret etmeyi de ihmal etmiyor.⁶⁹

İlk teşekkül zamanlarındaki durumun ele alındığı müteakip sayfalarda ilk kurucular, çıkarılan “Mebahis-i İlmiye” dergisi, Valide Mektebi, Aksaray’daki şube olan Ebubekir Paşa Mektebi, cemiyetin ilk nizamnamesinin bir kısmı, Darüşşafaka’nın açılış kararı, inşaat süreci anlatılıyor.⁷⁰ Burada dikkati çeken bir husus Darüşşafaka’nın resmi açılışının Sultan Abdülaziz’in tahta çıkış yıldönümü olmasıdır. İmparatorluk ve modern devlet stratejilerinin olağan formalitelerinden sayılabilecek bu

⁶⁹ *Salname*, s. 5-6

⁷⁰ *Salname*, s. 8-16

olguyu en fazla kullanan Sultan II. Abdülhamid devrinde cülus yıldönümlerinde kimsesiz ve fakir çocukların sünnet merasimleri yapıldığı gibi açılan kurumlar doğrudan onun ismiyle de ilişkilendirilebiliyordu.⁷¹

Mektebin tarihi anlatılırken üçlü bir dönemlendirme yapılan salnamede doğaldır ki yazıldığı dönem gereği II. Abdülhamid devri eleştirilmiştir. İlk dönem olarak Darüşşafaka'nın açıldığı 1289 (1873) yılından 1310 (1894-95) tarihine kadar geçen verimli süreçten bahsedilir. Bu dönemde öne çıkan gelişmeler Süleyman Paşa'nın marifetiyle hazırlanan ve uygulanan program, onun askeri mektepler nazırı olmasıyla oradaki muallimleri Darüşşafaka'da ders vermeye ikna etmesi, Osmanlı-Rus Harbi dolayısıyla yaşanan zorluklar ve bunların aşılmasında emeği geçen Rıza Bey, Cemal Bey, Ahmet Muhtar Bey yardımları⁷², 1292-1295 (1876-1879) yılları arasında mektebin müdürü olan Sadık Bey'in idaresinde birçok ders kitabı telif ve tercüme edilmesi gösterilebilir⁷³.

İlk dönem içerisinde Sadrazamlığı sırasında cemiyetin doğal reisi olan Said Paşa okulun eksikleriyle ilgilenir padişahı yardım etmeye teşvik eder⁷⁴, Sadrazama Cevat Paşa telgraf ve rüsumat dairelerine okul mezunlarının yerleştirilmesini ve devletten imtiyaz alan şirketlerin Darüşşafaka'ya yardım etmelerini sağlar⁷⁵, Telgraf Nazırı İzzet Paşa ilk mezunların nezarete memur olmaları kapı açar. Emil Lakvan Efendi'yi telgrafın ülkedeki inkişafı için görevlendiren İzzet Paşa okulun bir telgraf mektebi haline gelmesine ön ayak olur.⁷⁶

Salnamede 1307 (1891-92) yılına kadar süren bu verimli dönemin bu tarihten 1310'a (1894-95) kadar, Paşakapısı Askeri Rüşdiyesi Müdürü Hüseyin Efendi'nin idaresinde bir süre daha devam ettirilmeye çalışılsa da kısmen mümkün olduğu vurgulanmıştır.⁷⁷ Görünüşe göre bu süreçte Sultan Abdülhamid kendisine okulun durumu bildirildikçe yardım etmekle birlikte

⁷¹ Darülhayr-ı Âli, Hamidiye Etfal Hastanesi, Hamidiye Sanayi Mekteb-i Âlisi gibi örnekler mevcuttur. Ayrıca bkz. Nadir Özbek, "II. Abdülhamid ve Kimsesiz", ss. 75-84

⁷² *Salname*, s. 18-19

⁷³ *Salname*, s. 21

⁷⁴ *Salname*, s. 22-24

⁷⁵ *Salname*, s. 24-25

⁷⁶ *Salname*, s. 26

⁷⁷ *Salname*, s. 22

okula müdahalenin de yollarını aramıştır.⁷⁸ 1304 (1888-89) yılı hem cemiyet hem de okul için zor geçmiş gözüküyor. Bu yıla gelindiğinde cemiyet üyelerinin zaten toplantı yapamaz hale gelmiş olmalarıyla cemiyetin mali durumu iyice kötüleşir. Sadrazam Said Paşa'nın Darüşşafaka'nın durumundan padişahı haberdar etmesiyle Sultan altı mezun genci Saray'a davet eder ve yaptıkları tabloları kabul ederek hizmetine alır. Aynı yıl bütçe açığının iyice artmasını öğrenen Sultan Darüşşafaka öğrencilerinin kendisini Hırka-yı Şerif ziyaretinde selamlayan öğrenci grubuna dâhil olmasını ve Maarif bütçesinden okula iki bin lira yardım edilmesini ister. Padişah Darüşşafaka'yı "himayesine" almıştır.⁷⁹ Bunun bedeli her harekâtında o ana kadar özgür olan okulun nizamnamesinin Sultana verilmesi ile gelir gider bütçelerinin her yıl Maarif Nezareti'ne gönderilmesi olacaktır.

Tam tarih verilmemekle birlikte anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde mektebe azami dört yüz olan talebe miktarından ziyade öğrenci kabul edilmiştir. Dahası öksüz ve yetim öğrenciler dışında analı babalı hatta zengin çocukları da muhtemelen okulun eğitim seviyesinin iyi olmasından dolayı okula kaydolmak istemişler ve bu amaca ulaşanlar olmuştur. Okulun vaziyetinin gittikçe bozulmasına çare olarak Sultan nihayetinde 1319 (1903) yılında Darüşşafaka'yı Maarif'e bağlamıştır.⁸⁰ Bu tarihten Meşrutiyetin ilan olduğu 1326'ya (1908) kadar Maarif idaresinde kalan okulun Meşrutiyet öncesinde müdürlerin Maarif nezdindeki teşebbüsleriyle başlayan ıslahı için yine de Sultanın tahttan inişini beklemek gerecektir.

Salname bu bilgilerden sonra okulda okutulan ve birkaç kez değişen programları zikreder.⁸¹ Kuruluşundan salnemenin yayınlandığı 1332 (1913) senesine kadar görev yapan müdürlerin isimleri ve hizmetlerinden kısaca bahseder.⁸²

⁷⁸ *Salname*, s. 23

⁷⁹ *Salname*, s. 24

⁸⁰ *Salname*, s. 25

⁸¹ *Salname*, s. 27-28

⁸² *Salname*, s. 29-30

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte hemen işe koyulan Darüşşafaka mezunları dönemin önde gelen aydın ve devlet adamlarıyla cemiyetin hatta olan kurucularının cemiyeti yeniden ihyaya davet eder. Birkaç ay içinde yeniden ihya edilen cemiyet yaklaşık yedi ay süren yazışmalardan sonra ise mektebi Maarif Nezareti'nden alarak cemiyetin idaresine kazandırır.⁸³ Ancak yeni durumda okul tamamen nezarettten bağımsız değildir. Zira hem yardıma muhtaçtır hem de önde gelen cemiyet üyeleri aynı zamanda Meşrutiyet Devri'nin önemli siyaset adamlardır.

Salnameye bundan sonra cemiyete ve Darüşşafaka'ya ait nizamnameler derç olunmuştur.⁸⁴ Nizamname maddeleri ve içerikleri salnamede aynen yazıldığı için burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

Nizamnameleri Darüşşafaka'yla ilgili resmi belgeler takip eder.⁸⁵ Burada zikre değer iki önemli husustan biri Darüşşafaka'nın 1873'teki açılışına dair Sadrazam Âli Paşa'nın Padişaha sunduğu tezkeredir. Tanzimat Devri devlet adamlarının eğitime bakışlarını çok iyi yansıtan bu belgede Âli Paşa açılan bu gibi okullar sayesinde sanayi alanında eğitilmiş personel ihtiyacı yabancı görevlilere muhtaç olmadan giderileceğinden bahsederken telgraf örneğini verir. Bu durumda anlaşılan o ki ilk mezunların Telgraf Nazırı İzzet Paşa tarafından nezarete alınması eskiden beri düşünülen bir gayeydi. Özellikle Birinci Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı sırasında Darüşşafaka mezunlarının çok ihtiyaç duyulan dönemlerde nezarete gösterdikleri hizmetler ise Âli Paşa'nın kâğıda döktüğü devlet aklının en mücessem neticesi sayılabilir. Zira Darüşşafaka mezunlarından hatırı sayılır miktarda mezun Paris'e telgraf eğitimine gönderilerek mesleğin en iyi şekilde öğretilmesi sağlanmıştır.

Darüşşafaka ile ilgili belgelerde göze çarpan ikinci bir husus da kaldırılan Yeniçeri Ocağı'ndan kalan, idaresi başka kişilere geçmiş vakıflar ile yangın yerlerinde yeniden inşa sonrası hiçbir kişi ya da vakfa ait olmayan arsaların Darüşşafaka adına bir vakıf kurularak kullanım ve satış haklarının bu vakfa bırakılması ile ilgilidir. İlk kez 15 Şevval 1286'da (18

⁸³ *Salname*, s. 30-32

⁸⁴ *Salname*, s. 33-40

⁸⁵ *Salname*, s. 41-85

Ocak 1870) Darüşşafaka binasının inşasına yardım olması gayesiyle alınan bu karar çok uzun yıllar Şehremaneti ile Darüşşafaka arasında ihtilafa neden olmuştur. Bu yerler üzerine Şehremaneti de hak iddia etmiş konu ilgili birçok yerde görüşülmüş her seferinde Darüşşafaka lehine karar çıkmasına rağmen belediye bir türlü kabul etmemiş hatta bu yerlerin satışını bile yapmıştır. Satışların geçersiz olmasıyla ilgili de karar çıkmasına rağmen sorun bir türlü çözülememiş cemiyetin her toplantısında bu konu gündeme gelmiştir. Aslında Salnamede bu konuyla ilgili bütün belgelerin ayrıntılarıyla yayınlanmasını cemiyetin aynı zamanda bu yerler üzerindeki hakkına bir meşruiyet araması ve kayıt düşmesi olarak bakmak mümkün. Salnamenin yayınlandığı 1913 yılına gelindiğinde sorun hala çözülememiştir. Nihayetinde Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından oluşturulan encümen araştırması sonucu Darüşşafaka'yı haklı bulmuş ve o zamana kadar belediye tarafından satılan arsalardan elde edilen ve 40,000 lirayı bulan bedelin Darüşşafaka'ya ödenmesine karar verilerek 1341 (1926-27) senesine kadar her sene ödediği taksitlerle bu ihtilaf çözüme kavuşmuştur.⁸⁶

1326 (1908) tarihinden itibaren salnamenin hazırlandığı 1913 yılına kadar yapılan cemiyetin yıllık idare toplantılarının tutanaklarının verildiği sayfalarda dikkat çeken tartışmalar şunlar olmuştur:⁸⁷

a. Cemiyet'in kuruluş yıllarından beri kız Darüşşafakası açılması planlanması ve bunun için talimatname bile hazırlanmış olduğundan bahisle bu işe girişilmesi icap ettiği halde mali olarak cemiyetin hükûmetin yardımına ihtiyaç duyduğu bir zamanda böyle bir işe kalkışılmayacağından ilerde ümit edildiği beyanı

b. Aynı şekilde kuruluş gayelerinden olarak taşrada Darüşşafaka şubeleri açılması gerektiğinden bu işe ön ayak olmayı teklif eden Dahiliye Nazırı Talat Bey'in başkanlığında bir komisyon kurulması

⁸⁶ İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, s. 50-51

⁸⁷ Bkz. *Salname*, ss. 85-141

c. Yabancı dilin Fransızca yerine İngilizce olması talebinin tartışılması; Eğitim programının devre (cycle) usulü⁸⁸ olması gerektiğinden bununla ilgili encümen kurulması kararı;⁸⁹ Mektep mezunlarının Maarif Nezareti'nin tanıdığı bütün haklardan yararlanabilmesi için mektep programı ve şahadetnamelerinin nezaretin onayına sunulmasının kabulü; Programların istenildiğinde değiştirilebilmesi için gerekçe olarak “şair-i İslamiye ve terakkiyat-ı asriye” gösterilmesi gibi eğitim hususları

d. Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın mektep programında din derslerini az bulması ve yeni hazırlanacak programda daha fazla din eğitiminin daha fazla önemsenmesi ile ilgili azadan Hoca Halis Efendi'nin görüşüne başvurulmasını istemesi

e. Kuruculardan Ali Naki Beyefendiye, Salih Zeki Bey tarafından yapılan teklif üzerine daimi olarak cemiyetin fahri reis vekili unvanının verilmesi; cemiyete hayli yardımı dokunan Evkaf Nazırı Hayri Bey'e, uzun yıllar gönüllü olarak cemiyetin ve mektebin muhasebeciliği sırasında yaptıkları hizmetten dolayı Hüseyin Remzi Bey'e gibi hizmeti olan kişilere teşekkür belgeleri yazılmasına karar verilmesi

f. Şehremaneti'nden alınacak para ile ilgili sadarete ve hükûmete başvurulması kararı

g. Cemiyetin idaresinde meclis-i tedris ve idare meclisinin birbirinden habersiz aynı konuda çelişen kararlar

⁸⁸ Devre usulüne göre program kabaca ilk, orta ve yüksek (lise) kısımlara ayrılacak ve öğrenci her kısmı bitirdiğinde bu kısma ait bir diploma almaya hak kazanacaktır. Bu sayede eğitime devam edemeyen öğrencinin hayatta kullanabileceği bu belgeyle mağdur olmaması amaçlanmıştır. İzzet ve öte. göre bu usulü ilk tatbik eden ve Maarif Nezareti'ne öncülük eden Darüşşafaka olmuştur.

⁸⁹ Bu dönemde bu benzer eğitimle ilgili hususlarda yapılan tartışmalarda Yusuf Akçura Beyin gayet aktif katılımı söz konusudur. Bu konuyla ilgili mektep devre usulünü geçerek eğitim sistemine bu hususta öncülük etmiştir.

alması gibi karışıklık ve sorunları çözmek adına cemiyete dâhili nizamname hazırlanması, esas nizamnamenin değiştirilmesi⁹⁰

h. Darüşşafaka'nın ulaşım itibariyle zor bir mevkide olmasından dolayı yetenekli öğretmenler çekebilmek için maaşlara zam yapılması

i. Harpten (Balkan Harbi) dolayı mektebin yarısının yaralı askerler için hastane olarak kullanılmasından dolayı tamire muhtaç bir hale gelmesi⁹¹

Yapılan değişiklikten sonra yeni esas nizamname ve dâhili nizamname salnamede yer alır.⁹² Cemiyetin kuruluşundan beri üye olan azaların isimleri harf sırasına göre verilir.⁹³ Meclis, komisyon ve encümen azalarından sonra mektepte görevli muallim, memur ve müstahdemlerin isimleri sayılır. Bunu takiben Darüşşafaka'nın inşaat masrafından başlayarak günümüze kadar nakdî olarak ve eğitim araç gereci olarak yapılan yardımlar ve hayır sahiplerinin isimleri listelenir.⁹⁴ Bu listelerde dikkat çeken bağışçılar Sultan Abdülaziz, Mısır Hıdivi İsmail Paşa, Maliye Nazırı Mustafa Fazıl Paşa, Mehmed Emin Âli Paşa, Fuad Paşa, banilerden Ahmet Muhtar Paşa, Yusuf Ziya Paşa'dır. Bu isimlerin dışında birçok devlet adamı ve tabi ki halk tarafından yapılan yardımlar söz konusudur.

Bundan sonra Darüşşafaka'da 1328 senesinde okutulan derslerin isimleri ve bu derslerin içerikleri ayrıntılı olarak verilir.⁹⁵ Darüşşafaka'dan 1297 senesinde çıkan ilk mezunlardan 1329 senesine kadar mezun olan talebelerin isimleri, memleketleri ve 1329 senesinde deruhte ettikleri görevler tablolar halinde yazılmıştır.⁹⁶ Daha sonra cemiyete büyük hizmetleri geçmiş önemli simaların tercüme-i halleri salnameye konmuştur.

⁹⁰ 1915'te nizamnameye şubeler ve idare meseleleriyle ilgili maddeler eklenecek, 1925'te bir kez daha değişecektir. Bkz. İzzet ve öte., *Darüşşafaka*, ss. 184-188

⁹¹ Aslında bu durumdan önce Evkaf Nazırı Hayri Beyefendi zaten tamire ihtiyaç halinde olan binayı nezaret bütçesinden tamir ettirecekken harpten dolayı hastane olmasıyla tamirin yapılamaması ve günden güne daha perişan hale geldiğinden bir an önce tamiratın başlayabilmesi için cemiyetin alacaklarının tahsil edilmesi ve Maarif Nezareti'nden iki bin lira talepte bulunulması, *Salname*, s. 129.

⁹² *Salname*, ss. 134-141

⁹³ *Salname*, ss. 142-150

⁹⁴ *Salname*, ss. 158-180

⁹⁵ *Salname*, ss. 180-206

⁹⁶ *Salname*, ss. 206-245

Bu isimler şunlardır: Yusuf Ziya Paşa, Süleyman Paşa, müessislerden olarak zikredilen Viyana Sefiri Sadullah Paşa, Sakızlı Esad Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Ali Naki Efendi, Evkaf Nazırı Hayri Beyefendi⁹⁷, Adliye Nazırı Rıza Paşa, Sadr-ı Esbak Mısırlı Yusuf Kamil Paşa.⁹⁸ Bu isimlerden arasında olması beklenen ancak neden olmadığı anlaşılamayan isimse cemiyete büyük hayırları dokunmuş Vidinli Tevfik Paşa'dır.

Salnamede bu hayat hikâyelerinden sonra cemiyete hizmeti geçen şahıslara şükran göstergesi olarak yazılan takdirnameler kaydedilmiş,⁹⁹ Meşrutiyet'in ilanından 1329 senesine kadar vefat eden cemiyet üyelerin isimleri yazılmış¹⁰⁰ ve Darüşşafaka'nın hukuki vaziyetini aydınlatacak belgeler adıyla bazı ekler konulmuştur.¹⁰¹ Bunlar Darüşşafaka'ya vakfedilen bazı vakıfların ihtilafa konu olan hususlarla ilgili alınan kararlar ve Şehremaneti'nden alınması gereken sahipsiz vakıf ve arsalar bedeliyle ilgili hükümleri içeren belgelerdir.

Salname son olarak 1332 hicri senesine tesadüf eden 1330 rumi senesi takvimiyle biter.

⁹⁷ Hayri Efendi şahsi yardımının ve Evkaf Nezareti'ni Darüşşafaka'ya yardıma koşması yanında kız Darüşşafakasını için birkaç vakfı birleştirerek Cemiyet'e verilmesini de sağlamış ancak bu iş uygulamaya konulamamıştır.

⁹⁸ Cemiyetin üyeleri ve kurucuları arasında geçmeyen ve hayırseverliği ile tanınan Yusuf Kamil Paşa mektebe 1200 lira harcayarak yedi kurnalı bir hamam inşa ettirmiştir. *Salname*, s. 268

⁹⁹ *Salname*, ss. 269-272

¹⁰⁰ *Salname*, s. 272-273

¹⁰¹ *Salname*, ss. 274-280

3. BÖLÜM

SALNAMENİN TRANSKRİPSİYONU

[1] ZÂT-I HAZRET-İ PADİŞAHÎNİN HİMÂYE-İ MÜLÛKANESİNDE

Zât-ı Sami-i Sadaretpenahî'nin Riyaset-i Celilesinde

CEMİYET-İ TEDRİSİYE-İ İSLAMİYE

SALNAMESİ

Merkezi – Taht-ı idaresinde bulunan Darüşşafakatü'l-İslamiye'dir

Darü'l-hilafeti'l-Aliye

Hikmet

Matbaa-yı İslamiyesi

Muharrem 1332

[2] Rica-yı Mahsus

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'za-yı muhteremesiyle hayırhâhân-ı millet taraflarından varidât-ı Cemiyetin tezyidiyle eytâm-ı Müslimenin talim ve terbiyesine ve Darüşşafaka'nın teali ve terakkisine ve hususiyetle tesis ve küşad olunacak kız Darüşşafakasıyla vilayetlerde açılacak şubelerine velhâsıl Cemiyetin deruhte eylediği umur-ı maarife dair vuku bulacak ihtarât ve teklifât maal-memnuniye nazar-ı dikkate alınacağından bu hususta bi-dirîğ olunacak mütalaât ve mülâhazâtın Dersaddet Darüşşafaka Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyesi heyet-i müteşebbisesine irsal buyurulması rica olunur.

[3] Erbâb-ı Hamiyetin Nazar-ı Atıfet ve Himmetlerine

Tarih sahifelerini süsleyen kemalât-ı milliyemizin şaşaasında intifa ve zeval eserleri vücut bulmaya başladığını ihsas eden “cehalet”e karşı koymak için lazım gelen kuvve-i maddiye ve servet-i fikriyeye sahip bir takım zevât-ı fazıla; bundan yarım asır evvel unsur-ı İslam'ın medeniyet-i hazıra karşısındaki yoksulluklarını pek vazih bir surette hissetmişler ve bu mühlik fakrın izalesi çarelerini araştırırken Avrupa milel-i mütemeddinesiyle mülkümüzdeki anâsır-ı gayri müslimenin bu hususta sarf ettikleri mesainin müteveccih olduğu gayeyle usûl-i sayin kıymet ve ehemmiyetini de takdir ederek o yolda icra-yı faaliyete başlamışlardır. Filhakika heyet-i muhtereme-i mezkûre yetim çocukların talim ve terbiyesini deruhte eden birtakım müessesât-ı hayriyenin bir milletin irfan ve istikbali üzerinde icra edeceği tesirâtı tamamıyla ihata ederek hemen o kabil müesseselerin vücut bulması sayesinde Vatan-ı Osmanî'de bulunan anâsır-ı Müslime arasında maarifin tamimi gayesini istihdaf eden bir “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” teşkiline lüzum görmüşlerdir. Cemiyet-i Hayriye-i müşarünileyha, Dersaadet'te “Darüşşafaka”yı tesis etmekle ilk mühim hatveyi atmış ve âlem-i İslam'ın her noktasından gönderilen kimsesiz, yoksul Müslüman yetimlerinin talim ve terbiyesine tahsis kılınmış idi. Dar-ı mezkûr; iane-i umumiye-i İslamiye ile idare olunmakta ve gayenin kudsiyet ve ulviyeti;

bütün ehl-i tevhidi ve bilhassa erbâb-ı hayr ve hasenatı; vazife-i hamiyeti edaya davet etmekteydi.

[4] Filhakika Darüşşafaka; bu sayede Vatan-ı İslam’a birçok erbâb-ı kemal yetiştirmeye muvaffak olmuştur. Ancak “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” namını yâd etmek bile kabil olmayan devr-i istibdatta “Darüşşafakatü’l-İslamiye”; müessislerinin iltizam ettiği maksattan inhirafa başlamış ve öksüzler melcei olmak üzere tesis edilmiş iken kendi hal ve vazındaki kimsesizlerin dolayısıyla öksüzler sıfetine derunundakilerden ziyade kesb-i istihkak eylemiştir.

Mübeccel Meşrutiyet devresinin hulûlü; teşebbüsât-ı vatanperveranenin mebdei oldu. İşte bu sırada erbâb-ı hamiyet ve hulus-ı niyetten birtakım efâzıl; Darüşşafaka gibi kudsî ve şâyân-ı tebcil bir müessesenin imdadına koşmayı mukteza-yı mürüvvet bilerek “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyenin” ihyasına gayret etmişler ve hemen a‘za-yı cemiyeti içtimaa davetle bir taraftan da rahmet-i Hakk’a intikal edenlerin yerini diğer birtakım hamiyetperveranın işgal etmesine çalışmışlardır. Darüşşafaka’yı müessislerin bekledikleri mevki-i kemale is‘ad edebilmek için teşebbüsât-ı lazimeye müsaraat olundu. Ancak talebe-i mevcudenin iâşe, iksa, talim ve terbiye masrafları Dar-ı mezkûr varidât-ı asliyesiyle kabil-i tesviye değildi. Binaenaleyh açığın Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a‘za-yı muhteremesinin nizamnamesi mucibince üç ayda bir Osmanlı lirası vermek suretiyle senevî teberru edecekleri dörder liranın yekûnundan hâsıl olacak meblağ ile kapanması zaruri görüldü. Fakat bunun için de a‘za-yı Cemiyetin her halde teksiri lazım geliyordu. İşte bu anda mukaddes gayeye kemal-i sadakatle, kemal-i azim ve himmet-i muvahhidane ile merbut kalacak binlerle a‘zanın iltihakı için Cemiyet-i Hayriye-i mezkûre; bütün ehl-i [5] tevhidi irşad ve ikaz ediyor. Vakıa şimdiye kadar kendilerine müracaat edilen erbâb-ı hamiyet ve mürüvvet, Darüşşafakatü’l-İslamiye’nin tekemmülâtına medar olacak takasit-i muayyeneyi eda etmek üzere Cemiyet-i hayriye a‘zalığını kabul etmişlerse de henüz bunların adedi memul ve muntazır olan miktara nisab-ı layıkına balığ olamamıştır.

Pederinin, validesinin aguş-ı himaye ve şefkatini kaybetmiş zavallı Müslüman yetimlerini düşününüz. Bunların her türlü mahrumiyetlerden mütevellid ruhî elemelerini izale edebilecek, Vatan-ı İslam'ın o mahrumiyetler yüzünden maruz olacağı müşkülata karşı durabilecek yegâne kuvvet; şüphesiz marifettir. Fakat bu zavallı öksüzler; bu kuvveti, bu istinadgâh-ı hayatı; nereden arasın, nerden bulsun? Babalarının, analarının merhametli elleri şefkatli gözleri ancak muhayyilelerinde yer bulabilir; bu acizlerin ellerinden kim tutacak, kim onları bir şefkatgâh-ı sıyanetkâra tevdi edecek? İşte ey hal ve kuvveti yerinde olan Müslümanlar; bu; sizin vazifenizdir. Din kardeşinin yavrusunu elinden tutacak, Darüşşafaka'ya teslim edeceksin, bu senin en zevkli, en sevaplı bir vazifendir. Kuzularının dünyadaki kimsesizliğiyle inleyen melul Mümin ruhları; âlem-i gaybda seni dinliyor, seni bekliyor, senden meded umuyor! Darüşşafaka'ya yardım bir fariza-yı diniye ve milliyedir. Vatanımız, kemal ve erbâb-ı kemal istiyor işte Darüşşafaka; yürekleri öksüzlük ateşiyle kavrulan yetimlerin ruhunda bir aşk-ı irfan ve kemal-i ikad ederek bu Müslüman vatanına kâmiller, bu küçük yetimlerden, büyük millet babaları yetiştirmeye çalışacaktır. Binaenaleyh Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin mesaisine iştirak; bir mübeccel farizadır. Filhakika bu iştirak sayesinde [6] a'za-yı Cemiyetin adedi kemal-i yümn ve intizamla tezayüd edecek ve günden güne maddi ve manevi servet ve kuvveti nema bulacaktır.

Muvaffakiyet de şüphesiz, himmet ve gayretin aşığıdır. Ey temiz kalpli muvahhid! Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye; bütün bu metin ve emin burhanları saikleri, etraflıca anlattıktan sonra sizi vazife başına yani, kendine iltihaka davet ediyor. Tekrar ediyoruz ki bu sizin birinci derecede bulunan dini ve milli vazifelerinizdendir. Fahr ve şeref insanıyetin müncezib olduğu neticelerden biri olduğuna göre siz, bu vazifenizi eda etmekle o neticeyi de idrak etmiş olacaksınız. Dünyada, ahirette yüksek sesle, sizi bu vazifeyi ifaya davet ediyor; müezzin (Hayye ale'l-felah) derken emin olunuz ki (felah)ta (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye)ye iltihak vazifesi de mazmundur. Cemiyet-i hayriye-i mezkûrenin davetine icabetle; müezzinin de sözünü tutmuş olacaksınız. Biz; sizden (sizinle beraberim,) müjdesini bekliyoruz. Hem bununla da kani değiliz. Kendiniz vazifenizi ifa

ettikten sonra diğer dindaşlarınızı da bürü-yı ihsana davet edeceksiniz. Müslümanlık “Ve teavenü ale’l-birri ve’t-takva” demiyor mu? Sizden bekleyeceğine pek ümitvar olduğu nida-yı icabetiye Cemiyet-i Tedrisiye’ye bir beraat-i istihlal bilir. Siz; âlem-i İslam’ın beklediği şefkat ve nevaziş-i dindaraneyi göstermekle gözünüzü kalbinizi nurlandırılıyorsunuz. Bu, büyük bir terakkidir, ilerlemedir. Allah, yolunu açık etsin, ey mesud Müslüman!

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye; vasi mikyasta ifa edeceği hizmete şimdiden bir numune arz etmek istiyor: Cemiyet; 13 Temmuz sene 327 [7] tarihli kongresinde Dersaadet’teki eytâm-ı Müslimîne mahsus olan Darüşşafaka’dan maada vilayetlerde de aynı şeraiti haiz (Darüşşafaka)lar vücuda getirerek her sene birçok öksüzlerin gözyaşları döke döke İstanbul Darüşşafakası kapısından geri dönmelerine meydan bırakmamaya ve bu suretle ehl-i tevhidin nihayeti gelmez asar-ı şefkat ve ihsanından istifadeye karar vermiştir. Bu Darüşşafaka şubeleri; aynı nizamname ahkâmına tabi olacak ve doğrudan doğruya ve suret-i müstemirrede makam-ı hilafetteki merkez Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ile münasebette bulunacaktır. Bu mektepler; Cemiyetin şubat-ı mahalliyesi tarafından idare olunacaktır. Bundan başka nizamname mucebince İstanbul’da (Kız Darüşşafakası)nı tesis ile birtakım yetim, kimsesiz kalmış, sürünmeye mahkûm kız çocukları kurtarmak ve Müslüman kadınlığına zevk-i irfanı tanıttırmak esbâbı da istikmal edilecektir.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, şu emr-i hayrın meydana gelmesi için muavenet-i umumiye-i ehl-i imana müracaata karar vermiştir. Hissiyat-ı necibiye-i İslamiye; bizim için fena bulmaz bir hazinedir. Binaenaleyh ümidimiz; pek emin ve metindir. Ve Müslüman kadın ve erkeklerinin senevî bir hisse-i iştirak deruhte etmek suretiyle cemiyete a’za kaydolunmaya şitab edeceklerine iman etmek istiyoruz. “Men cae bil-haseneti felehu aşru emsaliha”[□]

□ Bir hayır işleyen için on misli ecir vardır

[8] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka'nın

Tarihçesi

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Teşekkülü

Tarih-i hicret-i nebevîyenin 1281 senesinde idi ki Dersaadet'te aklâm ketebesine sabahları akaid-i diniye, muamelât-ı hesabiye, coğrafya, tarih, kitabet tedris eylemek ve çarşı-yı kebirdeki esnaf çıraklarına da umur-ı itikadiye ile okumak yazmak öğretmek üzere olvakit daire-i askeriye ruznamecisi bulunan Yusuf Bey'in delalet ve teşvikât-ı hamiyetkâranesiyle "Cemiyet-i Tedrisiye" namıyla bir cemiyet-i hayriye tesis edilmiş idi. Bu cemiyetin müessisi bulunan Yusuf Bey¹⁰² zikrolunan tarihte Aksaray'da Sofular mahallesinde mukim olup komşuları bulunan Muhtar Bey¹⁰³ Tevfik Bey¹⁰⁴ ve sair birkaç zevât-ı hamiyetsemat ile bazı geceler buluşarak unsur-ı İslam'ın maarifçe anasır-ı saire-i mahalliyeden pek geri kalmış olduklarını averde-i zeban-ı teessüf ettikleri gibi sabahları çarşının fusûl-i erbaada bir vakt-i muayyende küşad edilip o vakte kadar etraftan gelen esnaf çırak kalfalarının kapı önlerinde boşu boşuna vakit geçirdikler[9]ini de görerek bunların o boş vakitlerini talim ve tenvir suretiyle imrar etmeyi düşünürlerdi. Nihayet müşarünileyh Yusuf Bey bu emr-i hayrî hayz-ı fiile isal etmek için Cemiyet-i Tedrisiye namıyla zikr olunan cemiyeti teşkil ve bir an evvel tedrisata başlamak üzere Bayezit'te Simkeşhane dâhilinde Maarif Nezareti'ne ait bulunan Valide Mektebi'nin bu iş için kifayeti anlaşılma ile iktiza eden tamirât masârifi kise-i hamiyetinden tesviye etmek ve bu suretle tedrisata mübaşeret olunmuştur. Bu mektep biri küçük diğeri büyük iki odadan ibaret olup büyüğü bir dersane haline ifrağ edilmiş ve küçük oda da mualliminin istirahatine tahsis kılınmış idi.

O zamanlar hakikaten vücutlarıyla iftihar olunan Vidinli Tevfik Bey, Muhtar Bey, Namık Kemal Bey gibi eazım-ı millet bu cemiyetin ilk a'zasını teşkil eylemişler ve bizzat mukaddemât-ı ulûm ve fûnunu orada tedrise

¹⁰² Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessisi Maliye Nazırı merhum Yusuf Paşadır

¹⁰³ Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretleri

¹⁰⁴ Maliye Nazırı merhum Müşir Vidinli Tevfik Paşadır

bezl-i himmet etmişlerdir. Vidinli Tevfik Bey hesab ve Kemal Bey dahi imla talim eylemiştir.

Mektebin tedrisat hususunda gösterdiği dikkat ve itina az zaman zarfında İslam ve Hıristiyan bilcümle çıraklar arasında ve ketebe-i aklâm beyninde fevkalade tezyid-i rağbeti mucceb olmuş ve dersane müdavimini istiaba gayri kâfi geldiği cihetle talebenin bir kısmı naçar sokakta kaldığından muallimler yukarıdan ders takrir ederek talebe sokakta imla ve hesap yazdığı zamanlar idrak edilmiştir.

Bilahare Cemiyetçe maksad-ı tesis dâhilinde hareket edilmek [10] lüzumu hissolunduğundan Cemiyet-i Tedrisiye namı “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” unvanına tahvil kılınmıştır. Bu suretle vücuda getirilen Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye bir de “Mebahis-i İlmiye” namıyla şehri bir mecmua-yı mevkute neşr etmiştir ki birkaç sene devam eden bu mecmuanın mündericatı evvel emirde Cemiyetin mektebi talebesine münhasır iken bilahare Mekteb-i Harbiye sınıflarını işgal edecek kadar tevsi-i mebahis eylemişti.

Darüşşafaka programında dâhil bulunan (kavâid-i ilm-i hesap) nam kitapla birçok zamanlar elde tedavül etmiş ve hayli zevâtın hesap tahsiline vasita olmuş olan “Teshilü'l-Hesap” bu mektepteki tedrisat semerâtı olarak meydan-ı vücuda getirilmiş âsardandır. Cemiyet-i Tedrisiye ilk teşekkülünde maksad ve vezaifini ve idaresine dair üç fasılda yirmi iki maddeyi muhtevi olmak üzere tanzim eylediği bir nizamnamede bu hususa dair malumat-ı kafiye münderiç bulunduğu cihetle teberrüken işbu nizamnamenin birkaç maddesi aynen atıye derç olunmuştur:

Birinci madde – Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye mücerred neşr-i maarif emr-i ehemmine hizmet etmek niyet-i hayriyesine mebni teşükkül etmiştir.

İkinci madde – Cemiyet-i Tedrisiye'nin müessis ve a'zası işbu hizmetin hususuna ne veçhile olursa olsun iane edecek bilcümle ashâb-ı gayret ve hamiyetten mürekkeb olarak biri müdavim diğeri muavin itibarıyla iki sınıfa münkasım olacaktır.

Üçüncü madde – A‘za-yı müdavime tayin ve tebdilleri Cemiyet’e muhavvel olmak üzere bizzat tedris ve idare hizmetinde bulunan ve a‘za-yı muavine akçe ve eşya-yı saire ile iane edecek olan zevâtтан ibaret olacaktır.

[11] Dokuzuncu madde – Bu cemiyet esbâb-ı zaruriyeye mebni vaktiyle okuyup yazmaya ve zarurat-ı diniyesini öğrenmeye muvaffak olamayan her sınıf ahali-i Müslimeye akaid-i diniyeyi talim etmek ve mektup ve senet ve evrak-ı saireyi kıraat ve tahrir edecek mertebede tahsil-i liyakat ettirmek üzere şimdilik bir mektep küşad edecektir.

Onuncu madde – Mekteb-i mezkûr gerek henüz iktidarı derece-i matlubede olmayan Cemiyet-i mezkûreye ve gerek tahsil talebinde olanlara mucib-i suhulet olmak üzere Cuma günleri ile Ramazan-ı şerifte ve eyyam-ı mahsuse-i mubarekeden maada her gün bir buçuk saat ders okutulacaktır.

On birinci madde – Bu mektebe gelecek şakirdân on yaşından yukarı ve her kaç yaşında olursa olsun kabul olunacaktır.

On ikinci madde – Mekteb-i mezkûra devam edecek şakirdânın kâffesine ders kitapları ile yazı kâğıtları gibi mühimmat-ı tahsiliye meccanen Cemiyet-i mezkûre tarafından verileceği misillü emr-i tahsile say edenlere mucib-i şevk ve gayret olmak üzere münasibi veçhile mükâfat ita olunacaktır.

On altıncı madde – Mekteb-i mezkûrda şimdilik zirde muharrer derslerin okutturulması musammem olup ilerde bu derslerce tadilat icrasına ve yahut başka bir ders ilavesine lüzum görüldüğü halde Cemiyet-i mezkûre bu babda bilmüzakere ekseriyet-i ârâ ile icab-ı hali icra edecektir.

Elif-Ba, bu ders arasında şakirdâna okutulacak huruf ve kelimât yazdırılacaktır. Kuran-ı Kerim ve muhtasar ilmihal, hümayunname hülasası ve yahut suhuletli diğer bir kitap (Bu ders arasında imla; hat talim olunacaktır.) hesab-ı hendese herkese lazım olan kavaid-i hendesiye talim olunacaktır. Hulasa veçhile tarih coğrafya.

Bu layihanın zirinde mevcut bulunan mühürlere nazaran o tarihte yani Darüşşafaka’nın tesisinden evvel Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye’yi teşkil

etmiş olan zevât-ı muhteremenin atiyü'z-zikr zevâtından ibaret bulunduğu anlaşılmaktadır:

[12] Tercüme Odası hulefasından Ahmet Bey, Tercüme Odası hulefasından¹⁰⁵ Mustafa Refik, Tercüme Odası hulefasından Mehmed Rıfat, Tercüme Odası hulefasından Ahmed Kamil, Maarif muavinlerinden¹⁰⁶ Mehmed Cevdet, Tercüme Odası hulefasından¹⁰⁷ Sadullah, Bab-ı Seraskeri mübayaat ruznamçeci mümeyyiz-i evveli¹⁰⁸ Yusuf Ziya, Tercüme Odası hulefasından Mehmed Refet, Maarif muavinlerinden Musa Kazım, Tercüme Odası hulefasından Mehmed Kamil, Anadolu Vâridât mümeyyizlerinden¹⁰⁹ Galip, Defter-i Hakani başkâtibi Hasan Nazmi, Bab-ı Seraskeri mübayaat ruznamçeci kalemi hulefasından Mehmed Cemal, Mezahib Odası hulefasından Mehmed, Amedi hulefasından Mehmed Mazhar ve Memduh, Liva Mehmet Selim, Sikkekenbaşı? Fettah, İkinci Ordu meclis a'zasından Kaymakam İsmail Hakkı, Bab-ı Zabtiyede ikinci kâtip Ahmed Cavid, Kütüphaneler müfettişi Abdurrahman, Mahkeme-i Ticaret İlamât-ı Şeriye Odası mümeyyizi Mustafa Şefik, Bahriye muhasebecisi İzzet, Topçu Mektebi fen mimarı muallimi Yüzbaşı Ali, Mektubi-i Hariciye hulefasından Mahmud Ekrem¹¹⁰ Mekteb-i İdadi-i Harbi Farisi muallimi Abdülcebbar, [13] Ereğli Mal Müdürü Ömer Cudi, Mektubi-i Hariciye hulefasından Mehmed Ali, Tercüme Odası hulefasından¹¹¹ Mehmed Asım, Esham-ı Muhasebe-i Mühimme Odası hulefasından Mehmed Raşid

Darüşşafaka'nın Tesisi

Simkeşane'deki tedrisattan istihsal kılınan netayicin pek ziyade mucib-i memnuniyet olması ve bir müddet sonra Aksaray'da Sinekli Bakkal'da Maarif muavinlerinden ve a'za-yı cemiyetten Cevdet Efendi'nin taht-ı idaresinde Cemiyet namına küşad olunan şube terakkiyatının fevkalade müsmir bulunması hem Cemiyet'in şevkini tezyid ve hem de a'zasını teksir

¹⁰⁵ Adliye Nazırı Refik Bey merhum

¹⁰⁶ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Sinekli Bakkal'da küşad eylediği şube müdürü idi.

¹⁰⁷ Viyana sefir-i esbakı Sadullah Paşa merhum

¹⁰⁸ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin müessisi Maliye Nazırı merhum Yusuf Paşadır

[Orijinal metinde 3. ve 4. dipnotların yeri değişik, basım hatası olmalıdır.]

¹⁰⁹ Evkâf Nazırı Galip Paşa merhum

¹¹⁰ Meclis-i Ayan azasından Ekrem Beyefendidir

¹¹¹ Peşte Şehbender-i esbakı merhum Asım Beydir

eylemiş olduğundan şu suretle yapılan ilk tecrübenin bir hal-i mükemmeliyete ifrağı çaresi düşünülmüş ve bunun için evvel emirde muntazam bir iptidai mektebi vücuda getirilmesi tasavvur olunmuş ise de o sırada Paris sefaretinden infisal ile Dersaadet'e avdet ve Cemiyet'e iltihak eden Sakızlı Esad Paşa merhumun tavsiye ve ihtarı üzerine Darüşşafaka'nın tesisine karar verilmiştir. Şöyle ki müşarünileyh Esad Paşa Paris civarında kâin olup eytâm-ı askeriye'nin talim ve terbiyesine mahsus "Prytanée Militaire du la Flèche" mektebi tarzında Dersaadet'te de eytâm ve fukara-yı Müslimine mahsus bir mektep küşadının lüzum ve ehemmiyetinden bahis ve Cemiyetçe teşkili mutasavver mektep yerine o yolda bir mektebin tesisi daha muvafık olacağını ityan etmesiyle Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müşarünileyhin bu fikrini tasvip ve bîkes ve bîvâye eytâm-ı Müsliminin talim [14] ve terbiyesine mahsus olmak üzere Darüşşafakatü'l-İslamiye namıyla bir mektep tesisine teşebbüs etmiştir.

Evvel emirde mektebin binasının İstanbul'da ve mümkün mertebe vasi bir arsa dâhilinde vücuda getirilmesi Cemiyetçe mültezem olduğu cihetle bir müddet Gureba Hastanesi semtlerinde bir yer bulunması düşünülmüş ise de dur u diraz müzakerâtta sonra Sultan Selim civarında Bahriye ferikânından Maşuk Paşa Konağı'nın bulunduğu mevki-i mürtefi intihab olunarak arsa bedeli olan iki yüz on bin kuruşun (420 kese) teberrüken taraf-ı şahaneden ita ve ihsan buyurulması zımında bâ-mazbata Hakan-ı Mağfur Abdülaziz Han hazretlerinden istirham kılınmış ve meblağ-ı mezbur ihsan buyurulmakla arsasıyla beraber konak mübayaa ve bilahare ittisalinde bulunan merhum Aliye Hanım'ın bostan mahalliyle (Jimnastik mahalli) Kazasker Benlizade Ahmed Raşid Efendi merhumun arsası (matbah ve çamaşırhane ve hamama kadar olan mahal) mukataaya rapt ve mütevellileri yedinden ahz olunarak mektep arsası hayli tevsi kılınmıştır. İşte bu cesim arsa üzerine eytâm-ı Müslime zükur ve inasının talim ve terbiyesine mahsus olmak üzere 100x50x10 ebadında Darüşşafaka namıyla iki katlı bir bina vücuda getirilmesi Cemiyetçe taht-ı karara alınmış ve bir taraftan masârif-i inşaiye karşılığı olarak iane cemine ibtidar olunmuştur.

Darüşşafaka'nın İnşası

Darüşşafaka'nın inşasına teyemmünen 1285 senesi Rabiülahirinin [15] yirmialtıncı Cuma günü mübaşeret olunarak sonuna doğru parasızlık yüzünden bir iki defa tatil edilmek şartıyla dört senede ikmal ve 1290 senesi Cemaziyelevvelinin ikinci ve 1289 senesi Haziranının onüçüncü gününe müsadif cülûs-ı hümayun günü resm-i küşadı icra kılınmıştır.

Binanın resm-i planı taraf-ı şahaneden Sermimar Ohannes kalfaya çizdirilmiş ve manzûr-ı hümayun buyurulduktan sonra Cemiyete gönderilmiş olduğu cihetle Cemiyetçe mezkûr plan hemen aynen tatbik olunmuştur.

Emr-i inşaata Şhremini Server Efendi, Erkân-ı Harbiye Reisi Mahmud Paşa, Mübayaat Ruznamçecisi Yusuf Bey ile Kolağası Mehmed Ziya Efendi ve Mimar Mösyö Barironi? ve bina kâtibi Emin Efendi'den mürekkep bir komisyon nezaret etmiş ve a'za-yı Cemiyetten Cemal Bey masârifât-ı inşaiye için cem olunan ianâta müteallik muamelât-ı umumiyeyi ve Tevfik Bey dahi tahsil-i kitabetini ifa etmiştir.

Vakıa mektep zükûr ve inasa mahsus olmak üzere dâhilen iki kısımdan mürekkep olarak inşa edilmiş ise de bilahare yalnız eytâm-ı zükûra tahsis kılınmıştır.

Darüşşafaka'nın masârif-i inşaiyesi 30,071,263 kuruşa baliğ olup bunun beş yüz bin kuruşu atıyye-i seniyye olarak Hakan-ı Mağfur Sultan Abdülaziz Han tarafından ihsan ve 374,900 kuruşu Hazine-i Maliyeden ita edilmiş ve mütebakisi vükelâ-yı fehham ve memurîn-i hamiyetmendan-ı zî-ihhtiram taraflarından verilen ianâttan ibaret bulunmuştur.

[16] Darüşşafaka'nın Küşadı

Darüşşafaka'nın 1289 senesi Haziranının onbeşinci günü küşad edilib alınan 54 şakirdin imtihanıyla bunlardan okuyup yazabilen ve biraz akaid-i diniyeye vâkıf olan yirmi sekiz efendi ikinci sınıfa nakil ve diğerleri birinci sınıf addolunarak tedrisata mübaşeret kılınmıştır.

Mektebin ikinci sınıfına tefrik olunan talebeye malumât-ı nafia risalesi tevzi ve ilk ders Yüzbaşı Mustafa Efendi¹¹² tarafından tedris olunmuştur.

İanât ve himayât-ı mülûkaneleriyle Darüşşafaka'nın tesis ve ihyasına iradât-ı hilafetpenahisi sadır olan ve cümleden ziyade bezl-i inayet buyurmuş olan Darüşşafaka evkâfı bani-i muazzamı cennetmekân Sultan Abdülaziz Han Hazretleri

16 Haziran 1289 Cumartesi günü tedrisata başlanıldığı cihetle mektebin emr-i idaresi a'za-yı Cemiyetten İbrahim Tevfik Efendi'ye umur-ı dâhiliyesi de Süleyman Tevfik Efendi'ye tevdi kılınmış ve 3 Eylül 1289'da a'za-yı Cemiyetten Ali Naki Efendi müdür olmuştur.

[17] *Darüşşafaka'nın Edvar-ı Tarihiyesi*

Mektebin tarih-i küşadından bugüne kadar geçen safahâtı layıkıyla tasvir için kırk senelik şu müddeti üç devreye tefrik etmek icap eder.

Birinci devre ki tarih-i küşadından bin üç yüz on senesine kadar devam etmiştir. Mektebin devre-i terakkisidir. Filhakika mektebin küşadından üç sene sonra müdür Ali Naki Efendi'nin bazı esbâb-ı zatiyeye mebni 31 Kanunusani 1292 tarihinde vuku bulan istifası ve meclis-i tedris a'zasından

¹¹² Dini bütün lakabıyla maruf Kayseriyeli Mustafa Hilmi Paşa hazretleridir.

Süleyman Paşa'nın Mekâtib-i Askeriye nezaretine tayin olunması üzerine mektep müdüriyetine Kasımpaşa Rüşdiye-i Askeriyesinde müstahdem Yüzbaşı Sadık Efendi¹¹³ tayin edilmiştir. Bu devrin en ziyade zikre şâyân olan vukuatı mektebin heyet-i tedrisiyesi riyasetinde Süleyman Paşa'nın bulunmasından dolayı mekâtib-i askeriyede bulunan en güzide muallimlerin Darüşşafaka'da fahri olarak ifa-yı vazife eylemeleridir. Talebenin bu devirde gerek tedris ve gerek idarece nail olduğu saadet hiçbir zaman görülmemiştir. Maatteessüf bu devr-i saadet çok sürmemiştir. Atiyü'z-zikr esbâb-ı zaruriye mektebin kıvam-ı idaresini ve intizam-ı tedrisatını ihlal etmiştir. Şöyle ki: Rusya Muharebesi münasebetiyle Dersaadet'e pek çok muhacir geldiğinden Cemiyetçe bir hizmet-i vatanperveranede bulunmak üzere mektebin bir kısmına muhacirin iskânı kararlaştırılmış ve erkek ve kız olarak bin kadar muhacir çocuğu alınmış idi. Fakat bunların mektepte devam-ı ikameti yüzünden [18] talebenin hali pek şâyân-ı teessür bir dereceyi bulduğu gibi altı ay zarfında da emr-i tedris hemen muattal kalmıştır. Bunun üzerine gazetelerle ilan olunarak kız çocukları bâ-hüccet-i şeriye müracaat eden ashab-ı hamiyet ve fütüvvete tevdi ve erkek çocukların büyükleri Sanayi Mektebiyle Tophane Sanayi alaylarına irsal edilmiş peder ve maderden mahrum olanlardan 15-20 küçük çocuk da mektepte alıkonularak sairleri meyanında bunların da talim ve terbiyelerine ihtimam olunmuştur.

Ancak altıncı sınıfın muallimleri ekser zabıtân-ı askeriyeden olmasına ve bunlar da muharebe sebebiyle vazife-i askeriyeleri başında bulunmalarına mebni sınıf-ı mezkûr talebesi biz-zarure ders okuyamadıklarından o sene kendi sınıflarında ibka edilmişlerdir.

Mektebin zaten vâridâtı mahdud ve ancak talebe-i mevcudenin ihtiyacına kâfi iken muhacirin iskânından dolayı ihtiyaç-ı azim baş gösterdiğinden müessisînden Gazi Muhtar Paşa'nın himmeti ve muallimin-i mektepten İskender Efendi'nin emr-i muhaberattaki muavenetiyle Hindistan'dan bir miktar iane celbine muvaffak olunmuştur.

¹¹³ Harbiye Nezareti Piyade Dairesi ikinci şube müdürü Sadık Paşadır

Bu sırada meclis-i idare a‘zasının ve bilhassa Rıza ve Cemal Beylerin her gûne fedakârlığı göze aldırarak mektebin sedd olunmaması hususunda gösterdikleri gayret cidden sezâvâr-ı takdirdir.

Müdür Ali Naki Efendi'nin tarih-i istifası olan 31 Kanunusani 1292 tarihinden Yüzbaşı Sadık Efendi'nin müdüriyete tarih-i tayini olan 1 Mayıs 1293 tarihine kadar geçen üç ay müddet zarfında Darüşşafaka'da müdüriyet Süleyman Paşa'nın tensib eylediği zabitan-ı askeriye marifetiyle [19] ifa edilmiştir ki bunlar meyanında çanta sahibi ve mektebin tarih-i Osmanî muallimi Erkân-ı Harb Binbaşısı Manastırlı Rıfat Bey¹¹⁴ Miralay Edip Bey¹¹⁵ Kaymakam Bedri Bey¹¹⁶ Mirliya Rıfat Paşa¹¹⁷ en ziyade bu hizmeti ifa etmiş olan zevât-ı hamiyetsemâttan maduddur.

Muharebenin hitamından sonra Darüşşafaka'nın gerek idare ve gerek tedrisatı pek muntazam surette devam etmiş ve bu da Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaseti vekâletinde bulunan Rıza Beyle muvazene müdürü Cemal ve müdür Sadık Beylerin masruf olan gayret ve himmetleri sayesinde temin olunmuştur.

Muhacirin ihracından sonra Darüşşafaka muhtac-ı tamir bir hale gelmiş ve masârif-i tamiriyesine sarf olunacak elde bir para yokken müdür Sadık Beyin teşviki ve Gazi Muhtar Paşa hazretlerinin delaletiyle erbâb-ı hamiyet tarafından tercüme ve telif olunub mektep hesabına tab olunan kitaplardan teşkil olunan bir koleksiyonun atebe-i hümayun-ı padişahiye takdimiyle kaime olarak ihsan buyurulan seksen bin kuruş ile çamaşırlık ve hamama varıncaya kadar mükemmelen tamir ve ihya olunmuştur.

1 Kanunuevvel sene 1295 tarihinde Sadık Bey infisal eylemekle muallimin-i mektepten ve Beyazıt Cami-i şerifi müderrisininden Mihalici Mustafa Efendi merhum müdüriyet vekâletine tayin olunmuştur.

¹¹⁴ Kaymakam iken Halep'te vefat etmiştir

¹¹⁵ Bir zamanlar Rumeli'de takib-i eşkıyaya memur edilmiş olan merhum Edip Paşa

¹¹⁶ İşkodra Vali-i esbaki merhum Bedri Paşa

¹¹⁷ Mütেকaidin-i erkân-ı askeriyeden Mehmed Rıfat Paşadır

[20] Padişah-ı Meşrutiyet-perver-i Azam, Hilafetpenah-ı müfahham Şevketlü Sultan
Mehmed Reşad Han-ı Hamis Hazretleri

Mektep iki ay kadar Mustafa Efendinin taht-ı idaresinde bulunmuş [21] ve o sırada ulûm-ı tabiiye muallimi Doktor Kaymakam Hüseyin Remzi Bey ders nezareti vazifesini ifa eylemiştir.

1 Şubat 1295 tarihinde Üsküdar'da Paşakapısı Rüşdiye-i Askeriyesi müdürü Kolağası Hüseyin Efendi Darüşşafaka'ya müdür tayin kılınmıştır.

Müdür-i sabık Sadık Bey'in müddet-i hizmeti olan iki buçuk sene zarfındaki icraat ve ikdamâtı hakikaten şâyân-ı tezkardır. Bu müddet zarfındadır ki müessisinden Esad Paşa'nın himmetiyle Paris'ten celb ve cem edilmiş olan kitaplardan hendesenin hat ve sathî kısımları ile münhaniyât-ı müstamele Manastırlı Rıfat Efendi merhum tarafından tercüme edildiği gibi Coğrafya kitabı Kolağası Rıfat Efendi¹¹⁸ ve mükemmel hesap, müsellesât ve usûl-i defteri Miralay Rıza Bey¹¹⁹ ve muamelât-ı hesap Mirliva Ragıp Paşa ve tarih-i tabiiden hayvanât ve nebatât ve madeniyât Doktor Miralay Hüseyin Remzi Bey ve kimya ve hikmet-i tabiiye kitapları da Doktor Mazlum ve Hafız Mehmed ve Doktor Tevfik Beyler tarafından tercüme ve

¹¹⁸ Sabık şehzadegan muallimlerinden Ferik Rıfat Paşa

¹¹⁹ Mekteb-i İdadiye-i Askeriye ders Nazır-ı esbaki Rıza Paşa

mektepe tab ettirilmifitir. Suleyman Paşa'nın sağir ve kebir ilmihalleri ve kucuk sarf-ı Turki kitabı ile Rıza Bey'in esma-yı Türkiye nam eseri de devr-i mezkûrda vücuda getirilmifitir.

Hüseyn Efendi'nin zaman-ı idaresinin ilk devrinde mektep bittabi eser-i sabıkda devam ederek ilk alınan talebe munteha sınıfa yetiŝtiđinden program mucibince lüzum ve ihtiyaç görünen kitaplardan bazıları mütehasısın-i erbâb-ı hamiyete tercüme ve tab ettirmek gibi bir eser-i himmet gösterilmiş ise de bu devre-i terakkide ancak beş altı sene kadar devam edebilmiş ve bundan [22] bin üç yüz yedi tarihine kadar bir devr-i tevakkuf ve ondan bin üç yüz on senesine kadar devr-i inhitat baş göstermiştir. 1300 tarihinde Sadr-ı esbak Said Paşa hazretleri mektebin ahvâl-i dâhiliye ve müktesebât-ı ilmiyesine kesb-i ıtıla eylemek üzere Darüşşafaka'yı ziyaret eylemişlerdi.

Müşarünileyh mektep derununu seyr u temaşadan ve bazı talebeyi bizzat imtihan ile aldıkları ecvibeye göre müktesebâtına kesb-i vukûf eyledikten ve o zamanlar Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis vekili bulunan Rıza Beyle icra-yı müzakerâtın sonra meşhudât-ı zatiyelerini hak-pay-ı şahaneye arz ve fi 19 Haziran sene 1300 tarihinden itibaren Darüşşafaka'nın gerek tayinatça mevcut olan noksanının ikmal ve gerek şakirdânın hadd-i nizamisi olan dört yüz nefere iblağı için şehri 384 kıyye lahm, 990 çift ekmek ve 304 kıyye piriñ ve 450 kıyye yağ tahsisine ve tayinat-ı mezkûrenin emsali misillü Hazine-i Maliyeden tahsisine delalet eyledikleri gibi 16 ciltten ibaret bulunan meşhur Larus külliyyatını da Darüşşafaka kütüphanesine ihda eylemişlerdir. Müşarünileyh Said Paşa'nın himem-i vakıalarıyla ihtiyaç-ı mektep bir dereceye kadar tehvin edilmiş idiye de maatteessüf ihtiyaçât-ı mübreme meyanında ücûrât ve levâzım-ı tedrisiye masârifine karşılık bir şey yapılamamış idi.

Devr-i İnhitat:

Rıza Paŝa¹²⁰ Selanik vilayetine nakl-i memuriyet eylediği hengâmda Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyasetini olvakit Düyun-ı Umumiye

¹²⁰ Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin olvakitki reis vekili ve Adliye Nazır-ı esbakı

Komiseri bulunan Nazif Beyefendi'ye¹²¹ devretmişlerdi. Fakat devr-i Abdülhamid Han-ı Sanide mecâlis-i hususiye içtimaları hükûmetçe hoş görülmediği gibi [23] zaten ekâbir-i ricalden birkaç zata inhisar etmiş olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zası mektebe gelerek bir şey yapamadıklarından müşarünileyh Rıza Paşa Selanik'e azimetinde mektep müdürü Hüseyin Bey'in mektebe ait umurda o tarihte Karin-i sani bulunan Hacı Ali Bey'e müracaat eylesini tavsiye eylemişti.

Muamele-i vakıa üzerine Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye 1304 tarihinde bilfiil tatil-i içtima eylemiş bulunuyordu. Sadr-ı sabık Said Paşa'nın Darüşşafaka ahvâline dair hak-pay-i hümayuna arz eylediği maruzâtta hâsıl ettiği hüsn-i tesir üzerinedir ki tarih-i mezkûrda mektepten mezun altı efendi mabeyn-i hümayuna celp ve bizzat tersim eyledikleri tablolar atabe-i şahaneye takdim olunarak hizmet-i seniyyeye kabul buyurulmuşlardı.

İşte bu tarihten itibaren her sene mektepten neşet edecek efendilerin esami ve tabloları atabe-i hümayuna takdim edilmek âdeti tesis edilmiştir.

Talebe-i mevcudenin adedi sene be-sene tezyid olunmakla müzayaka-yı vakıa günden güne iştidad etmiş ve nihayet keyfiyet semi-i ali edilmesiyle 21 Temmuz sene 1304 tarihinde mektebe mürsel bir tezkere-i samiyede:

“Darüşşafaka'nın vâridâtı masârifine kifayet edemeyerek emr-i idaresi müşkil bir halde bulunduğu vasıl-ı semi-i hümayun olmuş ve Ramazan-ı Şerif'in on beşinci günü hırka-yı saadet ziyareti resm-i alisi için Topkapı Saray-ı hümayununa teşrif-i meali redif-i mülûkane vukuunda güzergâh-ı şahanede bulunan mekâtib şakirdânına tevzi olunmak üzere ihsan buyurulan iki bin liradan gayri ez-tevzi-i maarif veznesinde kalan mebalîğın mekâtib-i İslamiyeden en ziyade muhtac-ı muavenet olanlarına verilmesi evvelce şerefsâdır buyurulan emr u ferman-ı hazret-i padişahi mukteza-yı celilinden bulunmuş olmasına mebni meblağ-ı mezburun tamamen Darüşşafaka'ya itası ve mekteb-i mezkûr lûtfen himaye-i [24] hazret-i hilafetpenahiye kabul buyurulmuş ve icabı halinde muavenet-i seniyye ile mektebin tehvin-i zarureti nezd-i merahim-i vefd-i tacidaride musammem bulunmuş

¹²¹ Maliye Nazırı merhum Nazif Paşa

olduğundan mektep nizamnamesinin bir suret-i musaddakasının atebe-i mualla-mertebe-i mülûkaneye arz ve takdimi ve beher sene mektebin vâridât ve masârifatı hesabının arz-ı huzur-ı ali kılınması mabeyn-i hümayun başkitabet-i celilesinden bâ-tezkere-i hususiye tebliğ olunan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi iktiza-yı alisinden bulunmuş ve keyfiyet maarif Nezaretine bildirilmiş..” olduğu tebliğ kılınmıştır. Bu irade-i seniyye üzerine maarif Nezareti’nden dört yüz elli sekiz lira iane-i nakdiye ahz edilerek bir müddet-i mevkute için tehvin-i ihtiyaç edilmiş ve zikr olunan tarihten itibaren karin-i sani Hacı Ali Bey mektebin bil-cümle umuruna müdahale etmeye başlamıştır.

Sadr-ı sabık Cevad Paşa merhum dahi Darüşşafaka hakkında perverde eylediği hissiyat-ı ulviyesini bilfiil izhar için fırsat düştükçe intihazında kusur etmemiş ve bu cümleden olarak zaman-ı sadaretinde hükümet-i seniyyeden bazı imtiyazât istihsal eden kumpanyalardan mektep için iane-i nakdiye tefrikine delalet eylemiş oldukları gibi yine müşarünileyhin ihtar-ı hamiyetkârisi ve mektep idaresinin müracaatı üzerine mektep mezunlarının rüsumât ve telgraf idarelerine icra-yı memuriyeti hakkında taalluk edip mektebe tebliğ edilen 5 Kanunusani 1307 tarihli tezkere-i hususiyede: “Mekteb-i Mülkiye’den bâ-şehadetname çıkacak talebenin usûl-i istihdam ve tanzimleri hakkında bu kere tadilaten kaleme alınıp meriyyet ahkâmına irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şerefsadır olan nizamnamenin on üçüncü maddesi mucebince rüsumât emaneti ve posta telgraf Nezareti mekteb-i mezkûrdan bâ-şehadetname neşet edecekler için tayin olunan mahreçlerden istisna edilerek daireteyn-i mezkûreteyn hidematının Darüşşafaka’ya mahrec-i itibar olunması Meclis-i Mahsus-ı Vükela’dan 17 Teşrinievvel sene 1307 tarihinde zeylen tanzim ve takdim kılınıp mucebince icra-yı icabına 24 Kanunuevvel 307 tarihinde irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şereftaalluk eden mazbatanın ahkâm-ı mündericesi [25] cümlesinden bulunmuş ve keyfiyet rüsumât emanetine ve nezaret-i müşarünileyhaya tebliğ kılınmış ..” olduğu bildirilerek bu suretle mezunîn-i mektebin ihtiyacat-ı müstakbelesi de taht-ı temine aldırılmış idi.

Said Paşa hazretlerinin himmetiyle istihsal olunan zamime-i tayinat ile mektebin tahsisat-ı hazırası ancak dört yüz talebenin iâşesine kâfi iken sene be-sene talebe-i mevcude teksir edilerek bir zamanlar yedi yüze baliğ olmuştur.

Mektep hıfzıssıhha nokta-yı nazarınca bu kadar talebe istiabına gayri mütehammil olduktan maada mültemisin adedinin tezyidi ile iâşenin tazyiki ve balaya kayd olunan irade-i seniyye ahkâmından bilistifade def-i zaruret ve ihtiyaç için her şey yapılmak mümkün olduğu halde diriğ-i himmet edilmesi yüzünden mektepte bir sefalet-i müessire hükümferma olmaya başlamış ve zaten masârifi karşılığı olmadığı cihetle fahriyen idame olunan umur-ı tedrisat ve terbiyeye kema hiye hakkuha itina edilemediğinden 1310 senesinden itibaren talebenin seviye-i ahlak ve irfanında pek aşikâr bir tedenni baş göstermiştir. Bu hal nihayet 1319 senesine kadar devam edebilmiş ve tarih-i mezkûrda keyfiyet mesmu-yı padişahi oldukda sadaretin vukubulan arzı üzerine Darüşşafaka'nın Maarif Nezareti'ne rabtı hakkında irade-i seniyye sadır olmuştur:

Darüşşafaka'nın Mezunîni

Darüşşafaka'nın ilk mezunîni 15 Temmuz 1298 tarihinde neşet etmiştir. Aşağıda kısım-ı mahsusunda beyan edildiği üzere bu tarihten 1328 senesi nihayetine kadar Darüşşafaka 615 efendiye mezuniyet ruusu ita [26] eylemiştir. Bu hesaba göre mektep senede vasati olarak 19 talebe yetiştiriyor demektir. Mezunînin hadd-i asgarı 1298 tarihinde beş talebeden ibaret olup hadd-i azamı 1325 senesinde 71 efendidir.

İlk mezunîn Cemiyet a'zasından Posta ve Telgraf Nazırı İzzet Efendi merhumun himmet ve gayretiyle nezaret-i mezkûre aklâmına memur edildiği gibi nezarete fen memuru yetiştirmek ve bundan böyle Darüşşafaka mezunîninin nezaret-i mezkûre aklâmına yerleştirilmesine bir vesile teşkil eylemek üzere mektepte Emil Lakvan Efendi¹²² tarafından fenn-i telgrafiye dair bir ders de küşad edilerek bu suretle ekser mezunîn Posta ve Telgraf Nezareti'ne yerleştirilmiş ve ilk mezunînden üç müstaid efendi ile ertesi

¹²² Telgraf Nezareti Fen Kalemi Müdürü idi.

sene neşet eden sınıfın müstaidanından bir efendi ki ceman dört efendi 1299 senesi Eylülünde ikmal-i tahsil zımnında Paris şehrindeki telgraf mekteb-i alisine izam kılınmışlardır. Bu efendilerin Dersaadet'e avdetlerinde hükûmet-i seniyyece hizmetlerinden istifade edildiğinden Paris'e talebe izamı hükûmetçe men edildiği tarihe kadar her iki senede bir Darüşşafaka mezunlarının müstaidlerinden iki efendinin Paris'e izamı ile ikmal-i tahsillerinde himmet olunmuştur ki mektep mezunîninden el-yevm Nezaret-i mezkûreye memur olanların ekser müstaidanı bu suretle Avrupa'da ikmal-i tahsil eylemişlerdir.

Darüşşafaka bâ-irade-i seniyye Posta ve Telgraf Nezareti aklâmiyla rüsumât idarelerine mahreç ittihaz kılındığı tarihten itibaren mezunîn-i mektep [27] bu iki daireye sevk ve memur edilmiş olmasına mebni bugün ekser mezunîn devair-i mezkûrede müstahdem bulunmaktadır.

Darüşşafaka'nın Programı:

Bidayet-i tesisinde Darüşşafaka'nın müddet-i tahsiliyesi sekiz seneden ibaret olup program ikinci derecede tahsilat üzerine müretteb idi. Ancak birinci sınıfı rüşdiye tahsilini takip edebilmek üzere kuvvetli esas ihzar edecek surette teşkil kılındığından son iki sınıfı derece-i tahsil itibariyle sunuf-ı aliyeden madud ve dersleri de ona göre muntazam idi.

Esas programı Esad Paşa merhumun bizzat Paris'ten getirdiği "Fleş Mektebi" programına tatbikan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye marifetiyle tanzim edilmiş idi ki sureti ber-vech-i atidir:

Türkçe okuyup yazmak, ilm-i akaid, sarf ve nahv-i arabi, mantık, meani, tarih-i umumi, tarih-i Osmanî, coğrafya, ilm-i hesap, hendese, cebir, hendese-i resmiye ve meNazır, müsellesât-ı müsteviye, topoğrafya, hikmet-i tabiiye, kimya, tarih-i tabii, makine, ilm-i heyet, kavanin-i Devlet-i Aliyye, ilm-i servet ve defter tutmak usûlü

1303 senesinde zikrolunan Fleş Mektebi programınca ihtiyacât-ı zamaniyeye göre tadilât-ı mühimme icra olunduğu anlaşıldığından ve Darüşşafaka tedrisatında tedenniyat görüldüğünden 29 Nisan 1303'te Cemiyet-i Tedrisiye makamına kaim olmak üzere muallimin-i mektebin en

ileri gelenlerinden Müze Müdürü Halil Bey, akaid-i diniye ve ulûm-ı edebiye muallimi Halis ve fenn-i telgraf muallimi Emil Lakvan ve Doktor Miralay Hüseyin Remzi ve hikmet-i [28] tabiiye muallimi Doktor Tevfik ve mektep tabibi Doktor Hayrettin ve ulûm-ı riyaziye ve tabiiye muallimlerinden Fahri ve Salih Zeki ve kimya muallimi Hüseyin Beylerle Telgraf Nazırı İzzet ve Cemiyet a'za-yı mütebakiyesinden Ahmet ve Tevfik Beylerle Müdür Hüseyin Bey'den mürekkeben teşkil olunan heyet marifetiyle Darüşşafaka programı tadil ve mecelle, fıkıh, ilm-i servet-i milel, hesap-ı tamami ve tefazülü gibi bazı dersler ilga edilmiştir.

Bu program ikinci defa olmak üzere 1320 senesinde tebdil kılınmıştır. Bu sırada mektebin bilhassa Telgraf ve Posta ve Rüsümât idarelerine mahreç olması nazar-ı dikkate alınıp ona göre yeniden bazı tashihât icra ve Telgraf Nezaretine memur olacaklar için yedinci ve sekizinci sınıflarda tedris olunan telgraf dersinin kemakân ibkasıyla Rüsümât idarelerine tefrik olunacakların dahi malumat-ı rüsumiye hakkında iktisab-ı behre ve malumat eylemeleri esasına hadim olmak üzere kimya-yı tahlili ve tayin-i mahiyet-i eşya gibi bazı dersler ilave edilmiştir. Mektep Maarif Nezaretine ilhak edildikten sonra programca yine bazı tadilat icra olunmuş ve maru'z-zikr telgraf dersinden maada muhaberat-ı telgrafiyeye mahsus ameli bir ders daha ilave olunduğu gibi muamelât-ı rüsumiye dersi de tevsi kılınmıştır.

Darüşşafaka'nın Maarif İdaresindeki Ahvâli:

Darüşşafaka bâlâda zikr olunduğu veçhile bâ-irade-i seniyye Maarif Nezaretine rabt ve ilhak edilmiş ve Nezaret-i mezkûrece derhal mektebin ıslahına ibtidar olunmak üzere Meclis-i Maarif a'zasından Rasih Efendi 22 Kanunuevvel 1319'da bâ-irade-i seniyye müdür tayin kılınmıştır.

[29] Rasih Efendi'nin zaman ve suret-i idaresi ahd-i karibe müsadif olduğu cihetle cümleye malum bulunduğundan bu babda tafsilat itasından sarf-ı nazar olunmuştur.

27 Kanunuevvel 1321 tarihinde mumaileyh azil ve yerine Mercan İdadisi müdürü Ali Rıza Bey 1 Kanunusani 1321'de Darüşşafaka'ya müdür tayin kılınmıştır. Bu zat iki sene devam eden müddet-i memuriyetinde

mümkün mertebe mektebin ıslah-ı ahvâline çalışmış temin ve intizama muvaffak olmuş ise de duçar olduğu hastalık tamami-i icraatına mani olarak 16 Kanunuevvel 323 tarihinde vefat etmiştir. Mumaileyhi 14 Kanunuevvel 1323'de istihlaf eden İsmail Hakkın Efendi¹²³ gerçi bir müddet Ali Beyin eserine devama çalışmış ise de 10 Temmuz 324'te ilan-ı meşrutiyet edilmesi üzerine umum Darüşşafaka mezunîni 8 Ağustos 324 tarihinde bil-içtima beynlerinde bir cemiyet teşkil eyledikleri gibi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin de yeniden tesis ve ihyasına teşebbüs eylediklerinden İsmail Hakkı Efendi teşebbüs-i zatisi ile Maarif Nezaretince Darülmuallimin müdüriyetine nakledilerek yerine 1 Eylül 324'te Kenan Bey¹²⁴ müdür tayin olunmuştur. Mektebin Cemiyete devir ve ihalesinde mir-i mumaileyh müdüriyette ibka olunmuş ve 12 Nisan sene 1327 tarihinde infisal eylemesiyle yerine Harbiye Nezareti Piyade Dairesi ikinci şubesi müdüriyetinden mütekaid Miralay Edhem Bey ve onun vuku-yı istifasıyla 1 Haziran sen 1327 tarihinde Hasan Tevfik Bey müdür tayin olunmuşlardır.

Mektebin Cemiyete tarih-i devrinden beri matlub veçhile bir faide istihsal [30] kılınmamakta bulunduğu sene-i hazırda idare ve tedris meclisleri heyetince nazar-ı dikkate alınarak süratle maksada vusûl için yeniden teşkilat icrası ve bunun tatbikine liyakat ve iktidarı hasebiyle Darülmuallimin müdür-i sabıkı Sati Beyin müdüriyete tayiniyle icra-yı memuriyeti tensib kılınmış ve ber-muceb-i karar 21 Eylül sene 1329 tarihinde müdüriyete mir-i muamileyh intihab ve tayin olunmuştur.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Yeniden İhyası:

Darüşşafaka'nın Maarif Nezaretine ilhakından sonraki ahvâli tetkik olunacak olursa ilhakı müteakip mektebin memurîn-i idaresi tezyid ve muallimleri tavzif edilmiş ve taamiye ve elbasiye ve saire masârifî tesviye kılınarak ihtiyacat-ı maddiyesi temin olunmuş idüğü görülür ise de mektep tamamıyla bir hükûmet mektebi halini alıp vaz-ı aslisinden çıkmış ve eytâm ve fukara-yı müslimeden ibaret olmak lazım gelen talebe meyanında birçok mültemaslar, analı babalı çocuklar ve hatta ağniya zadeler idhal olunmuştur.

¹²³ Sabık Darülfünun-ı Osmanî edebiyat ve ulûm-ı diniye şubesi müdürü

¹²⁴ Mekteb-i Sultani mezunîni kadimesinden Gelenbevi İdadisi müdürü

Ahyâr-ı selefın bunca emeklerle vücuda getirdiği Darüşşafaka'nın vaz-ı aslisine ircaı lazıme-i halden görölmekle ilan-ı meşrutiyeti müteakip Darüşşafaka'nın bilcümle mezunîni mezunîn-i kadimeden bazı zevâtın delâlet ve teşvikiyle 8 Ağustos 1324 Cuma günü Darüşşafaka'da bi'l-içtima Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin bidayet halindeki şekilde ihyasına teşebbüs ve ikdam eylemiş ve kable'l-içtima 150 kadar zevâtın bu emr-i hayra iştirakini temin eylemekle Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye nizamname-i esasisinin sekizinci maddesi hükmüne tevfikân mezunîn-i cemiyeti tarafından vukubulan davet-i mahsusa üzerine 16 Kanunusani 1324'te işbu zevât içtima ile onar a'zadan mürekkebe [31] olmak üzere heyet-i idareyi ve meclis-i tedris heyetini intihab etmiştir ki heyet-i müntahabe zevât-ı atiyeden ibaret idi:

Meclis-i İdareye İntihap Olunanlar:

Meclis-i Ayan Reisi Said Paşa, Meclis-i Ayan Reis-i Sanisi Gazi Muhtar Paşa, Maarif Nazırı Abdurrahman Bey, Mısırlı Prens Said Halim Paşa, Müze müdür muavini Halil Edhem Bey, tüccar-ı mutebereden Manizade Hacı Hüseyin Efendi, Tanin gazetesi müessisi Hüseyin Kazım Bey, Posta müdür-i umumisi Fahri Bey, Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey.

Meclis-i Tedris A'zalığına İntihap Olunanlar:

Meclis-i Sıhhiye Reis-i Sanisi Ahmed Midhat Efendi, Ders Vekili Halis Efendi, Meclis-i Maarif a'zasından Salih Zeki Bey, Telgraf mühendislerinden Mehmed Emin Bey, Darülfünun ve İstanbul Sultanisi muallimlerinden Mehmed İzzet Bey, Tophane Mubayaat Komisyon Reisi Edhem Paşa, Telgraf fabrikası müdürü Ferid Bey, Darüşşafaka muallimlerinden Fatin Efendi, Telgraf Nezareti muhasebât-ı ecnebiye müdür muavini Hüseyin Remzi Bey, İkdâm gazetesi sermuharriri Ali Kemal Bey.

İşbu iki heyet 23 Kanunusani 324 tarihinde Darüşşafaka'da toplanıp ifa-yı vazifeye mübaşeret ve bu içtimadan itibaren Cemiyet-i Tedrisiye'nin

ihyası ve Darüşşafaka'nın tesellümü esbâbını bil-mütalaa resmen Babıali'ye ve Maarif Nezaretine müracaat eylemişlerdi.

Cemiyetin riyaseti nizamname-i esasisi mucibince makam-ı Sadarete ait bulunmakla mecliseynin 2 Mart 1325 tarihli bir mazbata ile vukubulan müracaatı üzerine riyaset-i Cemiyet ol-vakit Sadr-nişin bulunan Hüseyin Hilmi Paşa [32] hazretleri tarafından kabul edildiği riyaset-i saniyeye intihab-ı umumi ile tayin olunan Trabzon mebusu müessisînden Ali Naki Efendinin memuriyeti de 12 Mart 325 tarihinde tasdik edilmiş olduğundan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin resmen ihyası hükûmetçe tasdik edilmiş bulunuyordu.

Bu tasdik-i resmi ile beraber Cemiyet derhal kendi mektebi bulunan Darüşşafaka umuruna müdahale etmeyip Darüşşafaka'yı bir usûl dairesinde tesellüm etmeyi mülahaza eylediğinden bu gayeye vusûl için Babıali'ye ve Maarif Nezaretine müracaata ibtidar etmişti.

Yedi mah devam eden muhaberat ve teati-i efkâr üzerine Maarif Nezareti Cemiyet-i Tedrisiye'nin teşebbüs-i vakiini bi't-tasvib 16 Haziran 1325 tarihinde Babıali'ye irsal eylediği tezkere-i cevabiyede Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye şimdiye kadar vatan-ı Osmanî'ye kıymetli zevât yetiştirmiş ve şâyân-ı takdir hidemât-ı maarif-perveranede bulunmuş olmakla kendi eseri bulunan Darüşşafaka'nın Cemiyet-i mezkûreye tahvil-i idaresini tensib etmiş ve yalnız mektep bütçesindeki açığı kapatmak üzere Nezaretçe senevî sarf eylediği 859,000 kuruş yerine Cemiyet'in teklifi veçhile ve takasit-i şehriyeye taksiman 6,000 lira tesviyesi ve bu meblağın Cemiyet tarafından irae olunacak mesul ve mükeffil bir zat namına itası tensib ve tedrisatın sair mekâtib-i hususiye hakkında olduğu gibi teftiş ettirilmesi şeraiti de teklif edilmiştir. Teklif-i vaki Cemiyet-i Tedrisiyece şâyân-ı kabul görülerek ol-veçhile Darüşşafaka'nın bir an evvel tesellümü zımında 29 Haziran 325 tarihli mazbata ile Babıali'ye yazılmış ve hükûmetçe 4 Temmuz tarihinde Darüşşafaka'nın Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye tahvil-i idaresine müsaade olunmuştur.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin âlem-i Osmanîyan ve İslamî medyun-ı şükran ve imtinan eyleyen şu muvaffakiyeti tarih-i Osmanî'de hatt-ı zerrin ile yazılacak müessir-i tarihiyedendir.

[33] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka müessisi Maliye Nazırı merhum Yusuf Ziya Paşa

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka Nizamnameleri

İrade-i seniyye-i hazret-i padişahi suretidir:

677

Devletlü Atufetlü Efendim Hazretleri

Aceze-i eytâm ve etfâl-i müslimenin talim ve terbiyeleri için Darüşşafaka [34] namıyla tesis olunmuş olan ve taht-ı idare-i aliyye-i şibh-darilerinde bulunan mektepte teşekkül edecek Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ile idare-i ilmiye meclislerinin vezaifini ve mektebin usûl-i idaresiyle okunacak derslerin enva ve aksamını ve teferruât-ı sairesini havi kaleme alınan nizamname müsveddesi lede'l-arz manzur-ı ali buyurularak icra-yı ahkâmına irade-i seniyye hazret-i padişahi müteallik ve şeref-sudur buyurulmuş ve bunun nüsha-yı mübeyyizesi leffen irsal kılınmış olmakla ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun-ı cenab-ı şehinşahi icra-yı ahkâmına himem-i behiyye-i ser-askerileri derkâr buyurulmak babında irade efendimindir. 16 Teşrinisani sene 1287

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Vezai'ini Müşir Nizamnamedir

Birinci Bend Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye etfâl-i müslimenin ve sair istek edenlere akaid-i İslamiye ile beraber mukaddemât-ı ulûmu meccanen tedris edecektir.

İkinci Bend İşbu cemiyet zat-ı ali-i cenab-ı sadaret-penahinin taht-ı riyaşetindedir.

Üçüncü Bend İşbu cemiyete heyet-i umumiyenin ekseriyet-i ârâ ile intihabı ve riyaşetin tasdiki ile bir de reis vekili nasb ve tayin olunur.

Dördüncü Bend Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin masârifâtı cenab-ı seniyyü'l-cevanib-i hazret-i şehriyariden ihsan buyurulan ve iradat-ı mukannine ile a'zası tarafından verilecek iane-i seneviye ve sair erbâb-ı hamiyet taraflarından ita olunacak ianât ile tesviye olunur.

[35] *Beşinci bend* Cemiyet-i mezkûre muhabbet-i vataniye ve gayret-i milliye esasına mübtteni bir heyet-i muavene olmasına nazaran a'za-yı mürekkebesi intihabât-ı resmi ile tayin olunmayıp yalnız iane-i seneviyesini ita ile beraber ibraz-şime-i hamiyet edecek zevâta münhasır ve bu veçhile gayri mahduttur.

Altıncı Bend A'za sıfatıyla cemiyete dâhil olmak arzu eden zevât isim ve şöhret ve rütbe ve memuriyetini ve a'za defterine kaydolmak istediğini müşir bir varaka tahrir ve bu varakayı cemiyetin merkezi olan Darüşşafaka'ya irsal eder ve oradan dahi defter-i mahsusuna kaydolduğunu müşir bir beyanname yazılarak ve cemiyet mührüyle temhir olarak kendisine gönderilir.

Yedinci Bend Cemiyet a'zası her üç ayda birer Osmanlı lirası verilmek üzere senevî dört lira iane vermeye mecburdur.¹²⁵

¹²⁵ Bu bende müteallik cemiyet-i umumiyeye ahiren ittihaz olunan karar

İta buyurulacak ianâta göre a'zanın tasnifi

A'za-yı asliye – Nizamname-i esasinin yedinci maddesi mucibince her üç ayda bir liradan senevî dört lira-yı Osmanî ve yahut bir defaya mahsus olarak yüz lira veya daha ziyade iane buyuran zevâttir.

Sekizinci bend Cemiyetin heyet-i umumiyesi senede bir kere münakid olarak gerek talim ve tedrisi hususunu ve gerek cemiyetin umur-ı idaresine müteferri mevadd-ı mühimmesini tetkik eder.

[36] *Dokuzuncu bend* İane-i seneviyelerini tediyyeden başka a‘zanın vezaif-i esasıyesi ikiye munkasım olup kısm-ı evveli vâridât ve masârifâtın ve cemiyetin cihet-i idaresine taalluk edecek sair mevaddın rüyetine ve umur-ı hesabıyesinin suret-i mazbut ve salimede cereyanına dikkat ve itinadan ve kısm-ı sanisi dahi usûl-ı tedrisiye ve kavaid-i talimıyesinin icabat-ı asriye ve terakkiyat-ı zamaniyeye göre hüsni tertib ve tadilinden ibaret olduğundan bunlar zirde beyan olunduğu veçhile cemiyet a‘zasından olarak teşkil olunan iki meclis marifetiyle icra olunur.

Onuncu bend Cemiyetin cihet-i idaresine bakacak meclis-i idare on a‘zadan ve cihet-i ilmiyesine hasr-ı efkâr edecek tedris meclisi dahi on a‘zadan mürekkep olacaktır.

Onbirinci bend Gerek meclis-i idare ve gerek tedris meclisi a‘zaları heyet-i umumiyenin ekseriyet-i ârâsiyla intihab ve tayin olunur ve fakat tedris meclisine intihab olunacak a‘za cemiyetin mekteplerinde tedrisi mukarrer olan fünunu okutmaya muktedir zevâtın olmak şarttır.

Onikinci bend Meclis-i idare a‘zasının nısfı sende bir kere tebdil olunacaktır ve bir sene idare meclisi a‘zalığında bulunanlar ertesi sene için dahi idare meclisine a‘za intihab ve tayin olunabileceklerdir.

Onüçüncü bend Meclis-i idarede a‘zalık sıfatıyla şehremaneti a‘zasından dahi bir zat bulunacaktır.

Ondördüncü bend Tedris meclisi a‘zaları bir kere intihab ve tayin olunduktan sonra istifa etmedikçe asla tebdil olunamayacaktır.

A‘za-yı muavine – Senevî bir lira-yı Osmanî vermeyi müteahhit bulunan zevâtır.
A‘za-yı muavine cemiyet merkezinden müteşekkil tedris ve idare heyetlerinin intihabında ita-yı rey salahiyetini haiz olamaz. Bir liradan dîn olarak her ne miktar olursa olsun ianât maa’ş-şükran makbuz mukabilinde kabul edilerek keyfiyet cemiyet salnamesine derç ve icabında ceraid-i yevmiye ile ilan olunur.

[37] *Onbeşinci bend* İdare meclisi ve gerek tedris meclisi ekseriyet-i ârâya müracaatla reislerini beynlerinde intihab ve tayin ederler.

Onaltıncı bend Cemiyetin reis vekili gerek meclis-i idareye ve gerekse tedris meclisine icap ettiği vakit riyaset edebilecektir.

Onyedinci bend Meclis-i idare ve tedris meclisi haftada bir kere Darüşşafaka'da toplanıp ifa-yı vazifeye müsaraat edecektir.

Onsekizinci bend İdare meclisi cemiyetin irad ve masrafının suret-i tahsil ve sarfi ve hususât-ı sairesi hakkında tanzim olunan nizamname-i mahsusa tevfik-i hareket edecektir.

Ondokuzuncu bend Tedris meclisinin münhasıran vazife-i mükellefesi müceddeden program yapmak ve muahharen görülecek lüzum üzerine okunan dersleri tadil ve tevsî eylemek ve cemiyetin mekteplerinde tedrisine lüzum görünen ulûm ve fûnunun kitaplarını meccanen tercüme ve telif eylemek ve sairleri tarafından tercüme veya telif olunarak tedris olunmak üzere cemiyete gönderilen kitapların mebahisini tetkik etmekten ibarettir.

Yirminci bend Tedris meclisi evvela talimi mukarrer olan derslerden tedris olunan mebahis ve mesalikin programlara mutabık olup olmadığını anlamak ve ale'l-husus talebe-i mevcudenin terakkiyatını bilmek zımında icap edenleri vakitli vakitsiz imtihan eder ve lüzumu görünen kütüb ve resail ve sair âlât ve edevât-ı tahsiliyenin mubayaa ve iştirası zımında iktiza eden defterini bil-intizam bâ-mazbata idare meclisine ita eyler.

Yirmibirinci bend Gerek bidayeten ve gerek bil-icap tebdilen tayin [38] olunacak muallimlerin nasb u tayini veya tebdili lazım geldikde bu meclis a'zası tarafından bâ-mazbata canib-i ali-i riyasetten bade'l-istizan icabı icra kılınır.

Yirmiikinci bend Cemiyet merkezi olan Darüşşafaka eytâm-ı müslime zükûr ve inasına münhasır olup bunun idare-i dâhiliyesi nizamname-i

mahsusuna tatbikan icra olunacak ve mektebin vâridâtı arttıkça iktiza eden mahallerde mektepler açılacaktır.

Darüşşafaka'nın İdaresine Dair Nizamnamedir

Birinci bend Darüşşafaka eytâm ve evlad-ı fukaradan olan etfâl-i Müslimenin talim ve terbiyelerine mahsustur.

İkinci bend Darüşşafaka Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin vâridât-ı mahsusasıyla idare olunur.

Üçüncü bend Bu mektebe alınacak etfâl her sene Temmuz ayında kabul olunacak ve fakat alınacak etfâl gerek zükûrdan ve gerek inistan olsun on yaşını tecavüz etmeyecektir.

Dördüncü bend Mekteb-i mezbûra kabul olunan eytâmın mekûlât ve melbusât ve sair levâzımâtı meccanen verilir.

Beşinci bend Etfâl-i mezkûre mektebe dâhil olduğu günden itibaren Darüşşafaka'da beytutet ettirilerek hiçbir gece hariçte kalmasına ruhsat verilmeyecek ve akraba ve taallukâtından bunları görmek arzu eyleyenlere evkat-ı muayyenesinde Darüşşafaka'daki daire-i mahsusta gösterilecektir.

[39] *Altıncı bend* Bu mektebe kabul olunacak etfâlin yetim ve bîkes olduklarını ve yahut ebeveyninin fakir ve bîvâye bulduklarını musaddık mahallesi imam ve muhtarânı ile ol mahallenin en muteberlerinden la-akl iki zatın mehriyle memhur bir ilmühaber yazılıp bu ilmühaber yetimin akrabasından biri tarafından vakt-i muayyeninde Darüşşafaka'ya götürülecek ve yetimin ilel-i sariyeden masun olduğu ve refiklerinin rahatsızlığını mucib kendisinde bir hal olup olmadığı memur-ı mahsusları marifetiyle muayene ettirilerek şâyân-ı kabul olduğu halde mektepte tevkif olunacaktır.

Yedinci bend Mekteb-i mezbura alınacak etfâl sekiz sene talim olunarak ondan sonra şehadetnamesi verilerek çıkarılacaktır.

Sekizinci bend Mekteb-i mezburdan bâ-şehadetname çıkan etfâl mekâtib-i askeriyye ve aklâm-ı şahaneye kabul olunacak derecede talim-i fûnun olunacak ve şehadetname almaya kesb-i liyâkat edemeyenleri Tersane-i Amire ve Tophane ve Nizamiye sanayi taburlarına verilecektir.

Dokuzuncu bend Mekteb-i mezburdan bâ-şehadetname çıkan etfâl-i inastan akraba ve taallukatı hanesine gitmek istemeyenden ve kimsesi olmayanlardan talib-i tezvici bulunanlar zuhûr ettiği halde Cemiyet marifetiyle tahkik ve tensib olunduktan sonra akitleri icra olunacak ve içlerinden bazı zevât-ı kiram dairelerinde çocuk talimi hususunda istihdam olunmaklığı arzu edenler dahi Cemiyet marifetiyle münasip dairelere verilecektir.

Onuncu bend Çocukların muhafaza-yı âdâb ve ahlakına dikkat ve nezaret etmek ve mektebin umur-ı dâhiliyesini tesviye ile nezafet ve taharet [40] hususlarına bakmak üzere Darüşşafaka'nın muvazzaf olarak bir müdürü olmak ve etfâl-i inasın ahvâline dikkat etmek ve her umurunda müdüre müracaat eylemek üzere bir de müdiresi bulunur.

Onbirinci bend Mektebin umur-ı tahririye ve hesabiyesini rüyet ve tesviye eylemek üzere kezalik muvazzaf olarak bir kâtip ile bir de refiki bulunur.

Onikinci bend Bunlardan başka mekteb-i mezburda muvazzaf olarak istihdam olunacak olanlar dahi vekilharç ve serhademe ve bevvab ile icabı kadar hademe ve aşçı ve cameşuyıcı [*çamaşırıcı*] ve bahçivan ve saireden ibaret olur.

Onüçüncü bend Müdür ve kâtip ile res-i hizmette bulunanların vezâif ve harekâtı Cemiyetin idare meclisi tarafından mektebin idaresince ittihaz olunacak usûle tevfikân tanzim olunacak talimât-ı mahsusa ile tayin edilecektir.

Ondördüncü bend Mekteb-i mezkûra alınacak etfâle zirde beyan olunan dersler tedris olunur:

Türkçe okuyup yazma, İlm-i akaid, sarf ve nahv-i Arabî, mantık, maani, tarih-i umumi, tarih-i Osmanî, coğrafya, ilm-i hesap, hendese, cebir, hendese-i resmiye ve meNazır, müsellesat-ı müsteviye, topografya, hikmet-i tabiiye, kimya, tarih-i tabii, makine, ilm-i heyet-i kavanin-i devlet-i aliyye, ilm-i servet, defter tutma usûlü (bir nebze).

Onbeşinci bend Mekteb-i mezbura alınacak etfâl-i inasa zirde beyan olunan dersler tedris olunacaktır.

[41] Türkçe okuyup yazma, ilm-i akaid, sarf ve nahv-i Arabî, tarih-i umumi ve Osmanî, coğrafya, ilm-i hesap, hikmet-i tabiiye, tarih-i tabii, defter tutma, dikiş ve her nevi el işleri, nakış, idare-i beytiye, musiki.

Darüşşafaka'ya Müteallik İradat-ı Seniyye

Düstur'un dördüncü cildinin 419. sahifesinde münderiç hayrâtı mefkud evkâfin ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edip bir vakfın malı olmayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namıyla senet verilmesine dair 15 Şevval sene 86 tarihli karar-ı ali:

Mülga yeniçeri ocağının bölük ve ortaları mühimmâtına ve fukarası taamiyesine meşruta vakıflar ile müsakkafâtı el-haletü'l-heze memalik-i mahruse-i şahanede ve yalnız hayrâtı vaktiyle eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş olan mahallerdeki vakıflar müsakkafâtında ara sıra ferağ ve intikalât vukuuyla senedât zuhûr etmekte olup hâlbuki bunların münekkilü'l-vücut şurutuna riayet müteazzır olduğundan senedât-ı mezkûr elde sürünmekte ve ashâbı sızlanmakta ve bir de tesviye olunan harik mevkilerinde herkesin ve her vakfın arsaları gösterildikten sonra mahalline göre birkaç parça arsa tabii fazla kalarak komisyon-ı mahsus marifetiyle satılmakta ve bunların müstakilen hiçbir vakfın malı olacağına hükmolunup da senet verilememekte idiğinden hem şu mahzur def olunmak hem de saye-i ıslahatvâye-i hazret-i hilafetpenahide derdest-i inşa olan Darüşşafaka'ya evkâf-ı hümayun hazinesince dahi bir muavenet-i daima [42] edilmiş olmak üzere salifüzzikr mülga yeniçeri ocağına meşruta vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş mahallerde bulunup mütevellileri

mefkud olan vakıflar müsakkafâtına ve harik mevkilerinde fazla zuhûr edip de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namıyla olarak senet itasıyla tedricen cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelerinin Darüşşafaka'da bulunacak eytâmın masârif-i taamiyesine şart ve tahsisiyle Darüşşafaka namıyla tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbute haklarında cereyan eden muameleye tatbiki tensib olunarak bil-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi dahi ol merkezde müteallik buyurulmuş olmakla iktiza eden mahallere ilmühaberleri verilmiştir.

*Bu Babda Divan-ı Hümayundan Darüşşafaka Mektebine Tebliğ Olunan
İlmühaber Suretidir:*

Mülga Yeniçeri Ocağının bölük ve ortalarının mühimmâtına ve fukarası taamiyesine meşruta vakıflar ile müsakkafâtı el-haletü'l-heze memalik-i mahruse-i şahanede ve yalnız hayrâtı vaktiyle eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş olan mahallerdeki vakıflar müsakkafâtından ara sıra ferağ ve intikalât vukuuyla senedât zuhûr etmekte olup etmekte olup halbuki bunların münekkeli'l-vücuha şurutuna riayet müteazzır olduğundan senedât-ı mezkûre elde sürünmekte ve ashabı tarafından sızlanmakta ve bir de tesviye olunan harik mevkilerinde herkesin ve her vakfın arsaları gösterildikten sonra mahalline göre birkaç parça arsa tabii fazla kalarak komisyon-ı mahsus marifetiyle satılmakta ve bunların müstakilen hiçbir [43] vakfın malı olduğuna hükmolunup da senet verilememekte idiğinden hem şu mahzur def olunmak ve hem de saye-i ıslahatvaye-i hazret-i hilafetpenahide derdest-i inşa olan Darüşşafaka'ya evkâf-ı hümayun hazinesince dahi bir muavenet-i daima edilmiş olmak üzere salifüzzikr mülga Yeniçeri Ocağına meşruta vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş mahallerde bulunup mütevellileri mefkud olan vakıflar müsakkafâtına ve harik mevkilerinde fazla zuhûr edip de bir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namına olarak senet itasıyla cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelerinin Darüşşafaka'da bulunacak eytâmın mesarif-i taamiyesine şart ve tahsisi ve bu vakfa meccanen ifa-yı hizmet etmek üzere şimdiden tensib buyurulacak

birinin mütevellî ve bir cabî nasb ve tayini ve zikrolunan Darüşşafaka'nın bi-mennihi Teala ebniyesi reşide-i hitam olarak resmen küşadına değin terakim edebilecek akçenin dahi mütevellî marifetiyle emniyet sandığına hıfz u teksiri senedât idaresinden bâ-müzakere beyan olunmakla ve bu surette muhsinât-ı asriye-i cenab-ı padişahi cümle-i cemilesinden görünmekle nezd-i hikmetvefd-i cenab-ı vekâletpenahide dahi rehin-i tensib ve tasvib buyurulduğu halde emr-i alisinin ısdarı babında evkâf-ı hümayun Nazırı devketlü Mehmed Hurşid Paşa hazretleri takrir etmeleriyle bermuceb-i takrir beyan olunan suret muvafık-ı maslahat görünüp fakat mütevellî ve cabî nasb ve tayininden sarf-ı nazarla namı yine Darüşşafaka olmak üzere tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbute haklarında cereyan eden muameleye tatbiki ve Darüşşafaka küşadına değin terakim edebilecek akçenin [44] memuru marifetiyle istirbahı iktiza edeceğinden ona göre ifa-yı muktezasının savb-ı vâlâlarına havalesi tensib olunarak bil-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi dahi müteallik buyurulmakla iktizasının icrasına himmet buyurular deyu 1286 senesi Cemaziyelahirinin yirmi dördüncü günü tarihiyle sadır olan ferman-ı ali (...?) cihat kalemine kayd ile keyfiyet malum olmak üzere senedât ve vâridât ve tahsilât ve sergi ve ruznamçe odalarıyla mahkeme-i teftişe ve şehremanet-i behiyyesine ve Darüşşafaka idaresine ve tahrir-i emlak kalemine ve keyfiyeti emniyet sandığı memuruna bâ-tezkere bildirilmek üzere mektubi odasına başka başka? ilmühaberlerinin tahrir ve itası senedât odasından derkenar olunarak keyfiyet bâ-ferman-ı sami kaydolunup diğer ilmühaberleri verilmekle ber-minval-i muharrer senedât odasından dahi işbu ilmühaber verildi 15 Şevval sene 1286

Darüşşafaka'nın mesarifi karşılığı tertib ve tahsis olunan binyeye dair (vâridât-ı umumiye muhasebesinin 31 Mart sene 1287 tarih ve yedi numaralı ilmühaberi) suretidir.

245 defter numarası

7 umum numarası

Sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i mülûkanede emr-i inşası karin-i hüsn-i hitam olan Darüşşafaka'da bulundurulacak etfâlin mekulât ve melbusât vesairesiyle muallimin ve muallimât ve hademe maaşları gibi

masârif-i daiması karşılığının tertib ve tahsisi lüzumuna dair Hassa Ordu-yı Hümayunu müşiri devletlü Paşa hazretlerinin takriri beyne'l-havas lede'l-mütalaa mealinden müsteban olduğu veçhile ebniye-i merkume her ne kadar sekiz yüz çocuk alacak vüsat [45] ve derecede ise de hin-i küşadında bunların cümlesi birden alınamayıp birinci sene yüzden yüz yirmiye kadar etfâl alınacağı ve bu halde bu senelik masârif-i daima için bir yük kuruluşun tertib ve tahsisi iktiza edeceği anlaşılıp ancak bu akçenin hazinece açıktan tesviyesi mümkün olamayacağına ve atik ve cedid maliye daireleriyle Bab-ı Seraskeri tahtında ve pişgahında mukaddema inşa olunan kargir dükkânların çoğu kiraya verilip noksanı kalmış olanlar dahi bil-ikmal icar olunacağına bundan hâsıl olacak akçe Darüşşafaka'nın işbu ilk senelik masârifine ale't-tahmin derece-i kifayede görüldüğüne binaen dekakin-i mezkûre icarâtının mezkûr Darüşşafaka'nın beher sene vukubulacak masârif-i daimaya karşılık olarak terk ve tahsisi tensib olunarak bil-istizan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi dahi ol merkezde müteallik buyurulması ve keyfiyet taraf-ı vâlâ-yı Seraskeriye bildirilmiş olmakla bil-muhabere hazinece icra-yı iktizasına himmet buyurulmak babında sadır olan buyuruldu-yı ali divan-ı muhasebâta lede'l-havale dekakin-i mezkûre icarâtının mezkûr Darüşşafakaca beher sene vuku bulacak masârif-i daimaya karşılık olarak terki irade ve beyanından ibaret görünmüş olmağın mezkûr dükkânlar icraatının işbu seksen yedi senesi Martından itibaren Darüşşafaka'ya terki lazımeden ve şu kadar ki yeni maliye dairesi altında bulunan dükkânlardan bazısına derdest-i inşa bulunan mahzen-i evrakın hitamına değin aklâm-ı hazineye evrak ve defatir sandıkları konulmakta idüğüne binaen şimdiden tahliyesi uyamayub bunlar için zaman-ı tahliyeye değin icar itasına dahi mahal olamayacağı gibi Bab-ı Seraskeri pişgahında kâin hazine-i celile malı olub terk edilecek dükkânlar yanında bulunan [47] üç yüz bu kadar zira arsanın dahi hazine hesabına satılması icab-ı hal ve maslahattan bulunduğundan keyfiyet bilinib ona göre muamele-i mukteziyenin icrası divan-ı muhasebâttan zeyl olunmuş ve mezkûr zeylin hükmü malum olmak ve ona göre icra-yı icabına mübaderet kılınmak üzere beytü'l-mal müdürlüğüne ve beyan-ı hali mutazammın masârif muhasebesiyle Darüşşafaka canibine ilmühaber itası

derkenar olunarak diğerk ilmühaberleri verilmekle bervech-i muharrer işbu ilmühaber verildi. 31 Mart sene 1287

Muhasebe-i vâridât-ı umumiye

[46] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Müessisi Sadr-ı Esbak Gazi Ahmet Muhtar Paşa
Hazretleri

Şura-yı Devlet Maliye Dairesinin 510 Numaralı Mazbatası Suretidir

Maliye nezaret-i celilesinin Şura-yı Devlet'e havale buyurulan bir kıta tezkeresi melfufuyla beraber Maliye dairesinde kıraat olundu. Mealinde İzmir sancağına tabi Çeşme kazasında kâin ılıcaların şifası mine'l-kadim olhavalice malum olduğu gibi birkaç seneden beri her tarafça dahi şuyu' bulmasıyla mevsiminde Memalik-i Şahane'nin her cihetinde ve Yunanistan'da pek çok ashab-ı ilel ve emraz gelmekte ise de orada beş on odadan başka sığınacak mahal olmayub işbu ılıcaların sahil cihetinde miriye ait bazı arazi ile denizden bir miktar mahal satıldığı halde iştirasına hayli rağbet görülerek az vakit içinde pek çok binalar yapılacağı anlaşılmış ve bu cihetle arazi-i mezkûrenin üçer beşer yüz ve biner ikişer bin arşınlık kıtalara taksim ile bil-müzayede taliplerine tefvizi derdest bulunmuş ise de bu

yerlerin önlerine tesadüf eden deryadan münasip miktar mahallin dahi beraber verikmedikçe revaç buldurulamayacağından [48] harita ve defteri ve ele geçecek akçenin mahall-i sarfı arz olunmak üzere deniz mahallerinden satılması iktiza edecek yerin şerait-i kanuniyeye tevfikan bil-müzayede furuhtu için mezuniyet itası Aydın vilayetinden inha olunmuş ve arazi-i kanunname-i hümayunun yüz otuz ikinci maddesi hükmünce bir mahallin imlası izn-i Sultani'yi mütevakkıf ve dolduran kimesne ol mahalle malik olarak bir kimesnenin izin alıb da üç sene doldurmadığı mahalle diğeri bâ-izn-i Sultani imla ile temellük edebileceği ve bir kimesne bila-izn-i Sultani deryadan bir mahalli doldurur ise orası canib-i beytülmale ait olub bedel-i misl ile olkimseye ve istinkâf eylediği takdirde bil-müzayede talibine satılacağı lazımeden bulunmuş olduğu beyanıyla icra-yı icabı istizan olunmuştur. Senedât müdürü saadetlü Tevfik Efendi ile Defterhane-i Amire Kesedarı izzetlü Penah Efendi daireye celb ile birlikte müzakere edildikde mahall-i mezkûr arazi-i emiriyeden olmakla bervech-i inha önlerine müsadif olan derya mahalleriyle beraber zuhûr edecek taliplerine furuhtunda oranın husûl-i mamuriyetiyle beraber hazine-i celile ve evkâf-ı hümayunca fevaid ve muhsinatı mucib olacağı anlaşıldığı gibi istihkamatça ve limanca dahi bir gune mahzur ve mazarrat olmayacağı a'zadan ferik saadetlü Mehmed Paşa hazreti taraflarından tahkik kılınmış olmasıyla tervic-i işar muvafık-ı hal ve maslahat görüldüğünden zikrolunan arazi önlerine müsadif olan deryalar mahallerinin tensib ve irade buyurulduğu halde Dersaadet'te kâin Darüşşafaka'ya vakf edilerek oradan senedi alınmadıkça bir gûne ebniye inşa olunmamak üzere şerait-i kanuniyeye tevfikan parça parça bil-müzayede zuhûr edecek taliplerine emsali misillü bil-icareteyn furuhtuyla vakf-ı mezkûrun [49] senedât-ı lazimesinin tanzim ve ita olunması ve satılacak mahallerin dahi haritasıyla defterinin tanzim ve tisyarıyla beraber hâsıl olacak akçenin mahall-i sarfı beyan kılınması hususunun emirname-i sami-i asafaneleriyle vilayet-i [50] müşarünileyhaya işarı ve hazine-i celile ve evrak-ı hümayunca muamelât-ı mukteziyenin ifası maddesinin dahi nezaret-i müşarünileyhaya havalesi tezekkür kılındı ise de olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir

13 Şaban 288 16 Teşrinievvel 287

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden riyazi-i şehir Vidinli merhum Tevfik Paşa

Maruz-ı çaker keminelidir ki

Hame-pira-yı tazim olan işbu tezkere-i samiye-i asafaneleriyle mazbata-yı merkume manzur-ı meali mevfur-ı hazret-i şehinşahi buyurulmuş ve husus-ı maruzun ber-muceb-i istizan vilayet-i mezkûreye işarı ve hazine-i celile ve evkâf-ı hümayunca muamelât-ı mukteziyenin ifası maddesinin dahi nezaret-i müşarünileyhaya havalesi şeref-sünuh ve sudur buyurulan emr u irade-i seniyye-i hazret-i şehriyari icab-ı celilinden olarak mazbata-yı merkume yine savb-ı sadaret-penahilerine iade kılınmış olmakla olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

22 Şubat 288

Darüşşafaka'nın Küşadına Dair Arz-ı Atebe-i Ulya Kılınan Tezkere-i Samiye Suretidir:

Velinimet-i bi-minnetimiz Padişahımız efendimiz hazretlerinin intişar ve izdiyad-ı ulûm ve maarif madde-i nafiasında dahi meşhud ve meşkur olan inayât ve himemât-ı kudsiyet-âyât-ı şahanelerinin zamime-i hayriyet

vesimesi ve fıkdan-ı vesait-i tahsiliye ile şecere-i istidad ve kabiliyetlerinin iktitaf-ı semerâtından mahrum kalan aceze ve bi-vayegân haklarında mahaz-ı merhamet ve şefkat-i seniyyesi olarak eytâm-ı müslimenin talim ve terbiyesi zımında Darüşşafaka namıyla ihdas ve inşasına müsaade-i atıfet-i mutade-i hilafet-penahi bi-diriğ [51] ve şâyân buyurulmuş olan mektep lütfen ve terhimen bahş u ihsan buyurulan sadakât ve asaya-yı mükerrere-i cihan-baninin teshilât-ı hayr-ı gayatıyla bu defa hitam bularak zaman-ı küşadı gelmiş idüğüne ve mekteb-i mezkûr ihtisas ve vaziyet-i asliyesi mülabesesiyle biri eytâm-ı Müslimenin akaid-i İslamiye ile beraber mukaddemat-ı ulûm-ı lazıme-yi tedris ve talim eylemelerine ve ikincisi mücerred inayât ve ikdamât-ı mucübü'n-necat velinimet-i alem taraf taraf yapılmakta bulunan demiryollara ve sair asar-ı nafiaya ait ameliyatta ecanibe müracattan kurtulmak için mühendislik ve kondüktörlük ve makinecilik ve mimarlık misillü sanayi'in ta'limine mahsus olmak üzere ulûm ve fûnun daireleri itibarıyla iki kısma münkasım olub işbu iki kısım dairelerin saye-i ihsan-vaye-i şahanede hemen açılması musammem bulunduğu binaen muvafık-ı emr u ferman-ı isabet-nişan-ı şehinşahi buyurulur ise şu esasa göre bunların küşadıyla beraber keyfiyet resmen ilan olunacağı ve zikrolunan mektep bervech-i muharrer ulûm ve fûnunca bir talimgah-ı cesim olarak devlet ve milletçe pek çok muhsinât ve fevaide hizmet edeceğine şüphe olmadığından şu husus-ı nafiada dahi münevver-uyun-ı mübahat ve iftihar-bendeganemiz olan ve muvaffakiyet-i celile-i cenab-ı cihan-dariden dolayı lisan-ı rukiyyet-i dua-yı efzayış-i umur ve ikbal ve şevket ve iclal-i şahanenin tekrarıyla meşhun ve cebin-i ubudiyet mevzu'-yı atebe-i ulya-yı hümayun olduğu halde arz-ı teşekkürât-ı azimeye ibtidar olduğu beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı.

20 Receb sene 1290

[52] ***Bu babdaki İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Sureti:***

Maruz-ı çaker keminleridir ki

Esabi-i pira-yı tazim olan işbu tezkere-i samiye-i sadaret-penahileri manzur-ı şevket-mevfur-ı cenab-ı mülûkane buyurulmuş ve mekteb-i

mezkûrun ber-muceb-i istizan zikrolunan esasa göre küşadıyla keyfiyetin resmen ilan olunması müteallik ve şeref-sudur buyurulan emr u irade-i seniyye-i hazret-i tacdari mantuk-ı celilinden bulunmuş olmakla olbabda

21 Receb 1290

***Darüşşafaka'ya Tayinat Tahsisi Hakkındaki Emr-i Samiden Bahis
İlmühaber Sureti***

Bi-vayegân-ı eytâm-ı Müslime'nin tahsil-i ilim ve intiaşına mahsus olan Darüşşafaka için Doksan İki Senesi Martı iptidasından itibaren şehri üç yüz kıyye erz ile yetmiş kıyye rugan-ı sade ve yevmi yetmiş kıyye nan-ı aziz ve güştün umum nizamiye anbarları fazlasından ve tasarrufât-ı vakıadan tahsis ve itası hakkında makam-ı Seraskeri'den Babıali'ye yazılan tezkere zuhûruna şeref-terkim buyurulan cevab-ı samide mezkûr mektebin tesisi bir takım eytâm ve bi-vayegân etfâl-i İslamiye'nin sefaletten tahlisleri maksadına müstenid ve ikmal-i levâzimatı dahi şefkat-ı âlem-şümül hazret-i zıllulahî icab-ı celilinden olub reviş-i işara nazaran tahsisi gösterilen erzakın fazla-yı muayyinattan daimi surette itası mümkünâttan olduğu anlaşılma ile ber-muceb-i işar-ı sami şehir-i mezkûrdan itibaren mezkûr'l-miktar erzakın mah mah itası zımında Darüşşafaka idaresine [53] bir kıta ilmühaberinin itası icab edeceği Dar-ı Şura-yı Askeri harbiye dairesinden bilhassa beyan ve memhuren ilam ve nizamiye muhasebesinden derkenar olunmakla ber-minval-i muharrer keyfiyet malum olmak için bâ-ferman-ı sami Darüşşafaka idaresine işbu ilmühaber verildi.

Kalem-i Muhasebe-i Nizamiye

1 Mayıs 1292

***Darüşşafaka'nın Tayinatına Zam Vukuuna Dair Tezkere-i Samiye
Suretidir:***

Darüşşafaka'nın gerek tayinatça mevcut olan noksanının ikmali ve gerek şakirdânın hadd-i nizamisi olan dört yüze iblağı için şehir 384 okka lahm 4990 kıyye ekmeğe 2304 okka pirince ve 450 okka yağa lüzumu

olduğu inde't-tahkik anlaşıldığından ihtiyaçât-ı sairesi saye-i mukadderet-vaye-i hazret-i padişahide hal-i hazır-ı malinin muvazenesine göre ayrıca ikmal olunmak üzere şimdilik tayinat-ı mezkûrenin emsali misillü hazine-i celileden tahsisi hususunun maliye nezaret-i celilesine havalesi hususuna bil-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik buyurulub iktizası ifa ve hazinece icrası icabı da nezaret-i müşarünileyhaya işar ve inba kılınmış olduğu beyanıyla tezkere-i muhyi terkim kılındı.

8 Ramazan sene 1301 ve fi 19 Haziran sene 1300

***Sanat-ı Tersim'de Liyakat Gösteren Talebenin Mazhar-ı Tatifat-ı
şahane Olacağına Dair Tebliğ Resmi Sureti:***

Darüşşafaka şakirdânının çire-i desti-i mahareti olan yağlı boya resimlerin manzur-ı şahane buyurulmak üzere takdimi ve ilk sene rütbe-i salise [54] ve sanayi madalyası ve sair senelerde onar ve yirmişer lira-yı Osmanî ile taltif buyurulması

1 Nisan 1300

***Mektebin Taht-ı Himaye-i Hazret-i Hilafetpenahiye Kabul
Buyurulduğu Hakkındaki Tezkere-i Samiye Sureti:***

Numara 54

Darüşşafaka'nın vâridâtı masârifine kifayet edemeyerek emr-i idaresi müşkil bir halde bulunduğu vasıl-ı sem'-i hümayun olmuş ve Ramazan-ı şerifin on beşinci günü Hırka-yı Saadet ziyaret-i resm-i alisi için Topkapı saray-ı alisini teşrif meali redif-i mülûkane vukuunda güzergâh-ı şahanede bulunan mekâtib şakirdânına tevzi olunmak üzere ihsan buyurulan iki bin liradan gayri ez-tevzi Maarif veznesinde kalan 2241 mecdiyenin mekâtib-i İslamiye'den en ziyade muhtac-ı muavenet olanlarına verilmesi evvelce şeref-südur buyurulan emr u ferman-ı hazret-i padişahi mukteza-yı celilinden bulunmuş olmasına mebni meblağ-ı mezburun tamamen Darüşşafaka'ya itası ve mekteb-i mezkûr lutfen taht-ı himaye-i hazret-i hilafet-penahiye kabul buyurulmuş ve icabı halinde muavenet-i seniyye ile

mektebin tehvin-i zarureti nezd-i merahim-mevfur-ı tacidaride musammem bulunmuş olduğundan mektep nizamnamesinin bir suret-i musaddakasının atebe-i mualla-mertebe-i mülûkaneye arz ve takdimi ve beher sene mektebin vâridât ve masârifatı defter hesabının arz-ı huzur-ı ali kılınması mabeyn-i hümayun başkitabet-i celilesinden bâ-tezkere-i hususiye tebliğ olunan irade-i seniyye-i canib-i padişahi iktiza-yı alisinden bulunmuş ve keyfiyet Maarif [55] nezaret-i celilesine bildirilmiş olmağla mezkûr nizamname suret-i musaddakasının irsali siyakında tezkere-i muhyi terkim kılındı.

16 Zilhicce sene 1307 21 Temmuz sene 1306

***Rûsumât Emaneti ile Posta ve Telgraf Nezaretinin Darüşşafaka'ya
Mahrec İtibar Olunmasına Dair Olan İrade-i Seniyye***

Numara 132

Mekteb-i Mülkiye'den bâ-şehadetname çıkacak talebenin usûl-i istihdam ve tavzifleri hakkında bu kere tadilen kaleme alınıb bil-istizan meriyet-i ahkâmına irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-südur olan nizamnamenin on üçüncü maddesi mucebince Rûsumât Emaneti ve Posta ve Telgraf Nezareti mekteb-i mezkûrdan bâ-şehadetname neşet edecekler için tayin olunan mahreçlerden istisna edilerek daireteyn-i mezkûreteyn hidemâtının Darüşşafaka'ya mahreç itibar olunması Meclis-i Vükela'dan 17 Teşrinisani sene 307 tarihinde zeylen tanzim ve takdim kılınıb mucebince icra-yı icabına 24 Kanunuevvel sene 307 tarihinde irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-taalluk eden mazbatanın ahkâm-ı mûndericesi cümlesinden bulunmuş ve keyfiyet emanet ve nezaret-i müşarünileyhumaya da tebliğ olunmuş olmağla ona göre ifa-yı muktezası siyakında tezkere terkimine ibtidar olundu.

16 Cemaziyelahir sene 1309

5 Kanunusani sene 1307

***İsimlerine Kura İsabet Eden Talebenin Kuleli İdadisine Kabulüne
Dair Olan İrade-i Seniyye***

Numara 865

Daruşşafaka'da isimlerine kura isabet eden etfâlin Kuleli mekteb-i idadisi şakirdânı silkine dahi kayıt ve kabulleri şeref-sadır olan [56] irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi iktiza-yı alisinden olarak keyfiyet umum mekteb-i askeriye-i şahane nezaret-i celilesine tebliğ edilmiştir.

23 Muharrem 1310

4 Ağustos 1308

104 Numaralı Tezkere-i Samiye Suretidir

Daruşşafaka için hastane yapılmak üzere mukaddema ihsan buyurulan hane mahalline muttasıl ve işbu mahalle ilavesi mukteza olub sahipleri tarafından satılacak olan iki bab hanenin dahi mubayaası vaki olan istidalar üzerine olbabda tahkikat ve keşfiyât-ı lazıme icra ettirilerek biri doksan ve diğeri altmış lira bedel ile satılmak istenilen mezkûr iki bab hanenin bil-mubayaa hastane mahalline ilavesine lüzum görüldüğü anlaşılmasına ve işbu bedeller de mutedil bulunmasına mebni lede'l-istizan mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi taalluk ve şeref-südur buyurulduğu mabeyn-i hümayun başkitabet-i celilesinden bâ-tezkere-i hususiye-i cevabiye işar kılınmış ve keyfiyet Evkâf-ı Hümayun ve Defter-i Hakani Nezaret-i celilelerine bildirilmiş ve icra-yı icabı zımında harita leffen irsal kılınmış olmağla ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun ifa-yı muktezasına himmet eylemeniz siyakında tezkere terkim olundu. 25 Teşrinisani sene 308

Daruşşafaka Şahsiyet-i Maneviyesinin Tasarruf-ı Akar Salahiyetine Müteallik Tezkere-i Maruza Suretidir:

Numara 2070

Mekteb-i Bahriye-i Şahane dâhiliye zabitanından Kolağası Ali Mahir [57] Efendi'nin Galata'da Arap Camii mahallesinde Doğramacı sokağında mutasarrıf olduğu arsayı Daruşşafaka'ya terk ve teberrü ettiği cihetle şehri seksen akçe icare-i müeccelesi ve on sekiz bin kuruş kıymeti olan mezkûr arsaya kıymetinden binde on hesabında senevî yüz seksen kuruş mukataa tahsis ile Daruşşafaka canibinden zikrolunan arsanın mensup olduğu Şah

Huban Hatun Vakfına itası lazım geleceğine dair Evkâf-ı Hümayun Nezaret-i celilesinin tezkeresi melfufuyla beraber arz ve takdim kılınmış olmağla olbabda her ne veçhile irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi şeref-sünuh ve sudur buyurulur ise mantukı infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim.

24 Cemaziyelevvel sene 315

9 Teşrinievvel sene 313

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden Seraskeri Mubayaat Ruznamçeci
Kalemi hulefasından Mehmed Cemal Bey

Bu babda Şeref-sadır Olan İrade-i Seniyye Suretidir:

Reside-i dest-i tazim olub melfuflarıyla beraber manzur-ı ali buyurulan işbu tezkere-i samiye-i sadaretpenahileri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

6 Cemaziyelahir sene 315

21 Teşrinievvel sene 313

[58] *Maliye Nezaret Dairesi Altındaki Darüşşafaka Dükkânlarına Müteallik Tezkere-i Samiye Suretidir:*

Hazine-i Celile-i Maliye Dairesi tahtında kâin Darüşşafaka'ya ait olub Hazinece mahzen olarak ittihaz olunan on yedi bab dükkân için Rüsümât Emanet-i celilesinden havaleten yüz bin kuruşun Hazine-i celile namına Darüşşafaka'ya itası hususuna Meclis-i Vükela kararıyla bil-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi şeref-sudur buyurularak emanet-i

müşarünileyha ile Maliye Nezaret-i behiyyesine tebligat icra kılındığı beyanıyla tezkere-i muhyi terkim olundu.

16 Cemaziyelevvel 316 26 Eylül 314

***Darüşşafaka'nın Havagazı ile Tenviri Hakkında Hakan-ı Sabık
Hazretlerinin Yirmi Beşinci Sene-i Devriye-i Cülûsiyeleri Münasebetiyle
Şirket-i Tenviriye (... ?) Mazhar-ı Kabul Olduğuna Dair Tezkere-i Samiye
Suretidir:***

Darüşşafaka'nın havagazıyla tenviri için ferş ve vaz'ı lazım gelen boru ve sair edevât-ı tenviriye masârifî ve ücret-i nakliyesi yekûnu olan üç yüz elli liranın şirket tarafından tesviyesi ile üç ay zarfında icra edilecek tenvirâtan ücret alınmaması ve badezin dahi mekteb-i mezkûrca her ay petrol gazı için her ne sarfedilirse ücret-i tenviriye olarak şehri yalnız o miktarın ahzıyla iktifa olunması hususlarına müsaade buyurulduğu halde cülûs-ı hümayun-ı mülûkane ruz-ı [59] firuzunda ameliyat-ı tefrişiyeye ve vaziyeye mübaşeret edilmek üzere İstanbul Tenvir Şirketi tarafından atebe-i seniyye-i mülûkaneye vuku bulan müracaat makrun-ı müsaade-i seniyye-i şahane buyurularak o veçhile ifa-yı muktezası şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi iktiza-yı alisinden bulunduğu mabeyn-i hümayun-ı şahane başkitabet-i celilesinden bâ-tezkere-i hususiye işar ve keyfiyet Dâhiliye Nezaret-i celilesine de izbar kılınmış olmağla müdüriyet-i behiyyelerince de ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun icra-yı icabına himmet olunması siyakında şukka-yı muhyi terkim kılındı. 18 Ağustos 316

***İşletilecek Sefain İmtiyazından Dolayı Darüşşafaka'ya Verilecek
İaneye Dair Darüşşafaka Müdüriyetine Tebliğ Buyurulan Tezkere-i
Samiye Suretidir:***

Hüdavendigâr vilayetinde kâin Susığırılı? Deresiyle mukavelede muharrer diğer derelerde vapur ve işleb ve duba işletilmek ve sefainden ücret istifasına başlanıldığı tarihten itibaren Darüşşafaka'ya her sene otuz

Osmanlı lirası verilmek üzere altmış bir sene müddetle Dilaver Paşazade Rauf Bey'e imtiyaz itası hususuna Ticaret ve Nafia Nezaret-i celilesinin işarı üzerine Şura-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela kararlarıyla bilistizan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi şeref-sudur buyurularak hükm-i münifi nezaret-i müşarünileyhaya tebliğ olduğu beyanıyla tezkere-i muhyi terkim kılındı 18 Kanunusani sene 1318

[60] ***Darüşşafaka Hakkındaki Tatifat-ı Hassa-yı Mülûkaneye Müteallik İrade-i Seniyye Sureti***

Darüşşafaka'da yevmi sarf ve istihlak edilmekte bulunan bir çeki hatabın üç çekiye iblağıyla farkının Hazine-i Hassa-yı Şahaneden itası¹²⁶

20 Teşrinisani sene 318

Diğer

Darüşşafaka'da nakliye hidematında kullanılmakta olan beş araba hayvanâtı ihtiyacatına kafi arpa ve saman ve otun Hazine-i Hassa-yı şahaneden itası¹²⁷

20 Teşrinisani 318

Terfi-i Sınıfa Muvaffak Olamayan Darüşşafaka Talebesi Hakkında Tatbik Olunacak Muamele-i Müşfikane Dair Olan İrade-i Seniyyeyi Mübelliğ Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesinin Tezkeresi Suretidir:

Bilcümle mekâtipte iki sene terfi edemeyen talebenin terkin-i kayıtları ile ihraçları cihetine gidilmekte ve bu usûl Darüşşafaka'da dahi meri bulunmakta ise de mekâtib-i saire talebesinin velileri olmak hasebiyle muamele-i mezkûreden onların mutazarrır olmayacakları bedihi olup ancak Darüşşafaka talebesi ale'l-ekser eytâmdan ve evlad-ı fukaradan

¹²⁶ Hatab Ambarı müdürü olup bilahare matbah ve fırın-ı hümayun başkitabetine tayin olunan Rıfat Bey'in gerek bu hususta ve gerek sair hususatta Darüşşafaka'ya pek çok hizmetleri sebkat etmiştir.

¹²⁷ İşbu irade-i seniyyenin istihsaline Istabl-ı Amire müdür-i esbaki Ferik Faik Paşa hazretleri delalet ve vesatet buyurmuşlardır.

bulunmalarına ve hariçte barınacak yerleri olmamasına binaen bu gibilerin ihraçları sefaletlerini [61] intaç edeceğinden badema iki sene terfi-i sınıf edemeyen ve tahsile kabiliyeti olmadığı tahakkuk edecek olan talebenin Bab-ı Vâlâ-yı Seraskeri ve Tophane ve Bahriye'ye merbut sanayi alaylarında istihdamları hususuna bu babda nezaret-i senaveriden takdim olunan tezkere üzerine Şura-yı Devlet Mülkiye dairesinden kaleme alınan mazbatanın leffiyle bil-istizan irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi şeref-müteallik buyurularak Tophane-i Amire müşiriyet ve Bahriye nezaret-i celileleriyle taraf-ı vâlâ-yı Seraskeri'ye tebliğ-i keyfiyet olduğu beyan-ı alisiyle nezaret-i senaverice dahi iktizasının ifası şeref-varid olan 16 Mayıs sene 321 tarihli buyruldu-yı sami-i cenab-ı sadaret-penahide emr u işar buyurulmakla mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun-ı hazret-i hilafetpenahiye tevfikân iktiza-yı halin ifa buyurulması babında

24 Rabiulahir 1323 15 Haziran 1321

***Darüşşafaka'nın İslah-ı İdaresine Müteallik Meclis-i Mahsus-ı
Vükela Mazbatasının Suretidir:***

Darüşşafaka'nın ıslah-ı idaresiyle bâ-irade-i seniyye-i hazret-i padişahi kaydolunan etfâl ile beraber mektebin nizamname-i aslisi mucibince bîkes ve bîvâye etfâlden ibaret olmak üzere mevcudu dört yüze tenzil edilinceye kadar talebe alınmaması ve talebe-i mevcudenin miktarı hadd-i muayyene tenzil ettikten sonra çıkacak talebe yerine komisyon-ı mahsus marifetiyle aynı miktarda şakird kabul ve mektep programına ziraat ve sanat dersleri ilave ile beraber kitap tabiyesinden husûle gelecek [62] akçenin de mektebin vâridâtına zam edilmesi ve şu halde mektepte kalacak talebenin nizam-ı aslisi veçhile dört yüz bîvâyegâna maksur olacağından matlub-ı ali dairesinde emr u idare ve iaşelerine itina olunması ve melbusât ve mahrukat ve sair levâzimatça ikmal-i noksan için Girit ianesinden vilayâtta bakaya bulunan mebalîğden şimdilik bin lira celb ile tediye olunmak üzere bin liranın avans suretiyle tedarik kılınması bil-istizan şerefsadır olan irade-i seniyye-i mülûkane iktiza-yı alisinden olub ancak Darüşşafaka'nın üç yüz

yirmi bir senesi mucebince sarfiyat icrasına mezuniyeti tazammun etmediğinden ve el-yevm mektepte mevcut olan yedi yüzü mütecaviz talebenin dört yüze tenezzül edinceye kadar idaresi için sabıkı veçhile Maarif veznesinden muavenet icrası hakkındaki lüzum baki olduğundan bahisle sene-i mezkûre bütçesine tevfikân sarfiyat icrasına ve mekteb melbusât ve mahrukât ve sair levâzımı mezkûr bütçe de dâhil olmak hasebiyle Girit ianesinden sarfı lazım gelen mezkûr bin liranın mektebe mahsus yatak ve karyola takımlarıyla bazı levâzım-ı tesisiyenin tedarikine karşılık ittihazı lüzumuna dair Maarif Nezaretinden varid olan ve bütçe üzerine Şura-yı Devlet maliye dairesinden kaleme alınan mazbata meyane-i bendeganemizde lede'l-kirae Darüşşafaka'nın salifü'l-beyan üç yüz yirmi bir senesi bütçesine nazaran masârifinin miktarı bir milyon elli üç bin dört yüz kırk dört kuruştan ve vâridâtının miktarı dört yüz altmış dokuz bin yüz doksan dokuz kuruş otuz iki paradan ibaret olduğu ve bil-muvazene fazla görünen beş yüz doksan üç bin [63] iki yüz kırk dört kuruş sekiz paranın Maarif Nezareti veznesinden itası sureti şimdilik kabil ve maahaza mazbata-yı mezkûrede gösterildiği veçhile talebe mevcudunun tenzil miktarı için velisi bulunan şakirdlerin diğer mekteplere nakli sureti dahi mümkün olmadığı cihetle el-yevm mektepte mevcut olan yedi yüzü mütecaviz talebenin ber-muceb-i nizamname dört yüze tenzil edinceye kadar Maarif veznesinden muavenet icrasıyla idare-i maslahata çalışılması zaruri görünmüş olmağla şimdilik mezkûr bütçe mucebince sarfiyat icrası ve şu kadar ki Aydın vilayeti zebhiye rüsumu Girit muhacirlerinin masârifine karşılık ittihaz edilmiş ise de hâsılâtı muhacirin masârif-i iskaniyelerine karşılık olmak üzere âhîran Devletçe piyango vaz' ve ihdas olunduğu cihetle salifü'z-zikr zebhiye rüsumundan mütehassıl mebaliğın mezkûr bütçede görülen açığa kısmen karşılık ittihaz olunmak üzere muamele-i lazımenin ifası ve mezkûr mektebin yatak ve karyola takımlarıyla bazı levâzım-ı tesisiyenin ber-vech-i işar bu akçeden tesviyesi ve mazbata-yı mezkûre cümle-i mündericâtından olduğu üzere mekteb-i mezkûr müdavimleri telgraf ve rüsumât idarelerinde istihdam olunmakta olmasına ve telgraf fenninin tahsili için başka müessese bulunmamasına mebni oraya ziraat ve sanayi derslerinden ziyade fenn-i telgrafiye ve gümrük

muamelâtına dair dersler ilavesiyle meri ve cari olan program veçhile tahsile devam ettirilmesi ve Darüşşafaka saye-i mealivâye-i hazret-i şehinşahide esasen ebeveyni olmayan mahza-yı etfâl ve eytâmın meccanen tedris ve talimi için tesis olunmuş olduğu halde ıstılaât-ı vakıaya göre talebe-i mevcude meyanında ebeveyni bulunanlar olub [64] onların nizamen terkin-i kayıtları lazım gelir ise de talebe-i merkume her nasılsa evvelce kabul olunmuş ve bir zamandan beri tahsil etmekte bulunmuş oldukları cihetle ikmal-i tahsillerine kadar devamlarına müsaade olunub ancak bu makulelerden münasip miktarda ücret alınması muvafık olacağından komisyon-ı mahsus marifetiyle icra-yı tahkikât ile erbâb-ı yesardan ebeveyni olan talebeden senevî on beşer lira ücret alınması hususlarına nezaret-i müşarünileyhaya tebliği tezekkür ve mezkûr mazbata ve bütçe leffen arz u takdim kılınmakla olbabda ve kâtibe-i ahvâlde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

9 Nisan 1322

Bu Babdaki Tezkere-i Maruza Suretidir:

Darüşşafaka'nın ıslah-ı idaresine ve bazı levâzımının suret-i tedarikine dair Maarif Nezaret-i celilesinden varid olan tezkere mekteb-i mezkûrun bütçesi hakkında Şura-yı Devlet Maliye Dairesinden tanzim olunan mazbata ile beraber Meclis-i Mahsus-ı Vükelada lede'l-kırae cereyan eden müzakerâtın neticesini havi kaleme alınan mazbata melfufuyla arz u takdim olunmuş olmağla mündericatı hususunda her ne veçhile irade-i seniyye-i hilafetpenahi şeref-müteallik buyurulur ise mantuk-ı münifi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim

Bu Babda Şerefsadır Olan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilafetpenahiyi

Mübelliğ Hamis Suretidir:

Reside-i dest-i tazim olub meclis-i mahsus-ı vükelanın mazbata-yı maruzası ve melfuflarıyla manzur-ı ali buyurulan işbu tezkere-i samiye-i [65] sadaretpenahileri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi şerefsudur buyurulmuş olmakla olbabda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

15 Mayıs sene 322

Darüşşafaka banilerinden Sakızlı Sadr-ı esbak merhum Esad Paşa

Sureti bâlâda muharrer irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahiye mübellîğ [66] buyruldu-yı ali mucibince ifa-yı muamele olunmasının olbabda tanzim olunan bütçe suretinin Darüşşafaka müdüriyetine havale buyurulması babında

3 Haziran sene 322

***Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesinin Darüşşafaka'dan Neşet Eden
Güzide Talebenin Muvazzafen Hazine-i Hassa Aklâmına Kabulü
Hakkındaki İrade-i Seniyyeyi Mübellîğ Tezkeresi Suretidir:***

Arazi ve emlak-ı seniyye-i hazret-i şehriyarinin müstaid bulunduğu terakkiyât-ı matlubeye vusûlünü teminen ihtisas edecekleri umura müteallik Şubatta açılacak memuriyetleri bila-taallül kabul etmek ve bir memuriyet zuhûruna kadar iktidarlarına göre şehri üç yüzden beş yüze kadar maaş itası suretiyle hazine-i hassa aklâmına devam ettirilmek üzere Mekteb-i Mülkiye-i Şahane ile Mekteb-i Hukuk ve Darüşşafaka'dan mezun olacak efendilerden her sene birer efendinin hazineye alınması hususuna bil-istizan

irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi şeref müteallik buyurulmuş olmağla mekteb-i mezbureden beher sene aliyyü'l-ala derecede şehadetname ile neşet edecek olanlardan birer efendinin intihab ve izamı Hazine-i Hassa-yı Şahane Nezaret-i aliyesinden vârid olan 4 Eylül sene 323 tarihli tezkerede bildirilmiş ve keyfiyet mekteb-i mezbure müdüriyetlerine izbar edilmiş olmağla Darüşşafakaca dahi ifa-yı muktezasına himem-i vâlâları derkar buyurulmak babında

13 Şaban 325

8 Eylül 323

[67] “*Darüşşafaka Nizamâtına Müteferri*”

Şura-yı Devlet Mukarrerâtı

Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesinin 4506 numara 23 Şubat sene 325

Tarihli Mazbatası Suretidir:

Hayrâtı mefkud evkâf ile harik mahallerinin tesviyesinden zuhûr edecek fazlaya Darüşşafaka Vakfı namına senet itasına dair olup irade-i seniyyeye iktiran eden 15 Şevval sene 286 tarihli karar mucebince gerek Darüşşafaka namına senedi ita olunmuş gerek ita olunmamış olan mahallerin tedkik ve tahkikiyle kuyûdunun bir suret-i muntazama ve mütemineye ifrağı için teşekkül eden komisyon tarafından bi't-takdim Şura-yı Devlete havale buyurulan mazbata Mülkiye Dairesi'nde kıraat olundu.

Mealinde: Harik mahallerinin tesviyesinden zuhûr edecek fazlalar belediyelerin olbaddaki masârif-i külliyesi karşılığı olduğundan bedelât-ı müeccelesi Darüşşafaka'ya ait olmak üzere o nama senet itası olursa bile bedelât-ı muaccesinin kemakân belediyelere ait olması lazım gelmesine nazaran olbaddaki kararın kâbil-i tatbik olmadığı cihetle henüz mevki-i icraya konulmadığı ve vâridâtı pek nakıs olan belediyelerin bunca masârifine mukabil bedelât-ı muacceleyi almakta haklı olacağı Şehremaneti'nden tanzim ve komisyona tevdi olunan müzekkirede dermeyan kılınmış ise de İstanbul ve bilâd-ı selasenin hemen her tarafı vakıf olduğuna göre bu yolda zuhûr edecek [68] fazlalar dahi vakıf olacağına ve

kütüb-i fikhiyede vakıf “vâridâtı evvela meşrut lehine bade fukaraya sarf olunmak üzere li-vechillah müebbeden habs edilib temlik ve temellükü veçhen mine'l-vücuha caiz olmayan mal” diye tarif olunduğuna ve meşrut-ı lehi münkariz olan vâridâtın da mutlaka fukaraya ve hayrât ve müberrâta sarf olunacağı ve meşrut-ı lehi meçhul ve yahut Müsliminin istifadesine münhasır bulunan müstağni anı bir vakfın vâridâtının ulu'l-emr tarafından bir cihet-i hayra tahsisi caiz olub bade't-tahsis ulu'l-emrin de artık bundan rücuu gayri haiz olduğu tasrih kılındığına ve belediyenin mevzuunu ve mevazı-yı vâridâtını ve ahkâm-ı umumiyesini telhis eden Dersaadet Belediye Kanunu'nun üçüncü maddesinde muharrer su yollarının inşaat ve tamiratı için vuku bulacak masârifin erbâb-ı tasarruf tarafından hisselerine göre tesviyesi hakkındaki fukaraya kıyasen harik mahallerinin tesviyesine sarf edilen mebalîğın Darüşşafaka'ya ait fazladan tamamen istifasına dair hiçbir cevaz-ı kanuniye tesadüf edilemediği cihetle vâridât-ı vakfa vaz-ı yed için evkâf ile belediye arasında hiçbir cihet-i telif ve imtiyaz bulunmadığına ve maahaza salifü'z-zikr irade-i seniyye-i fesh eder diğeri bir irade dahi görülememiş olduğuna ve tevsî-i turuk için istimlak mezun olan belediyeler mahallât-ı mevkukeyi istimlak edemeyeceği cihetle ancak istibdal suretine teşebbüs edebilib istibdalin ise birçok şerait ile beraber irade-i seniyyeye de iktiranı meşrut bulunduğu halde belediyelerce bu kabilden olarak zuhûr edecek fazlaların bedelât-ı muaccesine iddia-yı sahabet edilmesi bila-şurut istimlak-i zımniden başka bir şey olmamakla beraber Dersaadet Belediye Kanunu'nun sekizinci maddesinde yetim [69] ve bîvâye çocukların terbiyesi belediyelere ait vezâifden olarak tasrih kılınmış iken bu lazıme-i mühimmeyi ifa cihetini iltizam etmedikten başka Darüşşafakaca ifasına da mani olacak ahvâle teşebbüsü bil-vücuha tecviz olunamayacağına binaen mezkûr karar-ı ali ahkâmının kemakân icrası lüzumu ekseriyetle tezekkür kılındığı ve akliyetçe rabt edilen mütalaanamede ise harik vukuuyla tanzim ve tesviyeye muhtaç olan mahallerde masârif-i külliye ihtiyarıyla vücuda getirilen icrâat neticesinde zuhûr eden fazlanın Darüşşafaka namına icra-yı kaydı hususuna seksen altı tarihinde irade-i seniyye sadır olmuş ise de imkân-ı tatbiki görülemeyen işbu irade-i seniyyeyi nakzan müteaddid iradât dahi sadır olarak bu kabil

fazlaların belediyelere aidiyeti kesb-i katiyet etmiş olduğundan bu gibi tarik fazlalarından hiçbir vakfın malı olduğuna hükmolunamayan mahallerin Darüşşafaka namına tashih-i kaydıyla icare-i müeccelesi mektebe ve muaccelesi belediyelere ait tutulduğu halde hem mektebin hem de belediyelerin hukuku muhafaza edileceği ve çünkü yalnız Çırçır harik mahallinin tanzim ve tesviyesi için Şehremanetince yüz elli bin lira derecesinde masraf ihtiyar olunduğu halde bade't-tesviye kalacak tarik fazlalarını Darüşşafaka'ya itaya icbar edilirse vâridât-ı hazıra-yı belediyeye nazaran belediyelerden tanzim ve tesviye-i turuk emrinde bir gûne icraâta intizar olunmaması icab edeceği gibi patent vergisi misillü belediyelere ait olan vâridâtın emanete terki halinde müteaddid darü'l-hayrın ihyası mümkün olup vâridâtının noksanından dolayı el-yevm darü'l-eytâmlar vücuda getirmeyen belediyeleri muaheze ve teamülen belediyelere ait olan bir hakkı Darüşşafaka'ya terk ederek âsâr-ı salah ve intizam göstermeyen [70] belediyeleri bir de bu suretle rahnedar etmek bir tedbir-i musib olamayacağı ifade kılınmıştır.

İktizası lede'l-müzakere mülga Yeniçeri Ocağına meşrut vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş mahallerde bulunub mütevellileri mefkud olan vakıflar müsakkafâtı ve harik mevkilerinde fazla zuhûr edib de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namına olarak sened itasıyla tedricen cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelelerinin işbu Darüşşafaka'da bulunacak eytâmın masârif-i taamiyesine şart ve tahsisiyle Darüşşafaka namıyla tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbute haklarında cereyan eden muameleye tatbiki irade-i seniyyeye iktiran eden 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali iktizasından olduğuna ve işbu karar ahkâmını tağyir ve fesh eder başka bir irade-i seniyye ve karar dahi irae olunmadığına binaen karar-ı mezkûr ahkâmına tevfikân hayrât ve müberrâtı mefkud vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edib de müstakilen hiçbir vakfın malı olmayan arsalar için kemafi's-sabık Darüşşafaka namına sened itasıyla icare-i müeccele ve bedel-i muaccelelerinin de dar-ı mezkûra terk ve ita kılınması ve harik zuhûrundan naşi olmayıb da hasbe'l-icab tanzim ve

tesviye-i turuk-ı meabir sırasında fazla kalan ve sened olunan tarik yerleri ile belediyelerce bedeli tediye olunarak istimlak ve bir kısmı tarike kalbolunan arsalardan kalacak parçaların devair-i belediye malı addolunması ve harik mahalli tesviyesinden fazla kalıb da evkâfı mevcut olan arsaların vakfı namına senede rabt [71] edilmesi iktiza edeceğinden olveçhile Şehremanetine ve Evkâf-ı Hümayun nezaretiyle Darüşşafaka komisyonuna tebligat icrası tezekkür kılındı.

Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesinin 1751 Numaralı Mazbatası

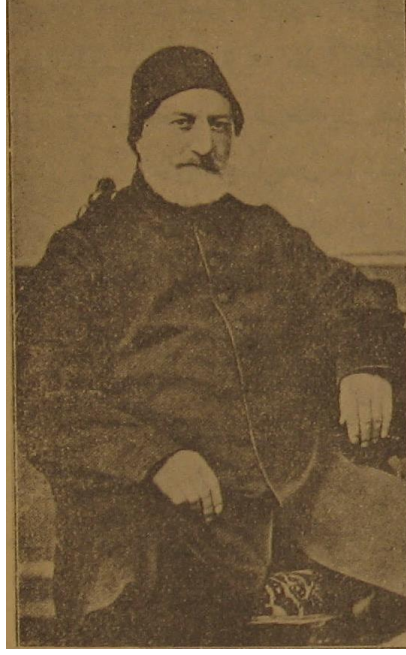
Suretidir:

Şura-yı Devlete varid olan 1 Teşrinisani sene 327 tarihli ve yüz yirmi üç numaralı tezkere-i samiye ve melfufları Mülkiye Dairesi'nde kıraat olundu.

Tezkere-i samiyede hayrâtı mefkud evkâf ile harik mahallerinin tezviyesinden zuhûr edecek fazlaya Darüşşafaka Vakfı namına sened itasına dair 15 Şevval sene 286 tarihli irade-i seniyye mucebince gerek Darüşşafaka namına senedi ita olunmuş gerek olunmamış mahallerin tedkik ve tahkikiyle kuyûdunun bir suret-i muntazama ve mütemineye ifrağı için teşkil eden komisyon tarafından tanzim ve Şura-yı Devlet'e havale olunan mazbataya binaen Mülkiye Dairesi'nden ita kılınan 23 Şubat sene 325 tarihli ve dört bin beş yüz altı numaralı mazbata üzerine Meclis-i Vükela kararıyla sebk etmiş olan işara cevaben Evkâf-ı Hümayun nezaretinden gelen 24 Teşrinievvel sene 327 tarihli tezkere melfuflarıyla tisyar kılındığı beyan-ı alisiyle meallerine ve evkâf-ı müstağni-anh hakkındaki 19 Mayıs sene 327 tarihli madde-i kanuniye ahkâmına nazaran Şura-yı Devletçe tekrar tedkikât-ı lazıme icrasıyla netice-i müzakerâtın bâ-mazbata inbası emr u işar buyurulmuştur.

Dairenin salifü'z-zikr mazbatasında mülga Yeniçeri Ocağına meşrut [72] vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş mahallerde bulunub mütevellileri mefkud olan vakıflar müsakkafâtı ve harik mevkilerinde fazla zuhûr edib hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka vakfı namına olarak sened

itasıyla tedricen cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelerinin işbu Darüşşafaka'da bulunacak eytâmın masârif-i taamiyesine şart ve tahsis ile Darüşşafaka namıyla tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbute haklarında cereyan eden muameleye tatbiki irade-i seniyyeye iktiran eden 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali iktizasından olduğuna ve işbu karar ahkâmını tağyir ve fesheder başka bir irade-i seniyye ve karar dahi irae olunamadığına binaen karar-ı mezkûr ahkâmına tevfikân hayrât ve müberrâtı mefkud vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edib de müstakilen hiçbir vakfın malı olmayan arsalar için kemafi's-sabık Darüşşafaka namına sened itasıyla icare-i müeccele ve bedel-i muaccellerinin de dar-ı mezkûra terk ve ita kılınması lüzumu arz ve beyan kılınarak işbu mazbata Meclis-i Vükela'da lede'l-mütalaa icabı bade teemmül olunmak üzere evvel emirde Darüşşafaka Vakfı ne miktardır bundan şimdiye kadar ne hâsıl olmuştur ve şimdiye kadar Darüşşafaka namına sened ita olunmuş fazla arsalar var ise kaç kıta ve ne kıymettedir buralarının Evkâf-ı Hümayun nezaretinden istifsarı tezekkür buyurulduğu celb ve mütalaa olunan dosyasından anlaşılmiş ve nezaret-i müşarünileyhadan takdim kılınan salifü'z-zikr tezkere-i cevabiyede Darüşşafaka Vakfı'nın bil-cümle müsakkafât ve müstegilâtının senedât-ı umumiye idaresinden [73] tanzim olunan bir kıta defteriyle vakf-ı mezkûrun hazine-i evkâfta olan mahlûl muaccesinden şimdiye kadar tevârih-i muhtelifle ile mekteb-i mezkûr namına ita edilen mebaliği mübeyyin pusula İstanbul Vilayeti Evkâf Müdüriyeti ifadesiyle gönderildiği beyan olunub salifü'l-beyan defter ve pusula mündericâtı dahi Darüşşafaka namına İstanbul ve bilad-ı selasede senede rabt edilen müsakkafât ile arsaların miktarını ve icarelerini ve Darüşşafaka'ya tevârih-i muhtelifede verilen mebaliğin miktarını beyandan ibaret bulunmuştur.

Sadr-ı esbak Mısırlı merhum Yusuf Kamil Paşa

Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin işar-ı vakii tastir buyurulmuş olan tezkere-i samiyeye cevap olub Meclis-i Vükela kararıyla sebk eden sualler ne maksat ve esasa müstenid olduğu gayri malum bulunduğundan bi't-tabii bu hususta beyan-ı rey ve mütalaaya imkân görülememiş ise de bu hususta tayini muktezi cihet mazbata-yı mütekaddime hükmünü âhıran mevki-i icraya konulan evkâf-ı müstağni-anh hakkındaki madde-i kanuniye ile kabil-i telif olub [74] olmadığı keyfiyeti bulunarak 19 Mayıs sene 327 tarihli işbu madde-i kanuniyede “gerek mamur ve gerek harab cevâmi ve mesâcid-i şerifeden maada maksad-ı tesislerine nazaran menfaati fevt ve müstağni-anha olan mebani-i vakfiye ile vakıf arsaların nakit ile bil-istibdal mebaligh-i hâsıla ile orada kendi cinslerinden müessese-i hayriye inşasına ihtiyaç görülemediği takdirde civarında bulunan o kabil müessese-i hayriyenin masârif-i daiması temin edildikten sonra buldukları mahallerin ihtiyacâtı nazar-ı dikkat ve itinaya alınarak evvelen mesâcid-i şerife saniyen mekâtib-i ibtidaiye ve medâris-i ilmiye salisen hastane gibi müessesât-ı hayriye inşasına ve masârif-i daimasını temine Evkâf Nezareti memurdur” diye muharrer olub 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali ile Darüşşafaka'ya tahsisi icab eden mahaller ise mülga Yeniçeri Ocağının bölük ve ortalarının mühimmâtına ve fukarası taamiyesine meşrut vakıflar ile müsakkafâtı el-

haletü heze Memalik-i Mahruse-i Şahane'de bulunan ve hayrâtı vaktiyle eyâdi-i ecnebiyeye geçmiş ve şurûtuna riayet müteazzir bulunmuş olan vakıflar ve harik mevkilerinde tesviyeden dolayı fazla kalıb da hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar olmasına ve Darüşşafaka hakkında irade-i seniyyeye iktiran eden işbu kararın münfesihi olduğuna dair madde-i kanuniyede sarahat olmadığı gibi mezkûr karar-ı ali hükmü el-yevm Evkâf Nezaretince meri bulunduğu da meduvven hazır bulunan Nezaret-i müşarünileyha hukuk müşaviri muavini Seniyüddin Bey tarafından ita edilen izahâtta anlaşılmasına nazaran karar-ı sabıkın tağyirine mahal görülememiş olmağla 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali hükmüne tevfikan o gibi mahallerin [75] kemakân Darüşşafaka namına senede rabtı mukteza bulunduğundan icabedenlere olveçhile tebliğat icrası tezekkür kılındı olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

6 Muharrem sene 330 14 Kanunuevvel sene 327

Defter-i Hakani Emanetinin Bu Babdaki Tamimi Sureti:

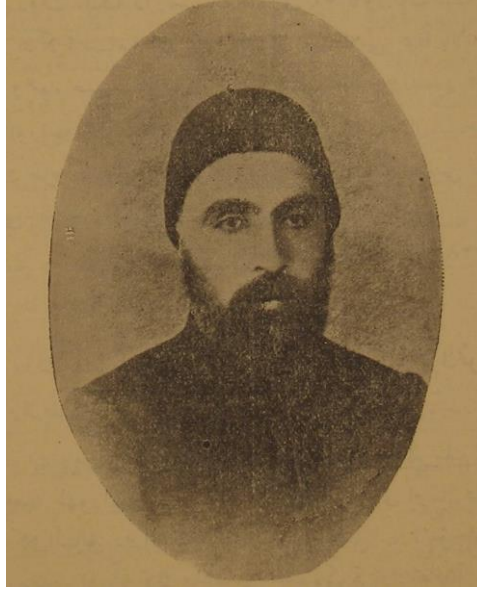
15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali hükmüne tevfikan Darüşşafaka'ya ait mahallerin kemakân Darüşşafaka namına rabtı mukteza bulunduğu dair Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi'nin sureti 20 Kanunuevvel sene 327 tarihli tezkere-i samiye ile üsera kılınan mazbatası aynen bâlâyâ derç ve tezbir ve umum sırasında sair icab edenlere tebliğ ve tesyir kılınmış olmağla oraca muhteviyâtına tevfik-i hareket ve leffen irsal kılınan nüshasının mülhakât-ı tapu ketebesine isbaliyle onlara da malumat ita edilmesi senedât idaresi ifadesiyle tebliğ olunur.

1 Receb sene 330 3 Haziran sene 328

Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesinden Karar-ı Ali Hükmünün Muaccelana Şümulü Mahall-i İştibah Olmadığına Dair Sudur Eden 28 Numaralı Mazbata Suretidir:

Hayrât ve müberrâtı mefkud olan vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edib de müstakilen hiçbir vakfın malı olmayan arsalar için kemafi's-sabık Darüşşafaka namına sened itasıyla

icare-i müeccele ve bedel-i muaccellerinin de oraya terk ve itası hakkındaki kararın muhafaza-yı ahkâmına dair takdim kılınan 14 Kanunuevvel sene 327 tarihli mazbata mucebince [76] sebk eden tebliğ-i sami üzerine Dâhiliye Nezareti'nden bil-vürud Şura-yı Devlet'e havale buyurulan 9 Şubat 327 tarihli 4/53812-3164 numaralı tezkere Şehremaneti'nin melfuf tezkeresiyle beraber mülkiye dairesinde kıraat olundu. Emanet-i müşarünileyhanın zikrolunan tezkeresinde Şura-yı Devlet'in mazbatasında beyan olunan 15 Şevval 286 tarihli karar-ı ali hükmünce Darüşşafaka namına sened-i hakani itası lazım gelen mahaller mülga Yeniçeri Ocağına meşrut vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i [77] ecnebiyeye geçen mahallerde bulunub mütevellileri mefkud olan vakıflar

Müessisinden Darbhane Nazırı Merhum Tevfik Bey

müsakkafâtı ve harik mevkilerinde fazla zuhûr edib de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar olduğu ve binaenaleyh harik mahallerinde fazla zuhûr ederek bir vakıf aidiyeti olan arsalar için o vakıf namına sened-i hakani itasıyla icarât-ı müeccelenin ona aidiyeti muktezi ve yangın yerlerinde fazla zuhûr edib de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar Darüşşafaka namına sened ita olunarak fakat düyûn-ı muaccesinin emanete ve icare-i müeccelesinin Darüşşafaka'ya aidiyeti tabii bulunduğu ve şimdiye kadar teamülen bu yolda muamele icra kılındığı ve gerçi 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı

alide icare-i müeccele ve muaccelenin Darüşşafaka'ya aidiyeti mezkûr ise de tarla kaidesine tevfikân tesviye ve tanzim edilen harik mahallerinde kalan yerler Belediyece bil-istimlak bedelleri tesviye edilmiş yerler olub harik mahallerinin masârif-i istimlâkiye ve tanzimiyesi ve kaldırımlarının tefrişi ve mecralarının tesisi için belediyelerce ihtiyar edilen masârif-i mühimmenin binde bir derecesinde karşılığını temin eden bu gibi arsaların bedelât-ı muaccelesinin de başka bir tarafa itasına imkân görülememesiyle karar-ı alinin hükmü şimdiye kadar bir kere olsun mevki-i tatbîke konulmadığı cihetle mefsuhu'l-hükm bulunmuş olduğundan o misillü mahallerin yalnız icare-i müecceleleri Darüşşafaka'ya ait olmak üzere senedât-ı hakaniyesi Darüşşafaka namına verdirilerek karar-ı mezkûr hükmü olsuretle infaz edilebildiği gibi Darüşşafaka evkâf komisyonu riyasetinin tezkeresine melefuf defterde emanetçe Darüşşafaka namına senedât-ı hakaniyesi verdirilmiş olan fazla arsaların [78] bedelât-ı muaccelesinin lüzum-ı tesviyesi beyan olunuyor ise de belediyelerce binlerce lira sarfiyla vücuda gelen ve tanzim ve tesviye neticesinde zuhûr eden ve edecek olan o gibi arsaların bedelât-ı muaccelesinin başka cihete itasına imkân olmamakla beraber mezkûr defterde gösterilen mahallerin hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalarından olub olmadığı da mütebeyyin bulunmadığı ve birkaç seneye gelinceye kadar harik mahallerinde fazla zuhûr eden arsaların bir vakfa aidiyeti olub tedkik olunmaksızın senedât-ı hakaniyesi ale'l-ıtlak Darüşşafaka Vakfı namına verdirilmiş ise de bu suret evkâf-ı sairenin hukukuna tecavüzü tazammun etmesiyle şâyân-ı nazar olmağla beraber muamelat-ı sabıkanın bi't-tedkik tashihi de müteassir olmasıyla badema o misillü arsalar hakkında tedkikât-ı sahiha ve mükemmele icrası hakkında devair-i belediyeye tebligat-ı umumiye ifa olunduğu ve bu tarik ile evkâf-ı sairenin hukuku taht-ı mahfuziyete aldırıldığı beyanıyla harik mevkilerinde tanzimât ve istimlakât neticesinde zuhûr edecek fazla arsalarından hiçbir vakfın malı olduğuna hükmolunamayacakları için Darüşşafaka Vakfı namına sened-i hakani ita olunarak icare-i müccelenin Darüşşafaka'ya ve bedelât-ı muaccelenin Emanete aidiyetine dair elli seneden beri cereyan edegelen teamülün muhafazası lüzumu dermeyan kılınmış ve Dâhiliye Nezareti'nin mezkûr

tezkeresinde dahi Emanet-i müşarünileyhanın suret-i işarı muvafık-ı maslahat görülmesiyle bu cihetin de Şura-yı Devletçe taht-ı karara alınması lazım geleceği ityan edilmiştir. İcabı lede'l-müzakere: Dairenden takdim kılınan 23 Şubat sene 325 tarihli mazbatada mülga Yeniçeri Ocağına meşrut vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecnebiyeye [79] geçmiş mahallerde bulunub mütevellileri mefkud olan vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinde fazla zuhûr edib de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namına olarak sened itasıyla tedricen cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelesini işbu Darüşşafaka'da bulunacak eytâmın masârif-i taamiyesine şart u tahsis ile Darüşşafaka namıyla tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbuta haklarında cereyan eden muameleye tevfiği irade-i seniyyeye iktiran eden 15 Şevval 286 tarihli karar-ı ali iktizasından olduğuna ve işbu karar ahkâmını tağyir ve fesh eder başka bir irade-i seniyye ve karar dahi irae olunamadığına binaen karar-ı mezkûr ahkâmına tevfiğân hayrât ve müberrâtı mefkud vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edib de müstakilen hiçbir vakfın malı olmayan arsalar için kemafissabık Darüşşafaka namına sened itasıyla icare-i müeccele ve bedel-i muaccelesininin de oraya terk ve ita kılınması lüzumu arz ve beyan ve işbu kararın muhafaza-yı ahkâmı 14 Kanunuevvel sene 327 tarihli mazbata ile teyid edilmiş olduğundan ve her ne kadar Şehremanetince salifü'z-zikr 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali şimdiye kadar mevki-i tatbik konulmadığı cihetle mefsuhu'l-hükm olduğu iddia edilmekte ise de bu misillü arsaların senedât-ı hakaniyesinin Darüşşafaka namına ita ve icare-i müeccelesininin oraya terk edildiği Emanet-i müşarünileyhanın anifü'l-beyan tezkeresinde beyan edilmesine göre karar-ı alinin tatbik edildiği kabul ve itiraf edilmiş demek olub halbuki aynı kararın bir kısmı imal ve kısm-ı diğeri ihmal edilemeyeceği tabii olmakla [80] beraber harik fazlası kalan yerlerin bir vakfa ait olub olmadığını birkaç seneye gelinceye kadar tedkik edilmemesi ve binaenaleyh Darüşşafaka namına sened verilen yerlerin hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunmayan arsalar olub olmadığını meçhul bulunması gibi ahvâl memurinin tesamuhundan neşet

edeceği karar-ı alinin adem-i tatbikine sebep ittihaz olunamayacağına ve irade-i seniyyeye iktiran eden işbu kararın münfesihi olduğu hakkında ne bir madde-i kanuniye ne de bir emr u karar-ı ali bulunmadığına nazaran mukarrerât-ı sabıkanın tağyirine mahal görülemediği zikrolunan 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali hükmüne tevfikân o gibi mahallerin kemakân Darüşşafaka namına sened-i hakani ita ve icare-i müeccele ve bedel-i muaccellerinin de yine oraya terk edilmesi iktiza edeceğinin Şehremaneti'ne li-ecli't-tebliğ Dâhiliye Nezareti'ne havalesi ve Evkâf-ı Hümayun ve Defter-i Hakani ve Maarif-i Umumiye nezaretlerine de malumat itası tezekkür kılındı olbabda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

30 Rabiulahir sene 330

6 Mart sene 328

Makam-ı celil-i Sadaret-i uzmanın Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaseti vekâletine tastir buyurulan 295 numaralı 20 Kanunusani sene 328 tarihli tezkere-i samiyeye merbut Şura-yı Devlet Mülkiye ve Maarif dairesinden ita kılınan ve karar-ı alinin temin-i tenfizi emrinde kuvve-i tebediyeyi müşir bulunan 15 Kanunusani sene 328 tarihli ve 164 numaralı mazbatanın suretidir:

Bazı vakıflar müsakkafâtı harik mevkilerinde zuhûr edib hiçbir [81] vakfin malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namına sened itası vesaire hakkında bil-ittihaz 15 Şevval sene 286 tarihinde irade-i seniyyeye iktiran eden karar ile bunu teyiden Şura-yı Devletçe ahiren ita kılınan mazbata mündericatından bahis ile badezin Şehremaneti

Müessisîn-i Cemiyet'ten Şıbka Kumandanı Merhum Süleyman Paşa

tarafından satılacak o gibi mevaki esmanının istifa edildiğine dair evrak-ı müteferriası meyanında Darüşşafakaca verilmiş makbuz-ı ilmühaberi görülmedikçe muamele-i firağiyenin icra edilmemesi lazım geleceğini havi [82] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaseti vekâletinden alınan 28 Temmuz sene 328 tarihli tezkerenin leffiyle mündericâtına ve karar-ı mübelliğe tevfikân iktizasının ifa ve inbasını amir şeref-tastir buyurulan tezkere-i samiyeye cevaben Maliye Nezareti namına Defter-i Hakani Nezareti'nden bi't-takdim Şura-yı Devlete havale buyurulan 12 Teşrinisani 327 tarihli ve 237 numaralı tezkere ve melfufu Mülkiye ve Maarif dairesinde kıraat olundu.

Tezkere-i mezkûrede bu babda mukaddema Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nden varid olan tezkerede Çırçır harik mahallinin tesviyesinden dolayı fazla zuhûr eden arsaların bil-müzayede taliplerine tefviz olunacağı Şehremanetince ilan edilmekte olduğu görüldüğünden ve teşebbüs-i vaki olbabdaki karar-ı ali ve Kanuni Esasi'nin yüz on yedinci ve yüz on sekizinci maddeleriyle müeyyed olan ve emanet-i müşarünileyhaya tebliğ kılındığı anlaşılan 6 Mart sene 328 tarihli Şura-yı Devlet kararına külliyen münafi bulunduğundan teşebbüs-i vakıadan sarf-ı nazar olunarak vakıfları bilinemeyen mahallerin Darüşşafaka Vakfi namına kayıtlarının tashihi zımında Evkâf-ı Hümayun Nezareti'ne teslimi emanet-i müşarünileyhaya

işar edilmiş olduğundan bahisle bu gibi arsalar hakkında firağ muamelesinin adem-i ifası tebliğ olunmasına mebni bu babdaki muamele ve mütalaa emanet-i müşarünileyhadan istifsar edilmiş ise de henüz cevap verilmediği ve harik mahallerinin tesviyesi sırasında devair-i belediyece birçok yerler istimlak edilmekte olduğu gibi taksim ve irae olunan parçalar kūsûratından olarak ötede beride kimseye ait olmamak üzere bazı parçalar da zuhûr edegelmekte ve bunlar mine'l-kadim devair-i belediyece satılarak bedelâtı ahz u istifa kılınmakta olduğu ve böyle [83] arsalar satıldıkça mevkileriyle hudud ve miktarlarına dair tanzim olunan haritaların leffiyle emanet-i müşarünileyhadan bâ-tezâkir-i mahsusa vuku bulan işar üzerine Darüşşafaka Vakfı'ndan olmak üzere mütefevviz namına sened ita olunmakta bulunduğu ve mevzu bahis olan karar-ı alide komisyonca satılan tabiri bulunduğu gibi şimdiye kadar da bu makule mahallerin devair-i belediyece satılmaları istimlak için ihtiyar olunan teklifâta mukabil olmayacağı müstedil olub yalnız bade't-tefviz menafii Darüşşafaka Vakfı'na hallolunarak vakf-ı mezkûr için usûlü dairesinde icare-i müeccele takdir olunmakta bulunduğu beyanıyla bu kabil mahaller bedelâtının badezin Darüşşafaka'ya ait tutulduğu halde emanet-i müşarünleyhaya tebligat ifa ve nezarete de malumat itası icab edeceği senedât-ı umumiye idaresi ifadesine atfen dermeyan kılınmıştır. İcabı lede't-teemmül bu hususa dair kaleme alınıb Heyet-i Umumiye-i Şuraca bil-kabul 21 Haziran sene 328 tarihinde takdim kılınan tarihli mazbatada mülga Yeniçeri Ocağına meşrut vakıflar ile hayrât ve müberrâtı eyâdi-i ecanibe geçmiş mahallerde bulunub mütevellileri mefkud olan müsakkafât ve harik mahallerinde fazla zuhûr edib de hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka Vakfı namına olarak sened itasıyla tedricen cesimce bir vakıf tanzimi ve icare-i müeccele ve muaccelelerinin işbu Darüşşafaka'da mevcut bulunacak eytâmın masârif-i taamiyesine şart u tahsisi ile Darüşşafaka namıyla tertib ve tanzim edilecek işbu vakıf hakkında icra olunacak muamelenin sair evkâf-ı mazbute haklarında cereyan eden muameleye tatbiki irade-i seniyyeye iktiran eden 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali [84] iktizasından olduğuna ve işbu karar ahkâmını tağyir ve fesh eder başka bir irade-i seniyye ve karar dahi irae olunamadığına binaen

karar-ı mezkûr ahkâmına tevfikân hayrât ve müberrâtı mefkud vakıflar müsakkafâtı ve harik mahallerinin tesviyesinde fazla zuhûr edib de müstakilen hiçbir vakfın malı olmayan arsalar için kemafî's-sabık Darüşşafaka namına sened itasıyla icare-i müeccele ve bedel-i muaccelerinin de oraya terk ü itası lüzumu 23 Şubat sene 325 ve 24 Kanunuevvel sene 327 tarihli mazbatalarda arz ve beyan ve 6 Mart sene 328 tarihli mazbata ile de teyid edilmiş olduğuna ve her ne kadar Şehremanetince salifü'z-zıkr 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali şimdiye kadar mevki-i tatbik konulmadığı cihetle mefsuhu'l-hükm olduğu iddia edilmekte ise de bu misillü arsaların sened-i hakaniyesinin Darüşşafaka namına ita ve icare-i müeccelesinin oraya terk edildiği emanet-i müşarünileyhanın tezkeresinde beyan edilmesiyle karar-ı alinin tatbik edildiği kabul ve itiraf edilmiş demek olub halbuki aynı kararın bir kısmı imal ve kısm-ı diğeri ihmal edilemeyeceği tabii olmakla beraber harik fazlası kalan yerlerin bir vakfa ait olub olmadığına birkaç seneye gelinceye kadar tedkik edilmemesi ve binaenaleyh Darüşşafaka namına sened verilen yerlerin hiçbir vakfın müstakilen malı olduğuna hükmolunamayan arsalardan olub olmadığına meçhul bulunması gibi ahvâl memurinin tesamuhundan neşet edeceği cihetle karar-ı alinin adem-i tatbikine sebep ittihaz olunamayacağına ve irade-i seniyyeye iktiran eden işbu kararın münfesih olduğu hakkında ne bir madde-i kanuniye ne de bir emr u karar-ı ali bulunmadığına nazaran mukarrerat-ı sabıkanın tağyirine mahal görülememiş olduğundan zıkr olunan [85] 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı ali hükmüne tevfikân o gibi mahallerin kemakân Darüşşafaka namına sened-i hakani ita ve icare-i müeccelesiyle bedel-i muaccelerinin yine oraya terk edilmesi iktiza edeceği gösterilmiş olmasına nazaran mukarrerât-ı sabıkanın muhafaza-yı ahkâmı lazımeden bulunduğu dermeyan kılınmış ve bu mazbatanın bâ-buyruldu-yı ali Dâhiliye Nezareti'ne tebliğ kılındığı bi't-tahkik anlaşılmiş olmağla Şehremaneti tarafından satılacak bu gibi mevaki esmanının istifa edildiğine dair evrak meyanından Darüşşafaka tarafından ita olunmuş makbuz görülmedikçe müşterisi namına katiyen Defter-i Hakanice sened-i hakani ita olunmaması hakkında Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaseti vekâleti tarafından dermeyan edilen mütalaa şâyân-ı terviç

görüldüğünden badema o yolda muamele ifası hususunun Defter-i Hakani Nezareti'ne tebliğinin Maliye Nezareti'ne havalesi ve Şehremaneti'ne o yolda tebliğ-i keyfiyet olunmasının Dâhiliye Nezareti'ne işar ve Evkâf-ı Hümayun Nezaretiyle Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaseti vekâletine malumât itası tezekkür kılındı olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

19 Safer sene 33119 Kanunusani sene 328

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin İçtimaât-ı Umumiyesi Mukarrerâtı

Bin Üç Yüz Yirmi Altı Senesi

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye heyet-i umumiyesi Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin riyaseti tahtında 2 Nisan 326 tarihinde yetmiş iki a'zadan [86] mürekkeb olarak Darüşşafaka'da bi't-teşekkül müzakereye başladı. Cemiyet bütçesinin tedkik etmek üzere içtima-yı ahirde tayin buyurulan encümen tarafından tanzim olunan defter Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi reisi Nureddin Efendi tarafından izahât-ı lazıme ile beraber kıraat olundu.

Mektebe dokuz yüz kuruluş maaşlı bir tabib-i daimi tayinine ve buna üç yüz kuruluş da hıfzıssihha dersinin verilmesine – ve müdüre ders deruhte etmemek üzere iki bin beş yüz kuruluş maaş tahsisine – ve veznedarlığın ilgasına ve hafız-ı kütüblük ile âlât muhafızlığına mükeffil bir memurun tayinine ve kimya muallimi Cemiyet a'zasından ve mezunünden Cemal Efendi'nin fahriyen âlât-ı fenniyenin muhafazasına nezaret etmesine, seyyar zabitliğin ilgasına ve ser-zabitliğin son sınıf zabitine havalesine ders saatleri sene-i tedrisiye ibtidasından muteber olmak üzere birer saate tenziline ve yevmiye umum sınıflarda dörder ders tedrisine ve büyük sınıfların beher dersine yirmişer ve küçük sınıfların beher ders saatine on beş kuruluş itasına ve komisyonca bütçede icra edilecek sair tadilâtın da aynen kabul ve tasdikine karar verildi.

Mısır'dan Ahmed Münşavi Paşa Vakfı'ndan hükûmet namına gönderilen meblağdan beş yüz liranın her sene Darüşşafaka'ya itasına dair makam-ı sadarete tezkere tastirine tedris a'zalarının dört sene devam-ı memuriyetlerine ve bunlardan nisfinin iki senede bir kere tebdiline ve bunlardan istifa eden zevâtın istifalarının adem-i kabulüne ve katiyen istifa edenlerin yerlerine yeniden [87] bil-içtima intihabına, ve heyet-i idare ve tedris meyanında muallimlerin bulunmasına dair olan teklifin tehirine karar verildi.

Sadrazam Paşa Hazretleri Namına Maarif Nazırı Emrullah

Bin Üç Yüz Yirmi Yedi Senesi

Nisan-ı Ruminin sekizinci Cuma günü Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'za-yı muhteremesi olbabdaki nizamname-i mahsus mucibince Maarif-i Umumiye Nazırı İsmail Hakkı Beyefendi hazretlerinin riyaset-i celilesinde olarak mektep salonunda akd-i içtima eylemişlerdir.

Taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye lutfen ve atifeten ihsan buyurulan yüz lira-yı Osmanî bu babda memuren taraf-ı şahaneden izam buyurulan karin-i sani Tevfik Beyefendi hazretleri tarafından idare-i mektebe teslim edilmiş ve bilumum cemiyet a'zasının selam-ı selamet-incam-ı mülûkane ile taltif buyuruldukları tebşir olunmuştur.

Cemiyete riyaset eden Maarif Nazırı Babanzade İsmail Hakkı Beyefendi hazretleri cemiyet namına bu taltif-i ale'l-al-i mülûkaneye mukabeleten hakpay-i mualla ihtiva-yı hilafetpenahiye arz edilmek üzere beyan-ı şükran eylemiş ve bade müzakerâta ibtidar olunmuştur.

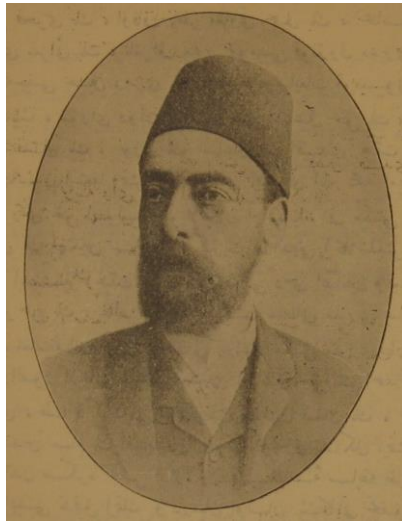
Ruzname-i müzakerât 327 senesi bütçesinin tedkik ve tasdiki [88] 326 senesine ait bir münakalenin icrasının kabulü meclis-i idare a'zası meyanında intihabât icrası hususatından ibaret olması hasebiyle bütçe müzakeresine ibtidar olunacağı makam-ı riyasetten bildirilmesi üzerine a'za-yı Cemiyet'ten bazıları tarafından meclis-i idare ve tedrisin bihakkın

ifa-yı vazife etmedikleri itirazâtı dermeyan edilmiş ise de bunun bütçeye taalluku olmadığından ayrıca tezekkürü hususuna karar verilerek a‘za-yı Cemiyet’ten intihab edilmiş olan bütçe encümeni tarafından tanzim edilen rapor ile bütçe encümeni namına raportörü Hariciye Muhasebe müdürü Mahmud Kenan Bey tarafından kıraat edilmiştir.

Bade melfuf mevadd-ı mukarrere layihası kıraat edilerek mezkûr layiha ve bütçe aynen kabul olunmuştur.

326 senesi için heyet-i umumiyece kabul edilen bütçede Darüşşafaka maaşâtı olmak üzere 351,852 kuruş murakkam olduğu halde sene-i mezkûre 355,300 kuruş yirmi dört para olarak tahakkuk ettiğiinden fazlası olan 3448 kuruş yirmi dört paranın sene-i mezkûre bütçesinde masraf faslı tasarrufâtından münakale icrası ile kapatılması idare-i mektep tarafından teklif edilmiş ve aynen kabul olunmuştur.

Bade meclis-i idare a‘zasından nizamname-i mahsus mucibince bu sene tebdili lazım gelen beş a‘za için rey-i hafî usûlüyle ârâya müracaat edilmiş ve neticede Donanma Cemiyeti reisi Şefik Bey, Müze-i Osmanî müdürü Halil Bey, Evkâf Nezareti mektupçusu İsmail Hakkı Bey, Manizade Hacı Hüseyin Efendi’nin tebdiline ekseriyet hâsıl olduğu anlaşılmıştır. [89] Mezkûr beş zatın yerine intihabı lazım gelen diğer beş a‘za için dahi

Müessisîn-i Cemiyetten Viyana Sefiri Sadullah Paşa

kezalik rey-i hafî usûlüyle toplanılan arada Şura-yı Devlet bidayet mahkemesi reisi İsmail Hakkı Bey, Maliye Nezareti emlak müdürü Haşım Bey, Evkâf Nezareti sermühendisi Kadri Bey, muallimînden binbaşı Nuri Bey, Hazine-i Hassa-yı Şahane muhasebe müdürü İsmail Bey ekseriyet kazandıkları anlaşılarak meclis-i idare a‘zalığına tayin edilmişler ve meclis-i idare a‘zası zevât-ı atiden teşekkül etmiştir: Posta müdür-i umumi-i [90] sabıkı Fahri Bey, Evkâf Nazır muavini Cemil Bey, Muhasebe-i Maliye müdürü Sezai Bey, telgraf müdür-i umumisi kontrol müdürü Cemiyet muhasebecisi Hüseyin Remzi Bey, Tophane mübayaât komisyonu reisi Edhem Paşa, Şura-yı Devlet bidayet reisi İsmail Hakkı Bey, Haşım Bey, Kadri Bey, Nuri Bey, İsmail Beyefendi, heyet-i tedris a‘zasından istifa etmiş olan Fatin Efendi ile Mehmed Emin Bey’in yerine rey-i hafî usûlüyle toplanılan arada telgraf mektubi müdürü Sabri Bey, mühendis Salim Bey ekseriyet kazandığı anlaşılmış olmağla tayin edilmişler ve heyet-i mezkûre a‘zası dahi ayandan vakanüvis Abdurrahman Bey, Halis Efendi, Mekteb-i Sultani müdürü Salih Zeki Bey, mualliminden Harun ve Halkalı Ziraat Mektebi müdürü Arif Bey ve Darülfünun Edebiyat şubesi müdürü İsmail Hakkı Bey, Ahmed Midhat Efendi, Tıp Fakültesi muallimlerinden Süleyman Numan Bey, Sabri ve mühendis Salim Beyefendilerden mürekkeb olarak teşekkül etmiştir. İntihabâttan sonra meclis-i idare ve tedrisin sene-i sabıka tarafındaki mesaisini tedkik etmek ve dermeyan olunan şikayâtı tahkik eylemek vazifesinin heyet-i idare a‘zalığına bu kere intihab olunan beş zata ihale edilmesi ekseriyet-i ârâ ile kabul edilmiş ve kezalik bu beş zatın netice-i tedkikât ve tahkikâtlarının heyet-i umumiyece müzakere için iki ay sonraya kadar bir müddet zarfında mezkûr beş zat tarafından tayin olunacak bir günde tekrar içtima edilmesi karargir olarak içtimaa nihayet verilmiştir.

Sadrazam Paşa Hazretlerine vekâleten Maarif Nazırı İsmail Hakkı

2

327 senesi Temmuzunun otuz birinci cuma günü Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye heyet-i umumiyesi bade’z-zeval saat ikide Maarif Nazırı

Abdurrahman Bey'in riyasetinde Darüşşafaka'da içtima ederek bervech-i âti mevaddı taht-ı karara almıştır.

1- Sene-i merkume ilk içtimasında vuku bulan şikâyet üzerine teşekkül eden heyet-i tahkikiyenin raporu kıraat olunarak icabâtının icrasına tevessül olunması heyet-i idare ve tedris meclislerine havale olunmuştur.

2- Heyet-i tedris a'zası istifa ettiklerinden rey-i hafî ile yeniden intihab olunarak Ahmed Midhat Efendi, Naim Bey, Sami Bey, Hafid Bey, Kami Bey, Mustafa Salim Bey, Mehmed İzzet Bey, Mustafa Fuad Bey, Ahmed Reşid Paşa, Sabri Bey heyet-i tedris a'zalığine intihab olunmuştur.

3- Tedrisatın mihver-i layıkında cereyanını temin için bir ders Nazırı tayini lüzumuna dair heyet-i mahsusanın raporundaki teklif ekseriyetle kabul olunmuştur.

4- Meclis-i tedris a'zasının vezâifini bihakkın ifa edebilmesi ve müdüriyetin murakabesini işkâl eylememesi için muallimlik edememeleri hakkında a'zadan bazısı tarafından vuku bulan teklifin isabeti tasdik olunmakla beraber el-yevm muktedir muallim bulunması müşkilâtından naşi bir az zaman daha hal-i sabıkın muhafazası takarrür etmiştir.

5- Ashabına tediye olunmayan 2242 kuruşun tesviyesine,

6- [92] Tedrisata her sene eylülünde ibtida olunmasına mevki-i tatbiki, vazı mukarrer olan program dolayısıyla her sene mualliminin maaşâtınca tebdilât vukuu zaruretine binaen bundan böyle eylül ibtidasının hem sene-i tedrisiye ve hem de sene-i maliye ibtidası olması hakkında Cemiyet muhasebeciliğinin teklifi kabul olunmuş ve binaenaleyh 327 senesi bütçesinin 328 Ağustos gayesine kadar temdidine

7- Cemiyet nizamnamesinin madde-i mahsusu mucebince Dersaadet'te bir kız Darüşşafakasî tesisi lüzumuna ve bu babda otuz yedi maddeyi havi bir de talimat ihzar eylemiş bulunduğu hakkında Cemiyet ve Darüşşafaka evkâf komisyonu

a‘zasından Cemal Efendi’nin takriri üzerine cereyan-ı müzakerât neticesinde temenniyât-ı vakıaya iştirakla beraber eldeki Darüşşafaka’nın idaresine kâfi bir paramız bulunmamasıyla hükûmetin muavenetine muhtaç bulunduğumuz sırada teklif-i mezburun kabulü gayri mümkün görülerek evvel emirde tezyid-i vâridâta çalışılmasına ve imkân husûlünde idare ve tedris meclislerince tedkikât-ı lazıme icra ve nevâkısın ikmalinden sonra heyet-i umumiyyeye arzı tensib edilmiş ve a‘zadan Dâhiliye Nazırı Talat Bey de teklif olunan kız Darüşşafakasından maada vilayetlerde birer Darüşşafaka şubeleriyle Cemiyet-i Tedrisiye şubeleri açılmasının ve şu emr-i hayrın hayr-ı fiile isali için hem tezyid-i vâridâta çalışmak ve hem de vilayetlerde açılacak şubeler hakkında takibat icrasında bulunmak üzere bir heyet-i müteşebbise teşkilini ve fakat bu heyet a‘zasının intihab ile olmayıb mütemadi çalışacak zevâtan müteşekkil olmasını ve kendisinin dahi maa’l-iftihar bu heyet a‘zalığını deruhte eyleyeceğini zikr u ityan eylemiş olmasıyla Talat Bey’in riyaseti [93] tahtında bu vezâif-i mezkûrenin ifasına müteahhid bulunan Ahmed Midhat ve Sezai ve Fatin Beyefendilerle sahib-i takrir Cemal Efendi’den mürekkeb bir heyet teşkiline karar verilmiştir. Ancak vilayetlerden kabul olunacak a‘zalara dört lira çok olduğundan birer lira ile de a‘za-yı muavene kaydolanması hakkında vuku bulan mütalaa üzerine Naim Bey tarafından bir liralık a‘zalığın İstanbulla da teşmili ve şu kadar ki bu a‘zanın hakk-ı intihab ve ita-yı reyî haiz olmaması dermeyan edilmekle bu suret kabul olunarak heyet-i mezkûrenin karar dairesinde sarf-ı mesai ile Cenab-ı Hakkın tevfi-kât-ı samedaniyesine mazhariyeti temenniyatıyla müzakerâta hitam verilmiştir.

Sadrazam Paşa Hazretlerine vekâleten Maarif Nazırı Ayandan
Abdurrahman

Bin Üç Yüz Yirmi Sekiz Senesi

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis-i evveli Sadrazam Paşa hazretleri hasbe'l-meşguliye gelemeyeceklerinden riyasete kendilerini tevkil ettikleri Maarif-i Umumiye Nazırı Emrullah Efendi hazretleri tarafından heyet-i umumiyeye beyan olunması üzerine müşarünileyh makam-ı riyaseti teşrif ile zevalî saat iki buçuk raddelerinde müzakerâta ibtidar olunmuştur.

1- Şevketmeab efendimiz hazretleri tarafından Darüşşafaka'ya yüz lira ihsan buyurulduğu ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasına selam-ı şahanelerinin tebliği için Mabeyn müdür muavini Recai Bey'in Darüşşafaka'ya izam buyurulmuş olduğu Reis vekili Bey tarafından heyete tebşir [94] olunmuş ve işbu ihsan ve selam-ı şahaneden dolayı teşekkürü mütezammın bir arızanın bi't-tanzim takdimine karar verilmiştir.

2- Müessisîn-i Cemiyet'ten Gazi Ahmed Muhtar Paşa hazretlerinin Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin suret ve tarihçe-i teşekkülünden ve ezcümle böyle bir Cemiyet'in teşekkülü hakkındaki ilk fikrin Sofular'da bir hanede Yusuf "Süleyman" Vidinli Tevfik Beylerle sair beş altı zevât-ı hamiyet-semat ile suret-i hususiyede içtima edilerek anâsır-ı gayri müslimenin Adalar ve sair yerlerdeki mekâtib ve müessesât ve neşr-i maarif hususundaki say u gayretleri hakkında teati-i efkâr olduğu sırada düşünülerek icra-yı icabına tevassul ile mevki-i fiile isal edilmiş olduğundan ve bu meyanda Yusuf Bey'in hem malen hem bedenen ve kendilerinin vusu-yı iktidarları derecesinde hizmetleri sebk ettiğinden ve bu mektebe en ziyade hizmet edenler meyanında Ali ve Esad Paşalarla cennetmekân Sultan Abdülaziz Han hazretleri bulunduğu ve bu müessisînden el-eyvm yalnız kendileriyle Ali Naki Efendi'nin kalmış olduğundan bahis ve şimdi Cemiyet-i Tedrisiye'nin şu suretle ihyasıyla heyet-i hazıranın işbu eser-i hayr ve marifeti takib etmelerini görmekten mütevellid mahzuziyetlerini havi beyanât ve izahâtı istima olunarak müşarünileyh hazretleriyle yine bu içtimada bulunan müessisînden Ali Naki Efendi'ye beyan-ı teşekkürâtla beraber temadi-i sıhhat ve afiyetleri temenniyâtında bulunmuş ve

bu vesile ile müessisîn-i muhteremeden el-yevm irtihal-i dar-ı beka etmiş olan zevât-ı muhtereme hayrile yâd olunmuştur.

3- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından olub da rahmet-i Hakka intikal etmiş olan zevât-ı kiramın bu gibi içtimaatta namlarının rahmetle [95] yâd olunması Hüseyin Remzi Bey ve her sene neşredilmekte bulunan risaleye o sene zarfında vefat etmiş olanların isimlerinin derci Ahmed Midhat Efendi tarafından heyet-i umumiyeye teklif olunarak kabul edilmiş ve mamafih Darüşşafaka mezununîni idaresinde bulunan Çiçek Pazarında kâin Çırac Mektebi'nde her sene bu maksatla mevlid-i şerif ve sair ediye-i mesure kıraat ettirilerek müessisîn-i Cemiyetin ervah-ı şerifelerine ihda edilmekte olduğunun usûl ittihaz edilmiş olduğu Fahri Bey tarafından ifade olunması üzerine bu muamele-i müstahsene ve kadirşinasânedden dolayı da heyetçe beyan-ı memnuniyet edilmiştir.

4- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin içtima-yı umumi-i senevîsinde bulunmak üzere Cuma günü Darüşşafaka'ya gelmek için gayret edilecek ise de icabât kâbil olamaz ise avârız-ı vücudiyeye munzamm olan gaile olacağından kusurumuz ihtiyarının affı Darüşşafaka'nın tezyid-i vâridâtı ve daha ziyade ıslah-ı idaresi hakkında içtima-yı umumiyede tasavvurât ve müzakerât vaki olursa icabına bakılmak üzere onun bildirilmesi lüzumuna şeref-varid olan 18 Haziran 328 tarihli tezkere-i samiye-i sadaret-penahi lede'l-kıraa netice-i müzakerâtın Sadrazam Paşa hazretlerine arzı tensib olundu.

5- Meclis-i tedris a'zalığından affı hakkında Sabri Bey tarafından keşide olunan telgrafname lede'l-kıraa mümaileyhin yerine bir diğeri a'za intihabına mübaşeret olunarak tasnif olunan ârâ neticesinde Fatin Efendi yirmi dokuz ve Osman Nuri Bey on üç ve Kaimmakam Nuri Bey dört rey almış olduklarından Fatin Efendi meclis-i tedris a'zalığına intihab olunmuştur. [96]

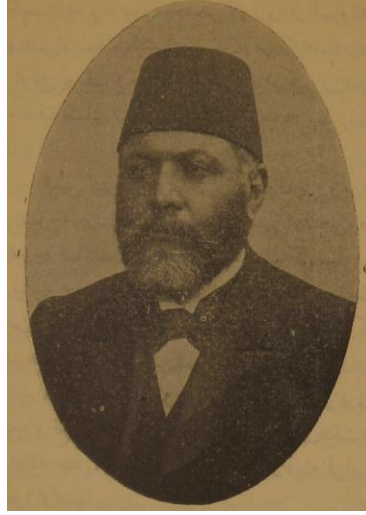
6- Nısfının tebdili nizamname ahkâmından olan meclis-i idare a'zasının kura ile mi yoksa suver-i aherle mi tebdili mevzu

bahis olduğu sırada esasen meclis-i idare a‘zasından Nuri, İsmail Hakkı, Haşim, İsmail ve Kadri Beylerin istifa etmiş oldukları beyan olunması üzerine yeniden intihabâta mübaşeretle elli üç rey ile Seniyyüddin ve kırk dört rey ile Darülfünun müdürü İsmail Hakkı ve Şura-yı Devlet bidayet mahkemesi reisi İsmail Hakkı ve elli bir rey ile Kaimmakam Nuri ve elli iki rey ile Mahmud Kenan Beyler meclis-i idare a‘zalığına intihab olunmuşlar ve mumaileyhimden sonra en fazla rey alan Osman Nuri Bey olmuştur.

7- Meclis-i idare raporu kıraat olunarak bila-itiraz aynen kabul olunmuştur.

8- Bütçe encümenine Mahmud Kenan, Cemal ve Mustafa Beyler intihab edilmiştir.

9- Meclis-i tedris raporu kıraat olunarak söz alan Yusuf Akçura, Fahri ve Sezai Beylerle Fatın Efendi tarafından mektebin gayesi ve devre-i nazariyesi ve birinci devreyi ikmale muvaffak olamayanların suret-i ihracı ve bu gayeye göre ikinci devrede bazı tadilât icrası hakkında mütalaât dermeyan edilmekle meclis-i tedris namına Midhat Efendi ile İzzet ve Kami Beyler tarafından mukabeleten bazı izahat ita olunmuş ve neticesinde saykl [*cycle/devre*] nazariyesi kabul edilmiş ve Yusuf Akçura Bey’in: “Saykl nazariyesinin tamamı-i tatbiki yani ikinci devrede talebesinin heyet-i tedrisiyece kabul olunmuş iki esasa göre şubelere ayrılıb ona göre programlarının ıslah-ı itmamın ve ale’l-husûl ameli şubesi programının müessesât-ı [97] ticariyeye memur olub girecek suretle tanzimini teklif ederim” tavrı ile Seniyyüddin Beyin “Talebenin hem tahsil-i aliyi ikmale hem de hariçten kendi kendine maişetini temine muktedir olacak surette yetiştirilmeleri mümkün ve muvafık mıdır? Mümkün ve muvafık ise keyfiyet nasıl ve suretle icra edilmelidir? Mümkün olmadığı ve bu iki cihetten birisini tercihe mecburiyet

Müessisîn-i Cemiyetten Askeri Tekaüd Sandığı Muhasebecisi Emin Bey

görüldüğü takdirde hangisini tercih etmek talebenin menfaatine ve cemiyetin maksadına elverişlidir? Buralarının ariz u amik tetkiki için bir komisyon [98] teşkilini teklif ederim” suretinde diğer takriri kıraat olunarak meclis-i tedris ile meclis-i idarenin ikişer a‘zasından ve her iki meclise dâhil olmayan Akçuraoğlu Yusuf ve Celal Esad Beylerden mürekkebe bir encümen teşkili ile netice-i tetkikatının bir raporla heyet-i umumiyeye bildirilmesine karar verildi.

10- Meclis-i tedris tarafından tertib olunan programa göre mektepte Fransızca tedrisine pek çok saat tahsis olunduğu ve Fransızca yerine İngilizce lisanının kabulüyle tedrisi mektebin gayesine daha muvafık olacağı beyanıyla bu mesele hakkında heyet-i umumiyece bir karar itasına dair Hüseyin Remzi Bey tarafından vaki olan teklifi encümente tezekkürüyle netice-i müzakerâtın heyet-i umumiyece bildirilmesi hususuna karar verildi.

11- Maarif-i Umumiye Nazırı Emrullah Efendi hazretleri tarafından Darüşşafaka’ya vaki olan muavenet ve müzaheretten dolayı heyet-i umumiyece Nazır-ı müşarünileyh hazretlerine alenen beyan-ı teşekkürât olunmasına karar verilerek icabı icra olunmuştur.

12- Evkâf Nezareti'nin Darüşşafaka'ya pek çok muavenet ve müzaheretini temin etmek ve hususiyile Nezaretin sene-i haliye bütçesine Darüşşafaka için bin beş yüz lira terkim ve kabul ettirmek suretiyle Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye bezl-i muavenet ve müzaherette bulunmakta olan Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri Beyefendi hazretlerine heyet-i umumiye kararıyla teşekkürname yazılmasına karar verilmiştir.

13- Darüşşafaka'dan mezun olanların behemehâl Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye a'za kaydolanmalarının mecburi tutulması ve bunun nizamnameye [99] derci için heyet-i umumiyece müzakere icrası teklifine dair a'zadan ve Darüşşafaka mezunûnından Ahmed Hamdi, Abdullah ve Mehmed Ali Beyler tarafından müştereken ita olunan takrir kıraat olunarak kabil-i tatbiki görülemediği için nazar-ı dikkate alınmamıştır.

14- Bursa'da bir Darüşşafaka tesisi emrinde müzakerâta bulunmak üzere şehrin eşraf ve ulema ve muteberân ve memurûnından mürekkeben bir içtima akdedilerek Rasim Paşa Köşkü arazisinin mektep inşası için evsaf ve şerait-i matlubeyi haiz olduğuna kanaat getirilmiş ise de a'za kaydı için olabdaki nizamname mucebince dört liradan ibaret olan ücretin ahvâl-i hazıra-yı ticariye sebebiyle şâyân-ı istiksar ve bu yükseklik baki buldukça matlub miktarda a'za bulunabilmesindeki mazeret ve müşkilâtın be-didar olduğuna ve bu babda şifahen izahat ita etmek üzere ziraat müfettişi Ahmed Hamdi Bey'in Dersaadet'e izam edildiğine dair Hüdavendigâr vilayet-i aliyesinin 20 Haziran sene 328 tarihli tahriratı kıraat ve mümaileyh Hamdi Bey'in inşa olunacak mektebin gayesiyle senede iki lira vermek şartıyla a'za kaydı için nizamnameye bir madde ilavesi hakkındaki teklifât ve izahatı istima olunarak nizamnamenin tağyirine mahal olmayıb geçen seneki içtima-yı umumide karar verildiği üzere senede bir lira tediye etmek şartıyla arzu edenlerin muavin a'za kaydolanabilmesi mümkün ve fakat bu

misillülerin dört lira veren a'za misillü içtima-yı umumilerde ita-yı reye salahiyetleri olmaması tabii bulunmağla Bursa vilayetinin gerek tahriratı mündericatı ve gerek izam eylediği memur-ı mahsusun mütalaatı bi't-tetkik ona göre zikrolunan tahrirata cevap yazılmak üzere bu işin heyet-i [100] müteşebbiseye havalesine ve Bursa'da tesis olunacak mektep ile takip olunacak program ve tedrisatın gayesi hakkında da Hamdi Bey tarafından ita olunan izahata göre encümenince müzakere edilip neticesinin heyet-i umumiyeyle bildirilmesine karar verildi.

15- Bütçe program encümenlerinin raporları istima edilmek üzere gelecek Temmuzun son cumasında tekrar içtima edilmesine karar verilmiştir.

16- Bin Üç Yüz Yirmi Dokuz senesi Haziranın on beşinde Darüşşafaka ellinci sene-i devriye-i teessüsünü ikmal etmiş olacağı cihetle yarım asırlık bir hayat-ı tarihiyeye malik olan dar-ı mezkûr ile müessisleri namına bazı merasim icrası bi't-tensib şimdiden istihzarât ve teşebbüsâtta bulunması ve icab eden merasim programının tanzimiyle yevm-i mezkûrdan iki üç ay evvel neşr u ilan edilerek işbu merasimin her veçhile temin-i mükemmeliyeti hususuna itina olunması esbâbının şimdiden istihzar ve istikmal olunmasının meclis-i idareye havalesine karar verilmiştir.

17- Geçen seneki içtimada tesisi hakkında teşebbüsatta bulunulması hakkında heyet-i müteşebbise ve Darüşşafaka evkâf komisyonu a'zasından Cemal Efendi tarafından ita olunan izahat istima olunarak kanunen Darüşşafaka'nın malı olup ahiren Şurayı Devlet heyet-i umumiyesince Darüşşafaka'ya aidiyetine teyiden karar verilen tarik fazlaları bedelât-ı muhammenesi olan elli bin liranın Şehremanetinden tahsili esbâbının istikmal buyurulması için şimdiye kadar cereyan etmiş olan muhaberat netayicinden [101] bahsile ve heyet-i umumiye

Müessisinden Gureba Hastanesi Sertebabetinden Mütেকaid Ahmed Paşa

kararıyla reis-i evvel Sadrazam Paşa hazretlerine bir tezkere takdimi hususuna karar ve içtimaya hitam verilmiştir.

Sadrazam Paşa Hazretlerine Vekâleten Maarif-i Umumiye Nazırı Emrullah

[102] 2

Vekâleten diğerlerinin reylerini haiz olanlarla beraber kırk a‘za hazır olduğu halde zevali saat iki raddelerinde Maarif müsteşarı Salih Zeki Bey’in riyaseti altında müzakerâta başlanılmıştır.

Evvela reis-i cemiyet Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa hazretlerinin hasbe’l-meşguliye içtimada hazır bulunamayacakları beyanıyla tertib olunan programda ulûm-ı diniye tedrisatının bir kat daha tevsii için a‘zadan Hoca Halis Efendi’nin mütalaasının alınması lüzumunu mübeyyin müşarünileyh hazretlerinin yaverleri tarafından tebliğ olunan irade-i aliyye-i cenab-ı sadaret-penahi istima olunarak programın hin-i müzakeresinde bu cihetin nazar-ı dikkate alınması tensib edilmiş ve bade bütçe encümenince ihzar ve tanzim edilmiş olan sureti atide muharrer bütçe layihası mazbata muharriri Cemal Bey tarafından kıraat olunarak aşağıda sırasıyla muharrer olduğu veçhile bazı tadilât ve ilavat ile heyet-i umumiyesi kabul olunmuştur.

1- Meclis-i tedrisin mütalaası ve teklifi veçhile yeniden bir ders Nazırlığı ihdasına bütçenin hal-i hazırı müsait görülemediğinden bu vazifenin bu sene müdür-i mektep tarafından ifası ve mamafih meclis-i tedrisçe de kemakân tedrisatın taht-ı murakabede bulundurulması tensib olunmuştur.

2- Darüşşafaka'nın İstanbul'un vesait-i nakliyeden mahrum bir mahallinde bulunması münasebetiyle mualliminin mektebe azimet ve avdet hususlarında hayli masraf ihtiyar etmekte oldukları görüldüğünden hem bu masraf [103] ve müşkilatın tahfifine medar olmak hem de tedrisatının ciddiyetine itina olunan Darüşşafaka muallimliğine erbâb-ı liyakat ve iktidarın celb-i rağbetini ve o nispette talebenin istifadesini temin eylemek için muallimin maaşatı hakkında bütçe encümenince tasvib ve teklif olunan miktar münasip görülmeyerek meclis-i tedrisin takdir ve teklifi veçhile beşinciden sekizinciye kadar olan sınıflar muallimlerinin beher saatine yirme beşer, dördüncü sınıf muallimlerine yirmişer, birinci, ikinci, üçüncü sınıf muallimlerinin beher saatine de on beşer kuruş tahsisi ve karşılıksız kalan zamaimin bütçe açığından tesviyesi hususlarına karar verildi.

3- Evkâf ve teşebbüs komisyonlarının muhtac-ı takip birçok işleri bulunduğu halde mektep kâtibinin kesret-i meşâgil ve vezaif hasebiyle bu işleri vakt u zamanıyla layıkı veçhile ifaya yetişemediğinden ve gerçi meclis-i idare kararıyla yüzde üç aidat verilerek bu vazifede hariçten lüzumu kadar ketebe istihdam olunmakta ise de bununla da muamelenin bir tarz-ı muttarid ve salimde cereyanı temin olunamadığından bahisle ya dört yüz kuruş maaşla bir kâtip refiki tayini yahut tahsilatından yüzde on terkiyle açıktan birisinin istihdamı hakkında cemiyet ve Darüşşafaka evkâf komisyonu a'zasından Cemal Bey tarafından vaki olan teklif lede'l-müzakere filhakika Darüşşafaka'nın Defter-i Hakani ve Evkâf nezaretleriyle Şehremanetinden vâridât ve tahsilata müteallik birçok işleri bulunduğu ve bu işler

muntazaman takip ve intaç edilir ise muhammen ve memul olan vâridât ve aidatın hayliden hayliye tezayüd edeceği anlaşıldığından bu babda istihdam olunacaklara itası lazım gelen meblağın miktar-ı senevîsi beş bin kuruşu tecavüz etmemek [104] şartıyla meclis-i idarece intihab ve tensib olunacak bir zatın aidatla bu vazifede istihdamı hususuna karar verilmiştir.

4- Darüşşafaka bütçesinin hakikata karib bir tahmin ile tanzimini temin için evvel emirde sene-i sabık masârifî icmalini mübeyyin heyet-i teftişîye raporunun görülmesi lüzumu bütçe encümeni mazbata muharriri Cemal Bey tarafından teklif olunarak cemiyet muhasebecisi a'zadan Hüseyin Remzi Bey cevaben bu sene mektep heyet-i hesabiyesinin tebeddül etmiş olmasından ve kuyudât-ı hesabiyede tadilât ve tashihât icra edilmesinden dolayı hesabın rüyetinde tehhürat vaki olduğu ve arzu edenlerin defterleri görebileceğini ve mamafih badezin bu cihetin mehma-emken tesriine gayret olunacağını beyan etmiş ve ifadât-ı vakıa heyetçe kabul olunarak sene-i atıye bütçesinin hin-i tertibinde bu hususun nazar-ı dikkate alınmasına karar verilmiştir.

5- Sene-i atiyede ifa-yı vazife edecek bütçe encümeni a'zasının şimdiden tayini tesri ve selamet-i muameleyi mucib olacağına dair Mehmed İzzet Bey tarafından vaki olan teklif musib ve muvafık görülmüştür.

6- Bilumum müessesât-ı hayriyece hesab-ı cari suretiyle Osmanlı Bankası'na tevdi olunan mebalîge müessesât-ı mezkûreye bir hizmet ve muavenet-i insaniyetkârane olmak üzere bankaca yüzde üç faiz verildiği halde Darüşşafaka'ya ait mebalîge yüzde bir verilmekte olduğu bütçenin esna-yı tetkikinde anlaşıldığı ve binaberin yüzde üçün temini esbâbının mevzu bahis edilmesi lüzumuna dair mazbata muharriri Cemal Bey tarafından vaki olan teklif lede'l-müzakere en ziyade muhtac-ı muavenet bir müessese-i hayriye ve ilmiye olan Darüşşafaka'ya [105] ait paraya da emsali misillü yüzde üç faiz

itasının hükûmetçe temini hususunun heyet-i umumiye kararıyla makam-ı sami-i sadaret-penahiye işarı karargir olmuştur.

7- Merhum Ebulhuda Efendi tarafından Darüşşafaka'ya ferağ edilmiş olan akarâtın muhtac-ı termim ve tamir olduğu ve mamafih mebalîğ-i külliye sarfıyla tamir olunsa bile matlub ve memul olan faidenin temini gayri mümkün bulunduğu ita olunan izahattan ve kıraat olunan muamele-i evraktan anlaşıl原因 olarak mezkûr akarât mebalîğ-i külliye sarfıyla tamir olunmaktan ise münasip bir bedel ile elden çıkarılıp alınacak para ile sahib-i hayrın namına izafetle Dersaadet'in diğer mahallinde masrafi kalil ve iradı kesir münasip bir akar alınması esas itibariyle musib ve muvafık görülmüş olduğundan teferuât ve suret-i icrası hakkında meclis-i idare ve Darüşşafaka evkâf komisyonunca tetkikât ve müzakerâta bulunularak her hangi suretin icrasında ittifak-ı tam hâsıl olur ise olveçhile icra-yı icabı için mezuniyet ve salahiyet-i kâmile ita olunmuştur.

8- Mısırlı Ahmed Münşavi Paşa merhum tarafından Darüşşafaka'ya vakf ve teberru edilmiş olan mebalîğın geçen ve bu seneye isabet eden miktarlarının henüz tahsil edilememiş olduğu ita olunan izahattan anlaşıldığından mektebin pek mübrem ve müstacel olan tamiratına karşılık gösterilen bu paranın suret-i tahsili esbâbının istikmal buyurulmasının heyet-i umumiye kararıyla makam-ı sami-i sadaret-penahiye işarı karargir oldu.

9- Meclis-i tedrisçe bu seneden itibaren istihdamına lüzum görülen [106] Darüşşafaka mezunîninden üç muallim muavininin sene-i dersiyeye ibtidasından itibaren kabul ve istihdamıyla bunlara itası icab eden on iki bin kuruş tahsisat-ı seneviyenin bütçe açığından tesviyesi münasip görülmüştür.

10- Üç seneden beri cemiyetin kitabet ve muhasebeciliğini ifa eylemekte olan meclis-i idare a'zasından Hüseyin Remzi Bey'in muhasebecilikten vuku-yı istifasına mebni cemiyet ve mektebin muhasebeciliği vezainin tevhidıyla

tain olunacak zata iki bin kuruş maaş tahsisine dair meclis-i idarenin tezkeresi kıraat olunarak teklif-i vaki musib görülmüş ve bütçede mektep muhasabeciliği için murakkam olan maaşın iki bine iblağı zımnında iktiza eden yedi yüz kuruşun bütçe açığından tesviyesi ve gaye olan iki bin kuruşun behemehâl itası lazım gelmeyib mümkün olur ise daha az maaşla bu vazifenin muktedir bir zat tarafından deruhte olunmasının meclis-i tedris ve idarece temini hususlarına karar verilmiştir.

11- Hasbe'l-meşguliye meclis-i idareye devam edemediğini beyan eden a'zadan Darülfünun müdürü İsmail Hakkı Bey'in istifasının kabulüyle yerine Şura-yı Devlet temyiz mahkemesi a'zasından Osman Saib Bey'in tayini hususuna heyet-i umumiyece karar verilmiştir.

12- Bilâ-mazeret muayyen bir müddet zarfında meclis-i idareye devam edemeyen a'zanın yerlerine naklolunmak üzere müessesat-ı hayriye-i sıhhiye başkâtibi Osman Nuri ve Rüsümât manifesto memurlarından Mehmed Ali Beylerin meclis-i idare a'zalığı namzedliğine tayinleri heyet-i umumiyece tensib olunmuştur.

13- Evkâf ve teşebbüs komisyonlarında hidemât-ı ciddiye ve teşebbüsât-ı [107] fevkaladesi meşhud olan komisyon-ı mezkûr a'zasından Telgraf Nezareti kontrol dairesinde memur Cemal Bey'e heyet-i umumiye kararıyla beyan-ı takdirât olunması tensib olunmuştur.

14- Darüşşafaka'nın meclis-i tedrisçe tasavvur edilen gaye dairesinde ve el-yevm Avrupa'da tatbik edilmekte olan devre nazariyesi mucebince tanzim-i tedrisatı için tertib olunan program evvelki içtimada kabul edilmekte işbu program mucebince birinci devreyi müteakib çıkarılmak istenilen talebenin mağduriyetten vikayesi ve programın müstenid olduğu gayelerden talebeye malumat verilmesi hususunun temini zımnında tetkikat ve müzakerât icrasıyla netice-i müzakerâtı bir kıta raporla heyet-i umumiyeye bildirmek üzere geçenki içtimada

teşkilî tensib edilmiş olan komisyonun raporu heyet-i umumiyede kıraat olunarak aynen kabul olunmuştur.

15- Meclis-i tedrisçe tertib edilmiş olan program esas itibarıyla kabul olunub teferuât ve müfredatının meclis-i mezkûrca ayrıca kararlaştırılması münasip görülmüş ve programın bazı aksamı hakkında berveçh-i ati tadilât icrasına heyet-i umumiyece karar verilmiştir. Şöyle ki:

Lisan-ı Arabî ile ulûm-ı diniye tedrisatı hakkında a‘zadan Hoca Halis Efendi tarafından vaki olan bazı mülâhazatı meclis-i mezkûr a‘zasından Ahmed Midhat ve Naim Beylerin tavzihat ve beyanatı istima olunarak Naim Bey tarafından Arapça tedrisatı hakkında verilen izahat kabul edilmiş ve ulûm-ı diniye tedrisatında meclis-i tedrisçe bu derslerin müfredat programı tertib ve tanzim olunduğu sırada Halis Efendi hazretlerinin de mütalaât [108] ve tecarüb-i müktesebelerinden de istifade olunması ve müfredat programıyla suret-i tedrisin müşarünileyh ile bil-müzakere ve bil-istişare kararlaştırılması.

Ulûm-ı riyaziye ve hikemiye hakkında Mehmed Emin Bey tarafından da bazı tenkidât ve mülâhazât dermeyan olunarak meclis-i tedris namına a‘zadan kâtip Mehmed İzzet Bey tarafından mukabele olunmuş ve netice-i müzakerâta hikmet-i tabiiye dersinin altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda tamamen tedris olunması; hararet ve sıcak bahislerinin yedinci sınıfta; elektrik ve tatbikatının da sekizinci sınıfta okutturulması ve riyaziyatın müfredat programı tertib olunacağı sırada logaritma cetvellerinin de nazar-ı dikkate alınması ve beşinci sınıfın programındaki usûl-i muhasebe ve usûl-i defteri dersine mukaddemât kelimesinin ilavesiyle mukaddemât-ı usûl-i muhasebe ve defteri denilmesi ve usûl-i maliye dersinin sekizinci sınıfın programından tayyî ve bir saatinin malumat-ı riyaziye dersine ilavesi ve a‘zadan Midhat Cemal Bey’in edebiyat dersleri hakkındaki bazı mülâhazâtına meclis-i tedris tarafından cevap verilmekle beraber meclis-i mezkûr çiziceği müfredat

programının hin-i müzakeresinde lede'l-hace erbâb-ı ihtisasın ve muallimînin şifahen ve tahriren mütalaalarının da alınması arzu eylediğini bildirmekle beraber heyet-i umumiyece de işbu hususat maa'l-memnuniye kabul edilmiştir.

16- Darüşşafaka münhasıran millet-i İslamiye'nin muavenet-i nakdiyesiyle tesis ve el-yevm o suretle idare edilmekte bulunmuş idadi derecesinde bir mekteb-i hususi olduğu için buradan neşet edeceklerin hükûmetin aynı derecedeki mekâtib mezunînine bahşettiği imtiyazâtan müstefid olmasını temin etmek ve şهادetnamesini ale'l-usûl Maarif Nezaret-i celilesine tasdik ettirebilmek için milel ve cemaat-i saireye mensup [109] mekâtib-i hususiye misillü bu kere tertib olunan Darüşşafaka programının da Maarif Nezaret-i celilesine takdimiyle tasdik ve tescil ettirilmesi hususuna müttefik karar verilmiştir.

17- Ruzname-i müzakerâtta mevadd ikmal edilerek meclise hitam verileceği sırada Reis Beyefendi heyete hitaben a'za-yı kiram tarafından bazı takrirler verilmiş ise de bu takrirler ale'l-usûl taraf-ı riyasetten muhavvel olmadığı için mevki-i müzakereye koymadığını beyan ederek zevali saat beş buçukta müzakerâta hitam verilmiş ve Temmuzun otuzuncu günü bade'z-zeval saat dördte icrası mukarrer olan tevzi-i mükâfat resmine heyetin davet olunduğu taraf-ı riyasetten beyan olunmuştur.

30 Temmuz sene 328

Sadrazam Paşa Hazretlerine Vekâleten Maarif Müsteşarı Salih Zeki

*** [110]

Fasıl	Madde	<i>Enva'-yı Vâridât</i>	<i>Kuruş</i>
1	1	<i>Vâridât-ı Mukannene:</i> Hazine-i Maliye'ye mevdu 2250 liranın nema-yı senevisi	27,000

2	Behçet Paşa merhumun vakfından taamiye ve mevlid-i şerif kıraatine mahsus olan	4,750
3	İstanbul Kadısı merhum Tevfik Bey ve haremi hanımın vakfeylediği meyve parası	373
4	Miralay Mehmed Bey merhumun vakıf ve tahsis eylediği su parası	148
5	Pertev Efendi merhumun Mevlid-i Şerif kıraatıyla Ramazan-ı Şerifte tilavet-i Kuran-ı Kerim muhassasatı	760
6	Bank-ı Osmanî ile Emanet Sandığına hesap-ı cari ve depo suretiyle mevduat faizi	19,075
7	Bank-ı Osmanî'de mahfuz tahvilatın faizi	1,330
8	Vâridât-ı müteferrika	3,500
9	Akarât bedel-i icarları "Maliye Nezareti tahtındaki dükkânların icare-i seneviyesi yüz bin kuruş dâhildir"	272,000
10	Maarif Nezaret-i celilesinden mahsus olan	600,000
11	Maliye Nezaret-i celilesinden mahsus nân-ı aziz ve lahm-ı Osmanî Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin a'za-yı kiramının hassa-yı iane ve iştiraki	200,000
12	Birinci Fasıl Yekûnu	75,904
		1,204,740¹²⁸
2	<i>Vâridât-ı Muhammadiyah:</i> Darüşşafaka evkâfının ferağ-ı intikal	40,000

¹²⁸ Aslında 1,204,840

	harçlarıyla icareleri	15,000
	Kitap satışından	159,300
	Mısırlı Ahmed Münşavi Paşa merhum vakfindan	214,300
	İkinci Fasil Yekûnu	

[111] <i>Darüşşafaka'nın 1327-1329 Senesi Sarfiyât-ı Adiye Bütçesi</i>	Kuruş
<i>Maaşât ve Ücûrât:</i>	
Heyet-i idare maaşâtı	188,400
Heyet-i muallime maaşâtı	249,120
Ücûrât	62,024
<i>Masârif-i Mukannene:</i>	
Mekulât	350,000
Melbusât	140,000
Bekâr talebe harçlığı	10,000
Mukataât	4,000
Bazı zevât hayrâtı masârifi	2,196
Mahrukât ve tenvirât	50,000
<i>Masârif-i Maktua:</i>	
Kırtasiye ve levâzım-ı tedrisiye	40,000
Talebenin kitap parası	12,000
Müteferrika	55,000
Taamhane ve matbah levâzımı	6,000
Mefruşât	12,000
Levâzım-ı tathiriye	10,000
Masârif-i gayri melhuza	10,000
	1,200,7
	40¹²⁹
<i>Masârif-i fevkalade:</i>	
Mektebin tamirat-ı esasiyesi	154,300

¹²⁹ Aslında 1,204,740

Perşembe Pazarı'ndaki arsaya inşa olunacak bina masârifi	60,000
--	--------

[112] *Bin Üç Yüz Yirmi Dokuz senesi*

1

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin 27 Şaban sene 1331 ve 19 Temmuz sene 1329 tarihli içtima-yı senevisi ber-mutad Darüşşafaka'da vuku bulmuştur. Müzakereye mübaşeret olunmadan evvel Reis Sadrazama Paşa hazretleri tarafından varid olan telgrafname-i sami cemiyetin katib-i umumisi Hüseyin Remzi Bey tarafından kıraat olunmuş ve bunda Paşa-yı müşarünileyh hazretleri meşagil-i kesirelerinden dolayı maalesef gelemeyeceklerini beyan ve yerlerine Evkâf Nazırı Hayri Beyefendi'nin meclise vekâleten riyaset etmeleri tavsiye buyurulmuş olmağla meclis müşarünileyh Hayri Beyefendi hazretleri riyaseti tahtında müzakerâta ibtidar eylemiştir. Evvel emirde taraf-ı riyasetten hüzzâra selam-ı şahane tebliğ ve mabeyn-i hümayun kâtiplerinden Nüzhet Bey vedaiyetle ihsan buyurulan atıyye-i seniyye hakkında malumat ita edilmiş ve a'za-yı mevcude tarafından izhar olunan teşekkürât-ı samimiye sırasında bir ariza-yı teşekkürîye takdimi de kararlaştırılmıştır.

Bunu müteakib cemiyet a'zasından olub sene-i cariye zarfında vefatı vuku bulanların isimleri taraf-ı riyasetten berveçh-i ati¹³⁰ okunarak ailelerine cemiyet namına taziyetnameler yazılmasına karar verilmiştir. Müteakiben içtimada li-mazeret hazır bulunamayacakların telgrafnameleri okunduktan sonra ruzname-i müzakerâtın birinci maddesi olan meclis-i idare raporu [113] kıraat olunmuştur. Vuku bulan suale mukabil heyet-i umumiyesi hakkında hiç kimse tarafından mütalaa dermeyan edilmemesi üzerine taraf-ı riyasetten raporun mündericâtı hülasa edilerek evvel emirde: bütçenin kemafi's-sabık Marttan itibar edilmesi hakkındaki meclis-i idarenin talebi mevki-i müzakereye [114] konulmuştur. Salih Zeki Bey

¹³⁰ Merhum: Ahmed Midhat Efendi, Doktor Hayreddin Paşa, Ebuzziya Tevfik Bey, Hasan Rıza Paşa, Hacı Halis Efendi, Nazım Paşa, Ali Bey, Ömer Eşref Efendi, Ali Nusret Bey, mektep mezunlarından Hüseyin Efendi

bunda mahzur olduğunu çünkü muallimlerin maaşâtını sabit farzetmek doğru olamayacağını ve Avrupa’da olduğu gibi bizde de sene-i tedrisiyenin Eylülde başlaması cihetiyle bütçenin o tarihten itibar edilmesi lazım geleceğini beyan eylemiştir. Sezai Bey bu mahzuru tasdik etmekle beraber mübayaât hususunda bu yüzden daha büyük müşkilâta maruz kalındığını söylemiştir. Osman Bey bunu teyiden mübayaât üzerine birkaç misal irad etmiş ise de Salih Zeki Bey ifade-i sabıkasını tekrar ile bu yüzden mektebe bir ders Nazırı bile tayin olunamadığını isbat etmiş ve odun ve kömür gibi levâzıma gelince; Avrupa’da bunun ne suretle idare edildiğini cay-ı sual bulmuştur. Naim Bey ders Nazırı meselesini bilhassa ileri sürerek buna şimdiden bir çare bulunması şartıyla meclis-i idare talebini kabul edebileceğini söylemiştir. Müzakere kâfi görülerek mesele reye konulmakla meclis-i idare raporundaki teklifin kabulüne ekseriyetle karar verilmiştir.

Darüşşafaka’ya karşı mükesser mebruresi mesbuk zevât-ı muhtermeden: Sadr-ı esbak
merhum Cevad Paşa

Raporun ikinci maddesi nizamname-i esasinin tefsirine yani Hüseyin Remzi Bey tarafından tanzim ve her iki meclis a’zası tarafından tetkik ve tadil edilen nizamname-i dâhilinin kabul ve tatbiki meselesi olmakla makam-ı riyasetten bunun için bir encümen teşkiline lüzum olduğu beyan

ve evvel emirde meclis-i idarece izahat itası arzu buyurulmakla Sezai Bey tarafından izahât-ı lazıme ita edilmiştir.

Salih Zeki Bey nizamname-i esasinin esasen hükümden sakıt olduğunu çünkü meclis-i tedris a‘zasının tebdil olunamaması bu nizamın ahkâmından [115] iken tebdil edildiğine kendi şahsı misal olduğunu söylemiş ve bi’l-münasebe her iki meclis a‘zasının mektepte bi’l-fiil muvazzaf olmaması münasip olduğunu Maarif Nezareti namına bir sıfat-ı resmiye ile ilave eylemiştir. Hüseyin Remzi Bey şikk-ı saninin nizamname-i dâhilide zaten münderiç olduğu ve Salih Zeki Bey’in meclis-i tedris a‘zalığında infikakı istifası üzerine vuku bulmuş olduğunu cevaben dermeyan eylemiştir. Mehmed İzzet Bey nizamname-i esasinin temin-i maksada kâfi olması cihetiyle ayrıca nizamname-i dâhili tanzimine mahal olmadığı reyinde bulunmuş ise de Sezai Bey tarafından aksi iddia olunarak cevap verilmiştir. Reye müracaat olundukta ekseriyet-i azime ile nizamname-i dâhiliye lüzum olduğu kabul olunmuş ve bunun tetkiki için teşkil olunacak encümen a‘zasının beş kişiden mürekkebe olması da reye konulmakla bunda da ekseriyet hâsıl olmuştur.

Raporun üçüncü fıkrası Münşavi Paşa’nın terk ettiği iane-i seneviye meselesi olup bu babda Hüseyin Remzi Bey tarafından izahât-ı lazıme verilmiş ve Reis Beyefendi ayrıca bunun esası hakkında tavzihâtta bulunmuştur.

Nihayet mezkûr ianenin mektep namına tahsili için nezd-i hükûmet-i seniyyede teşebbüsatta bulunulması taraf-ı riyasetten teklif olunmakla bilâ-münakaşa kabul olunmuştur. Meclis-i idare raporunda mezkûr tamirat meselesi mektebin muharabe-i ahire esnasında hastane ittihaz olunarak el-yevm tahliye edilmemesinden dolayı hükûmetten iki bin lira kadar bir muavenet talebine müncer olmakla evvela mektebin tahliyesi için müracaatta bulunulmasına saniyen hükûmet-i seniyyeden böyle bir muavenet talebine karar verilmiştir.

[116] Bazı mebaliğın ücret faslından maaş faslına naklinden ibaret olan bütçe münakalesi Said Beyefendi tarafından cay-ı itiraz görülüb bunun

bütçe kavaidine muhalif olduğunu ityan ve meclis-i idarenin içtima-yı umumide tasdik ettirmek üzere yapacağı bu gibi münakalâtın tekerrür ve tekesürü halinde bütçe tanziminde maksut olan gaye ve intizamın haleldar olacağı dermeyeran olunmuştur. Meclis-i idare a‘zası tarafından bilâ-lüzum böyle bir münakalenin bi’t-tabii icra olunmayacağı beyan ve bu münakaleyi zaruri kılan esbâb izah olunmuş ise de Said Bey iki bin beş yüz kuruş gibi müstevfa bir maaşla istenildiği gibi bir müdür bulunmak mümkün iken mütekaid bir zatın tayinine neden mecburiyet hâsıl olduğunu sual etmiş ve Reis Beyefendi tarafından meselede maddeten bir zarar yoksa da tertiblerin yekdiğerine karıştırılması meselesi ayrıca şâyân-ı bahis olduğu dermeyeran olunmuştur.

Müzakere neticesinde vukua getirilen münakalenin kabulünde ekseriyet hâsıl ve bundan böyle heyet-i idarenin münakaleye salahiyeti olub olmayacağı da ayrıca düşünülerek Salih Zeki Bey nizamname-i dâhilinin müzakeresi esnasında buna karar verilmesini teklif etmiş ise de bütçe mukarrerâtında bu cihet zaten musarrah olduğu Sezai Bey tarafından beyan olunarak ona ait mukarrerât da kıraat edilmiş olmakla ayrıca karar ittihazına lüzum olmadığı anlaşıl原因 bu bahse de nihayet verilmiştir.

Heyet-i idare raporunda taahhüdâtın bakayadan kurtarılması için bir çare taharrisi talep olunmağla a‘zadan bazıları terkin-i kayıt veya teşhir gibi tedâbir-i zecriye ve bazıları takibat ve tahsilatta sebat olunarak [117] hiss-i hamiyeti tahrik hususları teklif olunmuş ve Musa Kazım Efendi tarafından kanuna müracaat olunması Seniyyüddin Bey’in teklifine istinaden tekrar edilmiş ise de netice-i müzakerede bu babda şiddet istimali müfid olamayacağından nizamname-i dâhili müzakeresinde bir çaresine bakılmak üzere encümen-i mahsusuna havalesine karar verilmiştir.

Bunun üzerine hesap-ı katilere ait cedavilin kabulü meselesi mevzu bahis olmağla bunun da üç kişiden mürekkebe bir komisyon tarafından tetkiki kararlaştırılmıştır.

Bütçe meselesinin bu suretle nihayet bulması üzerine Naim Bey ders Nazırlığı meselesini tekrar ileri sürmüş ve heyet-i idare a‘zası tarafından

buna karşılık olamadığı beyan olunmasıyla Naim Bey geçen sene de heyet-i umumiye de bu teklif kabul olunduğu halde karşılık olmadığı söylenilerek bilahare akim bırakıldığını ve bir mektepte ders Nazırı olmadıkça tedrisatı tanzim-i kabul olamayacağını ve çekilen emekler edilen masrafların heba olacağını tekrar ve lüzum-ı katisi cihetle başka taraftan tasarrufât icra olunarak buna behemehâl bir çare bulunması hususunda ısrar etmiştir. Azadan İsmail Bey geçen içtimadan beri ders nezareti vekâletle müdüriyet makamına izafe edildiği halde bu vazifenin hakkıyla ifa olunamamış olduğunu beyan ederek daha muktedir bir müdür tayin olunduğu halde ayrıca ders Nazırı tayinine hacet kalmayacağı reyinde bulunmuş ve Sezai Bey encümenler tarafından vukua gelecek tetkikat üzerine tebeyyün edecek lüzuma göre bir karar ittihazı muvafık olacağını beyan etmiş ise de vuku bulan ısrar üzerine bu sene behemehâl bir ders Nazırı tayini [118] hususu makam-ı riyasetçe reye konulması ekseriyetle kabul olunmuştur. Bunun üzerine maaşının miktarını tezekkür etmek lazım gelib gelmeyeceği de reye konulmuş ve bunun komisyonlarca tayini kararlaştırılmıştır.

Makam-ı riyasetin tensibiyle bir car-ı yek saat istirahat edilerek bu müddet zarfında teşkil edilecek komisyon a'zaları da intihab edilmiş olmağla ikinci celsenin bidayetinde nâ-mevcut olan a'zanın reylerini hamil bulunan zevâtın o namlara ayrıca reye iştirak edib etmeyecekleri meselesi mevki-i müzakereye konulmuştur.

Nizamnamede buna dair bir sarahat olmayıb teamülât-ı kadime de bu babda mütenakız neticeler gösterdiğinden kabul olunacak reylerin bir haddi olması lazım geleceği Naim Bey tarafından teklif olunmuş ise de a'zanın bizzat mecliste hazır bulunarak vukua gelecek müzakere neticesinde hâsil edeceği kanaat-ı vicdaniye ile reye iştirak etmesi muvafık olacağı ve hususiyle başkalarına havale-i rey etmek suhuleti vuku bulacak davetlere a'zanın adem-i icabetlerine de vesile olacağı Hüseyin Remzi Bey tarafından dermeyan olunması üzerine mevcut olmayan a'zanın reye adem-i iştiraklerine karar verilmiştir.

Cemiyet muhasebecisi Hüseyin Remzi Bey'in istifası cihetiyle yerine muvazzafan birinin tayini meselesi mevzu bahis olmağla Hüseyin Remzi

Bey'in yerini tutacak bir kimse bulunamayacağından maiyyetinde muvazzafan bir kâtip istihdamı Cemil Bey tarafından teklif olunmuş ise de mumaileyhin istifası esasen geçen sene kabul olunduğu ve kendisine maiyyetinde kâtip istihdamı mezuniyeti ita olunduğu halde bu suretle idare-i maslahat [119] kâbil olmadığı ve yerine de bir âdem bulunmadığı cihetle bi'z-zarure ifa-yı hizmet ettiği rüfekaşı tarafından beyan ve beş senedir fahri olarak ifa ettiği bu hizmete fi-mabad devama kudret-yâb olamayacağı kendisi tarafından ityan olunmağla Hüseyin Kazım Bey erbâb-ı hamiyetten birini bulunca böyle senelerce onun dûş-ı gayretine yüklenmek doğru olamayacağından istifasının maa't-teessüf kabulü teklifinde bulunmuştur. Makam-ı riyasetten bunun üzerine istifasının kabulü reye konulmasıyla ekseriyetle kabul edilmiş ve muvazzafan yerine intihab olunacak zata gelince bunun da salâhiyet-i kâmile ile meclis-i idareye havalesine karar verilmiştir.

Ruzname-i müzakerâtın birinci maddesi bu suretle hitam bulmuş olmağla ikincisi olan meclis-i tedris raporu kıraat edilmiştir. İşbu rapor meclis-i tedrisin bir senelik mesai ücûrâtını hülasa etmekte olduğundan makam-ı riyasetten mütalaa sorulmuş ve Salih Zeki Bey yapılan şeylere bir şey denemezse de icrası akim kalan teşebbüslerin ve mesela talebenin temin-i istifadesi için bir sinematograf iştirası meclis-i tedrisçe teklif olunduğu halde alınmaması esbâbını araştırmak lazım geleceğini dermeyan etmiş ve buna mukabil Hüseyin Remzi Bey yalnız alınmayanları değil alınanları da nazar-ı dikkate almak ve mektebin bütçesini de nazar-ı dikkatten uzak tutmamak lazım geleceğini cevaben söylemiştir. Zat-ı şahane tarafından ihsan buyurulan yüz liranın bu sene bu işe hasrı İzzet Bey tarafından teklif olunmasıyla her ne kadar Hüseyin Remzi Bey her sene erzan buyurulan ihsan-ı şahanenin Emniyet Sandığı'nda tenmiye ve idharıyla mektebe esaslı bir vâridât temini düşünülmekte olduğunu beyan etmiş ise de İzzet Bey'in teklifi ekseriyetle kabul edilmiştir. [120] Bunun üzerine Salih Zeki Bey Darüşşafaka için meclis-i tedrisçe tanzim olunan programdan Maarif Nezareti'nin haberi olmadığı cihetle şahadetnamelerin de Nezaretçe tasdik olunamayacağını beyan etmiş ve bu itirazın haklı

olduğu teslim olunmasıyla programların Maarif Nezaretince tescil ettirilmesine karar verilmiştir.

Meclis-i tedris raporunda notlar meselesinin ders nezareti vekâletince takib olunamadığı mezkûr olduğundan Salih Zeki Bey tarafından bunun da ders Nazırlığına hâsıl olan ihtiyaca bir delil olduğu beyan olunarak ayrıca tescili talep edilmiştir.

Bu münasebetle bahis meclis-i idare ve tedris arasında tahaddüs eden ihtilafâta intikal etmekle tanzim olunan nizamname-i dâhilinin fi-mabad bu gibi ihtilafâta meydan vermeyeceği ityan olunarak umumiyetle bu ihtilafâtın adem-i tekerrürü arzusu izhar olunmuştur. Reylerin tasnifiyle iştigal eden zevât bu sırada ikmal-i vazife eylemiş olmalarıyla toplanılan reyler bervech-i ati kıraat olundu:

Nizamname-i dâhili encümeni a'zalığına: Hüseyin Kazım Bey, İsmail Hakkı Bey, Salih Zeki Bey, Malik Bey, Ziya Bey. Tedkik-i hesabât encümeni a'zalığına: Said Bey, Rıfat Bey, Sabri Bey, tayin ve intihab olunmuşlardır. Bir aralık Darulmuallimin müdür muavini Fuad Bey mektebin maksad-ı tesisine ve programlara müteallik beyanâta bulunmak istemiş ise de ruzname haricinde görüldüğünden müzakere olunub olunmayacağı makam-ı riyasetten reye konmuş ve ekseriyet hâsıl olmaması üzerine müzakeresinden sarf-ı nazar edilmiştir. [121]

Ruznamede reis vekilinin kabul-i istifasıyla yerine bir vekil tayini meselesi münderiç olmağla lede'l-müzakere kabul-i istifasında ekseriyet hâsıl olmuştur. Esbâb-ı istifasını tavzih yollu irsal etmiş oldukları varaka Hüseyin Remzi Bey tarafından kıraat olundukta beyanâtı Hüseyin Kazım Bey tarafından şâyân-ı dikkat görülmekle nizamname encümeninin bununla da iştigal ederek şikâyet olunan ahvâlin adem-i tekerrürü esbâbının teminine karar verilmiştir.

Vakit gecikmiş olduğundan gerek yeni reis vekilinin intihabı ve gerek ruznamede münderiç diğer intihabların icrası için heyet-i umumiyenin Ramazan-ı Şerifin yirminci günü akşamı yine Darüşşafaka'da toplanmasına karar verilmiş ve reis vekili intihab olununcaya kadar bu vazifenin kimin

tarafından ifa olunacağı Hüseyin Remzi Bey tarafından sual olunmasıyla makam-ı riyasetten bu işin o zamana kadar yine reis vekil-i sabıkı Ali Naki Bey tarafından ifasını temine gayret edileceği vaad buyurulmuş ve meclise hitam verilmiştir.

Sadrazam Paşa Hazretleri Namına Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri

2

Heyet-i umumiyenin 19 Temmuz sene 329 tarihinde Darüşşafaka'da vukubulan içtimasında encümenlere tevdi kılınan hususâtının tedkikâtı ikmal edilmiş ve mevadd-ı mebhuse hakkında ittihaz-ı karar alınmak ve reis vekili ile idare ve tedris meclisleri a'zası intihab edilmek üzere bermuceb-i [122] karar Ramazan-ı Şerifin yirminci cumartesi günü akşamı bade'l-iftar heyet-i umumiye yine Darüşşafaka'da içtima ve Evkâf Nazırı Hayri Beyefendi Hazretlerinin taht-ı riyasetinde inikad etmiştir.

Evvel emirde nizamname-i dâhili layiha-yı muaddilesi bir kere yukarıdan aşağı okunmuş ve bade madde be madde kabulü taraf-ı riyasetten reye konulmuştur. Birinci, ikinci ve üçüncü maddeleri az çok münakaşadan sonra hal-i aslisiyle ve dördüncü madde de heyet-i umumiyenin Haziranda içtimasına Cemil Bey ve mutlaka reis vekilinin taht-ı riyasetinde münakid olmasına da Naim Bey itiraz etmeleriyle bir müddet müzakereden sonra berveç-i ati bi't-tadil kabul edilmiştir:

“Dördüncü madde: Heyet-i umumiye her sene Nisanın ilk cumasında ale'l-ade ve lede'l-icab suret-i fevka'l-adede İstanbul'da Darüşşafaka'da zat-ı sami-i sadaretpenahinin veya a'za-yı cemiyetten olmak şartıyla tarafından tensib olunan vekilinin taht-ı riyasetinde münakid olarak suret-i mukannenede mevadd-ı atiyeyi tedkik ve müzakere ve ittihaz-ı karar eyler.”

Beşinci maddeden “münakaşa” kelimesi tayy olunduktan ve altıncı madde aynen kabul edildikten sonra yedinci maddeye geçilmiştir. Mezkûr maddenin müzakeresinde Naim Bey her iki meclisten mürekkeb olan heyetin tadad olunan vazafine nazaran meclis-i idare ve tedrise hiçbir iş kalmadığını, Salih Zeki Bey bu meclislerin ayrı ayrı hiçbir işi görememekte olduklarını, Hüseyin Remzi Bey bunların zaten encümen halinde kalacağını,

Fatin Efendi yirmi kişinin aynı maksad üzerinde içtima etmesi mümkün olmadığından ihtilafât-ı sabıkanın tekrar [123] meydan alacağı ve ihtilafâtın menba-ı terbiye-i ruhiye meselesi olduğu halde bunun layihada meskûtun anı geçildiğini, Fuad Bey (Darulmuallimin müdür muavini) heyetler her sene değıştikçe programlar da değışirse tedrisatın ne şekil alacağını dermeyan eylemiş ve netice-i müzakerede mezkûr maddede münderiç "... ve bu hususâtın icab ettirdiğı talimat ve programların tanzim ..."cümlesine bedel "... bu hususâtın icab ettirdiğı levayih ve talimatı tedkik ..." şekli kabul edilmekle iktifa olunarak madde kabul edilmiştir.

Sekizinci madde; "Mekteplerin müdürlerini ve ders Nazırlarını intihab ve tayin ve azl ve tebdil etmek ve tayinlerini münhasıran müdürlere ait olan hademeden maada muallimin ile idare memurlarının nasb ve azli hakkında müdürler ve müfettişler tarafından verilen takrirleri red ve tasdik eylemek idare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyete aittir." tarzında tadil ve ıslah olduğu gibi dokuzuncu ve onuncu maddeler de aynen kabul edilmiştir.

Onbirinci maddenin ahkâmı nizamname-i esasiye muhalif görülmüş ve bundan a'za-yı kiramın mektebin semtine uğramamaları lazım geleceğı yolunda bir mana istihraç olunabileceğı taraf-ı riyasetten beyan buyurulmuş olması üzerine mezkûr maddenin tayy-ı teselsül edeceğı madde numaralarının ona göre tashihine karar verilmiştir.

Bunu müteakib yeni onbirinci ve onüçüncü ve ondördüncü maddeler aynen kabul edilmiş ve onbeşinci maddeye geçilmiştir.

Mezkûr maddenin müzakeresi esnasında Hüseyin Remzi Bey layihanın [124] aslında emr-i tahsilin görülecek lüzum üzerine "şair-i İslamiye ve terakkiyât-ı asriyeye göre" tadil ve tevsii yazılmış iken bu cümlenin tayy olunması münasip olamayacağını söylemiş ve Fatin Efendi terbiye ve tahsilin yekdiğerinden ayrılamayacağı zemininde bast-ı mülahazât eylemiş olmağla mezkûr madde "müceddeden program tanzimine, emr-i terbiye ve tahsilin görülecek lüzum üzerine şair-i İslamiye ve terakkiyat-ı asriyeye göre tadil ve tevsiiine ..." şeklinde bi't-tashih ekseriyetle kabul olunmuştur.

Bunu müteakib on altıncı, on yedinci, on sekizinci maddeler aynen kabul edilmiştir.

Taraf-ı riyasetten şâyân buyurulan müsaade üzerine istirahat zamanında intihabât da icra edilmiş ve ikinci celsenin bidayetinde Hayri Beyefendi vapura yetişmek üzere meclise veda ettiklerinden kendi tensibiyle meclise Salih Zeki Bey riyaset etmiştir. Bir taraftan intihabâtın tasnifiyle iştigal edildiği gibi bir taraftan da bazı evrakın kıraatıyla iştigal edilmiştir. Evvel emirde bütçe encümeninin raporu okunmuş ve Sabri Bey tarafından buna dair izahat verilmiştir. Bu izahattan mektep vâridâtının heyet-i idare tarafından sarf olunan mesai semeresi olarak tezayüd eylediği ve gerek mektebin ve gerek cemiyet muhasebecisi Hüseyin Remzi Bey'in hesabâtının doğru olduğu tebeyyün etmiş ise de ders Nazırı maaşı için hiçbir karşılık bulunamadığı ve bunun olsa olsa idare memurlarınca icrası mümkün görünen tensikât neticesinde vukubulacak tasarrufla kabil olabileceği anlaşılmış ve bu münasebetle heyet-i idareye teşekkür edilmiştir.

[125] A‘zadan Hazine-i Hassa muhasebe müdürü İsmail Bey mektep hesabâtının usûl-i muzaaf üzere tutulmasına göre bütçe encümeninin şimdi heyet-i umumiyyeye bir hesap-ı katî göstermesi lazım geleceğini ve böyle bir hesap-ı katî gösterilmedikçe “hesabât doğru imiş, bütçede açık varmış, karşılığı yokmuş” gibi müphem tabiratin efkârda hiçbir kanaat-i katiye-i riyaziye hâsıl edemeyeceğini ve ders Nazırı maaşının mektebin masârif-i seneviyesinden tasarruf suretiyle mi yoksa cemiyetin vâridât-ı mukannenesinden istifa suretiyle mi icra olunacağını layıkıyla nazar-ı dikkate alınmasını dermeyan etmiş ve Nuri Bey muhtac-ı tensik olduğu itiraf olunan memurîn-i idareye heyet-i idare tarafından fazla maaşlar verildiği bu suretle anlaşılırken yine mektep vâridâtının tezayüdünden dolayı kendilerine teşekkür edilmesi garip bir tezat teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Cemil Bey cemiyet muhasebeciliğine ve mektebe ait hesabâtın ayrı olduğunu söylemiş ve Sezai Bey tarafından yine bu hususa dair izahat verilmiş olmasıyla raporun kabulü reye konularak ekseriyetle kabul edilmiş ve bunu müteakib vukubulan teklif üzerine cemiyet muhasebeciliği kâtibi ve

ders Nazırı maaşları için bir karşılık bulunmak üzere keyfiyet li-ecli't-tedkik iki meclis heyetine havalesi hususunda dahi ekseriyet hâsıl olmuştur.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye muayyen bir gaye-i emel tayini ve Darüşşafaka talebesine ona göre bir terbiye-i milliye verilmesi ve tedris meclisi a'zasının usûl-i talim ve terbiye ilimlerine vakıf zevâtın intihab olunması hakkında a'zadan altı zat tarafından mümza varaka kıraat olunmuş ve iki meclis [126] heyetine havalesinde ekseriyet hâsıl olmuş ve bu meselenin kesbedeceği ehemmiyete göre heyet-i umumiyenin de davet olunabileceği makam-ı riyasetten ifade buyurulmuştur. Bunun üzerine evkâf komisyonunda istihdam edilecek kâtibe verilmek üzere akdemce sarfına mezuniyet istihsal edilmiş olan beş bin kuruştan iki bin dört yüz kuruşunun maaşa tahviliyle bu hususta fahri olarak hizmet ve fedakârlığı görülen mektep kâtibi Mehmet Ali Efendi'ye tahsisi hakkında evkâf komisyonu a'zasından Cemal Efendi tarafından verilen tahrir mütalaa olundu. Mehmet Ali Efendi'nin hizmeti kabil-i inkâr değilse de böyle bir meblağın fasıldan fasıla nakli muhtac-ı temin bir mesele olduğu Hüseyin Remzi Bey tarafından beyan ve Sezai Bey tarafından teyid edilmesi üzerine iki meclis heyetine havalesine karar verildi.

Hüseyin Remzi Bey beş senelik hesabından dolayı kendisine bir beraat-ı zimmet mazbatası itası talebinde bulunmuş olduğundan maa't-teşekkür böyle bir mazbata itası takarrür etmiştir. Bu sırada ârânın tasnifi de hitam bulmuş olmağla reis vekili için hâsıl olan reyler makam-ı riyasetten tebliğ olunarak kırk rey ile riyaset vekâletinin Hayri Beyefendi'nin uhdesinde takarrür ettiği anlaşılması üzerine meclise riyaset etmekte bulunan Salih Zeki Bey reis vekili sabık Ali Naki Efendi'nin mektep tesis olduğu tarihten beri hizmeti mesbuk olduğunu ve kendileri mektebin ilk yetiştirdiği talebeden olmak itibarıyla onun umum şakirdân hakkındaki inzar-ı şefkatini pekâlâ hatırladıklarını beyan ve cemiyet namına kendisine tahriren teşekkür edilmek münasip olacağını [127] dermeyan edilmiş ve a'zadan bazıları tarafından gösterilen arzu üzerine böyle bir teşekkürname yazılmakla beraber müşarünileyhin şahsına mahsus olmak üzere fahri reis vekili unvanının uhdesinde ibkası ekseriyetle kararlaştırılmıştır.

Meclis-i idare ve tedris a‘zalarından bazıları istifa etmiş ve bazılarının uhdesinde muallimlik bulunmak cihetiyle nizamname-i dâhilinin on altıncı maddesi mucebince bil-ihhtiyar a‘zalıkdan infikakları vukubulmuş olmasına mebni meclis-i idare için beş ve meclis-i tedris için yedi a‘zanın intihabın lüzum hâsıl olduğu akdemce anlaşılarak intihabâtı da ona göre icra edilmiş olduğundan mezkûr intihabâta ait tasnif olunan reyler bervech-i zîr makam-ı riyasetçe kıraat edilmiştir:

İsmet Bey kırk dört, Hacı Osman Efendi otuz dokuz, Rıfat Bey otuz altı, Hacı Evliya Efendi ve Seniyyüddin Bey on yedi, Şükrü Bey on üç rey ile ve ibkaen Cemil Bey, İsmail Hakkı Bey, Sezai Bey ve Osman Saib Bey, Hüseyin Remzi Bey meclis-i idare azalığına;

Fuad Şemsi Bey otuz altı, Naim Bey otuz iki, Mustafa Fevzi ve Ebulula Efendiler otuz bir, Hacı Evliya Efendi otuz, Galip Ata ve İsmail Hakkı Bey yirmi üç ve ibkaen Telgraf Umuru Müdürü Fuad Bey, Sami Bey, Fatin Efendi meclis-i tedris a‘zalığına intihab olunmuş, Hacı Evliya Efendi’nin her iki mecliste a‘zalığı için de müsait reyler ihraz ettiği anlaşılmış ise de meclis-i tedris için ihraz ettiği reylerin adedi galip görülmesine binaen meclis-i idarede onun yerine [128] Şükrü Bey’in intihab sırasıyla tayini muvafık görülmüş ve her iki meclis için de muvaffakiyet dualarıyla meclise hitam verilmiştir.

Sadrazam Paşa Hazretleri Namına Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri

* * *

“Merbutâtı”

Meclis-i İdare Raporu

Meclis-i idare bu seneki raporuyla heyet-i celilenin nazar-ı dikkatini mektepten ziyade cemiyetin ahvâl-i hazırasına celb etmek arzusundadır. Çünkü izahtan müstağni olan ahvâl sebebiyle mektebin bütçesinde tadilât teklifine imkân görülememekte olduğundan yalnız geçen sene bütçesinin tatbiki netâyicinden olmak üzere hususât-ı âtiyeyi ve tanzim olunan sinîn-i sabıka hesabât-ı katiyesini piş-i nazar-ı tasdikinize vaz ile iktida tabiidir.

Geçen sene meclis-i idarece mektepte hidemât-ı idare taksim ve tevzi ve en büyüğünden en küçüğüne kadar memurîn ve müstahdemînin vezâifini ve şakirdânın mektep dâhil ve haricindeki harekâtını mübeyyin talimatnameler tertib edilmiş ve meclis-i tedrisçe de bir program vücuda getirilerek tatbikatına ibtidar edilmiş bulunduğundan mektep idaresini işbu talimat ve program dairesinde müstakil tutarak meclislerce yalnız nezaret, teftişâta itina ve tevhid-i mesai ile ayrı ayrı çalışmaktan mütevellid ihtilafı bertaraf ederek bir an evvel maksada vüsulü teshil ve tesri-i emniyesiyle tanzim olunan dâhili nizamname layihası dahi nazar-ı tedkik ve tasvibinize [129] arz edilmiştir. Karın-i kabul olarak tatbikine ibtidar olduğu takdirde meclislerin bundan böyle cemiyetin esbâb-ı terakkisini düşünerek memleketin şiddetle muhtaç bulunduğu Darüşşafaka'nın teksir-i adedi esbâbını taharri ve istikmal ile iştigal edebilecektir.

Mektebin geçen sene bütçesi tatbikatı netâyicine göre maruzatımız bervech-i âtidir:

1- Tanzim ve tertib ettirilmiş olan keşifname ve planlar mucebince tahsisat-ı mürettebe dâhilinde mektebin tamiratına ibtidar olunmuş iken buna karşılık ittihaz olunan Mısırlı Ahmet Münşavi Paşa merhum vakfından mahsus bin beş yüz Mısır lirasının hükûmet-i sabıka mektebe ita olunmamasından ve devam eden ahvâl-i harbiye saikasıyla mektep binası nısfının mecruhîn-i askeriye için hastane ittihaz kılınmasından dolayı tamirat-ı mezkûre biz-zarure tatil olundu. Binanın elan hastane halinde kalması tamiratın derecesini bir kat daha tezyid ve tevsi etmiş ve mektebin diğer vâridâtı ise ancak idaresine kifayet edebilmekte bulunduğu cihetle tamiratın tehiri emr-i tabii bulunmuştur. Münşavi Paşa merhum vakfından mahsus meblağın irade-i seniyye-i hazret-i padişahiye iktiran eden meclis-i vükelâ kararı mucebince her sene muntazaman Darüşşafaka'ya itası için nezd-i hükûmette müracaat-ı mükerrerede bulunuldu ve hala da takibat-ı mukteziyeden geri kalınmamaktadır. Bundan maada hastane ittihazından dolayı tevsi eden saha-yı tamiratın icab

ettirdiği masârif mektebin kudretinden fazla olduğundan bahisle hükümetçe iki bin lira kadar bir meblağın tahsisine Maarif Nezaret-i celilesinin delaleti istirham edilmiştir. İkdamât-ı maruza [130] hüsn-i suretle netice-pezîr olmadığı takdirde günden güne masârif-i zaide ihtiyarını zaruri kılacak olan tamirat-ı mebhusenin icra edilebilmesi heyet-i umumiye-i muhteremenin teemmül ve tahriri buyuracağı vesaitin tecelli-sâz olmasına mütevakıf ve münhasır kalmaktadır.

2- Evvelki sene ittihaz buyurulan karar icabından olarak bütçe senesi mebdeinin Eylülde tahvil edilmesinden dolayı sinin-i sabıka sarfıyatından taalluk eylediği fasıllarda mevzu-yı tahsisat haricinde sarf olunan ve fakat füsul-i sairede karşılığı tayin ve tevfiik edilen masârifat için münakaleten taleb-i tahsisat zarureti hâsıl olmağla tanzim kılınan izahatlı hesap varakasının tedkik ve mütalaasıyla tahsisat-ı lazımenin itası rica olunur.

3- Muallimîn maaşâtının her sene muhtelif tarzda tevzi ve taksimi zaruretine binaen geçen sene bütçenin sene-i tedrisiyeve tevfiiki tensib buyurulmuş ve el-yevm tatbik edilmekte olan bütçe sene-i sabıka nısf-ı ahiriyle sene-i hazıra nısf-ı evvelinden ibaret bulunmuştur. Ahiran ittihaz olunan karar iktizasınca muallimîn maaşâtı sunûf ve aded-i dürûsa göre suret-i katiyede taayyün eylemiş olduğu cihetle ıztırar-ı vaki mündefi olmuş ve mektebe ait kışlık levâzımın mevsim-i bahar ve sayfta tedariki zaruretine ve bazı levâzımın defaten tedarikinde fevaid ve tasarruf muhakkak bulunduğu halde mevasim-i mezkûre bütçenin son aylarına müsadif olması itibarıyla karşılık tedarik olunamamakta bulunmasına ve mektebin pek çok hususâtta hükümet bütçesiyle merbutiyetine binaen bütçenin [131] kemafi's-sabık sene-i maliye üzerine tesisi ve bu suret mazhar-ı tasvib buyurulduğu takdirde sene-i maliye-i âtiye bidayetinde kadar olan eyyam için bu sene bütçesinin altı ay temdidi ve bâdemâ heyet-i umumiyenin Nisan zarfında içtimaı zaruri olduğundan içtima sebebiyle güzerân olacak zaman için dahi

işbu altı aylık bütçe mucebince muvakkaten sarfiyata mezuniyet itası teklif olunur.

Mektebe ait maruzatımız mevadd-ı mebhuseden ibarettir. Cemiyetin hal-i hazırına nakl-i kalam olununca bit-tabii en evvel hal-i malimizi nazar-ı mütalaaya almak lazım gelir 324 senesi şubatında ihyaen teşekkül eden cemiyetimiz a'za-yı hamiyet-mendânı el-yevm iki yüz sekize baliğ olmaktadır. Tarih-i mezkûrdan beri ber-muceb-i nizamname itası taahhüd buyurulan hisse-i ianenin merbut 1 ve 2 numaralı cetvellerin mütalaasından müsteban buyurulacağı üzere 329 senesi haziranı gayesine kadar gayri ez-istiga¹³¹ 119,939 kuruş 16 para bakiye vardır ve bakayanın miktarı seneden seneye tezayüd etmektedir. İane-i mebhuseden böyle bin yüz küsur lira bakiye bulunması elbette nazar-ı dikkati calibdir.

Cemiyetin bu haliyle Darüşşafaka'ya muavenet-i maddiyede bulunduğundan bahsedebilmek şöyle dursun kendi masârif-i tabiiye ve zaruriyesini tesviyeye bile imkân olmadığından maksat ve teşebbüsâtında muvaffak olmak üzere esbâb-ı terakki ve tevsiini ne suretle istikmal edebileceği cây-ı mütalaadır.

Cemiyetin bidayet-i teşekkülünden beri umur-ı hesabiye ve nakdiyesini fahriyen deruhte etmiş olan muhasebecimiz Hüseyin Remzi Bey geçen sene huzurunuzda istifa etmiş ve istifası kabul edilmiş olduğu halde [132] bu vazifeyi kema hiye hakkuha ifa edebilecek bir münasibi bulunamadığından karar-ı vaki olan mevki-i fiile çıkarılmamıştır. Mumaileyhin 324 senesi Şubatından sene-i hazıra Haziranı gayesine kadar gerek a'za-yı cemiyetten ve gerek mektebin muhassasât ve akarâtından vukubulan makbuzâtı ile musaddak bütçeler dâhilinde masârifata tediyâtı ale'l-mukarrerât bir komisyon-ı mahsus marifetiyle tedkik edilerek tanzim olunan hesabât-ı katiyesi ve ol-babda nazar-ı ittilamıza arzı iktiza eden hususâta ait takririmiz kezalik takdim olunmuştur.

¹³¹ İstifa olmalıdır.

Ancak mir-i mumaileyh meşagil-i kesire-i resmiyesinden naşi artık bu vazife-i hamiyeti ifada devamı gayri mümkün gördüğü cihetle katiyen işten çekileceğinden marü'l-beyan nizamname-i dâhilide tasrih olunduğu üzere cemiyetin umur-ı hesabiyesi için muvazzaf bir muhasib tayini ve umur-ı cemiyetin suret-i daimada rüyetiyle iştigali teminen bir mahall-i mahsus intihab ve tedariki ve muhaberati ve hususât-ı muayyene-i saireyi ifa eylemek üzere daimi ve muvazzaf bir kâtip istihdamı ve masârif-i müteferria-yı sairenin ihtiyarı zaruridir. Çünkü bu suretle tesisat ve teşebbüsât ile cemiyete bir mevcudiyet verilerek kendi umuruyla iştigale imkân taharri edilmeyecek olursa bütün meşguliyet geçen senelerde olduğu gibi eslâfin vücuda getirdiği üç yüz mevcutlu bir tanecik Darüşşafaka'ya münhasır kalıyor ki bunun bais-i tefahür bir muvaffakiyet addedilemeyeceği bi-ıştihatır.

Hâtıme-i makal olmak üzere marü'l-beyan nizamname-i dâhilinin mucibe-i tertibiyesi ber-vech-i âti arz u beyan olunur:

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye nizamnamesinin pek münakkah olmasıyla bazı [133] nukâtta idare ve tedris meclislerinin yekdiğerine karşı vaziyeti tavzih edemeyerek içtihadı muhalefetler husûle gelmekte ve bi'n-netice maksada vüsul değil şüru bile müyesser olamamaktadır. Beş seneye karib bir zamandan beri cemiyetin bütün a'zasınca vakıf-ı tam ile maksad-ı tesise tevfik-i mesai olunması arzu ve iltizam buyurulduğu halde her nasılsa temenniyât-ı vakıa semere-bahş olamamakta bulunmuş idi. Cemiyetin tekrar tesis ve teşekkülünden beri bilâ-fasıla idare ve tedris meclisleri a'zalıklarında bulunan Hüseyin Remzi Bey bu suretle ileri gidilememesinin birinci sebebinin nizamname-i esasi dairesinde bir nizamname-i dâhilinin adem-i mevcudiyetinde ve bazı hususâtın idari ve ilmi cihâtı cami ve binaenaleyh idare ve tedris meclislerinin her ikisine de nisbet ve taalluku bulunması hasebiyle mevadd-ı mebhuse hakkında meclislerin ayrı ayrı

meşgul olarak yekdiğerinden haberdar olmaksızın aynı madde hakkında birbirine muhalif kararlar ittihaz eylemesinde bulunmuş ve bunu mani ve maksad-ı tesis dairesinde hareketi kafil olmak üzere salifü'z-zikr nizamname-i dâhili layihasını kaleme almıştır. Meclis-i tedris a'za-yı müdavimesi de hazır olduğu halde mezkûr layiha bi'l-müzakere icabı veçhile tadil ve tevsi olunarak heyet-i celilenin nazar-ı tedkik ve tasvibine arz olunmuştur.

Nizamname-i mebhuse iktizasınca bundan böyle idare ve tedris meclisleri münferiden ittihaz-ı karar etmeyerek eslâfin ve hatta cemiyetin tekrar teşekkülü tarihinden iki sene evveline gelinceye kadar mezkûr meclisler a'zalığında bulunan zevâtın eserlerine tebean idare ve tedris meclisleri heyetinde müştereken ittihaz-ı karar eyleyecek ve her iki meclis heyet-i mezkûrenin birer encümeni [134] halini iktisab edecektir. Darüşşafaka umurunu aralarında bi'l-münavebe ittihaz edecekleri iki zatın sıkça sıkça teftiş ve murakabesine bi't-tevdi kendileri asıl a'zası buldukları cemiyetin terakki ve tealisine hasr-ı mesai ile mevadd-ı esasiye hakkında ittihaz-ı karar eyleyecek ve bu suretle idare ve tedris meclisleri beyninde ara sıra zuhûr eden ihtilafât bertaraf olacak ve mektep idaresi de tesirât-ı muhtelifeden azade kalarak idare ve tedris meclisleri heyetinin ıslah ve ikmal edeceği nizamât ve talimat dairesinde ifa-yı vazifede müstakil ve mesul olacaktır.

***Heyet-i Umumiyenin 1329 İçtima-yı Seneviyesinde Kabul Olunan
Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin Nizamname-i Dâhilisi***

Madde 1: Zat-ı sami-i sadaretpenahinin taht-ı riyasetinde bulunan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye umuru, heyet-i umumiyenin ekseriyet-i ârâ ile intihabı ve riyasetin tasdiki ile nasb u tayin olunan reis vekili marifetiyle tedvir olunur.

Madde 2: Reis vekili Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin mümessilidir. Cemiyet makâsıd-ı esasiyesini mevki-i icraya koymak vazifesiyle

mükelleftir. Reis vekili bir sene müddetle tayin olunur. Müddet-i mezkûrenin hitamında tekrar intihab ve tayini caizdir. Reis vekili cemiyet ve cemiyetin [135] idaresinde bulunan mekâtib muamelatına nezaret ve nizamname-i esasi ve dâhili ahkâmı ile heyet-i umumiyece ve idare ve tedris meclisleri heyetince müttehaz mukarrerâtı ve müretteb talimat ve nizamâtı icra ve infaz ve devair ve mehâkim muhaberatını ifa, umur ve mesalih-i cemiyeti bi'l-vasıta veya icabında bizzat takip ve mekâtib şehadetnamelerini cemiyet mührüyle tahtim ve imzasıyla tasdik eyler. Meclislerin ve müfettişlerin raporlarıyla mektep müdürlerinin takrirlerini, idare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyete tevdi ve havale eder. Cemiyet muhasib-i mesulüne karşı amir-i ita vaziyetindedir.

Madde 3: Cemiyetin umur ve muamelâtı atideki heyetler marifetiyle rüyet olunur:

1: Heyet-i umumiye, 2: idare ve tedris meclisleri heyeti, 3: meclis-i idare, 4: meclis-i tedris.

1

Heyet-i Umumiye

Madde 4: Heyet-i umumiye her sene Nisanın ilk cumasında ale'l-ade ve lede'l-icab suret-i fevkalâdede İstanbul'da Darüşşafaka'da zat-ı sami-i sadaretpenahinin veya a'za-yı cemiyetten olmak şartıyla tayin buyuracakları vekilin taht-ı riyasetinde münakid olarak suret-i mukannenede mevadd-ı âtiyeyi tetkik ve müzakere ve ittihaz-ı karar eyler:

1 İntihabâtın icrası

2 İdare ve tedris meclislerinin bir sene zarfındaki icraatına ve yeniden vuku bulacak teklifâtına müteallik raporları [136]

3 Cemiyetin ve mekteplerinin bütçe ve hesab-ı katileri.

Madde 5: A'za-yı cemiyetten bir ve daha ziyade zevât tarafından madde-i sabıka mucebince müzakeresi mukannen olan hususata müteallik olmayarak şifahen veya tahriran heyet-i umumiyeye vuku bulacak teklifât ve serd olunacak mütalaât doğrudan doğruya heyet-i umumiyede müzakere

olunmayıp lüzum görüldüğü halde evvel emirde idare ve tedris meclisleri heyetine tevdi olunur.

Madde 6: Heyet-i umumiyece müzakerâta ibtidar olunmazdan akdem a‘za-yı hazıra adedi ibraz edecekleri davetiye varakaları delaleti ile zabt olunarak makam-ı riyasetten heyete tebliğ olunur. Müzakerât, ispat-ı vücut eden a‘zanın ekseriyeti ile karargir olur. Hazır bulunamayan a‘za mevcut olanlardan birini tarafından ita-yı reye tevkil edemez. Taahhüdât-ı vakıadan dört taksitten ziyade müterakimi olan zevâta davetiye gönderilmeyeceğinden hazır bulunsalar dahi eda-yı taahhüt etmedikçe müzakereye iştirak edemezler.

2

İdare ve Tedris Meclisleri Heyeti

Madde 7: İdare ve tedris meclisleri a‘zasından teşekkül eden heyet-i mahsusâ maksad-ı tesise tevfikân cemiyetin esbâb-ı terakkisini taharri ve temin, vâridâtın tezyidine müteallik tedabiri ittihaz, şubeler tesis ve münasip mahallerde mektepler küşadıyla gerek şubât gerek mekâtib-i mevcude umur ve muamelât-ı umumiyesinin hüsn-i cereyan ve intizamına nezaret ve bu [137] hususâtın icap ettirdiği levâyih ve talimatı tetkik ve nizamname-i esasi ile işbu nizamname-i dâhili ahkâmı dairesinde ittihaz-ı karar eyler. Heyet-i umumiyenin yevm-i muayyeninde daveti ve müzakerâta ait ruznamenin tertibi ve senelik raporun tanzimi ve mekteplere talebe kabulü işbu heyetin cümle-i vezâif ve salahiyetindedir.

İdare ve tedris meclisleri heyeti on beş günde bir defa içtima eder.

Madde 8: Mekteplerin müdürlerini ve ders Nazırlarını intihab ve tayin ve azl ve tebdil etmek ve tayinleri münhasıran müdürlere ait olan hademedden maada muallimîn ile idare memurlarının nasb u azli hakkında müdürler ve müfettişler tarafından verilen takrirleri red ve tasdik eylemek idare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyete aittir.

Madde 9: İdare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyete cemiyetin reis vekili riyaset eder. Müzakerâtın zabtı heyetin muvazzaf kâtibi tarafından tutulur.

Madde 10: Riyaset vekâletinden tevdi olunmayan evrak, idare ve tedris meclisleri heyetince kabul olunamaz.

Madde 11: İdare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyet, her iki meclisin la-akl nısf-ı a'zası hazır bulunmak şartıyla ve ekseriyet-i mutlaka ile ittihaz-ı karar eder. Ancak mevzu-yı müzakere olan meselenin ehemmiyeti heyetçe taht-ı karara alınırsa a'za-yı mevcudenin sülûsan-ı ekseriyet-i ârâsı ile ita-yı karar eyler. Şu kadar ki mukarrerât-ı sabıkaya merbut [138] olan mesâilin fesih ve iptali için a'za-yı mürettibenin sülûsan-ı ekseriyeti hazır bulunmak lazımdır.

Madde 12: İdare ve tedris meclislerinden müteşekkil heyet tarafından intihab olunan muvazzaf bir kâtip bu heyetin mukarrerâtını zabt ve riyaset vekâletince teati olunacak muhaberâtı ihzar ve ifa ve bunlara ait defâtiri kayd u imla ve evrak-ı müteferriayı muhafaza ve meclislerin raporlarını defâtir-i mahsusasına kayd ile mükelleftir.

Madde 13: Cemiyetin umur-ı hesabiyesi idare ve tedris meclisleri heyeti kararıyla mensub, mükellef ve muvazzaf bir muhasib-i mesul tarafından tedvir olunur.

Cemiyet muhasibi, Darüşşafaka ve cemiyete müteallik umum vâridâtın cibayet ve muhafazası ve bütçelere tevfikân sarfı ile mükelleftir. Refakatine bir tahsil memuru verilir. Tahsilat-ı yevmiyeyi hesab-ı cari suretiyle bankaya tevdi ile usûlü dairesinde emr u itaya iktiran ederek sarfı tahakkuk eden masârifat miktarından fazla ve tahakkukundan akdem makbuzatta bulunamaz. Her ay nihayetinde makbuzat ve medfuatını mübeyyin bir cetvel ve her sene gayesinde de bir hesab-ı kati tanzim ederek tedkik ve tasdik olunmak üzere riyaset vekâletine ita ve talimat-ı mahsusası dairesinde defâtir-i hesabiyeyi tanzim ve imla eyler.

Meclis-i İdare

Madde 14: Meclis-i idare cem-i ianât ve tezyid-i iradâta müteallik tedabiri teemmül ve umur-ı hesabiyenin suret-i mazbuta ve salimede cereyanına [139] ve vâridât ve masârifin idare ve takibine ve bütçenin hüsn-i tatbikine nezaret ve mekteplerin idaresine müteallik talimat ve nizamât raporlarını tertib eyler.

4

Meclis-i Tedris

Madde 15: Müceddeden program tanzimine, emr-i terbiye ve tahsilin görülecek lüzum üzerine şair-i İslamiye ve terakkiyât-ı asriyeye göre tadil ve tevsine, programların tatbikine, ders kitaplarının tercüme ve telif ve tetkikine ait raporların tanzimi meclis-i tedrise mütealliktir.

Mevadd-ı Müştereke

Madde 16: İdare ve tedris meclisleri a‘zası cemiyetin mekteplerinde memuriyet ve muallimlik deruhte edemezler.

Madde 17: Mecliseyn a‘zasından birinin istifası veya sair suretle infikakı halinde mensup olduğu meclis tarafından esna-yı intihabında en ziyade rey kazanmış olan zat içtima-yı umumiye kadar davet olunur.

Madde 18: İdare ve tedris meclisleri la-akl haftada birer defa içtima ederler.

Müfettişler

Madde 19: Mekteplerin teftişi idare ve tedris meclisleri a‘zasından üç ay müddetle ve her iki meclisten müteşekkil heyet tarafından intihab [140] olunacak iki müfettiş tarafından ifa edilir. Üç ayın hitamında tekrar intihabları caizdir. Müfettişlerin yol masârifî cemiyet sandığından tesviye olunur.

Madde 20: Müfettişler tayin olunduıkları mektebin cihet-i idariye ve tedrisiyesini evkat-ı gayri muayyenede la-akl haftada bir defa icra-yı

teftiſâtla talimat ve mukarrerâta muvafık görmedikleri ahvâli ba rapor riyaset vekâletine bildireceklerdir.

[141] Cemiyet-i Tedriſiye-i İſlamiye Reis-i Muhteremi Fehametlü Devletlü
Said Halim Paſa Hazretleri

[142] Cemiyet-i Tedriſiye-i İſlamiye A‘za-yı Kıramının Huruf-ı
Heca Tertibiyle Esâmisi

- Asaf Bey Telgraf ve Posta ve Telefon Nezareti müfettiſ-i
 umumisi Darüſſafaka’dan mezun
- Asaf Bey Merhum Œeyh Talat Efendizade
- Asaf Derviſ Bey Tıp Fakültesi muallimlerinden
- İbrahim Bey Adliye Nazırı
- Ebulula Bey Œura-yı Evkâf a‘zasından
- İhsan Bey Telgraf ve Posta ve Telefon Nezareti Posta Umuru
 Müdürü
- Darüſſafaka’dan mezun
- Ahmet Bey Tüccardan Musa Reiszade

Ahmet Paşa	Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi Sertebabetinden mütekaid
Ahmet Muhtar Paşa	Sadr-ı esbak müessisîn-i cemiyetten Gazi
Ahmet Muhtar Bey	Umum Demiryollar müdürü
Ahmet Fevzi Paşa	Masârifat-ı Askeriye Nazır-ı sabıkı birinci feriklikten mütekaid
Ahmet Efendi	Beykoz eşrafından Tahsin Beyzade
Ahmet Kemal Bey	Nafia Nezaret-i Celilesi mütehayyizân-ı memurîninden Darüşşafaka'dan mezun
Ahmet Hilmi Bey	Hikmet Gazetesi sahib-i imtiyazı Şehbenderzade
Edhem Paşa	Mütekaidîn-i Ferikân-ı Kiramdan
Edhem Bey	Miralaylıktan mütekaid
Edib Bey	Bursa Reji Nazır
Esad Bey	Tıp Fakültesi seririyat-ı ayniye muallimi
İsmail Bey	Hazine-i Hassa-yı Şahane muhasebe müdürü
İsmail Bey	Bin Cebbare Said Bey
İsmail Hakkı Bey	Şura-yı Evkâf a'zasından
İsmail Hakkı Bey	Darülfünun-ı Osmanî Edebiyat şubesi müdür-i sabıkı
[143] İsmail Hakkı Bey	Şura-yı Devlet Bidayet Mahkemesi Reisi
İsmail Hakkı Bey	Sinop Mebus-ı sabıkı
İsmail Rıfat Bey	Divan-ı muhasebât a'zalığında mütekaid
İsmail İsmet Bey	İkinci ticaret mahkemesi a'zasından
İsmail Fazıl Paşa	Mütekaidîn-i ferikândan

- İsmail Müştak Bey Meclis-i Ayan başkâtibi
- İsmail Münir Bey Birinci sınıf dava vekili
- İlyas Bey Müteahhid
- Emrullah Efendi Maarif Nazır-ı esbakı
- Emin Bey Sadaret-i uzma müsteşarı Tahran Sefir-i sabıkı
- Evliya Efendi Evkâf Nezareti müsteşarı
- Besim Ömer Paşa Sıhhiye müdür-i umumisi
- Bekir Bey İcra memuru
- Baha Bey İstanbul Reji başmüdür-i sabıkı
- Bahaeddin Şakir Bey Tıp Fakültesi muallimlerinden
- Bahaeddin Bey Resne fotoğrafhanesi sahibi
- Tevfik Paşa Londra Sefiri
- Tevfik Bey Dâhiliye Nezareti muhasebeciliğinden mütekaid
- Tevfik Bey Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti fenn ser-
müfettişliğinden
Darüşşafaka'dan mezun
- Cavid Bey Nafia Nazır-ı esbakı
- Celal Bey Kadıköy Daire-i Belediyesi müdürü Cemiyet-i
Tedrisiye-i İslamiye müessisîninden merhum Esad
Paşazade
- Cemaleddin Efendi Şeyhulislam-ı esbak
- Cemal Paşa Nafia Nazırı
- Cemal Bey Divan-ı Muhasebât müdde-i umumisi
- Cemal Bey Posta Telgraf ve Telefon Nezareti Kontrol Dairesi
ketebesinden Darüşşafaka'dan mezun

- Cemil Bey Evkâf Nazır muavin-i esbakı
- Cemil Bey Erkân-ı Harbiye dairesine memur binbaşı
- [144] Cevad Bey Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülûkane başkatib-i esbakı
- Cevad Bey Dokuzuncu fırka kumandanı
- Cevad Bey Neşr-i Vesaik Cemiyeti katib-i umumisi
- Cevdet Bey İkdam Gazetesi sahib-i imtiyaz ve müdürü
- Cevdet Bey Hazine-i Hassa-yı Şahane serveznedarı
- Hacı İsmail Hakkı Bey Ecza tüccarından
- Hacı Hüseyin Efendi Manizade tüccar-ı mutebereden
- Hacı Rakım Bey Mekâtib-i Aliye coğrafya ve tarih müfettiş-i umumisi
- Hacı Abdüssettar Efendi Buhara tüccarından
- Hacı Osman Efendi Tüccar-ı mutebereden
- Hamid Hacı Mihri Efendi Buhara ulemasından
- Hasan Bey Posta Telgraf ve Telefon Nezareti fenn sermüfettişlerinden
- Darüşşafaka'dan mezun
- Hasan Bey Beykoz eşrafından Tahsin Beyzade
- Hasan Remzi Efendi Mühendis mektebi talebesinden
- Hasan Dursun Bey Osmanlı Telgraf Ajansı müdürü
- Hüseyin Cahid Bey Düyun-ı Umumiye Osmanlı dayinler vekili
- Hüseyin Remzi Bey Posta Telgraf Telefon Nezareti levâzım ve mebanî dairesi müdürü Darüşşafaka'dan mezun
- Hüseyin Kadri Bey İş Ocağı müessisi

Hüseyin Kazım Bey	Selanik Vali-i esbakı
Hafid Bey	Hazine-i Hassa-yı Şahane muhasebe mümeyyizi Darüşşafaka'dan mezun
Hakkı Paşa	Sadr-ı esbak
Hakkı Paşa	İkinci Ordu yirmi birinci fırka kumandanı
Hakkı Bey	Evkâf-ı Hümayun Nezareti müze müdürü Darüşşafaka'dan mezun
Hamdi Bey	Antalya Mebus-ı sabıkı
Hamdi Bey	İstanbul Telgraf ve Posta başmüdürü
Hamdi Bey	Galata Postanesi müdür muavini Darüşşafaka'dan mezun
Hamza Bey	Menteşe eşrafından
Halid Ziya Bey	Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülûkane başkatib-i sabıkı
[145] Hatice Şerife Hanım	<i>A'zadan Erzurum valisi Reşid Paşa haremi</i>
Halil Bey	Müze-i Osmanî müdürü
Hayri Bey	Evkâf-ı Hümayun Nazırı
Raif Paşa	Konya redif kumandanlığından mütekaid
Rıfat Bey	Maliye Nazırı
Rıfat Paşa	Paris Sefiri
Reşid Paşa	Erzurum Valisi Darüşşafaka'dan mezun
Rahmi Bey	Aydın Valisi
Rıza Bey	Cağaloğlu'nda Türk ve İslam ticarethanesi sahibi
Rıza Bey	Drama Mebus-ı sabıkı

Rıza Bey	İzmir eşrafından
Salim Bey	İstanbul Evkâf Müdüriyetinde mühendis
Sami Bey	Meclis-i Maarif a'zasından müessisinden Süleyman Paşazade
Sırrı Bey	Rüsumât müdür-i umumisi
Sezai Bey	Şehremaneti muavini Darüşşafaka'dan mezun
Suad Efendi	Darüşşafaka'dan mezun
Said Bey	Maarif-i Umumiye Nazır-ı esbakı
Said Bey	Mirza Said Paşazade hafidi
Said Paşa	Meclis-i Ayan reisi
Said Halim Paşa	Sadrazam
Said Paşa	İstihkâm livalığından mütekaid
Selami Paşa	Mütekaidîn-i ferikân-ı kiramdan
Selim Bey	Erzurum ser-tebibi miralay
Süleyman Numan Bey	Sıhhiye-i Askeriye dairesi reisi
Süleyman Emin Bey	Haydarpaşa Hastanesi etibbasından
Süleyman Sırrı Bey	Nişantaşı Numune Rüşdiyesi muallimîninden Darüşşafaka'dan mezun
Süleyman Sırrı Bey	İskeçe eşrafından
Süleyman Fazlı Bey	Redif Bursa alayı Bilecik taburundan yüzbaşı
[146] Seniyyüddin Bey	Evkâf Nezareti hukuk müşaviri
Sudi Bey	İş Ocağında
Şakir Bey	Samsun redif kumandanlığından mütekaid
Şerif Haydar Bey	Meclis-i Ayan a'zasından

Şerif Cafer Paşa Meclis-i Ayan a'zasından

Şefik Bey Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülûkane katib-i sabıkı
Darüşşafaka'dan mezun

Şefik Bey Donanma-yı Osmanî Cemiyeti reisi tüccar-ı
mutebereden

Şevki Bey Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülûkane kâtiplerinden

Şükriye Hanım *Azadan Doktor Selami Paşa hazretlerinin haremi*

Şükrü Bey Tüccar-ı mutebereden

Salih Zeki Bey Maarif Nezareti müsteşarı Darüşşafaka'dan mezun

Sabri Bey Saruhan Mebus-ı sabıkı Darüşşafaka'dan mezun

Sabih Bey Erdek Kaymakamı

Ziyaeddin Bey İstanbul Kadısı

Salah Bey Kalem Gazetesi müdürü

Tahirül Mevlevi Efendi Ticaret ve Ziraat Nezareti maadin kaleminde

Talat Bey Dâhiliye Nazırı

Adil Bey Edirne Valisi

Arif Bey Gümülcine Mebus-ı sabıkı dava vekili

Arif Bey Halkalı Ziraat Mektebi müdürü

Arif Efendi Mahkeme-i Evkâf kalemi müdürü

Arif Efendi Darüşşafaka muallimininden

*Ayşe Arayış? Hanım Azadan miralaylıktan mütekaid Edhem
Beyefendi'nin haremi*

Abdurrahman Şeref Bey Meclis-i Ayan a'zasından vakanüvis

Abdurrahman Bey Suriye Mebus-ı sabıkı

Abdullah Paşa Şark Ordusu kumandan-ı sabıkı

- [147] Abdülkerim Bey Mühendis Mektebi talebesinden
- Abdülvehhab Paşa Kırtaszade? Basra Mebus-ı sabıkı
- Abdülmecid Sabit Bey Harbiye Nezareti muhasebât dairesi müdür-i umumi-i sabıkı
- Abdülvahid Munzam Efendi Buhara eşrafından
- İzzet Paşa Harbiye Nazır-ı sabıkı
- İzzet Efendi Trabzon Mebus-ı sabıkı
- Aziz Paşa Selimiye kumandanı Prens
- Osman Saib Bey Şura-yı Devlet temyiz mahkemesi a'zasından
- Osman Nuri Bey Şehremaneti hazine-i evrak baş-kâtibi
Dartüşşafaka'dan mezun
- İsmet Bey Muavenet-i Milliye Cemiyeti reisi müessisîn-i cemiyetten Ziya Paşazade
- İsmet Hanım Mirza Said Paşazade merhum Muhyiddin Bey'in haremi*
- Ata Bey Islahat-ı Maliye komisyonu a'zasından
- Ali Haydar Midhat Bey Midhat Paşazade
- Ali Naki Efendi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye reis vekil-i fahrîsi
- Ali Talat Bey İstanbul Evkâf müdüriyeti mimarı
- Ömer Yaver Paşa Mütেকaidîn-i ferikân-ı kiramdan
- Ali Reşad Bey Meclis-i Maarif a'zasından
- Ali Rıza Bey Meclis-i Ayan a'zasından birinci ferik
- Ömer Rüşdü Paşa Meclis-i Ayan a'zasından müşir
- Ömer Efendi Tüccar-ı mutebereden Buharalı Alimzade
- Galib Bey Şehremaneti hukuk müşaviri

Galib Ata Bey Telgraf Posta ve Telefon Nezareti tabibi

Gani Bey Denizli Mebus-1 sabıkı

*Fatma İsmet Hanım Azadan Doktor Namık Paşa hazretlerinin
haremi*

Fahri Bey Telefon komiseri Darüşşafaka'dan mezun

Ferid Bey Meskûkât müdürü Darüşşafaka'dan mezun

[148] Feridun Bey Darülmualimin müdür muavini

Fatin Efendi Rasathane müdürü Darüşşafaka'dan mezun

Fuad Bey Telgraf Posta ve Telefon Nezareti telgraf umuru
müdürü Darüşşafaka'dan mezun

Fuad Bey Müteahhidinden

Fazludddin Efendi Buhara eşrafından

Fuad Bey Darülmualimin müdür muavin-i sabıkı

Ferid Paşa Meclis-i Ayan a'zasından damad-ı şehriyari

Fevzi Paşa Suriye eşrafından Azmzade

Feyzi Paşa Tıp Fakültesi muallimlerinden

Ferid Recai Bey Emniyet-i umumiye muhasebecisi

Kasım Zeynel Efendi Cidde mebus-1 sabıkı

Kadri Bey Emlak-1 Miriye müdüriyeti heyet-i fenniye reisi

Kami Bey Hazine-i Hassa-yı Şahane sicil müdürü
Darüşşafaka'dan mezun

Malik Bey Şura-yı Devlet İstinaf mahkemesi a'zasından

Mahi Bey Şirket-i Hayriye seyrü sefer memuru

Mahmud Celaleddin Efendi İstanbul Sultanisi Arabî muallimi

Mahmud Muhtar Paşa Berlin Sefiri

- Mahmud Kenan Bey Hariciye Nezareti muhasebe müdür-i sabıkı
- Mehmed Emin Bey Telgraf Posta ve Telefon Nezareti fenn müdürü Darüşşafaka'dan mezun
- Mehmed Subhi Efendi Mühendis Mektebi talebesinden
- Mehmed Zarif Efendi Buharalı Sadrzade
- Mehmed İzzet Bey Darüşşafaka ulûm-ı riyaziye muallimi Darüşşafaka'dan mezun
- Mehmed Ali Bey Dâhiliye gümrüğü manifesto memurlarından Darüşşafaka'dan mezun
- Mehmed Ali Bey Orman Maadin Nezareti umur-ı baytariye müdüriyetinden mütekaid
- Mehmed Ali Bey Sorbon Darülfünunu'ndan mezun Kasımpaşa Numune Mektebi müdürü
- Mehmed Akif Bey Darülfünun-ı Osmanî muallimlerinden Şair
- Mehmed Fahri Bey Telgraf Posta ve Telefon nezareti telgraf umuru müdür muavini
- [149] Mehmed Emin Efendi Trabzon mebus-ı sabıkı Hatibzade
- Mehmed Emin Efendi Buhara eşrafından Kadızade
- Mehmed Emin Efendi Van telgraf ve posta müfettişi
- Mehmed Emin Efendi Buhara Maarif Nazırının biraderi
- Muhyiddin Bey Hekimbaşızade Doktor
- Muhyiddin Bey Telgraf Posta ve Telefon Nezareti muhasebe müdürü
- Murad Bey Kereste tüccarından Şerif Alizade
- Midhat Cemal Bey Adliye Nezareti kalem-i mahsus mümeyyiz-i evveli
- Musa Kazım Efendi Meclis-i Ayan a'zasından

Mustafa Zihni Paşa Hicaz Vali-i esbakı

Mustafa Bey Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi a'zasından
Darüşşafaka Evkâf komisiyonu reisi

Mustafa Hilmi Paşa Mütেকaidîn-i ferikân-ı kiramdan

Mustafa Salim Bey Darülfünun muallimlerinden mühendis

Mustafa Bey Beykoz eşrafından

Mustafa Fevzi Efendi Dava vekili

Mustafa Şevket Efendi Meserret Oteli müsteciri

Mehmed Kazım Bey Ecza-yı tıbbiye taciri

Mehmed Kamil Efendi Mühendis Mektebi talebesinden

Mehmed Aziz Bey Triyeste Sigorta kumpanyası direktörü ve
Kavurzade

Memduh Bey Adliye Nazır-ı esbakı

Midhat Bey Siroz Mebus-ı sabıkı

Mirza Karagul Bey Buhara eşrafından

Mukimeddin Bey Buhara eşrafından

Mehmed Münir Efendi Çorum Mebusu ve Evkâf-ı Hümayun
müsteşarı

Nazım Paşa Aydın Vali-i sabıkı

Naşid Bey Siroz Mebus-ı sabıkı

Nail Bey Meclis-i Ayan a'zasından

Namık Bey Mütেকaidîn-i ferikân-ı kiramdan Doktor

Necmeddin Molla Bey Adliye Nazır-ı esbakı ve Şirket-i Hayriye
meclis-i idare reisi

[150] Nesimi Bey Telgraf Posta ve Telefon Nezareti fenn ser-
müfettişlerinden Darüşşafaka'dan mezun

Nüzhet Bey Doktor

Nusret Hilmi Bey Rüsümât müdüriyet-i umumiyesinde müfettiş

Nusret Bey Ankara Mebus-ı sabıkı müessisinden Sadullah
Paşazade

Naim Bey Babanzade Maarif Nezareti felsefe müfettiş-i umumisi

Nuri Bey İmalat-ı Harbiye müdüriyet-i umumisi divan-ı harb reisi

Niyazi Bey Divan-ı muhasebât mümeyyizlerinden

Vasıf Efendi Telgraf Posta ve Telefon Nezareti kontrol dairesi
ketebesinden Darüşşafaka'dan mezun

Vasıf Efendi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye meclis kâtibi

Vedad Bey Mimar-ı hazret-i şehriyari

Vehbi Efendi Bağdat Mekteb-i Hukuku hukuk-ı ceza muallimi

Harun Er-Reşid Bey Darümuallimin ve Darüşşafaka
muallimîninden Darüşşafaka'dan mezun

Haşim Bey Darbhane-i Amire çâşni memuru müessisîn-i
cemiyetten Tevfik Beyzade

Haşim Bey Şura-yı Devlet a'zasından

Yusuf Akçura Bey Türk Yurdu Ceridesi sahibi

Yusuf İzzet Bey Erkân-ı Harbiye dairesinde Kaymakam

Senevî Bir Lira-yı Osmanî Vermeyi Müteahhid Bulunan Aza-yı

Muavene

İsmail Hakkı Bey Divan-ı muhasebât a'zasından

Ahmed Nureddin Bey Divan-ı Muhasebât a'zasından

İbrahim Edhem Efendi Aydın Oteli müsteciri

Hacı Said Efendi Divan-ı Muhasebât a'zasından

Halil Paşa Süvari miralaylığından mütekaid

Abdülvahid Bey Divan-ı Muhasebât a'zasından

Mehmed Nazif Bey Divan-ı Muhasebât reis-i sanisi

Mehmed Talat Bey Divan-ı Muhasebât a'zasından

Mehmed Fuad Bey Divan-ı Muhasebât başkâtibi

Mirza İzzetullah Efendi Buhara eşrafından

Yusuf Ziya Bey Divan-ı Muhasebât a'zasından

[151] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekil-i Muhteremi Evkâf-ı Hümayun

Nazırı Hayri Beyefendi Hazretleri

[152] **Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Heyet-i Hazırası**

Reis: Sadrazam Said Halim Paşa hazretleri

Reis Vekili: Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri Beyefendi hazretleri

Reis Vekil-i Fahrîsi: Trabzon Mebus-ı sabıkı Ali Naki Beyefendi hazretleri

*Meclis-i İdare A'zası*¹³²

- İsmail Hakkı Bey : Şura-yı Devlet bidayet mahkemesi reisi
İsmail Rıfat Bey : Divan-ı muhasebât a'zalığında mütekaid
Cemil Bey : Evkâf Nazır muavin-i esbaki
Hacı Osman Efendi : Tüccar-ı mutebereden
Hüseyin Remzi Bey : Posta Telgraf ve Telefon Nezareti levâzım ve mebanî kalemi müdürü
Sezai Bey : Şehremaneti muavini
Seniyyüddin Bey : Evkâf Nezareti hukuk müşaviri
Şükrü Bey : Tüccar-ı mutebereden
Osman Saib Bey : Şura-yı Devlet mahkeme-i temyiz a'zasından
İsmet Bey : Muavenet-i Milliye Cemiyeti reisi müessisînden Rıza Paşazade

*Meclis-i Tedris Azası*¹³³

- Ebulula Bey : Şura-yı Evkâf a'zasından
[153] İsmail Hakkı Bey : Darülfünun-ı Osmanî Edebiyat şubesi müdür-i sabıkı
Evliya Efendi : Evkâf Nezareti müsteşarı
Sami Bey : Müessisînden Süleyman Paşazade Meclis-i maarif a'zasından
Galip Ata Bey : Posta Telgraf ve Telefon Nezareti tabibi
Fatin Efendi : Rasathane müdürü
Fuad Bey : Posta Telgraf ve Telefon Nezareti telgraf umuru müdürü

¹³² İsimler haruf-ı heca itibarıyla tasnif olunmuştur.

¹³³ İsimler haruf-ı heca itibarıyla tasnif olunmuştur.

Fuad Bey : Darülmualimin müdür muavin-i sabıkı

Mustafa Fevzi Efendi : Dava vekili

Naim Bey : Maarif Nezareti felsefe müfettiş-i umumisi

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye muhasebecisi: Sabri Bey

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye meclis kâtibi: Vasıf Bey

Darüşşafaka Evkâf Komisyonu

Reis : Mustafa Bey Şura-yı Devlet Tanzimat dairesi a'zasından

Aza : Cemil Bey Heyet-i idare a'zasından

“ : Mazhar Bey İstanbul Vilayeti Evkâf müdüriyeti muavini

“ : Sezai Bey Defter-i Hakani Emaneti senedât mümeyyizi

“ : Cemal Bey Posta Telgraf ve Telefon Nezareti kontrol dairesi hulefasından

[154] *Heyet-i Müteşebbise*

Reis : Talat Bey Dâhiliye Nazırı

Aza : Mustafa Bey Şura-yı Devlet Tanzimat dairesi a'zasından

Darüşşafaka evkâf komisyonu reisi

“ : Sezai Bey Şehremaneti muavini Meclis-i idare a'zasından

“ : Fatin Efendi Rasathane müdürü ve meclis-i tedris a'zasından

“ : Cemal Bey Darüşşafaka evkâf komisyonu a'zasından

Salname Encümeni

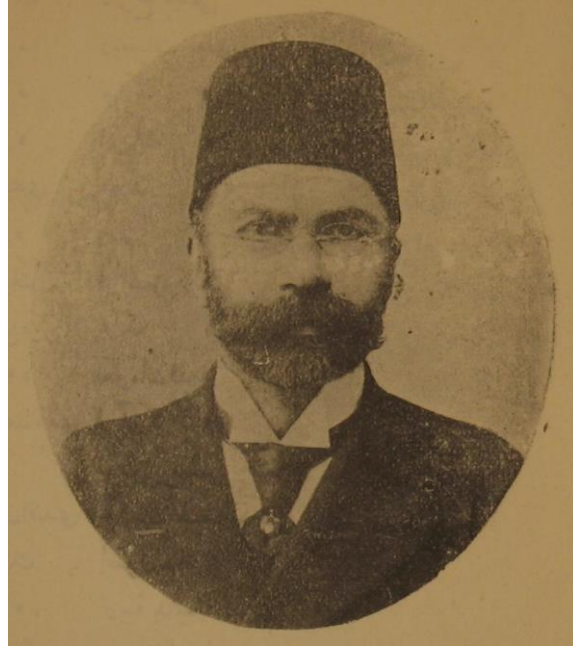
Mustafa Fuad Bey Meclis-i tedaris reisi

Ebulula Bey Meclis-i tedaris a'zasından

Hüseyin Remzi Bey Meclis-i idare a'zasından

Seniyyüddin Bey Meclis-i idare a'zasından

*** [155]

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekil-i Fahrîsi Müessisînden Ali Naki Efendi
Hazretleri

Darüşşafaka Heyet-i İdaresi

Müdür Satı Bey

Müdür Muavini Nüzhet Bey

Müdür Muavini Nafi Atuf Bey

Muallimîn

Mehmed İzzet Bey Mihanik ve Riyaziyat muallimi

Arif Efendi Akaid ve Arabî muallimi

[156] Hamid Bey Tarih muallimi

Besim Bey Riyaziyat muallimi

Necmi Bey Türkçe muallimi

Kemal Bey Edebiyat muallimi

Besim Efendi Akaid muallimi

Agâh Efendi Resim muallimi

Naci Bey Fransızca muallimi

Mustafa Bey Türkçe muallimi

Abdullah Bey Malumat-ı Fenniye muallimi

Hafız Ahmed Efendi Kuran-ı Kerim muallimi

Kazım Efendi Musiki muallimi

Harun Efendi Hikmet-i Tabiiye muallimi

Faik Bey Usûl-i Defteri muallimi

Sami Bey Terbiye-i Bedeniye muallimi

Avni Efendi Coğrafya muallimi

Fazıl Efendi El İşleri ve Hüsni Hatt muallimi

Mehmed Salih Efendi El İşleri ve Hüsni Hatt muallimi

Asım Bey İngilizce muallimi

Abdülcebbar Bey Malumat-ı Tabiiye muallimi

Ahmed Hilmi Bey Sınıf muallimi

Raşid Efendi Sınıf muallimi

Salih Fehmi Efendi Sınıf muallimi

Hulusi Efendi Sınıf muallimi

[157] *Memurin*

Zekeriya Efendi Dâhiliye memuru

Fehmi Efendi Muhasebe memuru

Basri Bey Muhasebe refiki

Mehmed Ali Bey Tahrirât ve evkâf komisyonu kâtibi

Macid Efendi Veznedar ve hafız-ı kütüb

Ali Efendi Tahsil memuru

Bekir Nuri Bey Doktor ve Hıfzıssıhha muallimi

Osman Efendi Anbar ve depo memuru

Hafız Mustafa Efendi İmam-ı evvel ve Kuran-ı Kerim muallimi

İzzet Efendi İmam-ı sani

Talebe mevcudu 300

Müstahdemin

Saatçi	Serhademe	Odacı	Sofracı	Eskici	Kapıcı	Hamamcı
1	1	4	1	1	1	2
İşçi	Aşçı refiki	Hastaneci	Bahçivan	Arabacı	Çamaşırıcı	
1	4	1	2	2	1	
Çamaşırıcı refiki	Terzi	Perokar?	Gazcı	Suyolcu	Hademe	
2	2	1	1	1	16	

[158] İanât

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye marifetiyle 1284 tarihinde merkez-i hilafette inşasına teşebbüs edilen Darüşşafaka binasının masârifine karşılık olmak üzere cem olunan ilk ianesinin miktarını irae eder cetveldir

	Kuruş
Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han Hazretleri tarafından ihsan buyurulan arsa bedeli	210,000

Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han Hazretleri tarafından ihsan buyurulan ebniye bedeli	500,000
Hazine-i Celile-i Maliye'den olunan iane	373,109
Hıdiv-i Mısır merhum İsmail Paşa tarafından	200,000
Maliye Nazırı merhum Mustafa Fazıl Paşa	100,000
Zat-ı sami-i hazret-i sadaretpenahi Mehmed Emin Ali Paşa	50,000
Merhum Fuad Paşa	40,000
Şura-yı Devlet Reisi Kemal Paşa	40,000
Zat-ı sami-i hazret-i meşihatpenahi Turşucuzade Ahmed Muhtar Efendi	30,000
Mecâlis-i Aliye'ye memur Mustafa Naili Paşa	15,000
Dâhiliye Nazırı Rüşdü Paşa	10,000
Bahriye Nazırı Mahmud Paşa	10,000
Hariciye Müsteşarı Server Efendi	10,000
Viyana Sefiri Halil Bey	10,000
Namık Paşa	5,000
Cevdet Paşa	5,000
[159] Rüstem Paşa	4,000
Zabtiye müşiri Hüsnü Paşa	3,500
Şirket-i Hayriye müdürü Hüseyin Haki Efendi	3,000
Mecâlis-i Aliye'ye memur Rıza Paşa	3,000
Maarif-i Umumiye Nazırı Safvet Paşa	3,000
Ticaret ve Ziraat Nazırı Kabuli Paşa	3,000
Rüsumât Emimi Kani Paşa	3,000
Şura-yı Devlet a'zasından Emin Muhlis Paşa	3,000
Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa	3,000
Tophane müşiri Halil Paşa	3,000
Paris Sefiri Cemil Paşa	2,500
Mecâlis-i Aliye'ye memur Mehmed Refik Efendi	2,500
Teşrifati-i Hariciye Kamil Beyefendi	2,500
Mecâlis-i Aliye'ye memur Mehmed Paşa	2,500

Tuna Vilayeti Valisi Ömer Paşa	2,500
Mısır Kapı Kethüdası Mümtaz Efendi	2,000
Beşinci Ordu-yı Hümayun müşiri Sabık Mehmed Paşa	2,000
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye a'zasından Afif Bey	2,000
Mabeyn-i Hümayun başkâtibi Emin Beyefendi	2,000
Serkurena-yı esbak Cemil Bey	2,000
Trablusgarb Vilayeti Valisi Halet Paşa	2,000
Edirne Vilayeti Valisi Asım Paşa	2,000
Altıncı Daire reisi Salih Beyefendi	2,000
[160] Mektubi-i Hariciye Pertev Efendi	2,000
Amedi-i Divan-ı Hümayun hulefasından Hakkı Bey	2,000
Muteberân-ı sarrafândan Muradzadeler	2,000
Şura-yı Devlet a'zasından Subhi Bey	2,000
Ücera Cemiyeti reisi Ferid Efendi	2,000
Amedi-i Divan-ı Hümayun Said Efendi	2,000
Muhacirin Komisyonu reisi Osman Paşa	2,000
Beşinci Ordu-yı Hümayun müşiri İzzet Paşa	2,000
Dar-ı Şura-yı Askeri a'zasından İbrahim Paşa	2,000
Dar-ı Şura-yı Askeri a'zasından Hüsnü Paşa	2,000
Mekâtib-i Askeriye Nazırı Galib Paşa	2,000
Nizamiye muhasebecisi Yusuf Bey	2,000
Vükelâ-yı fehham ve memurîn-i kiram hazeratıyla bazı bendegân-ı hamiyet-nişan-ı saltanat-ı seniyye ve sair erbâb-ı hamiyet taraflarından iane edilen	1,374,152
Yekûn-i umumi	3,071,261

*Darüşşafaka'nın İnşasından Sonra Tevarih-i Muhtelifede Vuku
Bulan İanât*

Madam Zafiro Pölev namına Mösyö Leonidas tarafından mektebe ianeten ita olunub 38 numara 20 Nisan 311 tarihli tezkere-i samiye ile irsal buyurulan	54,000
--	--------

[161] Kasaba demiryolu sahib-i imtiyazı Mösyö Nagelmakers tarafından Darüşşafaka'ya 18 Temmuz sene 310 tarihinde ianeten ita olunmuştur.	216,000
[162] Baron Edmond Dö Röçild'in vekili Mösyö Şayd? tarafından	54,000
Ahmed Vefik Paşa merhumun haremi hanım tarafından 28 Şubat sene 312 tarihinde irsal buyurulan	5,500
İran Şahı Muzaffereddin Şah merhum tarafından 1 Teşrin-i Evvel sene 312 tarihinde ihsan buyurulan	28,500
Beyrut'ta mutevattın-ı Cezayir hanedanından Hacı Hüseyin Beyzade Mahmud Bey tarafından 4 Mayıs sene 312 tarihinde irsal buyurulan	21,600
İngiliz nisvanından Madam Luiz tarafından 8 Mart sene 317 tarihinde irsal buyurulan	3,000
Müessisînden Gazi Ahmed Muhtar Paşa hazretleri tarafından mektebin açıldığı sene inayet buyurulan	5,000
Maarif Nazır-ı esbakı Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Emrullah Efendi hazretleri tarafından verilen	3,358.28
Glaskov talebe-i İslamiyesi tarafından cem olunub canib-i hükümetten Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye gönderilen	837.20

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Heyet-i Müteşebbise Reisi Dâhiliye Nazırı Talat
Beyefendi Hazretleri

*Mektebin Âlâthane ve Kütüphanesinde Âlât-ı Fenniye ve Asâr-ı Nafia
İhda Eylemek Suretiyle İbrâz-ı Muavenet ve Hamiyet Buyuran Zevât-ı
Muhtereme ve Tuhfeleri Tarih-i İhda Sırasıyla*

	Adet	
[163] Âlât-ı Hikemiye	111	Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessisi ve Darüşşafaka banisi Maliye Nazırı Yusuf Paşa merhum
Madeniyât ve tabakâtü'l- arz numuneleri	308	Yusuf Paşa
Âlât-ı kimyeviye	25	Yusuf Paşa
Âlât-ı rasadiye	17	Yusuf Paşa
Âlât-ı ecza-yı kimyeviye	22	Yusuf Paşa
Âlât-ı rasadiye	3	Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden Adliye Nazırı Rıza Paşa

		merhum
Res-i timsah	1	Rıza Paşa
Maadin numuneleri		Rıza Paşa
Mesahaya ait âlât ve edevât-ı fenniye	63	Şura-yı maliye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Tevfik Efendi
Deniz kirpisi, beyaz mercan		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden Bab-1 Seraskeri muvazene kalemi müdürü Cemal Bey merhum
Mükemmel ihzar olunmuş nadide nebatât numuneleri	295	Viyana Sefiri Edhem Paşa
Ecza-yı kimyeviye	155 şişe	Jandarma miralaylarından Azmi Bey
[164] Ecnas-ı muhtelifede doldurulmuş hayvan numunesi	6	Darüşşafaka müdür-i esbakı merhum Hüseyin Paşa
[165] Madeniyât numunesi	13	Hüseyin Paşa
Nebatât numunesi	20	Telgraf Posta nezareti havalename müdürü Mehmed Ali Bey
Kebir Ramisdan elektrik makinesi		Şura-yı Devlet reisi merhum Hasan Fehmi Paşa
Nebatât ve tabakâtü'l arz atlası		Hasan Fehmi Paşa
Şişe içinde istihzar olunmuş haşerât ve hayvanât-ı muhtelif numuneleri	9	Viyana'da Lenvar? ve Fostır? nam âlât-ı hikemiye ve eşya-yı tabiiye imalhanesi direktörü Mösyö Helavac tarafından
Kutu derununda mücevherât taklidi ve akik	38	Mösyö Helavac

numuneleri		
Kutu derununda kelebek numunesi hıfzına mahsus üstüvane şişe	96	Mösyö Helavac
Misbahü'n-necat	50	Nafia muhasebecisi Said Bey
Memalik-i Osmaniye'nin Coğrafya atlası ve memalik-i muhtelifenin esamisini mübeyyin cetvel ile altı adet sanayi'e ait tablo		Erkân-ı harbiye-i umumiye dairesi istantik şubesi müdürü Ahmed Nuri Paşa hazretleri
Âlât-ı nadire-i telgrafiyeden fasıl makinesi		Fransa devlet-i fahimesi telgraf nezareti tarafından
[s. 166] Prusya tarihi, Trablusgarb ve Bingazi ile Sahra-yı Kebir ve Sudan merkezlerinin coğrafyası maa atlas, coğrafya-yı umumî haritası ve küre-i musattaha		Erkân-ı harbiye binbaşlarından Subhi Bey
Küre-i musannaa	3	Hasan Tahsin Efendi
Hendese-i mücessime şekilleri	36	Erkân-ı Harbiye miralaylarından Mustafa Beyefendi
İnsan ve çiçek resmi		Şam-ı Şerif Mekteb-i İdadisi tarafından
Levha-yı nefise	1	Manastır Mekteb-i İdadisi tarafından
Levha-yı nefise	1	Bursa Mekteb-i İdadisi tarafından
Levha-yı nefise	1	Bosna Mekteb-i İdadisi

		tarafından
Napolyon'un muharebe tablosu	1	Bosna Mekteb-i İdadisi talebesinden Mehmed Rıfat Efendi
Çiçek resmi	1	Kavala Mekteb-i İdadisi tarafından
Levha-yı nefise	2	Darüşşafaka müdür-i esbakı Sadık Paşa
Levha-yı nefise	2	Edirne Mekteb-i idadisi tarafından
Levha-yı nefise	5	Erkân-ı Harbiye binbaşılarında Rıfat Bey
[167] Cesim kaplumbağa iskeleti		Halep Vali-i esbakı Galib Paşa
Rehber-i hitan		Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi sertabibi Doktor Ahmed Paşa
Mareşal Moline? Tarihi	1	Erkân-ı Harbiye binbaşılarında Ömer Subhi Beyefendi
Hüdavendigar Seyahatnamesi	1	Subhi Beyefendi
Takvim-i meskûkât-1 Osmanî	1	Galib Beyefendi
Yeni tertib Esmâ-yı Türkiye	2740	Babıali civarında matbaa ve kitapçı Karabet Efendi
Şehadetnameler için parşömen kâğıdı	1200	Boyacıyan Agop Efendi
Lisan-ı kitabet	200	Alaybeyzade Naci Bey
Mücellid ecza-yı şerife	30	Darüşşafaka Fransızca muallimlerinden Hüseyin Aşir Efendi

Tarih-i Askeri-i Osmanî maa atlas	1	Mirliva Cevad Paşa
Riyazü'l-muhtar Miratü'l-edvar maa atlas		Sadr-ı sabık müessisinden Gazi Ahmed Muhtar Paşa hazretleri
İki takım katograf demiryolları ve turuk-ı mütenevvia maa atlas		Nafia Nezaret-i celilesi turuk meabir ve şimendüfer komiseri Hayri Bey
Elektrik çanı ve hurdebin		Telgraf nezareti fabrikasında Bekir Efendi
[168] Telefon		Mösyö Verdu?
Muharrir-i sada aleti		Telgraf Nezareti fenn kalemi müdürü ve Darüşşafaka elektrik muallimi müteveffa Emil Lakvan Efendi
Avrupa bülbulü		Baytar kolağası Hakkı Bey
Telefon		Saadetli Ali Beyefendi
Deniz mantarı		Muhasebât-ı umumiye dairesi ketebesinden Hayreddin Bey
Sünger numunesi		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden Tevfik Bey merhum
Sandık balığı iskeleti		Ateş Mahmud Paşazade Ali Bey
Altı ayda bir kurulur dört çarh ve bir tokmaklı gayet antika kebir saat		Merhum Safvet Paşa
Taş mineli asma saat		Prences iffetlü ismetlü Fatma Hanımefendi hazretlerinin zevc-i muhteremleri merhum Mahmud Seri Paşa
Litograf makinesi	1	İncili Hanımefendi tarafından

Mükemmel fotoğraf aleti	1	İncili Hanımefendi tarafından
Orman ağaçlarının maktamı gösterir kıymetdar bir kıta katalog		Ressam Şehir Tekezade Said Bey tarafından hediye olunub emsali nadir bulunur
Sütunlu konsol saati		Saatçibaşı Süleyman Leziz Efendi merhum
[169] Kıymetdar evrak		İstanbul'un hazret-i Fatih tarafından fethini müteakib ilk kadı'l-kudat olan (Hızır Çelebi) hazretlerinin hal-i hayatında iktisa ettikleri kavuk olub Leziz Efendi'nin mahdumu Saatçibaşı Hurşid Efendi tarafından
Ecza-yı kimyeviye		Babıali'de Türkiye Eczanesi sahibi Juznalpas? Efendi tarafından altı sene otuz üç liralık ve Yeni Cami civarında Artaryan biraderler tarafından iki sene otuz üç liralık
Müzehheb tuğra-yı Osmanî		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından ayandan vakanüvis Abdurrahman Beyefendi hazretleri tarafından
Hurdebin		Darüşşafaka dâhiliye müdür-i sabıkı Sadık Beyefendi
Kuripl elektrik lambası, elektrik çingırağı, erk-i elektrik üstüvanesi ve madeniyât numunesi, telefon		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Harun Efendi

Darüşşafaka Evkâf komisyonu reisi Şura-yı Devlet Tanzimat dairesi 'azasından
Mustafa Beyefendi hazretleri

1284 Tarihinde Darüşşafaka'nın Masârif-i İnşaiyesine İki Bin Lira İane-i Hamiyet-
mendanede Bulunan Hıdiv-i Mısır Merhum İsmail Paşa

[170] Eşya-yı ticariye numuneleri	200 parça	Tayin-i mahiyet-i eşya dersi için olub Dersaadet paket gümrüğü başmemuru Darüşşafaka muamelât-ı
-----------------------------------	-----------	---

		rüsümiye muallimi merhum Bandırmalızade Cemal Beyefendi
Tabakâtü'l-arz ve'l-maadin	25 cilt	Müze müdürü Cemiyet-i Tedrisye-i İslamiye a'zasından Halil Bey tarafından
Tefsir-i mevâkıb	1	Halil Bey tarafından
Coğrafya-yı kebir	1	Halil Bey tarafından
Müneccimbaşı takvimi	3	Halil Bey tarafından
[171] Ecza-yı kimyeviye ve âlât-ı kimyeviye		(Yüz lira-yı Osmanîden fazla kıymeti haiz)
Meskûkât-ı atika ve asâr-ı atika numuneleri		Müze müdürü merhum Hamdi Bey tarafından
Gayet kıymetdar hayvanât koleksiyonu	100 şişe	Müze-i Osmanî müdürü Halil Beyefendi'nin delaletiyle Darüşşafaka'yı ziyaret eden Viyanalı Mösyö Eker? tarafından
Ansiklopedi		Darüşşafaka mezunlarından Ali Bekir Efendi tarafından
Akaidü'l-İslam	100 adet	Meclis-i tedkikât-ı şeriye a'zasından merhum Natiki Efendizade alay emini Ata Efendi tarafından
Küçük Larus	9	Darüşşafaka'dan birincilikle neşet eden zevâttan Ayasofyalı Hüsnü Efendi tarafından
İspenser'in Din ve Ahlak hakkındaki nazariyesi nam eserlerden tercüme		Babıali hariciye istişare odası müdürü Mehmed Münir Bey tarafından

		hâsılâtının yüzde yirmi beşi terk edilmiştir
[172] İlm-i nebatât	120	Darülfünun muallimlerinden Doktor Esad Şerefeddin Bey
Darüşşafaka defteri		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka evkâf komisyonu a'zasından Cemal Efendi tarafından neşredilen mekteplere mahsus Darüşşafaka defterinin her numarasının hâsılât-ı safiyesinden yüzde yirmi beşini mir-i mumaileyh Darüşşafaka'ya terk eylemiştir

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'za-yı muhteremesinden Hüseyin Kazım Beyefendi hikmet ve kimya dersanesine beş yüz lira kıymetinde âlât-ı hikemiye ve kimyeviye ile tarih-i tabii haritaları ihda ederek ibraz-ı mürüvvet buyurmuşlardır.

Fünuna dair Fransızca kütüb-i mütenevvia	350 adet	Rüsumât emaneti tercüme kalemi hulefasından merhum Alaeddin Bey namına hemşirezadeleri Babıali Divan-ı hümayun dairesi müdürü Asaf Bey tarafından
--	----------	---

Mebadi-i fenn-i makine Sillaber		Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından [173] Mehmed İzzet Bey tarafından hâsılâtını
---------------------------------	--	--

		Darüşşafaka'ya terk eyledikleri bu eserleriyle bu sene tedris olunan asar-ı matbualarından lüzumu kadarı
--	--	--

Mevâlid	100	Telgraf Posta ve Telefon
Hayvanât	100	nezareti levâzım ve mebani
Nebatât	100	müdürü heyet-i idare
Hayvanât	30	a'zasından Hüseyin Remzi
Tabakât	32	Beyefendi asar-ı matbualarından olan mezkûr kitaplarından maada müessisîn-i Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'den Rıza Paşa merhumun Esmâ-yı Türkiye nam eserlerini Arabî ve Farisî ve Fransızca lisanlarına tercüme ve Ünsü'l-Lügat diye tevsim ve kâffe-i hâsılâtını Darüşşafaka'ya ihda eyleyerek ibraz-ı mürüvvet eylemişlerdir.

Samsun redif kumandanlığından mütekaid Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından miralay Şakir Bey asâr-ı matbualarından Numune-i Coğrafya nam kitabın kâffe-i hâsılâtını Darüşşafaka'ya terk eyleyerek ibraz-ı mürüvvet eylemişlerdir.

Şehrimiz muteberân-ı tüccarından ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Buharalı Alimzade Hacı Ömer Efendi talebe için beyate

tabaklarıyla iyi [174] cinsinden kırk iki çatal ve kırk iki adet kaşık ihda eyledikleri gibi kırılan ve zayi olanlarının yerine her sene lüzumu kadar meccanen vermeyi taahhüd ederek ibraz-ı mürüvvet eylemişlerdir.

1284 Tarihinde Darüşşafka'nın Masârif-i İnşaiyesine Bin Lira İane-i Hamiyet-mendandede bulunan Maliye Nazırı Merhum Mustafa Fazıl Paşa

324 senesinde Darülhilafe'yi ziyaret maksadıyla memleketimize gelmiş olan Çin ağniya-yı İslamiyesinden Hüseyin Musa Beyefendi bil-münasebe Darüşşafaka'yı ziyaret ederek dar-ı mezkûrun hikmet-i tabiiye dersanesinde mahfuz bulunan [175] âlât ve edevât-ı hikemiye üstünde ithaf eden ashab-ı hayr esamisinin muharrer olduğunu ve dar-ı mezkûrda her zaman için vesile-i yâd ve rahmet teşkil etmekte bulunduğunu teyakkun eylemeleriyle hem eytâma bir muavenet-i nakdiyede bulunmuş olmak ve hem de ibka-yı nama medar olacak bir eser bırakmak üzere kise-i hamiyetinden mektepçe noksan olan âlât ve edevât-ı fenniye mübayaa ve celb edilmek maksadıyla yetmiş lira-yı Osmanî iane ve teberrü ettiklerinden meblağ-ı mezbure ile elektrik tatbikatına medar olmak üzere maa teferruat bir adet dinamo ve onu tahrike mahsus bir motor makinesi celb olunub mahall-i mahsusuna vaz

edilmiş ve Hüseyin Musa Beyefendi'nin nam-ı hayr-ittisamlarını müşir levha âlât-ı mezkûrenin mevki-i ihtiramına talik kılınmıştır.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Hekimbaşızade Muhyiddin Bey Darüşşafaka hakkında ötedenberi perverde eyledikleri müessir-i hamiyetkarileri cümle-i cemilesinden olarak dar-ı mezkûrun tehvin-i zaruret ve müzayakasına medar olmak üzere asar-ı matbualarından yirmi üç bin kuruluş kıymetinde kütüb-i muhtelif ihda buyurmuşlar ve bundan böyle tab olunacak eserleri hâsılâtından dahi yüzde yirmisini terk u ithaf eylemişlerdir.

Heyet-i Ayan ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Şerif Cafer Paşa hazretleri yüz lira-yı Osmanî kıymetinde musanna ve müzehheb on dokuz cilt kıymetdar coğrafya-yı tarihi koleksiyonu ihda buyurmuşlardır.

Telgraf ve Posta Nazırı merhum İzzet Efendi'nin zevce-i muhteremeleri [176] Fatimatü'z-Zehra Hanımefendi hal-i hayatında kendisi müstefid olmak şartıyla Beyoğlu'nda Asmalı mescid mahallesinde 38 numara ile murakkam fevkanî ve tahtanî sekiz odayı havi senevî doksan altı lira bedel-i icar getirir bir bab sarraf-ı mülk kargir hane ile tahtında kemalen kargir senevî yirmi dört lira bedel-i icar getirir kırk numaralı bir bab dükkânı 15 Cemaziyelevvel sene 319 tarihinde Darüşşafaka'ya vakf u terk ederek ibraz-ı müessir-i şefkat ve fütüvvet buyurmuşlardır.

Telgraf Nazır-ı esbakı olub Darüşşafaka'ya yüz kadar âlât-ı telgrafiye ve elektrikiye ve hikemiye ile salona mahsus kebir saat ihda eylemekle beraber Darüşşafaka'dan neşet eden ilk mezunîni Telgraf nezaretine kabul ederek onların terfiye ve terakkilerine çalışmış olan İzzet Efendi merhumun teyid-i hatıraları tenşit-i ruhları maksadıyla hal-i hayatında halile-i muhteremeleri Fatma Zehra Hanımefendi kâffe-i masârifî taraflarından

tesviye olunmak üzere Leyle-i Beratta Darüşşafaka'da Mevlid-i Şerif kıraatını vakfettikleri gibi Mektep camiine elli bir lira kıymetinde üç adet halı ile yirmi lira kıymetinde cesim avize ve altmış üç cilt kütüb-i nefise ihda ve Ramazan-ı Şerifte talebenin reçel ve şurub gibi levâzımâtını irsal ve bu kere de yirmi sene mukaddem vaz edilmiş olan mezkûr halıların fersudeleşmesinden dolayı ayrıca cami-i şerife altmış lira kıymetinde iki yüz zira terbiinde Uşak halısıyla bir adet mihrab seccadesi ithaf ederek mütehallik oldukları şiyem-i aliye müessir-i meşkura ve mebruresini izhar edegelmekte bulunmuşlardır

[177] Mekteb-i Bahriye-i Şahane dâhiliye kolağalarından Ali Mahir Efendi kapudan-ı Galata'da Perşembe pazarında Arap Camii mahallesinde Doğramacı sokağında sekiz numara ile murakkam yüz on beş zira on iki kerah bir kıta malumü'l-hudud arsasını Darüşşafaka'ya devr u teberrü ederek izhar-ı müessir-i hamiyet eylemiştir. 29 Kanunuevvel sene 313

Siyadizade? merhum Ebulhüda Efendi hal-i hayatında Beşiktaş'ta Serencebey yokuşunda 100,000 kuruş kıymet-i taharriyesi olan maa bahçe bir konak ile derununa cari

Darüşşafaka İçin Unutulmaz Simalardan: Telgraf Posta Nazırı Merhum İzzet Efendi

nısf-ı masura ma-i leziz ve yine mahall-i mezkûrda Mazhar Paşa sokağında el-yevm iki kıta arsayı ve bir bab ahır ve müştemilât-ı [178] saireyi havi ve kıymet-i tahririyesi 85,000 kuruş iki bab haneyi Darüşşafaka'da bulunan eytâm-ı Müslimînin tehvin-i zaruretine medar olmak üzere terk u teberri eylemiştir. <rahmetullahi aleyh>

Esbak İstanbul Kadısı Hasan Tevfik Efendi merhumun halilesi Emine İsmet Hanım Darüşşafaka talebesine mevsiminde şeftali ve üzüm verilmek için bermuceb-i vakfiye daire-i meşihatte eytâm sandığındaki nükud-ı mevkufesi nemasından ahz u sarf edilmek üzere senevî iki yüz yetmiş üç kuruş şart u tahsis eylemiştir.

Adliye nezareti mahkeme-i temyiz a'zasından merhum Pertev Efendi Darüşşafaka'da her sene bir Mevlid-i Şerif ile Ramazan-ı Şerif'te mukabele okutmak üzere Heybeli Ada'da Değirmen Sokağında bin üç yüz zira arsa üzerine bodrum katı kargir ve fevkanîsi ahşap on altı oda ve kebir salonları müştemil dört kat bir bab köşkü Darüşşafaka'ya vakf-ı izhar ederek müessir-i şefkat eylemişlerdir. Her sene mektep tarafından şart-ı vakıf tamamıyla ifa olunmaktadır. rahmetullahi aleyh

Mısır ağniyasından sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât Ahmed Münşavi Paşa merhumun evlad-ı şühedâ ve sairenin tehvin-i zaruret ve masârifine sarf edilmek üzere vakf eylediği mebaliğden suret-i sarfi hükûmet-i seniyyeye terk ve havale olunan miktardan senevî bin İngiliz lirası Darüşşafaka'ya [179] evlad-ı şühedâdan mektepteki mevcudu muhafaza olunmak üzere lüzumu kadar alınmaktadır.

Şura-yı Devlet Bidayet Mahkemesi Reisi Heyet-i İdare Azasından İsmail Hakkı Bey

[180] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Müze müdürü Halil Beyefendi Darüşşafaka'da birçok sene talebinin tedrisine fahriyen fedakarâne ihtimam u gayret ederek müessese-i mezkûre şakirdânını vayemend-i ilm u irfan eylemiş ve mektebin el-yevm gıpta-bahşa-yı emsal olan tarih-i tabii müzesini ihya ve kimyahanesini tamiran inşa eylemek gibi müessir-i mebrure ile de cemiyeti minnetdâr etmiştir. Müşarünileyh la-yünsa hizmet ve muavenetler ibraz buyurmuş olan merhum Viyana Sefiri Edhem Paşa'nın mahdumu ve selef-i muhteremleri Hamdi Bey merhumun biraderleridir.

Drama'nın Doksad karyesi eşrafından Hacı Mollazade Sadık Ağa on dokuz buçuk, yirmi altı, on üç dönüm ki ceman elli sekiz dönüm üç kıta tarlayı Darüşşafaka'ya terk ederek ibraz-ı hamiyet eylemiştir.

Musiki fankar? aleti – Şehzade devletlü necabetlü Abdülkadir Efendi tarafından ihda buyurulmuştur.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden Riyazi-i Şehir Vidinli Tevfik Paşa merhum ekserisi Fransız ve İngilizce olmak üzere ulûm ve fûnûn-ı mütenevviaya ve bilhassa ulûm-ı riyaziyeden bahis üç yüz cildi mütecaviz kütüb ve risaili Darüşşafaka'ya terk u teberrü etmişlerdir.

Rahmetullahi aleyh

[181] Program

Darüşşafaka'nın İlk Tesisindeki Programı

Birinci Sene

Kuran-ı Azimü'ş-Şan, Şürûtü's-salavât, Esmâ-yı Türkiye, Hikayât kıraatı, Hikayât tahriri, Hüsn-i hatt-ı sülûs.

İkinci Sene

Kuran-ı Azimü'ş-Şan, Hüsn-i hatt-ı sülûs, Talim-i Farisî, Lügat-i sülûse, Medhal-i kavaid, Muhtasar ilmihal, Hesab, İmla-yı Türkî, Tersim-i hutut, Muhtasar coğrafya.

Üçüncü Sene

Coğrafya-yı umumi, İmla-yı Türkî, Fransızca, Hesab, Sarf-ı Arabî, Farisî, Lügat-i sülûse, İlmihal, Resim, Rika hattı.

Dördüncü Sene

Hesab-ı mükemmel, Sarf-ı Arabî ve avamil, Fransızca, Terkid-i ibare, Mevâlid-i selase, Tarih-i Osmanî, Farisî, Hendese-i sathiyeye, Coğrafya-yı Osmanî, Kavaid-i Osmanî, Çini ve siyah boyalı resim, Hendese amelîyâtı, Hüsn-i hatt-ı Fransevî.

[182] Beşinci Sene

Ulûm-i tabiiye, Hendese-i sathiyeye, Hikmet, Kimya, Usûl-i defteri, Coğrafya-yı Osmanî, Arabî Maani-i mantık, Kitabet, Boyalı resim, Hendese ameliyatı, Fransızca

Altıncı Sene

Cebir-i ila, Hendese-i mücessime, Kitabet, Fransızca, Adab, Hikmet-i tabiiye, Kimya, Tarih-i tabiî, Tarih-i Osmanî, Resim.

Yedinci Sene

Müsellesât-ı müsteviye ve küreviye, Kozmografya, Usûl-i fıkıh, Hikmet-i tabiiye, münhaniyât-ı müstamele, usûl-i defteri, Mebaniyü'l-inşa, Kitabet, Tarih-i tabi'î, Kimya-yı uzvî, Resim, Tarih-i umumi, Elektrik.

Sekizinci Sene

Mecelle, Hendese-i resmiye ve menazır, Fransızca, Mebaniyü'l-inşa, Hikmet-i tabiiye, Fenn-i makine, Topografya, Tarih-i umumi, Usûl-i defteri, Resim, Tabakâtü'l-arz, Elektrik, Kimya-yı Sınaî.

[183] **1328 Sene-i Tedrisiyesinde**¹³⁴

Darüşşafaka'da Tedrisi Takarrür Eden Ulûm ve Fünûn Bervech-i

Atidir:

1 Ulûm-i diniye

13 Laboratuvar tatbikatı

2 Türkçe – Edebiyat

14 Hukuk-ı mevzua [droits usuels]

¹³⁴ Bu programın birinci, ikinci, üçüncü seneleri aynen tatbik olunmakta olup tamamıyla tatbik olunamayan diğer senelere de tedrici teşmil edilmektedir.

Şura-yı Devlet Mahkeme-i Temyiz ve Heyet-i İdare Azasından Osman Saib Bey

3 Arabî	15 Hıfzıssıhha
4 Farisî	16 Resim
5 Fransızca	17 İnşad (diction)
[184] 6 Tarih	18 Musiki
7 Coğrafya	19 İktisat
8 Riyaziyat	20 Cimnastik
9 Hesab-ı Ticari	21 El işleri
10 Kozmografya	22 Hüsni-hatt
11 Ulûm-i tabiiye [Maa fizyoloji-i mevâlid-i sülûse]	
12 Ulûm-i maddiye [hikmet ve kimya]	

[Sene-i tedrisiye dokuz ay olup Eylülün birinci gününden bed ile Mayıs gayesinde hitam bulur.]

Birinci Senenin Şubesi

Sene-i tedrisiye sınıf-ı evveli için: haftada 29 ders, ders müddeti 45 dakika

1- Terkib-i huruf:

Hurufun envaı, saitlerin kuvveti, ittisalleri, infisalleri ve harekâtı öğretilip talebenin her ismi yazabilmesine gayret olunacaktır. 12 [her gün bir sabah bir akşam]

2- Hesab-ı zihni:

Birden ona ve ondan yüze kadar adetleri öğretip hâsıl olacak fikre mikyas-ı evzan ve ekyal tatbikatıyla vüsat verilecektir. 6

3- Tarih-i tabii musahabesi:

Dört ayaklı hayvanlarla kuşlar ve böcekler ve balıklar hakkında mükâleme suretiyle malumat-ı umumiye verilecektir. 3 [185]

4- Musahabe-i diniye ve musahabe-i tarihiye:

Çocuklarla dine vatana ve millete muhabbeti kalplerine yerleştirecek surette sade zaminlerle musahabe edebilecektir. 6

5- Terbiye-i bedeniye ve el işleri

6- Musiki

Sene-i tedrisiye nisf-ı ahiri için:

1- Kıraat-ı Osmaniye:

Ecza-yı şerife kıraatı (4 ecza-yı şerife, 8 kıraat) 12

Evzan-ı Arabiyyi kavalib-i imla namıyla öğrenib onlara kıyasen masdar, ism-i fail, ism-i meful ve ism-i zaman ve mekân, ism-i alet, ism-i tasgir, mübalağalı ism-i fail, ism-i tafdil, müzekker ve müennesleri, müfred, tesniye ve cem-i salim mükesserleri verilerek bir kelime-i Arabiyyi imla-yı nokta nazarından bunlara tatbikan tarif ve tahrir edecektir. Ufak ufak resm-i hat (Ortografya). Tedrici kıraat-ı Osmaniye dersleri – ecza-yı şerife kıraatı.

2- İlmihal:

Fevkalade sade ve amelî bir surette mesail-i itikadiye telkin edilecek ve namazda okunacak suver-i Kuraniye ile ediye-i şerife ezberlettirilecektir. 3

3- [186] Hesab-ı zihni:

Gayet sade i‘dad-ı sahihanın ta‘dad terkimi ve i‘mali [yüze kadar] ‘ameliyat-ı ziyade olacaktır. Buçuklara ve çeyreklere dair bilimum malumat verilecektir. 4

4- Musahabe-i hendesiye:

Eşkal-i hendesiye üzerine musahabe. 2

5- Tarih-i tabii musahabesi 3

6- İmla – Hüsn-i hatt

Etrafı çerçevesi tenekelere sülüs-i meşk yazdırılacaktır. 3

7- Terbiye-i bedeniye ve el işleri

8- Musiki

Birinci Sene

Haftada 29 ders, ders müddeti 45 dakika

1- Kuran-ı Kerim:

İlk cüzü okutmaktan başlayıp tedricî tatbikât-ı tecvidiye ve nihayet hüsn-i eda ile tilavet ettirilecek ve namazda okunacak sureler ezberlettirilecektir. 6 (her gün sabahleyin)

2- [187] Kıraat-ı Osmaniye:

Malumat-ı medeniye ve ahlakiye malumat-ı fenniye ve sıhhiyeye dair sehlü'l-ibare kıraat-ı Osmaniye (6 her gün akşam)

3- Hesab-ı zihni:

Yeni baştan amal-i erbaa tadad ve terkimi tekrar ile beraber hafif emsile ve mesail tatbikâtı – adetler bini tecavüz etmemek şartıyla [paralar – evzan ve mikyas bahsi – geçen sene verilen fikrin tevsii suretiyle]. 3

4- Hendese:

Bil-cümle ıstılahât-ı hendesiyenin dersanede ve hariçte bil-irae tefhimi. Hatlar – satırlar – hacimler gösterilmek şartıyla ve mücessem resimler üzerinde irae edilerek anlatılacaktır.

5- Coğrafya:

Mukaddemât, ıstılahât, cihât tayini – kıtalar. [Evvela mektep hakkında tatbik – sonra hariçte: sual ve cevap suretinde okutturulacaktır. Kabartma harita üzerinde ıstılahât gösterilecektir]. 1

6- İlmihal:

Yine mesail-i itikadiye amelî olarak tedris edilecek ancak bu seneki tedrisat daha müretteb ve daha mufassalca olacak, erkân-ı İslam ile bazı mesail-i ahlakiye talim ettirilecektir. 2

7- [188] Lisan-ı Osmanî:

Geçen seneki kavâlib-i imla dersinin rûbai mücerred ve mezidât bablarına kadar tevsiiyle beraber manalar ilave edilerek Osmanlıcanın muhtaç olduğu Arabînin esasını koymak. Farişiden buna münasip ilk malumatı vermek manaları itibarıyla birçok Arabî, Farişî kelimeler bellettirilip Osmanlıca ibareler tertibiyle kelimât-ı mezkûreyi kullanmak. Bu dersi ikiye bölüp bir kısmında muallim imla etmek ve diğer kısmında şakirdân belledikleri Arabî ve Farişî kelimelerle kendiliklerinden malumât-ı medeniye ve ahlakiye ve sıhhiyeyi havi sair ibarelerle kıraat-ı Osmaniye. 4

8- Hüsn-i hatt:

Rika hurufâtı – muttasıla ve münfasıla olarak – Rehber-i sıbyan – bazı cümleler 2

9- Menakıb-ı Tarihiye

(Récits historiques) tarihin büyük simaları ve büyük vakaları hakkında sade ve ciddi menkıbeler. 1

10- Fransızca:

Ağızdan [metod Berlic [*Berlitz*] – ibtidaî kısım]:

Mükâlemeyi teshil için icab eden eşya dersaneye getirilecek ve bu suret kâbil olmadığı halde renkli tablolar ianesiyle bu vazife ifa olunacaktır. Sene nihayetinde talebenin metod dâhilinde olmak üzere sorulan sualleri anlayıp cevabını da mehma emken ita etmesi icab eder. 2

11- [189] Terbiye-i bedeniye ve el işleri

12- Musiki

İhtar – Sunuf-ı ibtidaiyede muallim daima talebenin dikkat ve zekâsını uyandırmaya ve fikrine bir nizam ve katiyet vermeye gayret edecek ve çocuklar gerek kendilerinden ve gerek refiklerinden sual ve cevablarına bütün dikkatleriyle iştirak eyleyecektir.

İkinci Sene

Haftada 29 ders, ders müddeti 45 dakika

1- Kuran-ı Kerim:

Tecvid ve eda ile okunmakta devam ile beraber Yasin ve sure-i Feth, Tebareke, Nebe ve Ed-Duha'dan aşağıya ezberlettirilecektir. Bir hatm-i şerif indirilmeye gayret olunacaktır. 4

2- Lisan-ı Osmanî:

Arabîden ve Farisîden terkiib-i izafîler ve tavsifler ve vâsf-ı terkiibler ve hurûf-ı carenin istimali ve bunların hîn-i tarifinde Osmanlı terkiiblerinin tefhimi. Tasrif-i ifal-i Osmaniye, imla için kıraat kitaplarından muallim söyleyib şakirdân yazacak ve şakirdân kendiliklerinden cümel-i Osmaniye yapacaktır. 4

3- [190] Hesab:

Âdâd-ı sahihanın âmâl-i erbaası üzerine emsile ve mesail – kesr-i aşari – tatbikât-ı adediye – kesr-i adi tatbikât-ı adediye. Tahvilât – âdâd-ı mürekkebe santim usûlü ve tatbikât-ı zihniye. 3

4- Hendese:

[Tekmil hendese gayet muhtasar malumat ve çok tatbikât ile]. 2

5- Coğrafya:

Muhtasar coğrafya-yı umumi [mukaddemât ve ıstilahât-ı coğrafya, Avrupa, Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya'nın ahvâl-i tabiiye ve sekenesi, ırk, edyan, hükûmetler ve taksimât-ı siyasiyeleri ve arazi-i kutbiye hakkında malumat-ı muhtasara]. 2

6- Ulûm-ı Diniye

Halim Sabit Efendi'nin üçüncü kitabı talim olunacaktır. 2

7- Hüsn-i Hatt:

Rika – karalama yazdırılmak şartıyla divanî. 2

8- Fransızca:

[Metod Berlic ibtidaî kısım] tekrar edilmekle beraber evvela büyük hurûfâtı havi tablolar heceler gösterilecek ve bade Fresko'nun Sillaberi ikmal olunacaktır. Bu sene nihayetinde şakirdân Sillaberi okuyacak hurûfâtı ve kelimât-ı basiteyi yazacak ve Berlic'e daha suhuletle cevaplar verecektir. 4 [191]

9- Kıraat-ı Osmaniye:

Malumat-ı fenniye ve medeniye ve tarihiye ve ahlakiyeye dair kıraat ve musahabe – [Geçen senede ilm-i eşya ve malumat-ı şettaya dair gerek mükâleme suretiyle ve gerek kitaptan belledikleri malumatı takviye ve tahkim edecek bazı mevzuatı dahi muhtevi olacaktır.] 4

10- Resim:

Tahtadan gösterilmek üzere ve büyültüp küçültmek suretiyle hutût-ı muhtelifenin evza-yı muhtelifede tersimi ve eşkâl-i muntazama-yı sathiyenin ölçülerek tersimi. Eşkâl-i mezkûrenin terkibi ile (file) ve (rozasi?) teşkili. 1

11- Musiki. 1

12- Terbiye-i bedeniye ve el işleri

Birinci Devre Üçüncü Sene

Haftada 23 ders

1- Lisan-ı Osmanî:

Nahv-i Osmanî, terâkib-i Osmaniye tarif edilirken Arabî ve Farisî mukabilleri dahi beraberce tarif edilecek her kaidenin misallerini çoğaltıp birçok tatbikât dahi yaptırılacak. Ayrıca sarf okutmaya Osmanlı lisanının ihtiyacı olmayıp tarif-i ifal hususundaki kavaidi dahi nahve katarak belletmek ve tasrif ettirmek. Kıraat-ı

Osmaniye'yi sadece ilm-i eşya ve malumat-ı medeniye derecesinde bırakmayıp bi't-tedric edebiyatla bir surete koymak ve bazı güzel parçaları ve işarı hem imla suretiyle yazdırmak hem ezberletmek. Gayet basit ve kısa zeminler üzerine talebeyi tesvide alıştırmak. 3

2- [192] Hesab:

Bazı nazariyat ispat edilmek şartıyla umumi hesap. 2

3- Hendese:

(Hendese-i hattiye – sathiyeye - mücessime) bila ispat. Bazı adedi tatbikât; mesahalarda usûl-i aşarî tatbikâtı geçen senekinden kuvvetli okuncaktır. 2

4- Coğrafya:

Muhtasar Coğrafya-yı Osmanî – [Memalik-i Osmaniye'nin mevki ve ehemmiyeti, nüfus ve anâsır-ı muhtelif, hudud ve mesaha, sevahil, avarız-ı arziye ve enhar, göller, ekalim – Doğrudan doğruya idare olunan memalik-i Osmaniye'nin vilayât ve elviyeye taksimi. Vilayât ve elviye-i mülhaka ve elviye-i müstakile. Girit, Sisam, Kıbrıs cezireleriyle Cebel-i Lübnan, Mısır-ı Hıdivî ve Tunus hakkında malumat-ı mücmele. Memalik-i Osmaniye'nin başlıca mahsulât, mamûlât ve maadini ve büyük hutut-ı hadidiye ve bahriyesi ve kuvve-i berriyesi hakkında biraz malumat verilecek ve harita çizdirilecektir.] 2

5- Ulûm-ı Diniye:

İlmihal-i kebir. 1

6- Hüsn-i Hatt:

Yazının envaı, hassaten sülüs, nesih ve divanî rika üzerine çok meşkler yazdırılacaktır. 1 [193]

7- Fransızca:

Birinci ayda Sillaber tekrar edecek bade metod Berlic (ibtidaî kısmı) okunarak ve sorularak tekrar edilecek yedinci deftere kadar yazı yazdırılacak. Bu sene nihayetinde şakirdân Berlic okuyabildikleri gibi suallere de hatasız olarak sürat ve selasetle cevap verebilecektir. 4

8- Malumat-ı medeniye ve ilm-i eşya. 2

9- Tarih-i umumi:

(Kurun-ı Evvel ve Vüsta) – Gayet muhtasar yalnız mühim simalar ve mühim vakalar. 2

10- Arabî:

Yeni bir usûl Arapçaya tatbik olunacaktır – Arabî tekellüm ve kitabete gözetilecektir. 2

11- Farişî:

Yeni bir usûl tatbik olunacak ve lisan olarak tedris edilecektir.

12- Resim:

İkinci sınıf dersleriyle eşkâl-i mücessimenin usûl-i tersimi ve talebenin yedlerine verilecek ayrı bir deftere de modelden eşya-yı beytiye vesaire tersimi. 1

13- Musiki:

14- Terbiye-i bedeniye ve el işleri

[194] *Dördüncü Sene*

Haftada 23 ders

1- Lisan-ı Osmanî:

Edebiyat; Ekrem Bey'in Talim-i Edebiyatı esas ittihaz edilerek nahv-i Osmanî tatbikatıyla beraber yürütülecek ve mensur, manzum enâfis-i âsârdan bazı şeyler ezberlettirilecek basit sùjeler verilerek hikâyeler kaleme aldırılacaktır. 3

2- Hesab:

Âdâd-ı mürekkebe hesapları, malumat-ı ticariye ve usûl-i defteri, mukaddemât-ı cebiriye – bazı mesailin hesap ve haber kavaidiyle halli usûlleri. 2

3- Hendese:

[Hendese-i musattaha maa isbat. Tenasüb bahsinden bir nebze malumat-ı müsellesâtiye] 2

4- Coğrafya:

Coğrafya-yı umumi [Muhtasar kozmografya malumatı. Coğrafyanın tarif ve taksimi – küre-i arza dair tarifât-ı sath-ı arz ve

suret-i taksimi. Kıtaât ve ebhar. Urûk-ı beni beşer ve edyan. Avrupa kıtasının ahvâl-i tabiiye ve siyasesi mufassalca tarif edilmekle beraber İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Rusya ve İtalya ve Belçika ahvâl-i iktisadiyesinden muhtasaran bahsolunacak. Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya kıtalarının ahvâl-i tabiiye ve siyasesi muhtasar olarak gösterilecektir. Burada her kıtanın haritalarıyla ahvâl-i iktisadiyesinden bahsolunacak memleketlerin de ayrı ayrı haritaları çizdirilecektir.] 1

5- [195] Ulûm-ı Diniye:

Siyer-i Nebi. 1

6- Fransızca:

Metod Berlic (İbtidâî kısmı) suallere zaten şifahî cevap verebilen şakirdân bu sınıfta ecvibe-i mezkûreyi tahriren de icra edeceklerdir fazla olarak bu sınıfta kıraata kuvvet vermek için Jülyen nam muharririn Prömiyer Lektör'ü okutturulacak ve kaligrafi için üçüncü deftere kadar yazı yazdırılacaktır. 3

7- Tarih-i umumi:

[Kurun-ı Ahire ve Osmanlı Tarihi en mühim simalarla en mühim vekayi] 2

8- Arabî:

Yeni bir usûl takib edilmekle beraber ahlaka dair bazı ehâdis tercüme ve tahlil ve ezber ettirilecektir. 3

9- Farisî:

Yeni usûle devam ile beraber Gülistan'dan bazı müntehabât. 1

10- Resim:

Tabiattan hutut-ı muhtelif ve eşkâl-i mücessime-i hendesiye'nin evza-yı muhtelifede tersimleri ve gölge. 1

11- Vesâya-yı Sıhhiye

12- [196] Mukaddemat-ı ulûm-ı tabiiye:

Ecsam üzerine malumat-ı umumiye. 2 Vücut-ı beşer – mekulât ve kavaid-i sıhhiye. Cihaz-ı hazmî – meşrubât. Seker ve daü'l-keül?. Teneffüs ve hıfzıssıhha. Âsâb ve hareket. Havass-ı hamse. 3 hayvanât – tasnifi. Zatü's-sedaya [memeliler], tuyur. 4 nebatât. 5

mevadd-ı mamule. Un ve ekmek, şariyeler, süt, yağ, peynir, şarap vesaire, mensucât-ı hıfzıssıhha telebbüs, kağıt, papirüs, parşömen, çanak ve çömlek, çini, porselen, cam, demircilik, bakır, kalay, tutya, kurşun, altın, gümüş, halitalar. 6 malumat-ı hikemiye, cazibe-i arz, rakkas, evzân ve kesafet, muvazenet-i ecsâm, terazular, muvazenet-i mayiât, ecsam-ı sabihanın muvazenesi, ziya, aynalar, savt, aks-i savt, elektrik, iyi ve az nâkil-i elektirk cisimler, mıknatıslar, cereyanlar, elektrik miktası, telgraf. 2

13- Terbiye-i bedeniye ve el işleri, Musiki. 1

Beşinci Sene

Haftada 23

1- Lisan-ı Osmanî:

Talim-i edebiyat maani ve bedii cihetlerinden tevsi edilerek emsile-i Arabiye vermekle beraber Fransızca kitaplarından dahi fikir alarak Osmanlıca misaller yaptırmak, enâfis-i âsârı ezberletmeye devam etmek. Daha âli zeminler üzerine inşa ettirmek. 2

2- Mücmel Cebir:

İlm-i cebir muhtasaran okutulacaktır. 2

Heyet-i İdare Azasından Müessisîn-i Cemiyetten Rıza Paşazade İstanbul

Mebusu İsmet Bey

3- [197] Hendese:

Hendese-i mücessime ve usûl-i mesaha, kat-i nâkıs, kat-i zaid ve kat-i mükafi, münhanilerin usûl-i tersimi. 2

4- Ulûm-i Diniye:

Muhtasar akaid. 1

5- Fransızca:

Metod Berlic (Birinci kısım) tahrirî ve şifahî. Prömiyer Lektör (Jülyen) manasıyla öğretilecek ve Fransızca izahat verilecektir. (Muallim her dersin suallerine talebe tarafından yazılacak cevapları toplayıp bade't-tashih iade edecek imlasının sahtına ve cümlelerinin intizamına göre vereceği notu kendi defterine ve sınıf defterine yazacaktır.)

6- [198] Malumat-ı medeniye ve hukukiye. 2

7- Tarih-i umumi:

Asr-ı hâzır tarih-i umumi ve siyasisi [asr-ı hâzır tarihi muvazzıhca olacaktır.] 2

Heyet-i İdare A'zasından Cemil Bey

8- [199] Arabî:

Dördüncü sınıfın dersi takib edilmekle beraber imla [dikte] yazdırılacaktır. 2

9- Farisî:

Müntehabât-ı âsâr-ı Farsiye [Serâmedân-ı Sohen]den bazı müntehabât. 1

10- Coğrafya:

Kıtaât-ı erbaa mufassal – [Asya, Afrika ve Okyanusya kıtalarının ahvâl-i tabiiyesi, ahali, ekâlimi, ahvâl-i siyasiyeleri, yerli hükümetler ve Avrupa hükümetlerinin müstemlekâtı, arazi-i kutbiye, suret-i keşifleri ve seyyahîn-i meşhure hakkında malumat. Japonya, Çin, Hindistan, Cemâhir-i Müttefike-i Amerika, Brezilya, Arjantin ve Şili memalikinin ahvâl-i iktisadiyesi her kıta ve her memleketin ayrı ayrı haritaları çizdirilecektir.] 1

11- Resim:

Kontur almak suretiyle alçıdan mücessem yaprak, meyve ve (orneman) tersimi, gölge. 1

12- Usûl-i muhasebe ve usûl-i defteri. 1

13- Ulûm-i tabiiye. 3

14- Terbiye-i bedeniye ve el işleri, Musiki

[200] Heyet-i İdare Azasından Telgraf Nezareti Levâzım ve Mebani
Müdürü Hüseyin Remzi Bey

İkinci Devre (Birinci Sene)

Altıncı Sene

Haftada 23 ders

1- Edebiyat:

Talebeye sūjeler verilip müsveddeler kaleme aldirmek. Yazdıkları şeyler üzerinde tahlilât-ı edebiye, ilmiye ve hikemiye icra ettirmek. 2

2- [201] Mükemmel Cebir. 3

3- Hendese:

[Tekmil hendese maa tatbikât ve tersimât] 1

4- Ulûm-i Diniye:

Mufassal Akaid. 2

5- Fransızca:

Metod Berlic (İkinci kısım) tahrirî ve şifahî. Gramer Berlic (Birinci kısım) tahrirî ve şifahî. [Tarz-ı tedriste muallim beşinci sınıfta izah olunduğu veçhile hareket edeceği gibi kelimelerden uzunca cümleler teşkili suretiyle sene-i atıye kompozisyonlarına talebeyi ihzar edecektir.] 4

6- Tarih:

Tarih-i İslam

7- Arabî:

Muntehebât-ı mensur ve manzum âsâr-ı Arabiye kıraat ve hall ettirmekle beraber münasipleri ezber ettirilecektir. 2

8- Coğrafya:

Avrupa kıtası mufassal [âlem-i Şemsde arzın mevkii, arzın devirleri; mevâsim, muharrik-i arz ve meyk-i? arz, husuf ve kûsuf hakkında malumat-ı muhtasara. Coğrafya ve taksimatı ve uruk-ı beni beşer ve edyan-ı mevcude hakkında tafsilat. Avrupa'nın ahvâl-i tabiiyesi, vüsat ve mesaha ve sekenesi. Avrupa kıtasının hükümâta suret-i taksimi ve her hükûmetin ayrı ayrı ahvâl-i tabiiye ve siyasiye ve iktisadiyesi. Memleketlerin haritası.] 2

9- [202] Hikmet-i tabiiye:

Mukaddemât-ı mihanikiye, cazibe, mayiât, savt ve hararet. 2

10- Müsellesât ve Usûl-i Mesaha ve Topografya. 2

11- Resim:

Kontur almak suretiyle alçıdan mücessem ayak, el ve baş tersimi, gölge. 1

12- Kimya:

[Kimya-yı madenî] 2

Yedinci Sene

Haftada 23 ders

1- Edebiyat:

Süje verilerek müsvedde tahlilât-ı edebiye yaptırılacaktır. 2

2- Ulûm-i Diniye:

Münakehât ve müferrekât

3- Fransızca:

Metod Berlic (Literatür kısmı) tahrirî ve şifahî. Gramer Berlic (İkinci kısım) tahrirî ve şifahî. [Bu sınıfta muallim bundan evvelki sınıflarda izah olunduğu veçhile hareket etmekle beraber ayda iki kere talebeye mevzu vererek kompozisyon yaptıracak ve asıl notlar bunun üzerine verilecektir.] 4

4- [203] Tarih:

Tarih-i Osmanî. 2

5- Arabî:

Evvelki sınıfın tertibi takib olunacak ve bazı kolay mevzular kaleme aldırılacak. 2

6- Coğrafya:

Memalik-i Osmaniye'nin coğrafya-yı iktisadisi mufassal [memalik-i Osmaniye'nin ahvâl-i tabiiyesi mufassalan tekrar edilmekle beraber Avrupa ve Asya ve Afrika-yı Osmanî'nin ayrı ayrı teşekkülât-ı tabiiye ve ahvâl-i jeolojyesi ve ekâlimi ve ticaret ve bahriyenin ehemmiyetine mebni ebhar ve sevâhil-i Osmaniye hakkında malumat-ı mufassala verilecek ve ahvâl-i siyasiyesi tekrar

edilecektir. Memalik-i Osmaniye'nin menâtik-ı mezruâtı ekalim-i ziraatı, tabiiyet-i türabı, enva-yı mezruât ve hayvanâtı, sanayi-i ihraciye ve imaliye ve aksamı, mahsulât-ı sanayie, fabrika ve destgâhları, vesait-i nakliye ve envaı, vesait-i mübadele, tesisât-ı itibariye ve gümrükler hakkında malumat verilecek ve harita çizdirilecektir.] 2

7- Kimya:

Kimya-yı uzvî. 2

8- Hikmet-i tabiiye:

Ziya ve elektrik kısımları. 2

9- Fenn-i mihanik. 2

10- Ulûm-ı tabiiye:

İlm-i hayvanât [fizioloji ve teşrih ile beraber] 2

11- İktisat. 2

[204] Heyet-i İdare Azasından Şehremaneti Muavini Sezaî Bey

Sekizinci Sene

Haftada 23 ders

1- Usûl-i Tahrir ve Tahrir-i Edebiyat:

Resmî ve hususî her nevi mevzu üzerine yazı yazdırılarak ve tahlilât-ı edebiye yaptırılacaktır. 2

2- Ulûm-i Diniye:

Ahlak-ı Şeriye 1 [205]

3- Tarih:

Makâsıd-ı Tarihiye 3

4- Malumat-ı Riyaziye:

Hesab ve cebir tatbikâtı – bankalar muamelatı. Hendese ve müsellesât ve mihanik derslerine ait tatbikât-ı mütenevvia. 1

5- Kozmografya.

6- Elektrik Tatbikâtı:

Telgraf ve telefon. 2

7- Kimya:

Kimya-yı tahlilî. 1

8- Malumat-ı Hukukiye 1

9- Arabî:

Sene-i sabıkadaki tertibe devam edilecek ve marifetullah ve ahlaka dair bazı âyât-ı kerime tefsir ve tercüme ettirilecektir.

10- Fransızca:

[Manuel dö Polites de la Jönes] nam kitap okutturularak izahat talep olunacağı gibi bir taraftan da edebi, içtimai, iktisadi mevzular üzerine redaksiyon yaptırılacak bu sınıfta Gramer Berlic (üçüncü kısım) ikmal olunacaktır. Tahrirî ve şifahî] 3

11- Usûl-i Maliye 1

12- Usûl-i Defteri 1

13- Hıfzıssihha 1

14- Ulûm-i Nebatât ve Tabakatü'l-Arz 1

15- El İşleri ve Daktilografi 2

[206] **Darüşşafaka'dan Bidayet-i Küşadından Beri Neşet Eden**

Zevâtın Esamisi

1297 Senesi

Fahri Efendi	İshakpaşa	Telefon Komiseri
Mustafa Fuad Efendi	Beşiktaş	Telgraf Posta Telefon Nezareti Telgraf umuru müdürü
Şevki Efendi	Sultanahmet	Edirne Posta ve Telgraf Başmüdürü
Tahsin Efendi	Girit	Maarif Nezareti kütüphaneler müfettişi
Rıfat Efendi	Yenibahçe	İstanbul vilayeti Evkâf müdür muavini
Haşim Efendi	Girit	Telgraf Nezareti Bono kaleminde
Mehmed Şükrü Efendi	Müftü Hamam	Vefat etmiştir.
Hakkı Efendi	Araplar	Vefat etmiştir.

1298 Senesi

Salih Zeki Efendi	Küçük Mustafapaşa	Darülfünun müdür-i umumisi
Edhem Efendi	Davutpaşa	Ankara Posta ve Telgraf başmüdürü
Mehmed Ali Efendi	Molla Aşkî	Posta umuru paket kısmı müdür muavini
Osman Nuri Efendi	Davutpaşa	Vefat etmiştir.
İhsan Efendi	Bulgurlu	Yemen Telgraf müdürlüğünden mütekaid

1299 Senesi

Ahmed Rasim Efendi	Sarıkız	Muharrirîn-i Osmaniyyeden
[207]	Raşid	Aksaray Vefat etmiştir.

Efendi		
Mustafa Nesimi Efendi	Samatya	Telgraf Posta Telefon Nezareti müfettiş-i umumilerinden
İhsan Efendi	Cerrahpaşa	Posta müdür-i umumisi
Reşid Efendi	Girit	Dersaadet Postanesi müdür muavini
Hamid Efendi	Küçük Mustafapaşa	Vefat etmiştir.
Mehmed Efendi	Beypazarı	Dersaadet postanesi mühimme başmemuru
Reşid Efendi	Bağdat	Vefat etmiştir.
Niyazi Efendi	Saraçhane	Vefat etmiştir.

1300 Senesi

Hüseyin Efendi	Kocamustafapaşa	Vefat etmiştir.
Şükrü Efendi	Mihaliç	Posta kontrol kalemi mümeyyiz-i sabıkı
Haydar Efendi	Yayla	Vefat etmiştir.
Mustafa Efendi	Ankara	Muallimînden
Ahmed Nureddin Efendi	Şehzadebaşı	Mabeyn-i Hümayun telgraf müdürü
Fazlı Efendi	Kadıçeşmesi	Vefat etmiştir.
Fehim Efendi	Debbağ Yunus	Sabık sadrazam mektupçusu
Hasan Efendi	Girit	Vefat etmiştir.
Mustafa Efendi	Gül Camii	Beyoğlu Telgraf merkezi memurlarından
Vasfi Efendi	Malta	Vefat etmiştir.
Ali Canib Efendi	İbrahim Paşa	Bursa İttihad memuru
Osman Efendi	Kayseri	Nezaret-i muhacere memuru

[208] Hüseyin Efendi	Ova	Beşiktaş posta ve telgraf şubesi müdürü
Zekeriya Efendi	Hafız Paşa	Darüşşafaka dâhiliye memuru
İhsan Efendi	Ağa Yokuşu	Selanik başmüdür-i sabıkı
Ahmed Efendi	Molla Gürani	Kırım'da muallim
Sami Efendi	Tophane	Vefat etmiştir.
Ahmed Efendi	İzmid	Sabık posta memurlarından

1301 Senesi

Faik Efendi	Eğın	Vefat etmiştir.
Ahmed Reşid Efendi	Tokat	Erzurum valisi
İsmail Efendi	Asitane	Vefat etmiştir.
Hasan Efendi	Üsküdar	Telgraf Nezareti levâzım mümeyyizi
Yusuf Efendi	Sarıköz	Kazlıçeşme posta telgraf şubesi müdürü
İbrahim Efendi	Dağistan	Vefat etmiştir.
Tevfik Efendi	Eyüp	Vefat etmiştir.
Yusuf Efendi	Beşiktaş	Miralaylıktan mütekaid

1302 Senesi

Mehmed Emin Efendi	Asitane	Telgraf Nezareti heyet-i fenniye reisi
Said Efendi	Şehzadebaşı	Nafia Nezareti heyet-i fennesine memur
Hüseyin Remzi Efendi	Fatih	Telgraf Posta ve Telefon Nezareti levâzım ve mebani müdürü
Ahmed Vefa	Mekke	

Efendi		
Hilmi Efendi	Beşiktaş	Vefat etmiştir.
İsmail Safa Efendi	Mekke	Vefat etmiştir.
[209] Mehmed Ali Efendi	Üsküdar	Darüşşafaka'da tahrirât kâtibi
Hüseyin Mecid Efendi	Kıztaşı	Muhassesât-ı zatiye ketebesinden
Salih Efendi	Tirebolu	

Meclis-i Tedris Azasından Evkâf Nezareti Müsteşarı Hacı Evliya Efendi Hazretleri

1303 Senesi

Ahmed Hamdi Efendi	Kangırı	Hüdavendigâr
Mehmed Efendi	Kadıköy	
Macid Efendi	Edirne	İkdam ve Peyam gazeteleri muharrirlerinden
[210] Ali Efendi	Hasköy	Vefat etmiştir.
Refik Efendi	Sinop	
Şakir Efendi	Edirne	Mühendis

1304 Senesi

Mehmed İzzet	Tophane	Şirket-i Hayriye İşletme
--------------	---------	--------------------------

Efendi		müdürü
Hakkı Efendi	Kapandakik	Evkâf-ı Hümayun müze müdürü
Hikmet Efendi	Ayasofya	
Hayri Efendi	Cerrahpaşa	Vefat etmiştir.
Mehmed Ali Efendi	Sarmaşık	Sabık Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden
Abdurrahman Efendi	İshakpaşa	Vefat etmiştir.

1305 Senesi

Ferid Efendi	Cerrahpaşa	Darbhane müdürü
İsmail Efendi	Çamlıca	Hazine-i Hassa-yı Şahane muhasebe müdürü
Ahmed Hamdi Efendi	Bıçakçılar	Tanin Gazetesi idare memuru
Sezai Efendi	Altımermer	Şehremaneti muavini
Hüseyin Efendi	Kazanlık	Vefat etmiştir.
Sabri Efendi	İshakpaşa	Rize Rüsumât başkâtibi
Hilmi Efendi	Kasımpaşa	Dersaadet gümrüğü istimatorlarından
Hasan Efendi	İhsaniye	Maliye memurlarından
İbrahim Edhem Efendi	Kazanlık	Dersaadet postahanesi mekâtib-i mevrude başmemuru
Necib Efendi	Hisar	Vefat etmiştir.

[211] *1306 Senesi*

Mustafa Subhi Efendi	Fatih	Telgraf Nezareti heyet-i fenniye kaleminde
Ahmed Efendi	Yenihamam	Hendek'te ticaret kâtibi
Mustafa Efendi	Kantarcılar	Maliye tahrir-i emlak

		memuru
Mustafa Faik Efendi	Mimar Sinan	
Bekir Efendi	Kastamonu	Ticaret kâtibi
Tevfik Efendi	Mudanya	Sirkeci posta ve telgraf müdürü
Ahmed Ragıb Efendi	Bıçakçılar	Telgraf memurlarından
Osman Efendi	Tophane	
Ahmed Avni Efendi	Galata	Posta umuru müdür muavini
Salih Efendi	Sirkeci	Posta seyyarlarından
Şeraffeddin Efendi	Ayasofya	Galata gümrük masraf kâtibi
İbrahim Efendi	Pınarhisarı	Rüsumât kontrol kalemi ketebesinden
Kamil Efendi	Mimar Sinan	Ticaretle meşgul
Nazmi Efendi	Kasımpaşa	Rüsumât kontrol kaleminde
Hüsnü Efendi	Baba Haydar	Vefat etmiştir.
Sami Efendi	Selimiye	Adliye memurlarından
Mustafa Efendi	İbrahimpaşa	Defter-i Hakani memurlarından
Hüsnü Efendi	Batum	Defter-i Hakani memurlarından
Kenan Efendi	Hisar	Defter-i Hakani memurlarından

1307 Senesi

Kami Efendi	Mekke	Hazine-i hassa-yı şahane sicil müdürü
[212] Ali Efendi	Mahmutpaşa	Doktor
Sabri Efendi	Mekke	Kavala'da mektep müdürü

Hüseyin Bahri Efendi	İzmid	Müdafaa-yı Milliye'de
Osman Nuri Efendi	Vidin	Vefat etmiştir.
Hüseyin Efendi	Kocamustafapaşa	Vilayât tercümanı
[213] Hüseyin Efendi	Girit	Vefat etmiştir.
Mehmed Efendi	Sarıköz	Asakir-i Osmaniye zabitanından
Reşid Efendi	Süleymaniye	Nafia başkâtibi
Ömer Efendi	Fatih	Muallim
Hüseyin Şerif Efendi	Arapgir	Telgraf Nezareti umur-ı hukukiye mümeyyizi
Şevki Efendi	Balat	Postane paket müdür muavini
Şefik Efendi	Ağa Çayırı	Sabık Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden

Meclis-i Tedris A'zasından Şura-yı Evkâf'ta Aza Mardinizade Ebulula Bey

1308 Senesi

Ali Efendi	Bosna	Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından
Mehmed Ali Efendi	Sultanahmed	Vefat etmiştir.
Lütfi Efendi	Eyüp	Vefat etmiştir.
Ahmed Refik Efendi	Sarıköz	Askeri binbaşılardan
Abbas Efendi	Hisar	Telgraf Nezareti kontrol dairesi memurlarından
Münir Efendi	Sultanahmed	Telgraf Posta Nezareti memurlarından
Ahmed Efendi	Odabaşı	Bebek merkezi telgraf müdürü
Kamil Efendi	Tophane	Vefat etmiştir.
Yusuf Efendi	Beşiktaş	Galata gümrüğü memurlarından
Mehmed Nuri Efendi	Cerrahpaşa	Telgraf nezareti istatistik mümeyyizi
Ahmed Efendi	Lofça	Galata gümrüğü memurlarından
Salih Efendi	Üsküdar	Rüsümât memurlarından
[214] Rakım Efendi	Hırka-yı Şerif	Rüsümât hesabât-ı merkeziye kalemi ketebesinden
Kazım Efendi	Sarıköz	Darüşşafaka muallimlerinden
Şakir Efendi	Girit	
Haydar Efendi	Fatih	Kereste gümrüğü memurlarından
Salih Efendi	Molla Aşkî	Beyoğlu telgrafhanesi muhaberât memurlarından

1309 Senesi

Kemal Efendi	Bayezid	Ankara Sultanisi müdürü
Asaf Efendi	Salkımsöğüt	Telgraf Nezareti müfettiş-i umumilerinden
Raif Efendi	Tophane	Rüsumât istatistik kalemi ketebesinden
Ramiz Efendi	Ayasofya	Galata gümrüğü manifesto ser-memuru
Yusuf Efendi	Tophane	Erkân-ı harbiye kaymakamlarından
Ahmed Efendi	Hisar	Rüsumât hesabât-ı merkeziye kalemi ketebesinden
Mazlum Efendi	Kabasakal	Rüsumât istatistik kalemi mümeyyizi
Ali Efendi	Filibe	Galata yolcu salonu müdürü
Haşim Efendi	Hisar	Posta seyyar memurluğundan münfasıl
Hilmi Efendi	Girit	Galata rüsumât müdür muavini
Kazım Efendi	Kasımpaşa	Vefat etmiştir.
Cemal Efendi	Hisar	Dersaadet ithalat gümrüğü manifesto ser-memuru
[215] Ahmed Efendi	Üsküdar	Dersaadet ihracat gümrüğünde
Salim Efendi	Filibe	Vefat etmiştir.
Süleyman Efendi	Beşiktaş	Dersaadet postanesinde
Selim Efendi	Hamidiye	Beyoğlu posta havale memuru
Nazif Efendi	Beşiktaş	Vefat etmiştir.
Ömer Efendi	Üsküdar	Rüsumât merkez manifesto kalemi ketebesinden
Mehmed Efendi	İzmit	Vefat etmiştir.
Salih Efendi	Trabzon	Kastamonu telgraf müfettişi

Ahmed Efendi	Pazarcık	Edirne gümürüğü memurlarından
Rıfat Efendi	Vefa	Telgraf nezareti Dersaadet müfettişlerinden
Mehmed Efendi	Cerrahpaşa	
Rauf Efendi	Üsküdar	Vefat etmiştir.

1310 Senesi

Hasan Efendi	Mirgün	Telgraf Nezareti fenn ser-müfettişi
Mehmed Enver Efendi	Beylerbeyi	Telgraf Nezareti Dersaadet nüfettişlerinden
İbrahim Efendi	Tırnova	Bağdad telgraf fenn müfettişi
Hasan Efendi	Beypazarı	İzmir telgraf müfettişi
Haydar Efendi	Çemberlitaş	Vükela-yı deaviden
Pertev Efendi	Çukurçeşme	Rüsumât evrak kalemi mümeyyizi
Mehmed Ali Efendi	İzmir	Dersaadet ihracat manifesto memuru
Hasan Efendi	Kadıköy	Vefat etmiştir.
Osman Efendi	Fatih	Rüsumât evrak kalemi ketebesinden
[216] Hasan Efendi	Ayasofya	Darülfünun inzibat memuru
Kadri Efendi	Kandilli	Vefat etmiştir.
Arif Efendi	Eyüp	Galata postanesinde koli başmemuru
Zühdi Efendi	Beylerbeyi	Merkez manifesto kalemi ketebesinden
Bahaeddin	Sultanahmed	Telgraf müfettişlerinden

Efendi		
Ali Efendi	Sarıköz	Vefat etmiştir.
Eyüp Efendi	Beşiktaş	Vefat etmiştir.
Ahmed Necmeddin Efendi	Şumnu	Galata rüsumât memurlarından
Ahmed Efendi	Kırkçeşme	Rüsumât heyet-i teftişiyesinden münfasıl
Ziya Efendi	Bulgurlu	Vefat etmiştir.
Yusuf Efendi	Beşiktaş	Dersaadet ithalat gümrüğü muayene memuru
Şevket Efendi	Çemişgezek	İthalat hali muayene memuru
Mehmed Ali Efendi	Karahisar	Dava vekili
Ali Efendi	Mirgün	Vefat etmiştir.
Mahmud Efendi	İsakapı	Vefat etmiştir.
Ahmed Efendi	Taşköprü	Vefat etmiştir.
Abdullah Efendi	Sinop	Vefat etmiştir.
Sabri Efendi	Şehremini	Dersaadet ithalat gümrüğü manifesto memurlarından

1311 Senesi

Hüseyin Efendi	Küçük Ayasofya	Telgraf Nezareti kontrol dairesi mümeyyizi
Cevdet Efendi	Çukurçeşme	Suakin telgraf müdürü
[217] Kamil Efendi	Eyüp	Beyoğlu telgraf memurlarından
Sadık Efendi	Hisar	Beyrut gümrük memuru
Ziya Efendi	İzmit	Vefat etmiştir.

Sadık Efendi	Kanlıca	Posta seyyar memuru
Hüseyin Efendi	Kadırga	Rüsumât müdüriyet-i umumisi daire müdürü
Nazmi Efendi	Paşakapısı	Rüsumât müdüriyet-i umumiyesinde aktarma kaleminde
Mehmed Efendi	Kangırı	Sirkeci gümrüğünde memur
Mustafa Efendi	Vaniköy	Sirkeci gümrüğünde memur

Meclis-i Tedris A'zasından İsmail Hakkı Bey

[218] 1312 Senesi

İbrahim Efendi	Tophane	İzmir maliye müfettişi
Ali Efendi	Fatih	Evkâf-ı Hümayun Nezareti müessesât-ı ilmiye mümeyyizi
Mehmed Efendi	Kabataş	İmalat-ı harbiye top fabrikası başkâtibi

Aziz İhsan Efendi	Babıali	Telgraf Nezareti dava vekili
Refik Efendi	Yüksek Kaldırım	İzmir ithalat gümrüğü müdürü
Mehmed Efendi	Üsküdar	Posta memurlarından
İsmail Efendi	Gedikpaşa	Merkez manifesto memuru
Tevfik Efendi	Karahisar	Şam posta seyyar memuru
Nuri Efendi	Beşiktaş	Ceza reisi
Hüsnü Efendi	Süleymaniye	Beyoğlu telgrafhanesi memurlarından
Remzi Efendi	Kocamustafapaşa	Rüsumât merkez masraf kâtibi
Hüseyin Efendi	Lofça	Konya telgraf başmüdürü muhasebe başkâtibi
Mehmed Efendi	Trabzon	Vefat etmiştir.
Adem Efendi	Beşiktaş	Beyoğlu telgrafhanesi memurlarından
Mahmud Efendi	Tahtakale	Rüsumât evrak kalemi ketebesinden
Ahmed Macid Efendi	Selimiye	Darüşşafaka âlât-ı fenniye muhafızı

1313 Senesi

Salim Efendi	Kuruçeşme	Galata paket gümrüğü memurlarından
Tevfik Efendi	Halicılar	Telgraf Nezareti fenn sermüfettişi

[219] Ali Efendi	Üsküdar	Galata gümrüğünde
Edib Efendi	Mihaliç	Telgraf umuru kalemi memurlarından
İbrahim Efendi	Ayasofya	Galata paket gümrüğü memurlarından
Mehmed Efendi	Cibali	Kumkapı telgraf posta müdürü
Yusuf Efendi	Karagümrük	Vefat etmiştir.
Kemal Efendi	Kuruçeşme	Postane havale memuru
Hamid Efendi	Trabzon	Dersaadet ihracat gümrüğü tahrirat kâtiplerinden
İdris Efendi	Üsküdar	Postane havale memuru
Emin Efendi	Kangırı	Dersaadet ithalat muayene memurlarından
Mustafa Efendi	Kanlıca	Galata postanesi memurlarından

1314 Senesi

Sabri Efendi	Çemberlitaş	Saruhan Mebusu
Harun Reşid Efendi	Filibe	Darüşşafaka muallimlerinden
Ömer Efendi	Küçükmustafapaşa	Vefat etmiştir.
Rıza Efendi	Şehzadebaşı	Kıgı kazası müddei umumi muavini
Nureddin Efendi	Cihangir	Telgraf Nezareti posta umuru müdürü mümeyyizlerinden
Hasan Efendi	Bartın	Trabzon rüsumât kimyageri
Ziya Efendi	Samatya	Postane havale memuru
Muhyiddin	Yeniçeşme	

Efendi		
Hüseyin Efendi	Yüksek Kaldırım	Vefat etmiştir.
[220] Bilal Efendi	Yeniçeşme	Rüsumât kontrol kalemi ketebesinden
Cemil Efendi	Kadıköy	Postane havale memuru
Ali Efendi	Filiba	Rüsumât istatistik kalemi ketebesinden
Aziz Efendi	Yanya	
Ali Rıza Efendi	Vefa	Dersaadet ihracat gümrüğü tahrirat kâtibi
Cemal Efendi	Çarşamba	Telgraf Nezareti kontrol dairesinde memur
Halil Efendi	Hamidiye	Galata paket gümrüğünde
Şükrü Efendi	Beşiktaş	Telgraf Nezareti posta kontrol kaleminde
Şevket Efendi	Beşiktaş	Vefat etmiştir.

1315 Senesi

Mahir Efendi	Eyüp	Galata gümrüğü memurlarından
Fuad Efendi	Beşiktaş	Bursa Darülmualimin muallimlerinden
Rıza Efendi	Firuz Ağa	Rüsumât memurlarından
Osman Efendi	Küçükmustafapaşa	Fatih postane havale mukayyidi
Mustafa Efendi	Yanya	Rüsumât müdüriyet-i umumiyesi memurlarından
Yakub Efendi	Şehzadebaşı	Dersaadet posta sevk başmüdürü

Veli Efendi	Beykoz	Dersaadet ithalat gümrüğü muayene memurlarından
-------------	--------	---

1316 Senesi

Nazmi Efendi	Çarşamba	Vefat etmiştir.
Şevket Efendi	Kadıçesme	İstanbul gümrüğü maaş kâtibi
Şükrü Efendi	Aksaray	Müdde-i umumi muavini
[221] Ahmed Efendi	Filiba	Memurîn-i rüsumiyeden
Kenan Efendi	Vefa	Telgraf memurlarından
Hüsnü Efendi	Kadıköy	Memurîn-i rüsumiyeden
Tahir Efendi	İzmir	Memurîn-i rüsumiyeden
Hüseyin Efendi	Bartın	Postane mersule memurlarından
Rıza Efendi	Kadıçesme	Dersaadet ihracat gümrüğü masraf kâtibi
Mehmed Nail Efendi	Hasköy	Memurîn-i rüsumiyeden
Mustafa Efendi	Girit	Galata paket gümrüğünde
Ahmed Hamdi Efendi	Filiba	Telgraf memurlarından
[222] Neşet Efendi	Beşiktaş	Vefat etmiştir.
Hamdi Efendi	Çarşamba	Galata postanesi müdür muavini
Cemal Efendi	Fatih	Memurîn-i rüsumiyeden
Bekir Efendi	Girit	Telgraf memurlarından

Emin Efendi	Mirgün	Memurîn-i rüsumiyeden
-------------	--------	-----------------------

Meclis-i Tedris A'zasından Şemsi Fuad Bey

1317 Senesi

Hafid Efendi	Hisar	Hazine-i Hassa-yı Şahane muhasabe mümeyyizi
Osman Efendi	Kapandakik	Şehremaneti mahzen-i evrak başkâtibi
Hüsnü Efendi	Üsküdar	Vefat etmiştir.
Hakkı Efendi	Şehzadebaşı	Ziraat Nezareti memurlarından
Hamdi Efendi	Ünye	Hariciye Nezareti memurlarından
İsmail Efendi	Keçeciler	Bahriye Nezareti muhasabe kalemi ketebesinden
Osman Efendi	Cibali	Dâhiliye Nezareti evrak kalemünde
Mustafa Efendi	Çamlıca	Memurîn-i rüsumiyeden
Ali Efendi	Beşiktaş	Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye

		ve Darüşşafaka tahsil memuru
--	--	------------------------------

1318 Senesi

Hayri Efendi	Yedikule	Memurîn-i rüsumiyeden
Mahmud Efendi	Hereke	Hereke Fabrika-yı Hümayununda memur
Servet Efendi	Üsküdar	Memurîn-i rüsumiyeden
Ali Efendi	Cihangir	Vefat etmiştir.
Nazif Efendi	Fatih	Memurîn-i rüsumiyeden
[223] Nureddin Efendi	Fatih	Telgraf Nezareti muhasebe memurlarından
Nüzhet Efendi	Bayezid	Memurîn-i rüsumiyeden
Şemseddin Efendi	Fatih	Telgraf Nezareti kontrol dairesinde memur
Hüseyin Efendi	Sultan Selim	Vefat etmiştir.
Cemal Efendi	Şehremini	Beyoğlu telgrafhanesi sevk memurlarından
İbrahim Efendi	Tophane	Galata rüsumât başmüdüriyeti memurlarından
Mehmed Efendi	Sivas	Beyoğlu telgraf memurlarından
İbrahim Efendi	Bingazi	Galata rüsumât başmüdüriyeti memurlarından
Fahri Efendi	Davutpaşa	Rüşdiye muallimlerinden
Ahmed Efendi	Aksaray	Dersaadet ihracat gümrüğü istimator muavini
Ziya Efendi	Aksaray	Yeni Cami posta paket başmemuru
İsmail Efendi	Trabzon	Galata rüsumât müdüriyeti muayene memurlarından
Arif Efendi	Cibali	Beyoğlu telgrafhanesi muhabere memurlarından

Hamdi Efendi	Ortaköy	Vefat etmiştir.
--------------	---------	-----------------

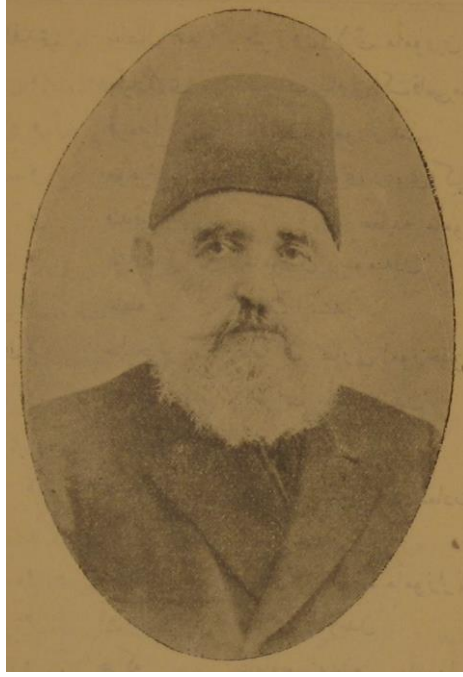
1319 Senesi

İsmail Efendi	Aksaray	Telgraf Nezareti fenn müfettişlerinden
Zekeriya Efendi	Yanya	Vefat etmiştir.
Abdurrahman Efendi	Emir Buhari	Telgraf muhabere memurlarından
İhsan Efendi	Eğrikapı	Memurîn-i rüsumiyeden
Selim Efendi	Aksaray	Cadde-i Kebir posta memuru
İhsan Efendi	Aksaray	Dersaadet rüsumât posta paket müdürü
Fuad Efendi	Çengelköy	Telgraf memurlarından
[224] Ahmed Efendi	Bayezid	Memurîn-i rüsumiyeden
Tahir Efendi	Dolmabahçe	Beyoğlu muhabere memurlarından
İsmail Efendi	Filibe	Rüsumât müdüriyet-i umumisi muayene memurlarından
Musa Efendi	Nişantaş	Rüsumât müdüriyet-i umumisi kontrol memuru
Reşid Efendi	Bayezid	Rüsumât müdüriyet-i umumisi kontrol memuru
Ahmed Efendi	Kâğıthane	Beyoğlu muhabere memuru
Ali Efendi	Bebek	Hazine-i Hassa-yı Şahane'de memur
Kemal Efendi	Fatih	Telgraf muhabere memurlarından
Halil Efendi	Aksaray	Galata rüsumât müdüriyeti muayene memuru

1320 Senesi

Mustafa Efendi	Üsküdar	Darüşşafaka ve Mekteb-i Sultani muallimlerinden
Bekir Efendi	Vefa	İzmir Telgraf fenn müfettişi
Süleyman Sırrı Efendi	Fatih	Nişantaş numune rüşdiye muallimi
Mehmed Efendi	Fatih	Beyoğlu muhabere memuru
Arif Efendi	Atmeydanı	Memurîn-i rüsumiyeden
Aziz Efendi	Bebek	Galata rüsumât başmüdüriyeti muayene memurlarından
Mehmed Amir Efendi	Göztepe	Maliye tahsil memuru
Mehmed Efendi	Galata	Telgraf Nezareti telgraf kontrol memuru
[225] Mehmed Efendi	Kadıköy	Galata rüsumât başmüdüriyeti muayene memuru
Mazhar Efendi	Altay	Galata rüsumât başmüdüriyeti muhasebe kaleminde
Mehmed Efendi	Kumrulumescid	Beyoğlu muhabere memuru
[226] Hasan Efendi	Sultanahmed	Trabzon vilayeti memurîn-i adliyesinden
Aziz Efendi	Beypazarı	Telgraf Nezareti paket kalemi memurlarından
Rıza Efendi	Karadağ	Telgraf memurlarından
Mahmud Efendi	Mevlevihane	Rüsumât emaneti dava vekili
Halid Efendi	Fındıklı	Rüsumât emaneti muayene memurlarından
Mazhar Efendi	Nişantaş	Memurîn-i rüsumiyeden
Şükrü Efendi	Galata	Vefat etmiştir.

Şemseddin Efendi	Halıcılar	Telgraf Nezareti umur-ı hukukiye kaleminde
Mehmed Efendi	Sultanahmed	Telgraf memurlarından

Darüşşafaka'ya Karşı Müesser Mebruresi Mesbuk A'yan Reisi Sadr-ı Esbak Said Paşa
Merhum

1321 Senesi

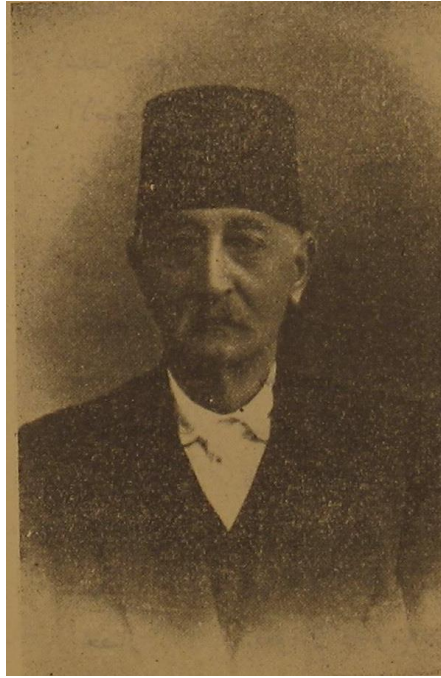
Emin Efendi	Hereke	Hereke fabrikası Dersaadet şubesi memuru
Hüseyin Efendi	Hereke	Beyoğlu muhabere memurlarından
Abdullah Efendi	İzmit	Vükelâ-yı deâviden
Abdullah Efendi	Hereke	Galata postanesi memurlarından
Nuri Efendi	Halıcılar	Tüccardan
Mehmed Efendi	Şehzadebaşı	Telgraf memurlarından
Asım Efendi	Büyükdere	Galata rüsumât memurlarında
Osman Efendi	Yeniköy	Vefat etmiştir.
İbrahim Efendi	Bayezid	İngiliz Elektrik fabrikasının Dersaadet vekili

Naci Efendi	Üsküdar	Paket Postanesi başkâtibi
[227] Mehmed Efendi	Girit	Telgraf Nezareti kontrol kalemi memuru
Osman Efendi	Nişantaş	Maliye Nezareti emlak müdüriyeti memurlarından
Haydar Efendi	Eyüp	Beyoğlu muhabere memuru
Hasan Efendi	Saraçhane	Samsun müdde-i umumi muavini
Ahmed Efendi	Galata	Vefat etmiştir.
İhsan Efendi	Sultan Selim	Telgraf Nezareti veznedarlarından
Münir Efendi	Alasonya	Rüsumât muhafaza memuru
Raşid Efendi	Konya	Memurîn-i rüsumiyeden
Münir Efendi	Eyüp	Galata rüsumât başmüdüriyeti memurlarından
Mehmed Efendi	Kantarcılar	Beyoğlu muhabere memurlarından
Mehmed Efendi	Tahtakale	Beyoğlu muhabere memurlarından
Nusret Efendi	Trabzon	Galata gümrüğü memurlarından
Veysel Efendi	Fatih	Telgraf Nezareti muhasebe memurlarından
Abdürreşid Efendi	Hırka-yı Şerif	Telgraf Nezareti memurlarından
Emin Efendi	Çukurbostan	Meclis-i Mebusan kâtiplerinden
Hasan Efendi	Fındıklı	Telgraf Nezareti memurlarından
Muhyiddin Efendi	Hisar	Memurîn-i rüsumiyeden
İsmail Efendi	Koska	Memurîn-i rüsumiyeden

Şevket Efendi	Çengelköy	Memurîn-i rüsumiyeden
Abdullah Efendi	Hisar	Vefat etmiştir.

1322 Senesi

Abdürrezzak Efendi	Cezayir	Avrupa'da tahsilde
[228] Vasıf Efendi	Emir Buhari	Telgraf Nezareti telgraf kontrol dairesi memurlarından
Cemil Efendi	Asitane	Telgraf Nezareti posta kontrol kalemi memurlarından
Abdullah Efendi	Cezayir	Telgraf Nezareti posta kontrol kalemi memurlarından
Abdüllatif Efendi	Cezayir	Telgraf Nezareti fenn müfettişi

Mütেকaidîn-i Ferikân-ı Kiramdan ve Heyet-i İdare A'za-yı Sabıkasından Edhem Paşa

[229] Necati Efendi	Zeyrek	Muallim
---------------------	--------	---------

Tevfik Efendi	Cezayir	Telgraf kaleminde
Ahmed Efendi	Cezayir	Avrupa'da tahsilde
İsmail Efendi	Girit	Edirne havale memuru
Abdürrauf Efendi	Kuruçeşme	Memurîn-i rüsumiyeden
Abdullah Efendi	Bayezid	Bağdad Hukuk Mektebi hukuk-ı ceza muallimi
Cuma Efendi	Cezayir	Müdde-i umumi muavinlerinden
Salih Efendi	Halıcılar	Telgraf memurlarından
İbrahim Efendi	Cezayir	
Hüseyin Efendi	Hırka-yı Şerif	
İrfan Efendi	Defterdar	
Şükrü Efendi	Aksaray	
İsmail Efendi	Kocamustafapaşa	Müdde-i umumi muavinlerinden
Salih Efendi	Babıali	Telgraf memurlarından
Hasan Efendi	İhsaniye	Şehremaneti memurlarından
Ali Efendi	Fatih	
Hüseyin Efendi	Kadıçeşmesi	Vefat etmiştir.

1323 Senesi

Hüsnü Efendi	Ayasofya	Telgraf fenn müfettişlerinden
Hüsnü Efendi	Üsküdar	İstanbul fenn müfettiş muavini
Mahmud Efendi	Hırka-yı Şerif	Memurîn-i rüsumiyeden
Fuad Efendi	Laleli	Postanede şehir memurlarından
[230] Ömer Efendi	Tophane	Postane sened dairesinde
Mustafa Efendi	Kumrulu Mescid	Rüsumât muhasebe memurlarından

Şerafeddin Efendi	Eyüp	Postanede sened dairesinde
Mahir Efendi	Aksaray	Telgraf Nezareti muhasebe memurlarından
Halil Efendi	Haydarpaşa	Postanede memur
Cemaleddin Efendi	Kadıköy	Beyoğlu postanesinde
Fehmi Efendi	Sultanahmed	Posta memurlarından
Süleyman Efendi	Beşiktaş	Memurîn-i rüsumiyeden
Kazım Efendi	Aksaray	İskilib müdde-i umumisi
Abdullah Efendi	Beşiktaş	Memurîn-i rüsumiyeden
Celal Efendi	Bayezid	Memurîn-i rüsumiyeden
Ömer Efendi	Trabzon	Memurîn-i rüsumiyeden
Niyazi Efendi	Aksaray	Memurîn-i rüsumiyeden
Mehmed Efendi	Üsküdar	Karaköy posta şubesinde
Şaban Efendi	Karagümrük	Edirne vilayeti muhasebe memurlarından
Mehmed Efendi	Aksaray	Kırkkilise'de
Sami Efendi	Hisar	Vefat etmiştir.
Kenan Efendi	Sarıkız	Sirkeci postanesinde memur

1324 Senesi

Hüseyin Efendi	Yenizağra	Rüsumât müdüriyeti kontrol maiyyet memuru
Kamil Efendi	Kütahya	Galata rüsumât başmüdüriyetinde
[231] Nizameddin Efendi	İshakpaşa	Eczacı yüzbaşılardan
Atıf Efendi	Yenihamam	Jandarma zabiti
Ömer Efendi	Kütahya	Evkâf Nezareti memurlarından

Hilmi Efendi	Kızanlık	Telgraf Nezareti muhasebe memurlarından
Celal Efendi	Kadıköy	Vefat etmiştir.
Arif Efendi	Nuruosmaniye	Telgraf Nezareti umur-1 hukukiye memurlarından
İhsan Efendi	Hasköy	Darülfünun riyaziye şubesinden mezun
Hüsnü Efendi	Bayezid	Telgraf Nezareti memurlarından
İbrahim Efendi	Antalya	Galata rüsumât başmüdüriyeti muhasebesinden
Hasan Efendi	Çamlıca	Postane memurlarından
Adnan Efendi	Erenköy	Jandarma zabiti
Fehmi Efendi	Ruşçuk	Telgraf Nezareti memurlarından
Murad Efendi	Keçeciler	Beyoğlu telgraf memurlarından
Ahmed Efendi	Fatih	Galata rüsumât müdüriyeti muhasebe memurlarından
Sadreddin Efendi	Kütahya	İstanbul postanesi mevrude memurlarından
Süleyman Efendi	Üsküdar	Memurîn-i rüsumiyeden
Midhat Efendi	Üsküdar	Bahriye Nezareti evrak başmemuru
Veli Efendi	Beşiktaş	Postane memurlarından
Halil Efendi	Kapandakik	Tekfurdağı Defter-i Hakani müdüriyeti mühendislerinden
[232] Subhi Efendi	Çırçır	Beyoğlu telgrafhanesi memurlarından
Abdülkadir Efendi	Üsküdar	Telgraf Nezareti kontrol memuru

Mehmed Efendi	Filibe	Galata postanesi memurlarından
Mehmed Efendi	Haleb	Telgraf Nezareti muhasebe memuru
İsmail Efendi	Beşiktaş	İhtiyat zabitanından
Münib Efendi	Nuruosmaniye	Beyoğlu mutasarrıflığı memurlarından
[233] İbrahim Efendi	Atpazarı	Rüsumât müdüriyet-i umumiyesi kontrol memuru
Hasan Efendi	Bebek	Beyoğlu muhabere memuru
Emin Efendi	Cezayir	Memurîn-i rüsumiyeden
Emin Efendi	Çarşamba	Jandarma zabiti

Meclis-i Tedris Reis-i Sabıkı Merhum Ahmed Midhat Efendi

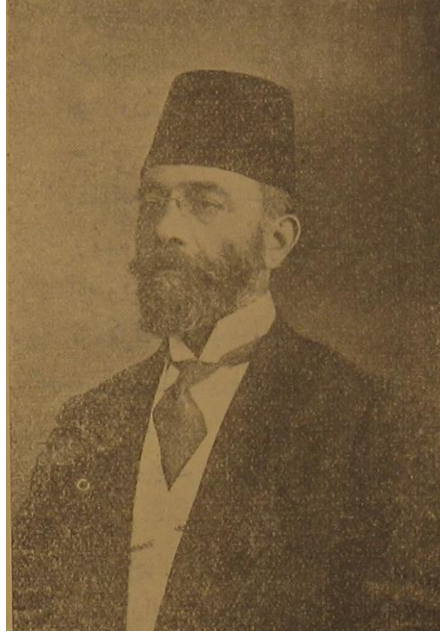
1325 Senesi

Nazmi Efendi	Biga	İzmir Sultani'sinde muallim
Hasan Efendi	Varna	Telgraf Nezareti telgraf mühendisi ve fenn müfettişi
Mehmed Ali	Bosna	Darülfünun'dan mezun

Efendi		Bosna'da muallim
Şevket Efendi	Kale-i Sultaniye	Fransa'da Nansi Darülfünun kimya şubesi mezunlarından Şam-ı Şerif'te kimyager
Fuad Efendi	Davutpaşa	Bursa Sultanisi'nde riyaziye muallimi
İsmail Efendi	Kasımpaşa	Gelenbevi Sultanisi 'ulûm-i ibtidaîye muallimi
Mustafa Efendi	Bosna	Darülfünun ilahiyat şubesinden mezun
Kamil Efendi	İzmit	Galata posta müdüriyeti memurlarından
Ferid Efendi	Makriköy	Vükelâ-yı deâviden
Sabih Efendi	Langa	İstanbul vilayeti memurlarından
Osman Efendi	Bosna	Bursa Darülmuallimin muallimlerinden
Avni Efendi	Kumkapı	Galata muhabere memuru
Yusuf Efendi	Asitane	Jandarma zabiti
Fehmi Efendi	Varna	Ziraat Nezareti memurlarından
Mustafa Efendi	Ankara	Muallim
[234] Hasan Efendi	Kabataş	Anadolu Hisarı Maliye tahsil memuru
Mustafa Efendi	Ankara	Darülfünun'dan mezun
Hasan Efendi	İzmit	Muallim
Talat Efendi	Bolu	Vefat etmiştir.
Cemal Efendi	Çengelköy	Muallim
Münir Efendi	Erzurum	Hicaz Demiryolu memurlarından
İbrahim Efendi	Konya	Muallim
Rasim Efendi	Beşiktaş	Galata postanesi

		memurlarından
Hüsnü Efendi	Zeyrek	Nahiye müdürü
Sadeddin Efendi	Fatih	Nahiye müdürü
Ahmed Efendi	Kıbrıs	Muallim
Celal Efendi	Trabzon	Muallim
Rıfat Efendi	Girit	Emniyet-i umumiye evrak kalemünde
Said Efendi	Kadırga	Balıkpazarı maliye tahsil memuru
Hasan Efendi	Karahisar	
Mustafa Efendi	Tokat	Muallim
Adil Efendi	Hereke	
İsmail Efendi	Şehzadebaşı	İhtiyat zabiti
Mehmed Efendi	Paşabahçesi	Mekteb-i Hukuk müdavimlerinden
Tevfik Efendi	Erzurum	Muallim
Kemal Efendi	Kapandakik	Telgraf Nezareti muhasebe memuru
Ali Efendi	Bosna	Bursa mekâtib-i ibtidaîye müfettişi
[235] Zeynel Efendi	Karagümrük	Muallim
Namık Efendi	Kocamustafapaşa	
Ali Sudi Efendi	Fethiye	Nahiye müdürü
Yusuf Efendi	Ayasofya	Postane ittihad memuru
Faruk Efendi	Kadıköy	Telgraf muhabere memuru
Necati Efendi	Atpazarı	Vefat etmiştir.
Ahmed Efendi	Sirkeci	Muallim
Ahmed Efendi	Trabzon	Muallim
İbrahim Efendi	Cezayir	Muallim
Sabri Efendi	Paşabahçesi	Seyr-i Sefain idaresinde
Hüseyin Efendi	Bursa	Maliye tahsil memuru

Avni Efendi	Ayasofya	Muallim
Mehmed Efendi	Karagümrük	Muallim
Mehmed Efendi	Şehremini	Jandarma zabiti
Arif Efendi	Karagümrük	Gelibolu İdadisi muallimi
Hüseyin Hüsnü Efendi	Hırka-yı Şerif	Telgraf Nezareti kontrol memuru
Hüseyin Efendi	Mekke	Darülfünun hukuk şubesine müdavim
Şükrü Efendi	Cihangir	
Hüseyin Efendi	Küçükpazar	Maliye tahsil memuru
Abdullah Efendi	Hafızpaşa	Voyvoda maliye tahsil memuru
Faik Efendi	Kasımpaşa	Kaledibi maliye tahsil memuru
Hikmet Efendi	Beylerbeyi	Galata postanesi memurlarından
Selahaddin Efendi	Taşkasap	Jandarma zabiti
[236] Hasan Efendi	İzmit	
Talat Efendi	Medine	
Rıfat Efendi	Sultanselim	Son muhaberede şehit olmuştur.
Hakkı Efendi	Bosna	Telgraf Nezareti fenn kalemi memurlarından

Telefon Komiseri Heyet-i İdare Aza-yı Sabıkasından Fahri Bey

Ömer Efendi	Varna	Jandarma zabiti
Şevket Efendi	Beşiktaş	İstanbul vilayetinde memur
Osman Efendi	Hafızpaşa	“ “ “
[237] Ali Efendi	Sultanahmed	Nahiye müdürü
Nazif Efendi	Yeni Mahalle	Muallim
Hidayet Efendi	Cibali	Beyrut rüsumât memuru
Şemseddin Efendi	Beşiktaş	

1326 Senesi

Abdullah Efendi	Bosna	Darüşşafaka'da muallim
Nabi Efendi	Plevne	Avrupa'da tahsilde
Fahri Efendi	Ruşçuk	Paris Ulûm-i Siyasiye Mektebi müdavimlerinden
İsmail Efendi	Arnavutköy	Rasadhane kâtiplerinden
Hidayet Efendi	Bosna	Darülfünun'dan mezun Bosna'da muallim
Mehmed Efendi	Kafkasya	Şirket-i Hayriye fabrikasında

Rıza Efendi	Mimar Sinan	Mekteb-i Tıbbiye’de tahsilde
İbrahim Efendi	Babâ-yı Atik	
Mehmed Akif Efendi	Ruşuk	
Şurehbil Efendi	Çarşamba	Muallim
Hüsameddin Efendi	Mevlevihane	Bulgaristan’da muallim
Şefik Efendi	Hasköy	
Zeynel Efendi	Edirne	
Ömer Hıfzı Efendi	Göztepe	
Sinan Efendi	Yanya	Arnavutluk’ta muallim
Hüseyin Avni Efendi	Kerçes?	Muallim
Nuri Efendi	Eyüp	
[238] Nazif Efendi	Beşiktaş	Tıbbiye mülkiyesinde tahsilde
Abdülvehhab Efendi	Erzurum	
Hasan Efendi	Kütahya	
Ahmed Necdet Efendi	Silistre	Bulgaristan’da muallim
Nureddin Efendi	Aksaray	
Rasim Efendi	Hereke	
Salih Efendi	Urfa	Zabit
Fazıl Efendi	Edirnekapı	Hicaz Demiryolu memurlarından
Faik Efendi	Bebek	
Abdülvehhab Efendi	Şam	
Ahmed Hamdi Efendi	Alasonya	

Ahmed Efendi	Humus	
Hakkı Efendi	Ruşçuk	Vefat etmiştir.
Ömer Efendi	Fatih	Muallim
Hasan Efendi	Bosna	
Midhat Efendi	Sofular	Darülfünun hukuk şubesinde
Ali Selahaddin Efendi	Kabataş	
Derviş Efendi	Bosna	
Feyzi Efendi	Tophane	
Sabit Efendi	Çin	Mekteb-i Harbiye'de tahsilde
Ali Haydar Efendi	Sultan Selim	İhtiyat zabiti
Sami Efendi	Üsküdar	
[239] Salih Efendi	Trabzon	İhtiyat zabiti

1327 Senesi

Zeki Efendi	Eski Alipaşa	Avrupa'da elektrik tahsilinde
Şevki Efendi	Bosna	Avrupa'da tahsilde
Salih Efendi	Mostar	Avrupa'da tahsilde
İrfan Efendi	Hırka-yı Şerif	Avusturya'da elektirik tahsilinde
Ziya Efendi	Çengelköy	Avrupa'da elektrik tahsilinde
Ahmed Efendi	Varna	Bulgaristan'da muallim
Mahmud Efendi	Vefa	Darülfünun hukuk şubesinde
Nezir Efendi	Bosna	Bosna'da tahsilde
Zeki Efendi	İslimiye	Maliye Nezareti memurlarından
Cemal Efendi	Sultanahmed	Maliye Nezareti memurlarından

Salim Efendi	Girit	Darbhane memurlarından
Kamil Efendi	Taşköprü	Dişçi mektebinde
İbrahim Efendi	Bosna	İstanbul Sultanisi mektebi muallimlerinden
Cemal Efendi	Akçahisar	Arnavutluk'ta
Mehmed Efendi	Eyüp	Muallim
Hilmi Efendi	Beşiktaş	Muallim
Nureddin Efendi	Bosna	Bosna'da muallim
Cafer Efendi	Bosna	Bosna'da muallim
Ali Kemal Efendi	Kabasakal	Avrupa'da telgraf mühendis mektebinde
Sabri Efendi	Kabasakal	Maliye Nezareti memurlarından
Hüseyin Efendi	Dolmabahçe	Muallim
[240] Hüseyin Efendi	Ortaköy	Vefat etmiştir.
Mehmed Efendi	Tırnova	Muallim
Abdullah Efendi	Arapgir	Telgraf Nezareti memurlarından
Nuri Efendi	Kocamustafapaşa	Tıbbiye mülkiyesi müdavimlerinden
Faik Efendi	Trabzon	Maliye Nezareti memurlarından
Mustafa Efendi	Mostar	Avrupa'da tahsilde
Hakkı Efendi	Aksaray	Muallim
Mehmed Ali Efendi	Çamlıca	Muallim
Cemaleddin Efendi	Bosna	Avrupa'da tahsilde
Abdurrahman Efendi	Fatih	İhtiyat zabiti
Alaeddin Efendi	Bebek	Muallim
Mehmed Efendi	Yakacık	Muallim

Ahmed Efendi	Ayasofya	Adliye Nezareti memurlarından
Hüseyin Avni Efendi	Aksaray	İhtiyat zabiti
Mürsel Efendi	Çırçır	Muallim
Hasan Efendi	Kanlıca	Muallim
Suad Efendi	Küçükmustafapaşa	Muallim
Necib Efendi	Hasköy	Muallim
Ali Efendi	Medine	Muallim
Cemal Efendi	Erzurum	Maliye Nezareti memurlarından

Meclis-i Tedris A'za-yı Sabıkasından Mehmed İzzet Bey

1328 Senesi

[241] Adnan Efendi	Çamlıca	İngiltere'de tahsilde
Ali Efendi	Şumnu	Darülfünun riyaziye şubesinde
Behçet Efendi	Nişantaş	Avrupa'da tahsilde
Mahmud Efendi	Sofular	Muharrirînden
Ruşen Efendi	Nişantaş	Muharrirîn-i Osmaniye'den

[242] Faik Efendi	Girit	Almanya'da tahsilde
Niyazi Efendi	Beylerbeyi	Darülfünun riyaziye şubesinde
Arif Hikmet Efendi	Bosna	Hereke fabrikası İstanbul şubesi memuru
Mehmed Eşref Efendi	Filiba	İstanbul evkâf müdüriyeti inşaat ser-mimarlığında kâtip
Nebi Efendi	Tophane	Rusya'da
Agâh Efendi	Üsküdar	Tasvir-i Efkâr gazetesi muhabirinden
Mustafa Efendi	Biga	Darülmualimin talebesinden
Yakub Efendi	Beşiktaş	İzmit'te muallim
Raşid Efendi	Yanya	İzmit'te muallim
Kemal Efendi	Yusufpaşa	Muhassesât-ı zatiyede
Halil Efendi	Üsküdar	Telgraf mektebinde
Kemal Efendi	Çamlıca	
Ahmed Efendi	Kadıköy	Kadıköy'de muallim
Sami Efendi	Kapandakik	Muhassasât-ı zatiyede
Bekir Efendi	Fatih	Amerika'da
İsmail Efendi	Valideçeşmesi	Edirne'de kondüktör muavini
Lütfi Efendi	Yenibahçe	
Avni Efendi	Ayasofya	Rasadhane kâtiplerinden
Salih Efendi	Taşköprü	Muallim
Salih Efendi	Bergos	Bulgaristan'da muallim
Ata Efendi	Nişantaşı	Edirne kondüktör muavini
[243] Ali Efendi	Yakacık	Darülfünun'da
Aziz Efendi	Taşköprü	Darülfünun'da
Tahsin Efendi	Nişanca	Muallim
Edhem Efendi	Kapandakik	Darülfünun hukuk şubesinde
Cevdet Efendi	Bosna	

1329 Senesi

Hilmi Efendi	Karamürsel	Telgraf Nezareti kontrol dairesine memur
Tevfik Efendi	Valideçeşmesi	Telgraf mektebinde
Rıfat Efendi	Kayseri	Avrupa'da tahsilde
Hasan Efendi	Trabzon	Telgraf mektebinde
Bahaeddin Efendi	Kumkapı	Şemsü'l-mekâtibde
İsmail Efendi	Ayasofya	Beşiktaş ittihad ve terakki mektebinde muallim
Ali Rıza Efendi	Cerrahpaşa	Yakacık'ta muallim
Hasan Efendi	Kadırga	Kadıköyü'nde Cevizlik'te erbâb-ı ticaretten
Said Efendi	Akka	Telgraf mektebinde
Hasan Fahri Efendi		Sanayi-i nefisede
Faik Efendi	Kütahya	Beşiktaş İttihat ve Terakki mektebinde muallim
Haşim Efendi	Eski Zağra	Kondüktör mektebinde

1297'den 1329 senesi nihayetine kadar Darüşşafaka'dan (627) efendi mezun olmuştur. Bu hesaba göre senede vasatı olarak on dokuz talebe çıkmıştır. Hadd-i asgarî 98 tarihinde beş ve azamî 325 tarihinde yetmiş bir kişiden ibarettir. Ve bu mecmudan 70 vefat etmiştir. İlk mezunîn [244] Posta ve Telgraf Nezareti aklâmına memur edilib ilk sene üç ertesi sene iki müstaid efendi 1299 senesi Eylülünde ikmal-i tahsil zımnında Paris şehrindeki telgraf mektebine izam kılınmışlar idi. Bu efendiler avdetlerinde hizmetlerinden hükûmetçe istifade olunmakla Paris'e talebe izamı resmen men' edildiği tarihe kadar her iki senede iki efendinin Paris'e izamıyla ikmal-i tahsiline himmet olunmuş ve mektep mezunîninden nezaret-i mezkûreye memur olanların ekser-i müstadâtı bu suretle Avrupa'da ikmal-i tahsil eylemişlerdir.

Heyet-i İdare A'za-yı Sabıkasından Nuri Bey

[245] Bilahare mezunîn-i Darüşşafaka devair-i saireye de yerleştirilib 20 Haziran sene 304'te altı efendi hizmet-i seniyyeye alındığı gibi Hazine-i Hassa-yı Şahane, Hariciye, Babıali, Dâhiliye, Adliye, Defter-i Hakani, Şehremaneti, Evkâf, Orman ve Maadin, Maarif ve Maliye nezaretlerinde dahi Darüşşafaka mezunîni memuriyet sahibi olmuşlardır. Darüşşafaka mezunîninden Mekteb-i Mülkiye'de ikmal-i tahsil suretiyle el-yevm makam-ı vilayet işgal eden zevât bulunduğu gibi Mekâtib-i Harbiye ve Tıbbiye'de ikmal-i tahsil ile meslek-i celil-i askeriye ve tababete intisab edenler ve Mekteb-i Hukuk'tan neşetle bil-fiil sınıf-ı hükkama dâhil olanlar veya ifa-yı vekâlet edenler dahi vardır. Bugün ekseriyet-i mezunîn Telgraf Posta ve Telefon nezaretiyle Rüşmât müdüriyetinde bulunub her birerleri cansiperâne ve sadıkâne ifa-yı vezaif eylemektedirler.

**Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka'nın gerek tesisinde
ve gerek teşekkülünden sonra hidemâtı mesbuk olan zevât-ı
muhteremenin tercüme-i halleri**

“Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Darüşşafaka müessis ve banisi”

Maliye Nazırı merhum Yusuf Paşa

Bab-1 Vâlâ-yı Seraskeri'den neşet ederek nizamiye mübayaât ruznamçeciliğine, 1275 Ramazanının yirmi yedisinde evkâf, 76 Saferinde nizamiye muhasebeciliğine tayin 78 Zilhiccesinde uhdesine ol sınıf-ı evveli tevcih olundu. 78 Cemaziyeahiresinde Serasker müsteşarlığına, Şabanın on [246] yedisinde uhdesine rütbe-i bâlâ ihsan olunarak divan-ı muhasebât riyasetine muahharan maliye müsteşarlığına ve Ramazanın üçünde Maliye Nezaretine, Zilhiccenin 17sinde Rüsümât emanetine tayin buyuruldu.

90 senesi Rabiülevvelinin onunda Şura-yı Devlet a'zalığına, Cemaziyelevvelinin on ikisinde Nafia riyasetine, 90 Cemaziyelahiresinde Orman ve Maadin Nezareti'ne ve muahharan defa-yı saniye olarak 91 senesi Muharreminin on beşinde Maliye Nezaretine tayin olunmuş ve o sene Recebinin on birinde rütbe-i vüzerâtı ihraz eylemiştir. 93 senesi Rabiülevvelinin on yedisinde Defter-i Hakani Nezaretine tayin olunmuş ve sene-i mezkûre Ramazanının yirmi sekizinci günü Maarif-i Umumiye Nezareti'ni ihraz ve 94 senesi Muharreminin on yedinci günü infisal eylemiştir.

Muahharan tekrar Maliye Nezareti'ne, 95 Muharreminin beşinde Trabzon vilayetine ve bade Halep ve Diyarbekir komiserliğine tayin olunmuş ve 1298 senesinde irtihal-i dar-ı naim eylemiştir. Merhum müşarünileyh aldığı maaşın tamamını Darüşşafaka'ya sarf ettiği gibi emr-i tesisinde hem malen ve hem bedenen çalışmıştır. Müessesenin bihakkın bani-i muazzamı addolunmak itibarıyla namı âlem-i İslamiyet'te ilâ yevmü'l-kıyam hayrile yâd olunacaktır. Rahmetullahi aleyh

Müessisînden Süleyman Paşa Merhum

1276 senesinde Mekteb-i Harbiye'den mülazım-ı sani olarak neşet ederek İkinci Ordu-yı Osmanî'ye tayin olunmuş 1278 tarihinde mülazım-ı evvel ve vaki olan muharebede altı tabur askeri tehlikeden kurtarmasına mükâfaten sene-i mezkûrede yüzbaşılığa 1281'de kolağalığa 1283'te Karahisar-ı Sahib [247] redif binbaşılığına 285'te Mekteb-i Harbiye münşeât müdürlüğüne 286'da kaymakamlığa ve 287 tarihinde Yemen'de

iken miralaylığa nasb u tayin olunmuş ve tarih-i mezkûrda Mekteb-i Harbiye münşeat ve tarih muallimliğine 1289'da mirivalıklarla Mekâtib-i Askeriye nazır-ı saniliğine ve ders nazırlığına 1290 tarihinde yalnız Mekâtib-i Askeriye nazırlığı ve bir mah sonra mezkûr nazırlık uhdesinde olduğu halde Şehirköy (Beyrut) ciheti kumandanlığına ve Sarb fırka-yı askeriyesiyle icra kılınan muharebede ihraz-ı galebe ederek 1292'de müşiriyete bi't-terfi Bosna ve Hersek kumandanlığına ve 1293 senesinde Tuna umum kumandanlığına ve sene-i mezkûrede unvan-ı memuriyeti umum Rumeli harb orduları kumandanlığına ve vuku bulan muhaberatta muzafferiyet-i kamileye nail olmuş ise de bazı kimselerin çekememesinden dolayı 1294 tarihinde Dersaadet'e celb ve bade'l-istintak Bağdad'a nefy u icla kılınmıştır. Bağdad'da on dört sene menfiyyen kalmış ve 26 Temmuz sene 308 tarihinde rahmet-i ilahiyeye intikal etmiş ve imam Musa hazretlerinin camii dâhilinde vaki imam Ebu Yusuf hazretlerinin mescid-i şerifleri medhalinin sol tarafında medfundur. Müşarünileyh mülazımlığından müşirliğine kadar küçük büyük harici ve dâhili seksen muharebeye iştirak etmiş ve Darüşşafaka müessislerinden olub Sarb hadisesinin zuhûruna kadar dar-ı mezkûrun derslerine ve umur-ı lazimesine nezaret eylemiş ve hâsılatı Darüşşafaka'ya ait olmak üzere sarf-ı Türkî, ilmihal-i sağır ve kebir namlarıyla üç risale telif ve tab ettirmiştir. Mekteb-i Harbiye edebiyat muallimliği zamanında Mebaniyü'l-İnşa, İlmü'l-arz ve Tarih-i Âlemi telif ve neşretmiştir. Mekâtib-i Askeriye ders nezareti zamanında ders programlarının ıslahına askeri rüşdiyelerinin tesisiyle dokuz yerde müceddeden birer mekteb-i [248] rüşdi bina ettirmeye ve Şam ile Bağdad'da birer mekteb-i rüşdi açılmasına muvaffak olmuştur. Mekâtib-i Askeriye fünûn muallimliğine mahreç olmak üzere bir de menşe-i muallimini ihdas ve tesis ve 'ulûm ve fünûn-ı tabiiye ve riyaziye ve askeriyyeye dair ecnebi lisanlarından kitap tercüme ve telif edenlere yüz liradan üç yüz liraya kadar mükâfat-ı nakdiye ve bir de mecidî veya Osmanî nişanları verilmesine dair bir mükâfat nizamnamesi vazıyla mekteplerin terakki ve tealisine hizmet etmiştir. Rahmetullahi aleyh

Meclis-i Tedris A'za-yı Sabıkasından Hafid Bey

[249] *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Müessislerinden Viyana Sefiri
Sadullah Paşa*

Sadullah Rami Paşa, Ayaş Müftüsü Mehmed Efendi'nin oğlu olup Edirne, Konya, Erzurum, Sivas, Halep, Sayda ve Diyarbekir valiliklerinde bulunmuş olan Esad Muhlis Paşa'nın sulbünden 1254 sene-i hicrisi Cemaziyelahirinin on beşine müsadif 1838 sene-i miladiyesi Temmuzunun yedisinde Erzurum'da tevellüd etmiştir. Dersaadet'te Darülmaarif'te bade't-tahsil on beş yaşında olduğu halde Maliye vâridât kalemine dühul eylemiş ve iki sene sonra Babıali tercüme odasına nakletmiştir.

Yirmi sekiz yaşında iken Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa'nın taht-ı riyasetinde bulunan meclis-i hazain kalemi müdüriyetine ve müddet-i kalile zarfında meclis-i mezkûrun lağvedilmesine mebni tekrar tercüme odasına avdetle yine sene-i merkume içinde rütbe-i mütamayız ile mezahib kalemi müdüriyetine tayin kılınmıştır. Müdüriyet-i mezkûrede iki sene kalıb bade evvelî sınıf-1 sanisi rütbesiyle Şura-yı Devlet'e geçmiş ve bilahare Şura-yı Devlet başkitabetine intihab ve evvelî sınıf-1 evveli rütbesine terfi olunub o

sırada Maarif nizamnamesinin tanziminde himmet-i mahsusası sebk etmiştir.

1288 senesinde otuz üç yaşında matbuat müdüriyetinin ilavesiyle Divan-ı Hümayun tercümanlığına ve iki sene sonra rütbe-i bâlâ ile Maarif Nezareti müsteşarlığına nasb edilib o zaman Maarif Nezareti'nde bulunan Cevdet Paşa ile birlikte Dersaadet mekâtib-i rüşdiyesini ıslah, bir kütüphane-i umumi ve istatistik kalemi teşkil etmiş ve fakat müsteşarlık memuriyeti bir sene kadar devam ederek tekrar Divan-ı Hümayun tercümanlığına tayin edilmiştir. O sırada [s. 250] Ankara kâhtı zuhûr edib kahtzedegâna iane için teşekkül eden komisyon Sadullah Paşa'nın riyasetinde içtima eylemiş ve bu işte müşarünileyh şâyân-ı takdir faaliyet gösterib yine o sene içinde Amedi-i Divan-ı Hümayun memuriyetine ve bir müddetcik sonra Defter-i Hakani Nezareti'ne ve bade mahkeme-i temyiz riyasetine ve daha sonra Ticaret Nezareti'ne geçmiştir.

Sultan Murad-ı Hamis'in 1293 sene-i hicriyesinde vuku bulan cülûsunda Meclis-i Hass-ı Vükelânın kararıyla mabeyn başkitabetine tayin olunmuştur.

Abdülhamid Han-ı Sani'nin cülûsunda Filibe'ye gönderilib avdetinde Berlin sefaretine tayin olunub (Mayıs 1277) Rusya muharebesinin safha-yı ahiresi olan Ayastefanos Musalahası'nın tanzimine memur edilen Saffet Paşa'nın talep ve ısrarına binaen ikinci murahhas sıfatıyla Dersaadet'e davet ve bade'l-müsalaha yine ikinci murahhas sıfatıyla Berlin Kongresi'ne memur edilmiştir.

Hakan-ı mahlu Abdülhamid-i Sani ile Almanya İmparatoru müteveffa birinci Vilhelm arasında nişan teatisi esnasında Sadullah Paşa'nın uhdesine vezaret rütbesi tevcih kılınmıştır.

Müşarünileyhin Berlin'deki sefreti 1877'den 1883 senesine kadar devam edib o tarihte Viyana sefaretine geçmiş ve hükümet-i metbuasına Viyana'da dahi hidemât-ı mebrure ifa ederek şark şimendüferlerinin iltisakı için içtima eden ve dört devlet murahhaslarından mürekkeb bulunan komisyonda Devlet-i Osmanî ile Avusturya arasındaki ihtilafı bertaraf

etmeye ve işi hüsn-i suretle tesviyeye muvaffak olmuştur. Sadullah Paşa'nın talakat lisanı kadar nesr ve nazımda kudreti vardı. Hele Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme hususunda fevkalade maharet ibraz etmiştir. [251] Müşarünileyh Viyana sefiri iken vefat etmiştir. Naaş-ı mağfîret-nakş-ı İstanbul'a getirilib Sultan Mahmud türbesi haziresinde defnedilmiştir. Merhum Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessislerinden olub rüfekasıyla birlikte çalışarak yegâne müessese-i İslamiye olan Darüşşafaka'yı vücuda getirmişlerdir. Necl-i necibleri Donanma Cemiyeti ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Brüksel sefiri Nusret Beyefendi de pederlerinin eserini takip etmektedirler.

Müessisinden Sadrazam Esad Paşa

Sultan Abdülaziz Han devrinde mesned-i sadarete nail olan müşirân-ı vüzerâ-yı devlet-i aliyyeden olub 1244 tarihinde Sakız'da doğmuş ve Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye'den çıktıktan sonra, ateşe militerlikle Paris sefaretini maiyyetinde bulunmuş ve bade Prusya harbiye mektebinde ikmal-i tahsil etmiştir. Dersadet'e avdetinde merhum Fuad Paşa'ya yaver olub zekâvet ve istidad-ı fevkalâdesi hasebiyle, müşarünileyhin nazar-ı teveccühünü kazanmakla, az vakitte kat-i meratib ederek, cennetmekân Sultan Abdülaziz Han'ın Avrupa'yı teşriflerinde maiyyet-i şahanelerinde bulunmuş ve ferik iken bir müddet İşkodra Valisi ve bade dar-ı Şura-yı Askeri reisi olmuştu. 1289'da rütbe-i müşiriyetle Serasker olub, yine sene-i mezkûrede sadaret-i uzma mesnedine terfi olunmuş ve üç aya karib müddet bu mesned-i âlide kaldıktan sonra azl olunub Konya Valisi olmuş ve o sırada oralarda hüküm süren kaht u galaya karşı ahaliye hayli hizmet ve muaveneti vuku bulmuştur bade Beşinci Ordu-yı Hümayun müşiriyeti [252] inzimamıyla Şam valiliğine nasb olunarak, bir müddet sonra Dersaadet'e celble, bahriye Nezaret'ine tayin olunmuştur.

1292'de sadrazam bulunan Hüseyin Avni Paşa zamanında Yemen vilayetine tayin olunmuş iken, vapurdan çıkarılıb saniyen sadarete getirilmiştir.

Bu defa yalnız iki ay ile dokuz gün mesned-i sadarete kalıb, kendi maaşını yüz elli binden elli bine ve sair vükelânın maaşlarını dahi o nisbette tenzil ile tasarruf ve idare yolunda hayli hizmetlerde bulunmuştur. Azlinde Aydın valiliğine nasb olunarak yine sene-i mezkûrede orada füceten vefat etmiştir. Vefatında sinni elliden dûn, kendisinden pek çok hizmetler memul olduğundan vefatı mucib-i teessüf olmuştur. Fünûn-ı harbiye ve siyasiyeye aşına dirayetli ve müstakim bir zat idi. Darüşşafaka-yı İslamiye'nin banilerindendir.

Müessisînden Sadr-ı Sabık Gazi Ahmed Muhtar Paşa

Gazi Muhtar Paşa Bursa'da Katırcıoğlu ailesinden Hacı Halil Efendi'nin mahdumudur.

Bin iki yüz elli beş senesi Şabanının yirmi üçüncü gecesi Bursa'da tevellüd etmiş ve on iki yaşında Bursa Mekteb-i İdadi-i Askerisine dâhil olmuştur.

Beşer sene Bursa Mekteb-i İdadisiyle Dersaadet Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de tahsil-i fûnun-ı askeriye edib sınıfının birincisi olarak erkân-ı harb diploması almıştır.

Türkçe kitabet ve Fransızca tekellüm eder. “Riyazü'l-muhtar fî 'ulûmü'l-evkat ve'l-edvar” namındaki eseriyle onun zeylini ve İslahü't-takvimi tab ve neşr [253] ettirmiş ve bu eserini takdiren Almanya devleti canibinden hususi bir kıta altın madalya ihda olunmuştur.

Bursa Mekteb-i İdadisinden 1272 Mayısının otuz birinde Dersaadet'te Mekteb-i Fûnun-ı Harbiyeye nakl ile yetmiş altı senesi Şabanının yirmi altısında erkân-ı harbiye mülazımı ve yetmiş yedi Şabanının yirmi yedisinde tekmil-i fûnun ile mektepten çıkarak erkân-ı harbiye yüzbaşısı olup iki sene serdar-ı ekrem Ömer Lütfi Paşa kumandasıyla Hersek İsyanı itfasında ve Karadağ Muharebesinde bulunmuş ve Ustruk Muharebesinde yaralanmış ve yetmiş dokuz senesi Rabiülevveli evailinde erkân-ı harbiye kolağalığı ile Mekteb-i Harbiye-i Şahanede bazı fûnun-ı askeriye muallimliğine memur

olarak seksen senesi Şevvali evahirinde binbaşılığa bi't-terakki bir sene dahi Kozan Dağı ıslahına memur fırka-yı askeriye erkân-ı harbiye riyaseti vazifesini ifadan sonra seksen iki senesi şehri Ramazan-ı Şerifi evasıtında erkân-ı harbiye kaimmakamlığı rütbesiyle devletlü necabetlü Yusuf İzzeddin Efendi Hazretlerinin muallimliklerine tayin olunarak cennetmekân Sultan Abdülaziz Han Hazretlerinin seksen dört senesi Saferinde Avrupa'ya vukubulan seyahatlerinde efendi-i müşarünileyh hazretleriyle beraber maiyyet-i seniyyede bulunarak seksen beş senesi Saferinin yedisinde Karadağ hududunda mübadele-i arazi muhtelit komsiyonu komiserliğiyle Hersek İşkodra cihetleri hudutlarına azimet edib seksen altı senesi Muharreminin yirmisinde miralaylığa irtifa ve sene-i mezkûre Zilhiccesinin altısında komiserlikte kalmak üzere Dar-ı Şura-yı Askeri a'zasına iltihak eylemiş ve seksen yedi Cemaziyelahiresinin on ikisinde arıza-yı vücudiyesine binaen mezkûr komiserlikten bil-istifa Dersaadet'e gelmiştir. Asir emiri Muhammed İbn Âizin isyanıyla Hadide kalesine hücum etmesi üzerine tedib ve tenkili için ferik Redif Paşa kumandası altında [254] bağıteten Dersaadet'te orduların ihtiyat sınıfı askerlerinden tertib-i terki olunan on altı taburluk firkanın pişdarını teşkil eden beş tabur ve bir batarya top ile beş kıta idare-i mahsusa vapurlarına bil-irka seksen yedi Ramazanın on ikinci günü seyr-i seri ile Hadide mahsurinîne li-ecli'l-imdad çıkıp orayı mirlivalık rütbesiyle Dersaadet'ten bade't-tahlis maiyyeti askeriyle beraber Konfede'ye gelerek firkanın bakiyesine bi'l-iltihak hareketle Soğa ve bade Ridde Kalesi'ni dört gün muhasara ve mudarebe ile fetih ve Muhammed bin Âiz ile müdafaada bulunan üç bin kadar mahsurinînden ele geçenin İstanbul'a askerlikle gönderilmesini müteakib bin iki yüz seksen sekiz senesi Saferinin yirmi sekizinde feriklik rütbesiyle becam buyurulmuş ve bidayet-i hareketinden bir ay sonra hastalanıb emri kumandadan aciz ve hayati tehlikede kalan müşarünileyh Redif Paşa'nın Dersaadet'e avdet eylemesi ve sene-i mezkûre Cemaziyelahiresinin yirmi dördünde oradaki kuvva-yı askeriye ile yedinci ordu-yı hümayunun teşkil buyurulması ve Yemen kıtasının maa Asir vilayet haline konulması üzerine Yemen valiliği inzimamıyla ordu-yı hümayun mezbur müşiriyeti tevcih buyurularak seksen dokuz senesi Saferinin on altısında Yemen-i Ulya ve Süfelayı zir-i itaat ve

idareye alarak Sana'yı merkez-i vilayet ittihaz etmiş ve vilayetin teşkilat-ı mülkiyesini icra eylemiştir. Doksan senesi Rabiülahiri evailinde Nafia Nezaret-i celilesine memuren Dersaadet'e avdet ve sene-i mezkûre Cemaziyelevvelisinin on beşinde Girit vali kumandanlığına nakl-i memuriyet etmiş ise de kable'l-azime yine sene-i merkume Cemaziyelahiresinin yedisinde İkinci Ordu-yı Hümayun müşiriyeti ile Şumnu'ya gidib doksan bir senesi Şabanının dördünde dördüncü ordu-yı hümayun müşiriyeti inzimamıyla Erzurum vilayeti valiliğine tayin kılınmış ve defa-yı Hersek Bosna isyanının zuhûru üzerine doksan iki senesi Zilkadesinin on [255] altısında Dersaadet'e celb ile Hassa Ordu-yı Hümayun reisi erkânlığı inzimamıyla Hersek-Bosna başkumandanlığına tayin ve on üç ay usât ve Karadağlılar ile edilen muharebât-ı müteaddide meşhud olan hüsn-i hizmet ve şecaatine mükâfaten taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden bir kabza altın seyf ihsanıyla taltif buyurulmuştur. Doksan üç senesi Zilhiccesinin on yedisinde Girit vali kumandanlığına ve doksan dört senesi Muharreminin yirmi dördünde ikinci defa olarak Dördüncü Ordu-yı Hümayun müşiriyeti inzimamıyla vukuu mahsus olan Rusya muharebesine karşı Anadolu harb ordusu başkumandanlığına tahvil-i memuriyetle kable'l-azime sene-i mezkûre Rabiülevvelinin on birinde Dersaadet'te Karadağ komiserliğiyle maan münakid Karadağ tadil-i hudud komisyonuna Hariciye Nazırı Safvet Paşa ile beraber komiser tayin olunarak çend gün müdavemet etmiş ise de netice-i hasene hâsıl olamadığından Dersaadet'i terk ile derhal Erzurum'a gitmiş ve müteakiben o cihetlerde Rusya ile edilen muzafferiyetli ve şiddetli muharebelerden dolayı şehr-i Ramazan-ı Şerifin yirmi üçünde Babıali'den bâ-mazbata vuku bulan arz üzerine canib-i meali menakıb-ı hazret-i hilafetpenahiden bâ-menşur-i âli gazilik unvan-ı celili ile ikinci defa yine bir kıta altın seyf ihsan buyurularak doksan beş senesi Muharreminin yedisinde Dersaadet'e gelmiş ve Çatalca hatt-ı müdafaası kumandanlığına memur olmuş ve akıb-i mütareke ve müsalahada ve sene-i mezkûre Rabiülevveli evasıtında erkân-ı harbiye-i umumiye riyasetine ve Rabiülahirinin yirmi birinde riyaset-i mezkûre inzimamıyla Tophane-i Amire müşiriyetine müntakil ve Recebinde müşiriyet-i celileden münfasıl olub riyaset-i mezkûre uhdesinde bulunduğu halde yine o Ramazan-ı

Şerifinin on ikisinde isyan-ı [256] tam halinde bulunan Girit'in Berlin Kongresi ahidnamesi hükmünce ıslah-ı ahvâline memuren azimet ve usât meyânında davet edilen mebuslarla edilen müzakerât neticesinde Halepa tadilât ferman-ı alisini cezirenin nizamât-ı kadimesine ilave ile asayişi iade ederek sene-i mezkûre Zilhiccesinin yirmisinde kezalik Berlin Kongresi'nin ahidnamesi hükmünce tadilen tahdidi iktiza eden hudud-ı Yunaniye için teşekkül eden komisyonun başkomiseri olarak Preveze'ye azimet ve Yunan komiserleriyle bil-içtima kongrenin Yunan'a bahşettiği hudud ve araziyi kâmilten vermemekten mütevellid neticesizlikle komisyonun feshinde ve doksan altı Rabiülahirinin üçünde Üçüncü Ordu-yı Hümayun müşiriyeti inzımanıyla Manastır valiliğine memuriyet ve Prizren sancağı müdafaâtından Gosine'nin Berlin Kongresi'nde Karadağlı'ya terk olunması üzerine olhavalide zuhûr eden iğtişaş ve galeyanın teskini ve Gosine'nin Karadağlı'ya verilmesi memuriyetiyle beş ay sonra oraya hareket ve neticede Gosine'nin Karadağlı'ya terki kabil olamayacağını Avrupa devletlerinin dahi anlaması üzerine o cihette tağyir-i hududdan sarf-ı nazar etmelerini müteakib ve beş mah sonra Manastır'a avdet ederek doksan yedi Rabiülahirinde erkân-ı harbiye riyaset-i umumiyesinden ve sene-i mezkûre Ramazanının yirmi birinde ordu-yı mezkûr müşiriyetiyle vilayet-i mezbureden bil-infisal yirmi dördünde taht-ı riyaset-i mufahhame-i cenab-ı şehriyaride müteşekkil teftiş-i askeri komisiyon-ı alisi riyaset-i seniyyesi vekâletine tayin kılınmıştır. Doksan sekiz senesi Saferinde hudud-ı Yunaniyenin olvakte değin muattal kalan tadil ve tesviyesi için [257] Dersaadet'te düvel-i mümziye süferâsından müteşekkil konferansta komiser olarak bulunub evvelce Preveze'de vaz ettiği esasa göre rüfekâsıyla beraber işi mümkün olabilen hüsn-i neticeye isal ve üç yüz senesi Zilkadesinin yirmi altısında taraf-ı eşref-i hazret-i mülûkaneden Almanya İmparator-ı hazırı Vilhelm hazretlerinin veliahtzadelikleri zamanında kendisiyle büyük valideleri İmparatoriçe hazretlerine ihda buyurulan murassa Osmanî ve şefkat nişan-ı zişanlarının ve üç yüz bir senesi Rabiülevvelinde İtalya Kralı Humbert'e ita buyurulan imtiyaz nişan-ı alisinin isali memuriyetiyle sefir-i fevkalade sıfatıyla Hamburg'da İmparator manorasına ve bade Roma'ya gidib gelmiş ve onu müteakib Mısır mesele-i malumesinin tesviyesi ve

orasının ecnebi işgalinden tahliyesi esbâbını istihsal için üç yüz on senesi Rabiülevvelinin on beşinde fevkalade komiser sıfatıyla Mısır'a azimet ve İngiliz fevkalade komiseri Sir Diromondof ile birleşib bir sene müzakerâta müdavemetten sonra refikinin bila netice Londra'ya avdet etmesi üzerine yirmi üç sene Mısır fevkalade komiserliğinde kalarak bin üç yüz yirmi altı Şabanında komiserlik memuriyeti uhdesinde kalmak üzere Dersaadet'e gelmiş o aralık muhdes Meclis-i Meham-ı Harbiye a'zalığine ve müteakiben riyaset vekâletine tayin edilmiş ve bin üç yüz yirmi yedi Muharreminde Mısır fevkalade komiserliğinden ve müteakiben Meclis-i Meham-ı Harbiye'den infisal eylemiştir. Müşirânın tekaüdlük için hadd-i sinn-i nizamileri şemsî altmış sekiz olduğundan ve müşarünileyh bu sinni zaten mütecaviz bulunduğundan bin üç yüz [258] yirmi yedi Zilkadesinin yirmisine tesadüf eden bin üç yüz yirmi beş Teşrinisanisinin yirmi üçünde silk-i mütekaidîne nakledilmiştir. Hala serir ârâ-yı saltanat-ı Sultan Mehmed Han-ı Hamis hazretlerinin yevm-i cülûsunda li-ecli'l-biat kendilerini saray-ı hümayunlarından davetle refakat-i hümayunlarında bulunarak Harbiye Nezareti'ne gelmiş ve bade'l-biat avdetinde yine nezd-i şahanede bulunmak şerefine mazhar olmuş ve müteakiben İtalya ve İngiltere krallarıyla Fransa Reisicumhuruna cülûs-ı şahaneyi mulen üç kıta name-i hümayunu bil-istihsab 13 Cemaziyelevveli 327 tarihinde hareket eden heyetin riyasetinde sefir-i fevkalade sıfatıyla Roma ve Paris ve Londra'ya bil-azime krallarla reisicumhura name-i hümayunu tevdi eylemiş ve 19 Şevval 329 tarihinde Meclis-i Ayan riyasetine tayin kılınmıştır. Büyük küçük içinde bulunduğu kırkı mütecaviz muharebatta iki defa mecruh düşmüş ve şu bin üç yüz otuz hicri kameri senesinde hizmet-i askeriyesinin şemsi elli altıncı ve müşiriyetinin kırk birinci senesinde olarak şeyhü'l-vüzera bulunmuş ve 7 Şaban sene 1330'da rütbe-i sadaretle becam buyurulmuştur.

Nişan-ı ali-i imtiyaz ve murassa Osmanî mecidi nişan-ı zişan ve murassa iftihar ve Rusya ve Karadağ muharebeleri madalyalarını ihraz eylemiş olduğu gibi Almanya Devleti tarafından kırmızı kartal ve İngiltere Devleti tarafından maa Klade? Sen Jorje Mişel ve Fransa Cumhuriyeti tarafından Lejyon Donör ve Avusturya Devleti tarafından Leopold ve İtalya

Devleti tarafından Sen Lazar Emuris ve Yunan Krallığı'ndan Sen Sor nişanlarının büyük kordonlarını haiz ve hamildir.

[259] *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekil-i Fahrîsi Ali Naki Efendi*

1252 sene-i hicriyesi Receb-i Şerifinin yirmi yedinci salı gecesi nüfs-ı Trabzon'da, İskender Paşa mahallesinde tevellüd etmiştir. Ailesi (Saraç Ali Efendizade) unvanıyla maruftur.

1274'te ecdadında ulema bulunduğundan tahsil-i ilim etmek maksadıyla Trabzon vilayetine tabi Lazistan sancağı dâhilinde Atina ahalisinden Süleyman Vehbi Efendi'nin halka-yı tedrisine müdavemetle 1289'da¹³⁵ icazet almıştır. O esna-birde Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye a'zasından Emin Efendi vasıtasıyla Cemiyet müessisi olan Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa ile görüşmüştür. 1281'de Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'ye dâhil olmuş ve o tarihte Rüşumât emanetinde muhasebeci ve muahharan Evkâf-ı Hümayun Nazırı olan Galip Paşa'nın delaletiyle ve mukabelecilik vazifesiyle daire-i rüşumâta devama başlamıştır. 1285'te Mekteb-i Harbiye Nezareti'nin Dar-ı Şura-yı Askeri'ye vaki olan inhası üzerine o tarihte Cemiyet a'zasından Hassa reisi bulunan ve Darüşşafaka'nın inşası için Sadrazam Ali Paşa'nın delaletiyle irade-i padişahi şeref süduruna sebep olan Sakızlı Esad Paşa'nın terviciyle mekteb-i mezburun kitabet ve inşa muallimliğine tayin olunmuştur. 1290 tarihinde Darüşşafaka inşaatı ikmal ve resm-i küşadı icra edilmiş olmağla o esnada Harbiye Mektebi'ndeki vazifesinden istifa etmiştir. 1281'den 1290 tarihinde kadar Cemiyet'in Bayezid'de Simkeşhane ittisalinde merkez-i tedris ittihaz etmiş olduğu taş mektepte her gün sabahları ikişer saat meccanen kitabet ve inşa dersleri vermiş ve mektebin her seneki programını [260] tertib ve idaresine nezaret etmiştir. Darüşşafaka'nın ibtida-yı küşadında meclis-i tedris a'zasından olduğu ve mezkûr Taş mektep Maarif Nazırı Münif Paşa'nın emriyle Nezaret namına istirdad olunması sebebiyle başka da meşguliyeti

¹³⁵ 1279 olmalı

bulunmadığı cihetle vaktini mektebin hüsn-i idaresiyle tesis-i intizamına hasretmiş ve bir iki ay sonra müdürün adem-i ehliyet ve kifayeti sebebiyle infisali vukuuna binaen matluba muvafık bir müdür bulununcaya kadar müdüriyeti vekâleten idare etmesini a‘za-yı cemiyetin tensib ve teklifi üzerine kabul ve iki sene kadar hüsn-i idare eylemiştir. Bu hizmeti için Darüşşafaka’dan mahsus maaşı kabul etmeyib Darüşşafaka’ya terk ile Mekteb-i Harbiye’deki maaşât-ı mütedâhilesini çıktıkça alarak temin-i ma‘îşet etmiştir. Muahharan Kolağası Sadık Bey [Sadık Paşa] müdür intihab ve tayin olunduğundan kendi çekilmiştir. 1292’den 1295 tarihine kadar vuku bulan talep üzerine Mühendishane-i Berr-i Hümayun ile Bab-ı Seraskeri’de “Menşe-i Küttab-ı Askeri” mekteplerinde kitabet ve inşa muallimliklerinde bulunmuştur. 1296’dan 1305 tarihine kadar Trabzon’da Nemlizadelerin bazı hamiyetgân-ı ağniya işтира geliriyle idaresini deruhde ettikleri mektebi teşkil ve idare etmiştir. O esnada merkez vilayetinde Mekteb-i İdadi-i Mülkiye inşa edilmiş ve makam-ı vilayet ile maarif-i umumiye Nezaret-i celilesi arasında cereyan eden muhabere neticesinde mekteb-i mezkûr müdüriyetine tayin olunduğu gibi fahri Maarif müdürlüğü de kendine verilmiş olduğundan yedi buçuk ay fahri Maarif müdürlüğünde bulunmuştur. Mekteb-i İdadi-i Mülkiyenin inşası sebebiyle – henüz küşad edilmemiş ise de – hususi mektebi müteahhidlerinin tatil etmesi ve o sırada Mısır Hıdiv-i esbakı İsmail Paşa’nın mahdumu [261] devletlü Prens Hüseyin Kamil Paşa hazretleri tarafından bâ-vasıta talep olunması üzerine Türkî kitabeti ve encal-i kiramına muallimlik vazifeleriyle 1305’te Mısır’a gitmiştir. 1322 tarihinde ahvâl-i sıhhiyesinin adem-i müsaadesi sebebiyle Mısır’dan İstanbul’a avdet etmiştir. 1324 sene-i maliyesi 10 Temmuzunda hürriyet ve meşrutiyet ilan olunması üzerine icra olunan intihabâtta Trabzon mebusu intihab edilmiştir. Mebusların en müsinni olduğu için de “Şeyhü’l-mebusan” unvanını almış ve reis-i muvakkat olmuştur. Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye müessisîn-i kadimesinden olmağla ve mektebin ilk zamanlarında müdürlük vazifesinde meşhud olan âsâr-ı gayretvakar-ı agâhisi şâyân-ı takdir ve teşekkür görülmekle Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye’nin yeniden ihyası için 16 Kanunusani sene 327 tarihinde vuku bulan içtima-yı umumiyede kendileri ittifak-ı ârâ ile reis vekâletine intihab ve o zaman

Sadrazam bulunan Hüseyin Hilmi Paşa hazretleri tarafından da – nizamname mucebince – vekâleti tasdik edilmiştir.

*Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekili Evkâf-ı Hümayun Nazırı
Hayri Beyefendi Hazretleri*

Mustafa Hayri Bey Trablusgarb vilayeti evkâf muhasebecisi esbak müteveffa Abdullah Avni Efendi'nin mahdumudur.

Bin iki yüz seksen üç sene-i maliyesinde Ürgüb'de tevellüd etmiştir.

Mahall-i mezkûrda mebadi-i ulûmu gördükten sonra Dersaadet'te Fatih Cami-i şerifi medresesinde Taşköprülü müteveffa Abdullah Rüşdü Efendi'den ulûm-ı Arabiye'yi tahsil edib 23 Zilkade sene 312 tarihinde icazetname ve muahharan Mekteb-i [262] Hukuk'ta müretteb dersleri bi't-tedris aliyü'l-âlâ dereceden 8 Ağustos sene 313 tarihinde mezuniyet ruusu almıştır.

Bin üç yüz¹³⁶ beş senesi Rabiülevvelinin üçünde uhdesine terfian bâ-ibtida-yı dâhil Bursa müderrisliği tevcih olunub üç yüz on altı senesi Rabiülahire selhinde “6 Ağustos sene 314” bin iki yüz altmış kuruş maaş ve encümen-i intihab-ı memurîn-i adliye kararıyla ve bil-istizan şeref sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi mucebince Maraş sancağı bidayet müddei umumi muavinliğine tayin ve üç yüz on yedi senesi Zilhiccesinin dördünde “22 Mart sene 316” maaş-ı mezkûr ve encümen-i mezbur kararıyla ve bil-istizan şeref sanih olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi mucebince Trablusşam sancağı bidayet mahkemesi müddei umumi muavinliğine tahvil edilmiştir.

Müşarünileyhin kıdem ve kifayetine mebni encümen-i intihab-ı memurîn-i adliyenin kararına atfen Adliye Nezaret-i celilesinden vaki olan işaret üzerine bil-istizan şeref sadır olan irade-i seniyye mucebince bin üç yüz on dokuz senesi Muharreminin on yedisinde “14 Nisan sene 317” maaş-ı halisiyle Lazkiye sancağı bidayet mahkemesi ceza dairesi riyasetine ve üç

¹³⁶ Bin üç yüz on beş (1315) olmalıdır.

yüz yirmi senesi Zilhiccesinin yirmisinde bin altı yüz yirmi kuruş maaşla ve encümen-i mezkûr kararıyla terfian Suriye vilayeti bidayet mahkemesi müddei umumi muavinliğine ve bin üç yüz yirmi iki senesi Recebinin on altısında “13 Ağustos sene 320” iki bin kuruş maaş ile becayış suretiyle ve encümen-i mezkûr kararıyla Manastır vilayeti merkez bidayet mahkemesi müddei umumi muavinliğine ve üç yüz yirmi dört senesi Şevvalinin on sekizinde “21 Teşrinisani sene 322” maaş-ı halîsiyle ve encümen-i mezkûr [263] kararıyla terfian Selanik vilayeti merkez bidayet mahkemesi ceza dairesi riyasetine nakil ile maaş-ı üç yüz yirmi beş senesi Muharreminin yirmi altısında “26 Şubat sene 322” iki bin beş yüz kuruşa iblağ edilmiş ve Niğde mebusluğuna intihab olunmasına mebni bin üç yüz yirmi altı senesi Zilhiccesinin dördünde “15 Kanunuevvel sene 324” yerine diğeri tayin kılınmıştır.

Müşarünileyh bin üç yüz yirmi yedi senesi Rabiülahirinin sekizinde “15 Nisan sene 325” on beş bin kuruş maaşla Adliye Nezaretine tayin buyurlmuş ise de beyan-ı mazeret etmesine mebni şehr-i mezkûrun on birinde “18 Nisan sene 325” infikak etmiştir.

Meclis-i Mebusan’ın “1326 ve 1327” üçüncü sene-i içtimaiyesi münasebetiyle tecdid olunan intihabâtta “1 Teşrinisani sene 326” tarihinden itibaren Meclis-i Mebusan-ı Osmanî birinci reisi vekâletine tayin buyurulmuştur.

Bin üç yüz yirmi altı senesi Zilhiccesinin dördünde “15 Kanunuevvel sene 324” bin iki yüz kuruş maaşla Darülfünun Hukuk şubesi Mecelle muallimliğine ve üç yüz yirmi yedi senesi Şevvalinin sekizinde “1 Teşrinievvel sene 325” ayrıca üç yüz kuruş maaş ile Mekteb-i Kudat icra kanunu muallimliğine tayin olunmuş ve sene-i merkume Zilhiccesinin on altısında “16 Kanunuevvel sene 325” mezkûr üç yüz kuruş maaşla tanzim-i ilamât-ı cezaiye muallimiyle becayış eylemiştir. Üç yüz yirmi sekiz senesi Zilhiccesinin on dokuzunda “8 Kanunuevvel 326” on beş bin kuruş maaşla Evkâf-ı Hümayun Nezareti’ne tayin buyurulmuştur.

Üç yüz yirmi dokuz senesi Saferinin on üçünde “Gaye-i Kanunusani sene 326” Darülfünun Hukuk şubesi Mecelle muallimliğinden istifa [264] etmiştir. Rumeli vilayetine seyahat-i seniyye-i cenab-ı padişahi esnasında Dâhiliye Nezareti vezâifinin müşarünileyh tarafından vekâleten ifası hususuna bil-istizan üç yüz yirmi dokuz senesi Cemaziyelahirinin yedisinde “23 Mayıs sene 327” irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref müteallik buyurulmuştur.

Müşarünileyhin kıta-yı mübareke-i Hicaziye umur-ı sıhhiyesinin ıslahı ve Hicaz Müslimînin imraz-ı âdiye ve müstevliyeden muhafazalarıyla hastalarının temin-i tedavisi ve kıta-yı mezkûrede bulunan bilcümle müessesât-ı sıhhiye ve hayriyenin idaresi hakkında mukaddema Dersaadet’te teşekkül olunmuş olan Hicaz sıhhiye meclisi a‘zalığına tayini hususuna bil-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi şeref sudur buyurulduğu 9 Ağustos sene 327 tarihli tezkere-i samiye ile tebliğ olunmuştur.

Li-ecli’t-tedavi beş hafta müddetle Avrupa’ya azimet edecek olan Orman ve Maadin ve Ziraat Nazırı’nın esna-yı gaybubetinde nezaretin vekâleten müşarünileyh canibinden temşiyeti hususuna bin üç yüz yirmi dokuz senesi Ramazanının yirmi altısında “Eylül sene 327” irade-i seniyye şeref sudur buyurulmuştur.

Müşarünileyhe sene-i mezkûr Şevvalinin ikisinde birinci rütbeden mecidi nişan-ı zişanı ihsan buyurulmuştur.

Müşarünileyh teşkili Sadrazam Said Paşa hazretlerine tevdi buyurulan heyet-i vükelânın teşkilinde bin üç yüz yirmi dokuz senesi Şevvalinin on birinde “21 Eylül sene 327” on beş bin kuruş maaşla Adliye Nezaretiyle Şura-yı Devlet riyasetine asaleten ve evkâf-ı Hümayun Nezaretine vekâleten tayin buyurulmuştur.

[265] Adliye Nezaretiyle Şura-yı Devlet riyasetinden istifa etmesine mebni sene-i mezkûre Zilkadesinin sekizinde “17 Teşrinievvel sene 327” istifası bil-kabul on beş bin kuruş maaşla asaleten Evkâf-ı Hümayun Nezareti’ne tayin olunmuştur.

Müşarünileyh üç yüz otuz senesi Rabiülevvelinin yirmi altısında “3 Mart sene 328” bir hafta müddetle Kırkkilise’ye azimet eden Maarif Nazırı Emrullah Efendi hazretlerinin avdetine kadar umur-ı nezareti vekâleten ve fahriyen ifaya memur buyurulmuştur.

Kabinenin keyfiyet-i istifasından dolayı müşarünileyh üç yüz otuz senesi Şabanının altısında “8 Temmuz sene 328” Evkâf Nezaretinden infisal eylemiştir.

Müşarünileyh 1 Kanunuevvel sene 328 tarihinde şehri altı yüz kuruş maaşla Mekteb-i Kudat Hukuk-ı İdare muallimliğine tayin edilmiş ise de tarih-i mezkûrda aynı maaşla Kanun-ı Ceza muallimliğine becayışı icra kılınmıştır.

Üç yüz otuz bir senesi Saferinin on altısında “11 Kanunusani sene 329” on beş bin kuruş maaşla Evkâf Nezareti’ne tayin buyurulmuştur.

Müşarünileyh rahatsızlığından dolayı vaki olan itizarına binaen üç yüz otuz bir senesi Saferinin yirmi yedisinde “23 Kanunusani sene 329” yerine vekâlet suretiyle diğeri tayin kılınmıştır.

Müşarünileyh üç yüz otuz bir senesi Cemaziyelevvelinin yirmi birinde “15 Nisan sene 329” on beş bin kuruş maaşla nezaret-i müşarünileyhaya tayin buyurulmuştur.

[266] *Müessisîn-i Cemiyetten Adliye Nazırı Rıza Paşa Merhum*

Hüseyin Rıza Paşa merhum Ramazanzade sülalesinden İsmet Paşa merhumun mahdum-ı necabet-i mevsumudur. Bin iki yüz elli sene-i hicriyesinde mehd-arâ-yı vücud olub hengâm-ı şebabında mebad-i ulûmu hususi muallimlerden tahsil etmiş ve Hariciye Nezareti mektubi kalemi mülazemetiyle hizmet-i devlete dâhil olarak birkaç sene sonra Bahriye Nezareti’nde o zaman mevcut olan meclis riyasetine nasbolunmuştur. Uhdelerine tevcih buyurulan umur-ı riyaseti hüsn-i idareye muvaffak olub Adliye teşkilatı sırasında silk-i hükkama dâhil ve mahkeme-i temyiz a‘zalığına tayin edilmiştir. Müddet-i medide bu a‘zalıkta ibraz-âsâr-ı ehliyet

ve istikamet etti. Bade baş müddei umumi oldu. Az bir müddet sonra fevkalade komiserlik memuriyet-i mahsusa ve muvakkatesiyle Bulgaristan'a izam edildi. Birkaç ay zarfında vazife-i mevduasını itmam ile Dersaadet'e avdetinde yine memuriyet-i mahsusa ile Şam'a müteveccihan azimet etmiş iken esna-yı rahta hastalanarak Beyrut'ta tevakkuf etmiş ve bade't-tedavi kesb-i ifakatte avdet edeceği sırada rütbe-i vezaretle İzmir vilayet-i valiliğine tayin olunmuştur. Bir buçuk sene sonra Yanya vilayetine tahvil-i memuriyetle bir ay kadar orada bulunduktan sonra yine memuriyet-i mahsusa ile Girit'e izam on beş gün sonra da Dersaadet'e celb olunarak Hüdavendigâr vilayeti valiliğine tayin edildi. Üç buçuk ay kadar Bursa'da bulundu. Bade Evkâf Nezareti'ne dört ay sonra Adliye Nezareti'ne memur olub yedi sekiz sene Adliye Nazırlığı etti. O aradan Selanik valisi oldu. Bade infisal ederek Muhacirîn-i İslamiye komisyonu riyasetine memur oldu ve bu memuriyette iken bin iki yüz [267] yirmi sene-i rumiyesi Haziranının dokuzuncu günü irtihal-i Darü'n-naim etti. Üsküdar'da Doğançılar'da Ramazanzade Ahmed Paşa türbe-i şerifesinde medfundur. Merhum-ı müşarünileyh avan-ı şebabından evahir-i ömrüne kadar ulûm-i diniye ve âliye ve ale'l-husus edebiyat-ı şarkiye ile pek ziyade tevaggul ederek kesb-i ihtisas ve iştihar etmiştir. Fıtraten âkıl ve müdebbir ve şefik ve rahim bir zat-ı âli-kadr idi. Meclis-i ülfetine dâhil olan efâzıl ve ekâbir daima hürmet-i mahsusalarını celb etmiş ve fart-ı istikameti sebebiyle umum hayır-hahân-ı devletin muhabbet ve itimadını kazanmıştı. Aceze ve bîvâyeğân-ı şübban-ı vatanın talim ve terbiyesi için tesis olunan Darüşşafaka'nın gerek bidayet-i tesisinde ve gerek o bina-yı muazzamın emr-i inşasında nakden ve bedenen ibraz ettiği hidemât-ı meşkure ve mektebin küşadından sonra dahi müessesenin umur-ı idaresiyle etfâlin tedrisatı hususunda bizzat sebkât eden mesai-i mebruresi ilelebet şâyân-ı tezkâr ve mahmedet bir hamiyet-i vatanperverânedir.

Sadr-ı Esbak Mısırlı Merhum Yusuf Kamil Paşa

Asr-ı cennetmekân Sultan Abdülaziz Hani'de mesned-i sadaret-i uzmaya geçen vüzera-yı Devlet-i Aliyye'den olub an-asl Arapgirli olduğu

halde, ammı Gümrukçü Osman Paşa'nın dairesinde terbiye olunarak, müşarünileyhin maiyyetinde gezdiği yerlerde ulema-yı asrından tahsil-i ulûm ile elsine-i selase edebiyatında ve şiir ve inşaada kesb-i maharet etmiş ve bir müddet Divan-ı Hümayun kalemine devamdan sonra 1249 tarihinde canib-i Mısır'a azimetle, hazine-i Mısriye kitabetine ve bade Mehmed Ali Paşa merhumun maiyyet-i divanına nasb olunarak, müşarünileyhin teveccühünü kazanmış ve müteakiben yeniden kaymakamlıkla silk-i askeriye dühûl ile [268] beş sene zarfında mirlivalık rütbesine nail olmuş, 1260 tarihinde memuren Dersaadet'e vürudunda, uhdesine mir-i miranlık rütbesi tevcih olunarak, Mısır'a avdetinde, Zeyneb Hanım merhume ile akd-i izdivacı icra olunarak müşarünileyh Mehmed Ali Paşa'ya damad olmuş ve bir az vakit Said-i Mısır'ın Asvan müdüriyetinde bulunduktan sonra, 1265 tarihlerinde Dersaadet'e intikal edib, az müddet zarfında Rumeli Beylerbeyliği payesiyle Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye ve Meclis-i Maarif a'zalığına nasbolunmuş ve 1267'de uhdesine vezaret rütbesi tevcihiyle 68'de Ticaret Nezareti'ne, 69'da Meclis-i Vâlâ a'zalığına, 270'de saniyen Ticaret Nezareti'ne, 71'de Meclis-i Âli-i Tanzimat riyasetine ve yine o sene Meclis-i vilayet riyasetine tayin olunduktan sonra yine sene-i mezkûrede azl ile Mecâlis-i âliyeye memur olmuş ve 73'te saniyen Meclis-i Vâlâ riyasetine nasbolunarak 76'da bil-infisal bir müddet istirahat ve mezunen Mısır'a seyahat etmiş ve avdetinde 77'de yine Mecâlis-i âliyeye memur olub 78'de müceddeden teşkil olunan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye riyasetine nasbolunan ve memuren Şam'da bulunan Fuad Paşa yerine vekâleten ve bade riyaset-i mezkûreye asaleten nasbolunmuş ve birinci rütbeden dahi taltif buyurulmuş idi. 1279'da mesned-i celil-i sadaret-i uzmaya geçib beş ay umur-ı devleti hüsn-i idare ettikten sonra infisal edib, rabian Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye riyasetine nasbolunmuş ve 282'de mecâlis-i aliyeye memur bulunan Mehmed Rüşdü Paşa ile becayış olunarak bir hayli vakit bu halde kalmış; 1292 tarihinde irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Mağfur-ı müşarünileyh bin iki yüz küsür lira sarf ederek Darüşşafaka'da mükemmel yedi kurnalı bir hamam inşa ettirmişlerdir.

[269] **Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyece Himemât-ı Bergüzedeleri
Cedir-i Takdir Görülen Zevât-ı Muhteremeye İrsal Olunan**

Takdirnameler:

*Evkâf-ı Hümayun Nazır-ı Muhteremi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye
A'za-yı Kiramından Hayri Beyefendi Hazretlerine*

Devletlü Efendim Hazretleri

Melce-i eytâm-ı Müslimin olan Darüşşafaka hakkında öteden beri taraf-
ı âli-i nezaretpenahilerinden bi-diriğ ve şâyân buyurulagelen inayet-i
muhabbetkâri-i hüdapensendâneleri Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyece bais-i
menn ve şükran olduğu gibi gerek nezaret-i celilelerinin sene-i haliye
bütçesine – sene-i sabıka içtima-yı umumisindeki vaad-i samileri mucibince
– dar-ı mezkûr için bin beş yüz lira terkim ve idhal edilmek suretiyle pek
kıymetdar âsâr-ı muavenet ibraz buyurulmasından ve gerek – Maarif Nazır-ı
muhteremi taraflarından tebşir buyurulduğu veçhile – bazı evkâfın
tevhiidiyle ve iradâtının (Kız Darüşşafaka-yı İslamiyesi) tesisine hasr ve
tahsisi hakkında tasavvurât ve teşebbüsât-ı dindarâne ve
milliyetperverânelerinden dolayı heyet-i umumiye kararıyla arz-ı
teşekkürâta ictisar kılındı efendim hazretleri

4 Temmuz sene 328

Sadrazam Paşa Hazretleri namına

Maarif-i Umumiye Nazırı

Emrullah

[270] *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Aza-yı Muhteremesinden Hüseyin
Remzi Beyefendiye*

Vukûf ve ihata ve say-i mütemadi gibi iki mübeccel hassât ile beş
seneden beri fahri olarak ve kemal-i fahr ile ifa eyledikleri muhasebecilik
vezaifinin hüsn-i tedviri ve meşhud-ı basıra-yı ibtihac olan rüyet ve faaliyet-
i biraderileri keyfiyet-i mutena bahası heyet-i umumiyenin fevkalade takdir

ve istihsanını mucib olarak hidemat-ı bergüzidelerine karşı takdim-i teşekkürât olunması takarrür etmiş bulunduğundan takdirât ve teşekkürât vakıayı kemal-i meserretle zat-ı biraderanelerine iblağa müsaraat eyler ve muavenet-i âliyelerinin kemakân devamını temenni ederim efendim. 2 Safer sene 332 9 Kanunusani 329

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekili

Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri

*Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekil-i Fahrîsi Ali Naki Efendi
Hazretlerine*

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin hîn-i tesisinde diğer erbâb-ı hayır ve hasenât gibi zat-ı âliyelerinin de şâyân-ı tebcil hidemat-ı mebrureleri mesbuk bulunmuş yegâne melce-i eytâm-ı Müslimîn olan Darüşşafaka dahi pek çok himemât-ı müşfikâne ve takva-perestânelerine mazhariyetle kamuran olmuştur. Meşrutiyet-i idareyi müteakiben cemiyetin ihya olunması üzerine hissiyat-ı ulviye-i insaniyetkârane ve âmâl-i necibe-i dindarâneleri ilcasıyla cemiyetin riyaset vekâletini deruhde buyurarak beş seneye karib bir müddet zarfında her veçhile müstelzim-i şükran ve mahmedet hidemât-ı nafia ifasıyla âsâr-ı rüyet izhar kılınmıştır. Bundan sonra dahi işbu müessese-i hayriyede hidemât-ı mühimmede bulunmaları temenni edilmekte idiyse de taraf-ı vâlâlarından [271] verilen istifanamede ısrar kılınması hasebiyle işbu arzu-yı aliyeleri de binbir teessür ve esef ile kabul edilmiş olduğu ve hidemât-ı mesbukalarına karşı cemiyetin mütehassis olduğu teşekkürât-ı samimiye ve hidemât-ı memduhalarının nişane-i takdiri olarak yalnız zat-ı vâlâlarına ait olmak ve bundan böyle riyaset vekâletini ihraz edeceklerine şamil olmamak üzere “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Reis Vekil-i Fahrîsi” unvan-ı mefharet nişanıyla tevsim edilmiş oldukları heyet-i umumiye kararıyla beyan ve bu vesile ile teyid-i ihtiram olunur olbabda irade efendim hazretlerindir.

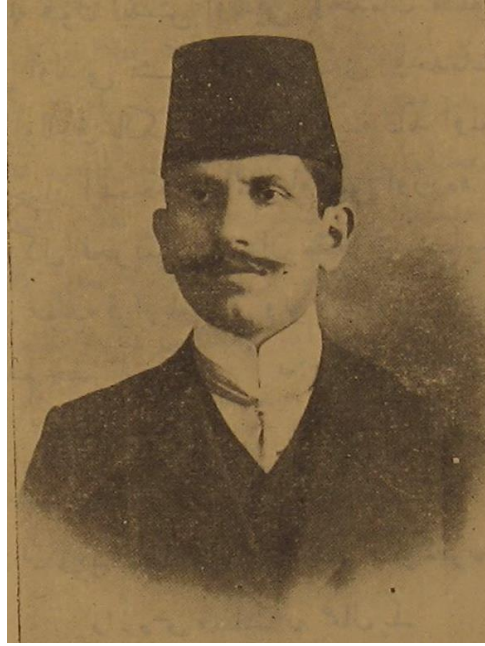
Sadrazam namına Evkâf-ı Hümayun Nazırı Hayri

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Azasından Posta Telgraf ve Telefon

Nezareti Kontrol Dairesi Hulefasından Cemal Beye

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin inkılab-ı mesudu müteakib izhar-ı mevcudiyet eylediği gündənberi gerek cemiyet muhasebeciliği refakatinde ve gerek Darüşşafakatü'l-İslamiye Evkâf komsiyonunda ve ahiren teşkil olunan teşebbüs komisyonunda meşhud olan mesai-i ciddiye ve teşebbüsât-ı fevkaladenizin şâyân-ı takdir görüldüğü heyet-i umumiye kararıyla tebliğ olunur. 5 Ağustos sene 328

Sadrizam namına Maarif-i Umumiye Nazırı Emrullah

[272] Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Heyet-i Müteşebbise ve Darüşşafaka Evkâf
Komisyonu A'zasından Cemal Bey

**Bidayet-i Meşrutiyet'ten Beri Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye
A'zasından İrtihal-i Dar-ı Beka Eyleyen Zevât-ı Kiramın Esamisi**

Ebuzziya Tevfik Bey

Muharririn-i Osmaniyyeden

İhsan Paşa

Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi Tabib-i
Sanisi

Ahmed Midhat Efendi	Hakim-i şehir, meclis-i tedris reisi
İsmail Hakkı Bey	Babanzade Maarif Nazır-ı esbakı
[273] Ekrem Bey	Ayandan
Hüseyin Fehmi Paşa	Ayandan
Hüsni Efendi	Şeyhülislam-ı esbak
Hasan Rıza Paşa	İşkodra vali ve kumandanı
Halis Efendi	Ders vekil-i sabıkı
Raşid Efendi	Şura-yı Devlet mahkeme-i temyiz reisi
Zühdü Bey	Divan-ı muhasebât reisi
Sami Paşa	Ayandan
Sahib Molla Bey	Ayandan
Ziya Bey	Orman ve Maadin ve Ziraat müdür-i umumisi
Talat Bey	Rüsümât müdüriyet-i umumiyesi muhasebât müdürü
Ali Bey	Harbiye Nezareti levâzım dairesi dördüncü şube mümeyyizliğinden mütekaid
Ömer Eşref Efendi	Evkâf Nezareti Hukuk müşaviri
Nazım Paşa	Harbiye Nazırı
Nureddin Bey	Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi Reisi
Ali Nusret Bey	Darümuallimin muallimlerinden
[274] Darüşşafaka'nın Vaziyet-i Kanuniye ve Hukukiyesini Tenvire Medar Olan Vesaik-i Mahsusa Suretleri	

Numara 290

Mahkeme-i Evkâf-ı Hümayun Kadılığının 28 Safer 331 Tarihli İlamı Suretidir

Esbak mahkeme-i temyiz a'zasından İbrahim Pertev Efendi'nin Darüşşafaka ve hayrât-ı sairesi için elli lira nükoduyla Heybeliada Değirmen Sokağı'nda kain malumü'l-hudud ve müştemilat maa bahçe bir bab hanesi vakfının bin üç yüz on yedi tarihiyle müerra-ha-yı mukayyed olan vakfiyesinin bir fıkrasında Şura-yı Devlet evrak mümeyyizi El-Hac İbrahim Bey'in li-ecli't-tescil mütevellî nasb eylediği muharrer ve diğer fıkrasında "vakf-ı mezburun tevliyeti hayatta oldukça kendiye irtihalimden sonra mümaileyh İbrahim Bey'e ve mümaileyhin dahi vefatından sonra Darüşşafaka'da her kim müdür olur ise tevliyet-i mezkûre ona meşruta ola" deyu mestur bulunmuş ise de tevliyet-i mezkûrenin henüz bir name tevcih-i resmisi icra ve berat-ı âli ita edildiğine dair kayıt bulunmadığı kuyûd-ı kadime-i vakfiye idaresinden yazılan derkenardan ve vâkıf-ı mümaileyh pederi İbrahim Pertev Efendi bundan akdem vefatı vukuuyla bermuceb-i şart-ı vâkıf tevliyet-i mezkûrenin uhdesine tevcihi muktezi ise de nevbet-i tevliyet-i mezkûrenin zaman-ı tasarrufunu derun arzuhalde ismi mezkûr Darüşşafaka müdürü Tevfik Hasan Bey'e kasr-ı yed eylediğinden bahisle tevliyet-i mezkûrenin bervech-i muharrer zaman-ı tasarrufunu ferağ ve kasr-ı yedinden mümaileyh Tevfik Hasan Bey'e [275] tevcihini istida eylediği vâkıf-ı mümaileyhin mahdumu mümaileyh Hacı İbrahim Bey'in arzuhal-i mezkûru mealiyle meclis-i şeride mümaileyh Tevfik Hasan Bey hazır olduğu halde şifahen takririnden müstefad ve hakikat-i hal minval-i meşruh üzere olduğu ve mümaileyh Tevfik Hasan Bey emin ve müstakim ve tevliyet-i mezkûre umurunu kema hiye hakkuha eda ve ifaya muktedir ve hüsn-i hal ve siret-i ashabından idüğü Evkâf-ı Hümayun Nezaret-i celilesi kuyûd-ı kadime-i vakfiye kalemi ketebesinden Mustafa Efendi bin Hasan ve Darüşşafaka kâtibi Mehmed Ali bin Mustafa Bey nam kimesnelerin ale tarikü's-şehade ihbarlarıyla zahir ve mütehakkık olmağla bu surette tevliyet-i mezkûre mümaileyh Hacı İbrahim Bey'in zaman-ı tasarrufunu ferağ ve kasr-ı yedinden müdür-i mümaileyh Tevfik Hasan Bey'e müceddeden bi't-tevcih yedine berat-ı âlişan itası mahkeme-i Evkâf-ı Hümayun'dan ilam olundu.

Şura-yı Evkâfın 4 Mart sene 329 Tarihli Kararı Suretidir

Vâkîf-ı mümaileyhin ilam-ı şeride münderiç hülâsa-yı vakfiyesine nazaran tevliyet esasen mütevellî-i fariğın vefatından sonra Darüşşafaka müdüriyeti şahsiyet-i maneviyesine tevdi edilmiş ve binaberin bu şahsiyet-i maneviyeyi kim temsil ederse onun mütevellî olarak tayin edeceği tabii bulunmuş olmasına mebni tevcih-i mezkûr muvafık olub şu kadar var ki bu kabil tevliyetler için berat verilmemekte olduğu emsali delaletiyle anlaşılakta olduğundan yalnız bermuceb-i ilam kayıtlarının tesviyesiyle keyfiyet-i tevcihi mutazammın Darüşşafaka müdüriyetine ilmuhaber itası suretiyle muamele ifası tezekkür kılındı.

[276] Bermuceb-i karar-ı idarece muamele-i kaydiyesi tamamen ifa kılınmış olduğunu mübeyyin işbu ilmuhaber Darüşşafaka müdüriyetine ita kılındı.

8 Cemaziyelevvel sene 331

Nisan sene 329

Evkâf-ı Hümayun Nezareti

Kuyud-ı Kadime-i Vakfiye

Müdüriyeti

Aded 41

Darüşşafaka mezunlarına verilecek şehadetnamelerin puldan istisnası esbâbının istihsali hakkındaki işar-ı vâlâları ve olbabda yazılan tezkere-i senaveri üzerine Şura-yı Devlet Tanzimat dairesinden tanzim kılınıb mucbinece ifa-yı muktezası zımında 20 Eylül sene 322 tarihli ve iki yüz kırk iki numaralı buyruldu-yı sami ile tebliğ edilen 16 Eylül sene 322 tarihli mazbata suretinde gerçi damga kanun-ı cedidinin mevki-i tatbik ve icraya vazı tarihinden şimdiye kadar henüz pek cüz'i bir zaman mürur etmiş olmasına mebni kanun-ı mezbur muafiyet kısmının tevsii caiz değilse de mezkûr mekteb-i müessesât-ı hayriyeden ve talebesi bîkes ve bîvâye etfâlden bulunduğu cihetle mezkûr kanunun muafiyet kısmı yirmi yedinci maddesinin yirmi ikinci numarası hükmünün mekteb-i mezkûr mezunlarına verilecek şehadetnamelere dahi teşmili muvafık olacağı divan-ı umumiye

vâridât-ı mahsusa idaresi komiserliğinden meclis-i idare ifadesine atfen bildirilmiş olduğundan bahisle icabının icrası bil-muhabere Maliye Nezaret-i celilesinden alınan tezkere-i cevabiyede işar olunmuş ve suret-i işar [277] muvafık-ı muadelet görünmüş olduğuna binaen olveçhile ifa-yı muamele edilmesi gösterilmiş olmağla idare-i vâlâlarınca muktezasının ifası babında irade efendimindir. 21 Ramazan sene 324 ve 25 Teşrinievvel sene 322

Maarif-i Umumiye Nazırı

Haşim

184 Hususi

270 Umum

Makam-ı âlilerinin 21 Kanunusani 325 tarihli ve elli dokuz numaralı tezkeresine cevabdır Darüşşafaka mektebinin son iki sınıfında bulunan talebeden dâhil-i esnan olanların Mekteb-i Sultani ile Mekâtib-i İdadiyenin son iki sınıf talebesi gibi ikmal-i tahsil edinceye kadar efrad-ı müeccelden addolunmaları münasip görülerek keyfiyet yeni ahz-ı asker kanunnamesinde nazar-ı dikkate alınmak üzere Babialî'ye işar ve bu kararın şimdiden tatbikine ibtidar olunduğu bil-muhabere cevaben Harbiye Nezaret-i celilesinden izbar edilmiştir.

23 Rabiülevvel sene 328 ve 25 Mart sene 326

Maarif-i Umumiye Nazırı namına

Müsteşar

Said

Numara 295

Bazı vakıflar müsakkafâtı ile harik mevkilerinde zuhûr edib hiçbir vakfin malı olduğuna hükmolunamayan arsalar için Darüşşafaka [278] Vakfı namına olarak sened itası ve saire hakkındaki kararı teyiden Şura-yı

Devletçe ahiren ita kılınan mazabıt mündericatından bahisle badezin Şehremaneti tarafından satılacak o gibi mevaki esmanının istifa edildiğine dair evrak-ı müteferriası meyanında Darüşşafakaca verilmiş makbuz-ı ilmuhaberi görülmedikçe muamele-i ferağiyenin icra edilmemesi lüzumu Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyece beyan kılındığına dair Maliye Nezareti makamından mevrud tezkere-i muhavvele üzerine cemiyet-i mezkûrenin işaretini tervicen şura-yı mezkûre mülkiye ve maarif dairesinden ita kılınan 15 Kanunusani sene 328 tarihli ve 1642 numaralı mazbatanın sureti leffen isra ve Dâhiliye ve Evkâf-ı Hümayun ve Maliye nezaret-i celilelerine de malumat ita kılınmıştır efendim.

24 Safer sene 331 Kanunusani sene 328

Sadrazam

Numara 132

Evkâf-ı Hümayun Nezaret-i celilesinin tezkere-i muhavvelesi üzerine 15 Şevval sene 286 tarihli karar-ı âli hükmüne tevfikân Darüşşafaka'ya ait mahallerin kemakân Darüşşafaka namına senede rabtı muktezi bulunduğunu havi Şura-yı Devlet mülkiye dairesinden ita kılınan mazbatanın sureti leffen isra ve Dâhiliye ve Evkâf-ı Hümayun ve Defter-i Hakani nezaret-i celile ve âliyelerine tebligat icra olunmuştur.

12 Muharrem sene 330 20 Kanunuevvel sene 327

Sadrazam

[279] 15831

31 Kanunusani sene 324 tarih ve 34 numaralı tezkere-i vâlâları cevabıdır.

Darüşşafaka vakfının evkâf-ı hazinesince rüyet-i muhasebesi mesbuk olmayıb 86 tarihinden beri evkâf-ı mezkûre ferağ ve intikal hâsılatı tamamen verilmekte olmasına ve mekteb-i mezkûr idaresinin malum olan

ihtiyacına binaen hâsılat-ı mezkûrenin teamülü hükmüne tevfikân tamınının mekteb-i mezkûr idaresine terki encümen-i evkâfça kararlaştırılmış olduğunun beyanına ibtidâr kılındı olbabda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

4 Rabiülevvel sene 329 ve 19 Şubat sene 326

Evkâf-ı Hümayun Nazırı Namına Muavin

Hacı Evliya

3039

Darüşşafaka Vakfı'ndan Mahmud Paşa mahallesinde ceridehane sokağında 9 numaralı nim kargir bir bab menzilin mahluliyeti tahakkuk ederek hazinece icare-i vahide ile ibka edilmiş ise de mezkûr hanenin vakf-ı mezbura devir teslimi Darüşşafaka müdüriyetinden mevrud tezkerede işar edilmesi üzerine mahall-i mezkûrun devri 8 Mart sene 329 tarihinde mucebince işaret-i âliyesine iktiran eylemiş ve icare-i vahide defterinin hane-i mahsusuna olveçhile şerh verilmiş ve müsteciri ile teati edilen kontratide rabt edilmiş olmağla dairenizce olan kaydına da [280] şerh verilerek Darüşşafaka Vakfı'na devir ve teslimi muamelesinin icrası zımında işbu müzekkire İstanbul vilayeti evkâf müdüriyetine tevdi kılındı.

26 Mayıs sene 329

Emlak-ı vakfiye müdüriyetinin işbu müzekkiresi mündericatına nazaran kaydına şerh verilmiş olmağla Nisan sene 329 tarihinden itibaren icarına vaz-ı yed edilmek üzere merbut kontrato Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye riyaset-i aliyesine takdim kılındı.

29 Mayıs sene 329

**1332 Sene-i Hicriyesiyle 1914 Sene-i Efrenciyesine Müsadif 1330 Sene-i
Maliyesi Takvimi**

Nisan							Mart						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
4	3	2	1	-	-	-	7	6	5	4	3	2	1
11	10	9	8	7	6	5	14	13	12	11	10	9	8
18	17	16	15	14	13	12	21	20	19	18	17	16	15
25	24	23	22	21	20	19	28	27	26	25	24	23	22
-	-	30	29	28	27	26	-	-	-	-	31	30	29
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haziran							Mayıs						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
6	5	4	3	2	1	-	2	1	-	-	-	-	-
13	12	11	10	9	8	7	9	8	7	6	5	4	3
20	19	18	17	16	15	14	16	15	14	13	12	11	10
27	26	25	24	23	22	21	23	22	21	20	19	18	17
-	-	-	-	30	29	28	30	29	28	27	26	25	24
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31
Ağustos							Temmuz						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
1	-	-	-	-	-	-	4	3	2	1	-	-	-
8	7	6	5	4	3	2	11	10	9	8	7	6	5
15	14	13	12	11	10	9	18	17	16	15	14	13	12
22	21	20	19	18	17	16	25	24	23	22	21	20	19
29	28	27	26	25	24	23	-	31	30	29	28	27	26
-	-	-	-	-	31	30	-	-	-	-	-	-	-

Teşrinievvel							Eylül						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
3	2	1	-	-	-	-	5	4	3	2	1	-	-
10	9	8	7	6	5	4	12	11	10	9	8	7	6
17	16	15	14	13	12	11	19	18	17	16	15	14	13
24	23	22	21	20	19	18	26	25	24	23	22	21	20
31	30	29	28	27	26	25	-	-	-	30	29	28	27
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kanunuevvel							Teşrinisani						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
5	4	3	2	1	-	-	7	6	5	4	3	2	1
12	11	10	9	8	7	6	14	13	12	11	10	9	8
19	18	17	16	15	14	13	21	20	19	18	17	16	15
26	25	24	23	22	21	20	28	27	26	25	24	23	22
-	-	31	30	29	28	27	-	-	-	-	31	30	29
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şubat							Kanunusani						
Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi	Cuma	Perşembe	Çarşamba	Salı	Pazartesi	Pazar	Cumartesi
6	5	4	3	2	1	-	2	1	-	-	-	-	-
13	12	11	10	9	8	7	9	8	7	6	5	4	3
20	19	18	17	16	15	14	16	15	14	13	12	11	10
27	26	25	24	23	22	21	23	22	21	20	19	18	17
-	-	-	-	-	-	28	30	29	28	27	26	25	24
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31

SONUÇ

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'yi 1864 yılında, vaktiyle okuyup yazmaya imkân bulamayan esnaf çıraklarıyla isteyen ahaliye okuyup yazma, dini bilgiler ve biraz hesap bilgisi vermek amacıyla Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa gibi dönemin orta düzey devlet memurları kurar. Namık Kemal'in de ders verdiği Şinasi'nin gazetede tanıttığı bu cemiyet Tanzimat aydın-bürokrat tipinin devletin bilim ve eğitim yoluyla güçlenmesi ve halkın da bu yolda bilinçlenmesi maksadından hareketle ortaya çıkmıştır.

Bir halk mektebi olarak türünün ilk örneği olan okulu iyi neticeler hâsıl olunca daha büyük ve gelişmiş bir hale koymaya niyetlenen kuruculara, Sakızlı Esad Paşa Paris'te bir mektebi örnek göstererek sadece Müslüman yetim çocuklarına ayrılacak şekilde açmayı tavsiye eder. Darüşşafaka namıyla Sultan Abdülaziz ve devrin birçok önde gelen devlet adamı ve halkın yardımlarıyla inşa edilen okul gerek binasıyla gerek okuttuğu programlarla her zaman kendi devrinin en iyilerinden biri olagelmıştır.

Darüşşafaka'da eğitim gören öğrencilere okutulacak ders kitapları için birçok telif ve tercüme faaliyetinde bulunan cemiyet mensupları ve diğer gönüllüler uzunca süre mektepte gönüllü muallimlik yapmışlardır. 1867-1869 yılları arasında iki yıl boyunca matematik ağırlıklı bir de fen bilimleri dergisi çıkaran cemiyet büyük başarıya ulaşmıştır. Okulda matematik öğretimi her zaman ön planda olmuş mezunlar arasından ise çok sayıda iyi matematikçi ve Salih Zeki Bey gibi meşhurlar da çıkmıştır. Çoğunlukla devlet memuriyetlerinde bulunan mezunlara Telgraf Nezareti'nin kapıları açılmış ve burada görev alan birçok Darüşşafakalı savaş yıllarında ve sonrasında haberleşme alanında ülke için kritik hizmetler yapmışlardır. Sadrazam Âli Paşa'nın padişaha okulun açılışı münasebetiyle yazdığı "yabancı görevlilere artık muhtaç olmamak" gayesi bu sayede en derin anlamını bulmuştur.

II. Abdülhamid yönetimi altında cemiyet kendi faaliyetlerine ara verip mektebin asli gayesinden uzaklaşmasına engel olamamış ancak Sultan her fırsatta okula yardım edip o zamana kadar Nezaret'ten bağımsız eğitim

veren okulu Maarif'e bağlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanını takiben okul mezunları ilk iş olarak cemiyeti ve mektebi ihya etmişlerdir.

Okul, sekiz senelik bir programla fen bilimlerine gereken önemi veren ancak dini bilgileri de ihmal etmeyen, edebiyat sahasında yetiştirdiği insanlarla sosyal bilimler eğitiminde de kendini ispatlamış ve yabancı dil eğitiminde ise her zaman başarılı olmuştur. Cemiyet, Cumhuriyet döneminde çeşitli isim değişikliklerine gitse de varlığını sürdürmüş ve günümüzde Darüşşafaka Cemiyeti olarak halen hizmet vermeye devam etmektedir.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin 1913 yılında yayımladığı salnamesi üzerine yaptığımız çalışma cemiyetin ve okulun faaliyetleri bağlamında birçok ayrıntıyı ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma sonraki yıllarda okul ve cemiyet üzerinde yapılmış birçok çalışmanın da temeli olma hüviyetine sahiptir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: PEGEM Akademi, 2008
- ALKAN, Mehmet Ö. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- ATILGAN, Emine. *Tanzimat'tan Sonra Kurulan İlmî Cemiyetler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1998.
- AYHAN, Halis ve MAVİŞ, Hakkı. "Darüşşafaka", *DİA*, c. 9, ss. 7-9.
- BASİRETÇİ Ali Efendi. *İstanbul Mektupları*, haz. Nuri Sağlam, İstanbul: Kitabevi, 2001.
- Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi*, Darülhilafetül İslamiye: Hikmet Matbaası, H. 1332.
- DOĞAN, İsmail. "Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye'de Bilim Eğitimine Katkıları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 26, s. 1, 1993, ss. 131-149.
- ERGİN, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi* İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- GÜMÜŞSOY, Emine. "Tanzimat'tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, s. 2, 2007, ss. 173-192.
- GÜNERGÜN, Feza. "Matematiksel Bilimlerde İlk Türkçe Dergi: Mebahis-i İlmiye", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. VIII, sayı 2, 2007, ss. 1-42.
- İNCE, Adem. *Darüşşafaka: Bir Eğitim Kurumu Monografisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.
- KAPCI, Hikmet Zeki. *Yetimlere Yönelik Bir Eğitim Kurumu Darülhayr-ı Ali*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2012.
- KARATAY, Abdullah. *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- KEÇECİ KURT, Songül. *Osmanlı Devleti'nde Özel İslam Mektepleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2011.
- KEÇECİ KURT, Songül. "Bir Eğitim Öncüsü: Darüşşafaka", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 12, s. 2, 2012, ss. 159-174.
- KEÇECİ KURT, Songül. "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 9, s. 19, 2012, ss. 105-123.

- KOCAMAN, Meltem. “Darüşşafaka’da Fizik Eğitimi Başlangıcı”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. XIV, s. 2, 2013, ss. 87-117
- KODAMAN, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK, 1991.
- MEHMED İzzet ve öte. (haz.), *Darüşşafaka: Türkiye’de İlk Halk Mektebi: Darüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşıyor?*, Yay. haz. Mehmet Kanar, İstanbul: Darüşşafakalılar Derneği, 2000.
- OLGUN, Tahir. “Cemiyeti Tedrisiye İslamiye/Türk Okutma Kurumu”, *Darüşşafaka 1873*, İstanbul: Akgün Matbaası, 1948.
- ÖZBEK, Nadir. “II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Âlî”, *Tarih ve Toplum*, sayı 182, Şubat 1999. ss. 75-84.
- ÖZBEK, Nadir. “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, sayı 92, Bahar 2002, ss. 7-33.
- ÖZKAN, Dilek. *Philanthropy And Appropriation Policies Towards The Orphans And Foundlings Of The Greek Orthodox Community Of Istanbul (1852-1908)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Institute for Graduate Studies in Social Sciences, İstanbul 2009.
- ÖZTÜRK, Cemil. “Osmanlı’da Bir Meslekî Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-ı Âlî”, *Milli Eğitim*, sayı 143, 1999, ss. 76-84.
- POLAT, Atilla. *19. Yüzyıl Osmanlı Bilim Hayatında Öncü bir Matematikçi: Vidinli Hüseyin Teyfik Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014
- SERTOĞLU, Midhat. *Osmanlı Tarih Lüğati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986
- SOYDAN, Aynur. “Darüşşafaka Tarihinden Kesitler”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, 2003, ss. 249-268.
- ŞAHBAZ, Namık Kemal ve BAĞCI, Hasan. “Halka Okuma Yazma Öğretmede İlk Önemli Kurum: Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye ve Yayınları”, *Ege Eğitim Dergisi*, c. 9, s. 1, 2008, ss. 23-33.
- Türk Tarih Kurumu (TTK) Tarih Çevirme Kılavuzu. <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385> (25.11.2015)
- ÜNAL, Vehbi. “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar için Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 36, s. 2, 2012, ss. 1-27.
- YALÇIN ÇELİK, Dilek “Şinasi’nin Düzyazılarında Devrin Eğitim ve Kültür Anlayışına Bir Bakış”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 27, sayı 2, Aralık 2010, ss. 149-164.